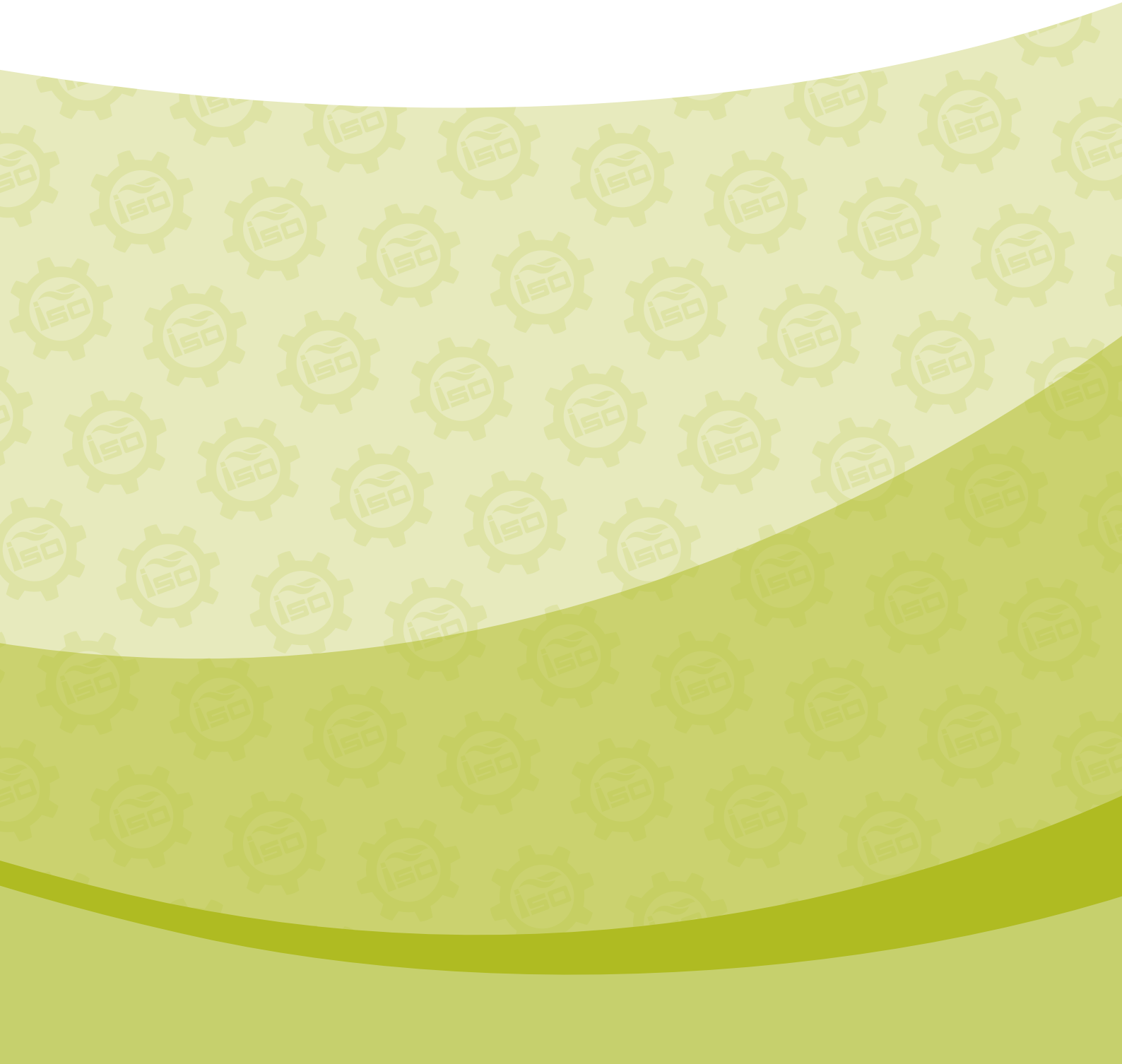

İSTANBUL
SANAYİ ODASI

500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda 10 Yıllık Gelişim Trendleri (2001-2010)

İSTANBUL
SANAYİ ODASI

500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda 10 Yıllık Gelişim Trendleri (2001-2010)

Kasım 2012

ISBN: 978-605-137-171-9 (BASILI)
ISBN: 978-605-137-172-6 (ELEKTRONİK)
Sertifika No:19176
Baskı: 750 Adet

Kasım 2012
İstanbul

İstanbul Sanayi Odası Yayınları

Yayın No: 2012/18
Araştırma Şubesi
Meşrutiyet Caddesi No: 62
Tepebaşı 34430 İstanbul
Tel : (212) 252 29 00 (pbx)
Faks : (212) 245 32 82
www.iso.org.tr

Grafik Tasarım, Baskı ve Cilt

Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi
No: 3 Kağıthane-İstanbul
Tel : (212) 294 10 00
Faks : (212) 294 90 80
info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

Tüm hakları İstanbul Sanayi Odası'na aittir.
Bu yayındaki bilgileri ancak kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

TABLolar LİSTESİ	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XV
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	2
I-GENEL BULGULAR	4
I-1 FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI	4
I-2 ÜRETİMDEN SATIŞLAR	4
I-2.1 Üretimden Satışların Sektörel Dağılımı	4
I-2.1.1 Üretimden Satışların Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	4
I-2.1.2 Üretimden Satışların Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	5
I-3 SATIŞ HASILATI	7
I-3.1 Satış Hasılatının Sektörel Dağılımı	7
I-3.1.1 Satış Hasılatının Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	7
I-3.1.2 Satış Hasılatının Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	8
I-4 İHRACAT	10
I-4.1 İhracatın Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı	10
I-5 KATMA DEĞER	11
I-5.1 Net Katma Değer	11
I-5.1.1 Net Katma Değerin Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	12
I-5.1.2 Net Katma Değerin Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	12
I-5.1.3 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	13
I-5.2 Brüt Katma Değer	14
I-6 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA	15
I-7 VARLIKLAR (NET AKTİF)	15
I-8 ÖZSERMAYE	16
I-9 DEVİR HIZLARI	16
I-10 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI	17
I-10.1 Toplu Kar	17
I-10.1.1 Toplu Karın Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	17
I-10.1.2 Toplu Karın Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı	18
I-10.2 Karlılık Oranları	19
I-10.2.1 Özsermaye Karlılığı	20
I-10.2.2 Satış Karlılığı	20
I-10.2.3 Ekonomik Karlılık	20
I-11 İSTİHDAM	20
I-12 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ	20
I-12.1 Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer	20
I-12.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	21
I-13 BÖLÜME İLİŞKİN BULGU ÖZETİ	21

II- SEKTÖREL DEĞERLENDİRMELER

24

II-1 GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN SANAYİİ

24

Genel Değerlendirme

24

II-1.1 Üretimden Satışlar

24

II-1.2 Satış Hasılatı

24

II-1.3 İhracat

24

II-1.4 Katma Değer

25

II-1.4.1 Net Katma Değer

25

II-1.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

25

II-1.4.2 Brüt Katma Değer

26

II-1.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

26

II-1.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

27

II-1.7 Özsermaye

27

II-1.8 Devir Hızları

28

II-1.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

28

II-1.9.1 Toplu Kar

28

II-1.9.2 Karlılık Oranları

28

II-1.10 İstihdam

29

II-1.11 İşgücü Verimliliği

29

II-1.12 Bulgu Özeti

29

II-2 DOKUMA, GİYİM EŞYASI, DERİ VE AYAKKABI SANAYİİ

32

Genel Değerlendirme

32

II-2.1 Üretimden Satışlar

32

II-2.2 Satış Hasılatı

32

II-2.3 İhracat

33

II-2.4 Katma Değer

33

II-2.4.1 Net Katma Değer

33

II-2.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

33

II-2.4.2 Brüt Katma Değer

34

II-2.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

34

II-2.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

35

II-2.7 Özsermaye

35

II-2.8 Devir Hızları

36

II-2.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

36

II-2.9.1 Toplu Kar

36

II-2.9.2 Karlılık Oranları

36

II-2.10 İstihdam

37

II-2.11 İşgücü Verimliliği

37

II-2.12 Bulgu Özeti

37

II-3 ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA SANAYİİ

39

Genel Değerlendirme

39

II-3.1 Üretimden Satışlar

39

II-3.2 Satış Hasılatı

39

II-3.3 İhracat

39

II-3.4 Katma Değer

40

II-3.4.1 Net Katma Değer

40

II-3.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

40

II-3.4.2 Brüt Katma Değer

41

II-3.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

41

II-3.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

41

II-3.7 Özsermaye

42

II-3.8 Devir Hızları

42

II-3.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	42
II-3.9.1 Toplu Kar	42
II-3.9.2 Karlılık Oranları	43
II-3.10 İstihdam	43
II-3.11 İşgücü Verimliliği	43
II-3.12 Bulgu Özeti	44
II-4. KAĞIT, KAĞIT ÜRÜNLERİ VE BASIM SANAYİİ	46
Genel Değerlendirme	46
II-4.1 Üretimden Satışlar	46
II-4.2 Satış Hasılatı	46
II-4.3 İhracat	47
II-4.4 Katma Değer	47
II-4.4.1 Net Katma Değer	47
II-4.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	47
II-4.4.2 Brüt Katma Değer	48
II-4.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	48
II-4.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	49
II-4.7 Özsermaye	49
II-4.8 Devir Hızları	50
II-4.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	50
II-4.9.1 Toplu Kar	50
II-4.9.2 Karlılık Oranları	50
II-4.10 İstihdam	51
II-4.11 İşgücü Verimliliği	51
II-4.12 Bulgu Özeti	52
II-5 KİMYA, PETROL ÜRÜNLERİ, LASTİK VE PLASTİK SANAYİİ	54
Genel Değerlendirme	54
II-5.1 Üretimden Satışlar	54
II-5.2 Satış Hasılatı	54
II-5.3 İhracat	55
II-5.4 Katma Değer	55
II-5.4.1 Net Katma Değer	55
II-5.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	55
II-5.4.2 Brüt Katma Değer	56
II-5.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	56
II-5.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	57
II-5.7 Özsermaye	57
II-5.8 Devir Hızları	58
II-5.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	58
II-5.9.1 Toplu Kar	58
II-5.9.2 Karlılık Oranları	58
II-5.10 İstihdam	59
II-5.11 İşgücü Verimliliği	59
II-5.12 Bulgu Özeti	60
II-6 TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİİ	62
Genel Değerlendirme	62
II-6.1 Üretimden Satışlar	62
II-6.2 Satış Hasılatı	62
II-6.3 İhracat	63
II-6.4 Katma Değer	63
II-6.4.1 Net Katma Değer	63
II-6.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	63
II-6.4.2 Brüt Katma Değer	64

II-6.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	64
II-6.6. Varlıklar ve Varlık Yapısı	65
II-6.7 Özsermaye	65
II-6.8 Devir Hızları	66
II-6.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	66
II-6.9.1 Toplu Kar	66
II-6.9.2 Karlılık Oranları	66
II-6.10 İstihdam	67
II-6.11 İşgücü Verimliliği	67
II-6.12 Bulgu Özeti	67
II-7 ANA METAL SANAYİİ	70
Genel Değerlendirme	70
II-7.1 Üretimden Satışlar	70
II-7.2 Satış Hasılatı	70
II-7.3 İhracat	71
II-7.4 Katma Değer	71
II-7.4.1 Net Katma Değer	71
II-7.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	71
II-7.4.2 Brüt Katma Değer	72
II-7.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	72
II-7.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	73
II-7.7 Özsermaye	73
II-7.8 Devir Hızları	74
II-7.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	74
II-7.9.1 Toplu Kar	74
II-7.9.2 Karlılık Oranları	74
II-7.10 İstihdam	75
II-7.11 İşgücü Verimliliği	75
II-7.12 Bulgu Özeti	75
II-8 METAL EŞYA, MAKİNA&TEÇHİZAT VE MESLEKİ ALETLER SANAYİİ	78
Genel Değerlendirme	78
II-8.1 Üretimden Satışlar	78
II-8.2 Satış Hasılatı	78
II-8.3 İhracat	79
II-8.4 Katma Değer	79
II-8.4.1 Net Katma Değer	79
II-8.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	80
II-8.4.2 Brüt Katma Değer	80
II-8.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	80
II-8.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	81
II-8.7 Özsermaye	81
II-8.8 Devir Hızları	82
II-8.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	82
II-8.9.1 Toplu Kar	82
II-8.9.2 Karlılık Oranları	82
II-8.10 İstihdam	83
II-8.11 İşgücü Verimliliği	83
II-8.12 Bulgu Özeti	83
II-9 TAŞIT ARAÇLARI SANAYİİ	86
Genel Değerlendirme	86
II-9.1 Üretimden Satışlar	86
II-9.2 Satış Hasılatı	86
II-9.3 İhracat	87

II-9.4 Katma Değer	87
II-9.4.1 Net Katma Değer	87
II-9.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	87
II-9.4.2 Brüt Katma Değer	88
II-9.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	88
II-9.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	88
II-9.7 Özsermaye	89
II-9.8 Devir Hızları	89
II-9.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	90
II-9.9.1 Toplu Kar	90
II-9.9.2 Karlılık Oranları	90
II.9.10 İstihdam	90
II-9.11 İşgücü Verimliliği	91
II-9.12 Bulgu Özeti	91
II-10 MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI SEKTÖRÜ	93
Genel Değerlendirme	93
II-10.1 Üretimden Satışlar	93
II-10.2 Satış Hasılatı	93
II-10.3 İhracat	94
II-10.4 Katma Değer	94
II-10.4.1 Net Katma Değer	94
II-10.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	94
II-10.4.2 Brüt Katma Değer	95
II-10.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	95
II-10.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	95
II-10.7 Özsermaye	96
II-10.8 Devir Hızları	96
II-10.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	97
II-10.9.1 Toplu Kar	97
II-10.9.2 Karlılık Oranları	97
II-10.10 İstihdam	97
II-10.11 İşgücü Verimliliği	97
II-10.12 Bulgu Özeti	98
II-11 ELEKTRİK SEKTÖRÜ	100
Genel Değerlendirme	100
II-11.1 Üretimden Satışlar	100
II-11.2 Satış Hasılatı	100
II-11.3 İhracat	101
II-11.4 Katma Değer	101
II-11.4.1 Net Katma Değer	101
II-11.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	101
II-11.4.2 Brüt Katma Değer	101
II-11.5 Üretimde Dikey Tamlaşma	102
II-11.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı	102
II-11.7 Özsermaye	103
II-11.8 Devir Hızları	103
II-11.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları	103
II-11.9.1 Toplu Kar	103
II-11.9.2 Karlılık Oranları	104
II-11.10 İstihdam	104
II-11.11 İşgücü Verimliliği	104
II-11.12 Bulgu Özeti	105

GENEL DEĞERLENDİRME	108
III-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR	109
III-1.1 İSO Üyeleri Genel	109
III-1.2 Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler	109
III-2 SATIŞ HASILATI	110
III-2.1 İSO Üyeleri Genel	110
III-2.2 Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler	110
III-3 İHRACAT	111
III-3.1 İSO Üyeleri Genel	111
III-3.2 İhracatta Sektörel Gelişmeler	111
III-4 KATMA DEĞER	112
III-4.1 Net Katma Değer	112
III-4.1.1 İSO Üyeleri Genel	112
III-4.1.2 Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler	112
III-4.2 Brüt Katma Değer	113
III-4.2.1 İSO Üyeleri Genel	113
III-4.2.2 Brüt Katma Değerin Sektörel Dağılımı	113
III-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA	114
III-5.1 İSO Üyeleri Genel	114
III-5.2 Sektörel Olarak Üretimde Dikey Tamlaşma	115
III-6 VARLIKLAR VE VARLIK YAPISI	115
III-6.1 İSO Üyeleri Genel	115
III-6.2 Varlıklarda Sektörel Gelişmeler	116
III-7 ÖZSERMAYE	116
III-7.1 İSO Üyeleri Genel	116
III-7.2 Özsermayede Sektörel Gelişmeler	117
III-8 DEVİR HIZLARI	117
III-8.1 İSO Üyeleri Genel	117
III-8.2 Sektörel Devir Hızları	118
III-8.2.1 Özsermaye Devir Hızı	118
III-8.2.2 Varlık Devir Hızı	118
III-8.2.3 İşletme Sermayesi Devir Hızı	119
III-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI	119
III-9.1 Toplu Kar	119
III-9.1.1 İSO Üyeleri Genel	119
III-9.1.2 Toplu Karın Sektörel Dağılımı	120
III-9.2 Karlılık Oranları	121
III-9.2.1 İSO Üyeleri Genel	121
III-9.2.2 Sektörel Karlılık Oranları	121
III-9.2.2.1 Sektörel Özsermaye Karlılığı	121
III-9.2.2.2 Sektörel Satış Karlılığı	122
III-9.2.2.3 Sektörel Ekonomik Karlılık	122
III-10 İSTİHDAM	123
III-10.1 İSO Üyeleri Genel	123
III-10.2 İstihdamda Sektörel Gelişmeler	123
III-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ	124
III-11.1 İSO Üyeleri Genel	124
III-11.2 Sektörel İşgücü Verimliliği	124
III-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Sektörel Bilanço Karı	124
III-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Sektörel Net Katma Değer	125
III-11.2.3 Çalışan Kişi Başına Sektörel Üretimden Satışlar	125
III-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Sektörel Satış Hasılatı	126
III-12 BÖLÜME AİT ÖZET BULGULAR	127

IV. 249 BÜYÜK FİRMAYA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME	130
GENEL DEĞERLENDİRME	130
249 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ	130
IV-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR	132
IV-2 SATIŞ HASILATI	133
IV-3 İHRACAT	134
IV-4 KATMA DEĞER	136
IV-4.1 Net Katma Değer	136
IV-4.2 Net Katma Değerin Bölüşümü	137
IV-4.3 Brüt Katma Değer	138
IV-4.4 Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranı	139
IV-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA	140
IV-6 VARLIKLAR (NET AKTİF BÜYÜKLÜĞÜ)	140
IV-7 ÖZSERMAYE	141
IV-8 DEVİR HIZLARI	142
IV-8.1 Özsermaye Devir Hızı	142
IV-8.2 Varlık Devir Hızı	142
IV-8.3 İşletme Sermayesi Devir Hızı	143
IV-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI	143
IV-9.1 Toplu Kar	143
IV-9.2 Karlılık Oranları	144
IV-9.2.1 Özsermaye Karlılığı	144
IV-9.2.2 Satış Karlılığı	144
IV-9.2.3 Ekonomik Karlılık	145
IV-10 İSTİHDAM	146
IV-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ	146
IV-11.1 Büyük Firmalar Geneli	146
IV-11.2 Verimlilikte Sektörel Gelişmeler	147
IV-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı	147
IV-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Net Katma Değer	147
IV-11.2.3 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar	148
IV-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatı	149
V. ÖZET VE DEĞERLENDİRME	150
V-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR	150
V-2 SATIŞ HASILATI	150
V-3 İHRACAT	150
V-4 KATMA DEĞER	151
V-4.1 Net Katma Değer	151
V-4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	151
V-4.2 Brüt Katma Değer	152
V-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA	152
V-6 VARLIKLAR (AKTİF BÜYÜKLÜĞÜ)	152
V-7 ÖZSERMAYE	152
V-8 DEVİR HIZLARI	153
V-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI	153
V-10 İSTİHDAM	154
V-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ	154
SONUÇ VE ÖZET BULGULAR	156

1. Bölüme Ait Tablolar

Tablo I-1	Çalışma Kapsamındaki Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı	4
Tablo I-2	Üretimden Satışlar	4
Tablo I-2.1.1	Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)	5
Tablo I-2.1.2	Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%) (2000=100)	6
Tablo I-3	Satış Hasılatı	7
Tablo I-3.1.1	Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)	8
Tablo I-3.1.2	Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)	9
Tablo I-4	İhracat (2001-2010)	10
Tablo I-4.1	İhracatın Alt Sektörler İtibarıyla Dağılımı (%)	11
Tablo I-5.1	Net Katma Değer	11
Tablo I-5.1.1	Cari Fiyatlarla Net Katma Değerin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (%)	12
Tablo I-5.1.2	Sabit Fiyatlarla Net Katma Değerin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (%)	13
Tablo I-5.1.3	Üretim Faktörlerine Göre Net Katma Değer (2000=100)	14
Tablo I-5.2	Brüt Katma Değer	14
Tablo I-7	Cari Fiyatlarla Net Aktifler	15
Tablo I-8	Cari Fiyatlarla Özsermaye	16
Tablo I-9	Devir Hızları	16
Tablo I-10.1	Toplu Kar	17
Tablo I-10.1.1	Toplu Karın Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı (%)	18
Tablo I-10.1.2	Toplu Karın Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı (%)	19
Tablo I-10.2	Karlılık Oranları (%)	19
Tablo I-11	Ücretle Çalışanlar Sayısı	20
Tablo I-12.1	Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer (TL)	21
Tablo I-12.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı (TL)	21

2. Bölüme Ait Tablolar

Tablo II-1.1	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Üretimden Satışlar	24
Tablo II-1.2	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Satış Hasılatı	24
Tablo II-1.3	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde İhracat	25
Tablo II-1.4.1	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Katma Değer	25
Tablo II-1.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	25
Tablo II-1.4.2	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Brüt Katma Değer	26
Tablo II-1.6	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	27
Tablo II-1.7	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	27
Tablo II-1.8	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii Devir Hızları	28
Tablo II-1.9.1	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Toplu Kar	28
Tablo II-1.9.2	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii Karlılık Oranları (%)	28
Tablo II-1.10	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	29
Tablo II-1.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	29
Tablo II-1.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	29
Tablo II-2.1	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Üretimden Satışlar	32
Tablo II-2.2	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Satış Hasılatı	32
Tablo II-2.3	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde İhracat	33
Tablo II-2.4.1	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Katma Değer	33
Tablo II-2.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	34
Tablo II-2.4.2	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Brüt Katma Değer	34

Tablo II-2.6	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	35
Tablo II-2.7	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	35
Tablo II-2.8	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Devir Hızları	36
Tablo II-2.9.1	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Toplu Kar	36
Tablo II-2.9.2	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Karlılık Oranları (%)	36
Tablo II-2.10	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	37
Tablo II-2.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	37
Tablo II-2.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	37
<hr/>		
Tablo II-3.1	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Üretimden Satışlar	39
Tablo II-3.2	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Satış Hasılatı	39
Tablo II-3.3	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde İhracat	39
Tablo II-3.4.1	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Katma Değer	40
Tablo:II-3.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	40
Tablo II-3.4.2	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Brüt Katma Değer	41
Tablo II-3.6	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	41
Tablo II-3.7	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	42
Tablo II-3.8	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii Devir Hızları	42
Tablo II-3.9.1	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Toplu Kar	43
Tablo II-3.9.2	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii Karlılık Oranları (%)	43
Tablo II-3.10	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	43
Tablo II-3.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	44
Tablo II-3.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	44
<hr/>		
Tablo II-4.1	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Üretimden Satışlar	46
Tablo II-4.2	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Satış Hasılatı	46
Tablo II-4.3	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde İhracat	47
Tablo II-4.4.1	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Katma Değer	47
Tablo II-4.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	48
Tablo II-4.4.2	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Brüt Katma Değer	48
Tablo II-4.6	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	49
Tablo II-4.7	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	49
Tablo II-4.8	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii Devir Hızları	50
Tablo II-4.9.1	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Toplu Kar	50
Tablo II-4.9.2	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii Karlılık Oranları (%)	50
Tablo II-4.10	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	51
Tablo II-4.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	51
Tablo II-4.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	51
<hr/>		
Tablo II-5.1	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Üretimden Satışlar	54
Tablo II-5.2	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Satış Hasılatı	54
Tablo II-5.3	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde İhracat	55
Tablo II-5.4.1	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Katma Değer	55
Tablo II-5.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	56
Tablo II-5.4.2	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Brüt Katma Değer	56
Tablo II-5.6	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	57
Tablo II-5.7	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	57
Tablo II-5.8	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii Devir Hızları	58
Tablo II-5.9.1	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Toplu Kar	58
Tablo II-5.9.2	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii Karlılık Oranları (%)	59
Tablo II-5.10	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	59
Tablo II-5.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	59
Tablo II-5.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	60

Tablo II-6.1	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Üretimden Satışlar	62
Tablo II-6.2	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Satış Hasılatı	62
Tablo II-6.3	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde İhracat	63
Tablo II-6.4.1	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Katma Değer	63
Tablo II-6.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	64
Tablo II-6.4.2	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Brüt Katma Değer	64
Tablo II-6.6	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	65
Tablo II-6.7	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	65
Tablo II-6.8	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii Devir Hızları	66
Tablo II.6.9.1	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Toplu Kar	66
Tablo II-6.9.2	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii Karlılık Oranları (%)	66
Tablo II-6.10	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	67
Tablo II-6.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	67
Tablo II-6.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	67
<hr/>		
Tablo II-7.1	Ana Metal Sanayii'nde Üretimden Satışlar	70
Tablo II-7.2	Ana Metal Sanayii'nde Satış Hasılatı	70
Tablo II-7.3	Ana Metal Sanayii'nde İhracat	71
Tablo II-7.4.1	Ana Metal Sanayii'nde Net Katma Değer	71
Tablo II-7.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	72
Tablo II-7.4.2	Ana Metal Sanayii'nde Brüt Katma Değer	72
Tablo II-7.6	Ana Metal Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	73
Tablo II-7.7	Ana Metal Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	73
Tablo II-7.8	Ana Metal Sanayii'nde Devir Hızları	74
Tablo II-7.9.1	Ana Metal Sanayii'nde Toplu Kar	74
Tablo II-7.9.2	Ana Metal Sanayii Karlılık Oranları	74
Tablo II-7.10	Ana Metal Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	75
Tablo II-7.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	75
Tablo II-7.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	75
<hr/>		
Tablo II-8.1	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Üretimden Satışlar	78
Tablo II-8.2	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Satış Hasılatı	78
Tablo II-8.3	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde İhracat	79
Tablo II-8.4.1	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Katma Değer	79
Tablo II-8.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	80
Tablo II-8.4.2	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Brüt Katma Değer	80
Tablo II-8.6	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	81
Tablo II-8.7	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	81
Tablo II-8.8	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii Devir Hızları	82
Tablo II-8.9.1	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Toplu Kar	82
Tablo II-8.9.2	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii Karlılık Oranları (%)	83
Tablo II-8.10	Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	83
Tablo II-8.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	83
Tablo II-8.11.1	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	83
<hr/>		
Tablo II-9.1	Taşıt Araçları Sanayii'nde Üretimden Satışlar	86
Tablo II.9.2	Taşıt Araçları Sanayii'nde Satış Hasılatı	86
Tablo II-9.3	Taşıt Araçları Sanayii'nde İhracat	87
Tablo II-9.4.1.	Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Katma Değer	87
Tablo II-9.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	87
Tablo II-9.4.2	Taşıt Araçları Sanayii'nde Brüt Katma Değer	88
Tablo II-9.6	Taşıt Araçları Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	89
Tablo II-9.7	Taşıt Araçları Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	89
Tablo II-9.8	Taşıt Araçları Sanayii Devir Hızları	89

Tablo II-9.9.1	Taşıt Araçları Sanayii'nde Toplu Kar	90
Tablo II-9.9.2	Taşıt Araçları Sanayii Karlılık Oranları (%)	90
Tablo II-9.10	Taşıt Araçları Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar	90
Tablo II-9.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	91
Tablo II-9.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	91
<hr/>		
Tablo II-10.1	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Üretimden Satışlar	93
Tablo II-10.2	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Satış Hasılatı	93
Tablo II-10.3	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe İhracat	94
Tablo II-10.4.1	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Katma Değer	94
Tablo II-10.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	94
Tablo II-10.4.2	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Brüt Katma Değer	95
Tablo II-10.6	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	96
Tablo II-10.7	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	96
Tablo II-10.8	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörü Devir Hızları	96
Tablo II-10.9.1	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Toplu Kar	97
Tablo II-10.9.2	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörü Karlılık Oranları (%)	97
Tablo II-10.10	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Ücretle Çalışanlar	97
Tablo II-10.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	97
Tablo II-10.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	98
<hr/>		
Tablo II-11.1	Elektrik Sektöründe Üretimden Satışlar	100
Tablo II-11.2	Elektrik Sektöründe Satış Hasılatı	100
Tablo II-11.4.1	Elektrik Sektöründe Net Katma Değer	101
Tablo II-11.4.1.1	Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü	101
Tablo II-11.4.2	Elektrik Sektöründe Brüt Katma Değer	101
Tablo II-11.6	Elektrik Sektöründe Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	102
Tablo II-11.7	Elektrik Sektöründe Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	103
Tablo II-11.8	Elektrik Sektörü Devir Hızları	103
Tablo II-11.9.1	Elektrik Sektöründe Toplu Kar	103
Tablo II-11.9.2	Elektrik Sektörü Karlılık Oranları (%)	104
Tablo II-11.10	Elektrik Sektöründe Ücretle Çalışanlar	104
Tablo II-11.11.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer	104
Tablo II-11.11.2	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı	105

3. Bölüme Ait Tablolar

Tablo III-A	İSO Üyesi Kuruluşların Sektörel Payları (%) (2010)	108
Tablo III-1.1	Üretimden Satışlar (Cari Fiyatlarla)	109
Tablo III-1.2	Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler (2001 ve 2010)	109
Tablo III-2.1	Satış Hasılatı (Cari Fiyatlarla)	110
Tablo III-2.2	Hasılatında Sektörel Gelişmeler	111
Tablo III-3.1	İhracat	111
Tablo III-3.2	İhracatta Sektörel Gelişmeler	111
Tablo III-4.1.1	Net Katma Değer	112
Tablo III-4.1.2.	Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler	113
Tablo III-4.2.1	Brüt Katma Değer	113
Tablo III-4.2.2	Brüt Katma Değerde Sektörel Gelişmeler	114
Tablo III-6.1	Varlıklar (Cari Fiyatlarla)	115
Tablo III-6.2	Sektörlere Göre Varlıklar	116
Tablo III-7.1	Özsermaye (Cari Fiyatlarla)	116
Tablo III-7.2	Sektörlere Göre Özsermaye	117
Tablo III-8.1	Devir Hızları	117
Tablo III-8.2.1	Sektörler İtibariyle Özsermaye Devir Hızları	118

Tablo III-8.2.2	Sektörler İtibariyle Varlık Devir Hızları	119
Tablo III-8.2.3	Sektörler İtibariyle İşletme Sermayesi Devir Hızları	119
Tablo III-9.1.1	Toplu Kar	120
Tablo III-9.1.2	Toplu Karın Sektörel Dağılımı	120
Tablo III-9.2.1	Karlılık Oranları (%)	121
Tablo III-9.2.2.1	Sektörel İtibariyle Özsermaye Karlılık Oranları (%)	121
Tablo III-9.2.2.2	Sektörler İtibariyle Satış Karlılık Oranları (%)	122
Tablo III-9.2.2.3	Sektörler İtibariyle Ekonomik Karlılık Oranları (%)	122
Tablo III-10.1	İSO Üyesi Kuruluşlarda Ücretle Çalışanların Sayısı	123
Tablo III-10.2	İstihdamda Sektörel Gelişmeler	123
Tablo III-11.1	Çalışan Kişi Başına Verimlilik Göstergeleri (Cari Fiyatlarla, TL)	124
Tablo III-11.2.1	Çalışan Kişi Başına Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler	124
Tablo III-11.2.2	Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler	125
Tablo III-11.2.3	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler	126
Tablo III-11.2.4	Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler	126

4. Bölüme Ait Tablolar

Tablo IV-1	Sektörler İtibariyle Üretimden Satışlar (TL)	132
Tablo IV-1.1	Sektörler İtibariyle Üretimden Satışlarda Değişim Oranları (%)	132
Tablo IV-2	Sektörler İtibariyle Satış Hasılatı (TL)	133
Tablo IV-2.1	Sektörler İtibariyle Satış Hasılatında Değişim Oranları (%)	133
Tablo IV-3	Sektörler İtibariyle İhracat (Bin Dolar)	134
Tablo IV-3.1	Sektörler İtibariyle İhracatta Değişim Oranları ve Sektörel Paylar (%)	135
Tablo IV-4.1	Sektörler İtibariyle Net Katma Değer (TL)	136
Tablo IV-4.1.1	Sektörler İtibariyle Net Katma Değer Değişim Oranları (%)	136
Tablo IV-4.2	Sektörlere Göre Net Katma Değerin Bölüşümü (%)	137
Tablo IV-4.3	Sektörler İtibariyle Brüt Katma Değer (TL)	138
Tablo IV-4.3.1	Sektörler İtibariyle Brüt Katma Değer Değişim Oranları (%)	138
Tablo IV-4.4	Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	139
Tablo IV-5	Sektörler İtibariyle Dikey Tamlama Oranları (%)	140
Tablo IV-6	Sektörler İtibariyle Aktif Toplamları (Cari Fiyatlarla)	141
Tablo IV-6.1	Sektörler İtibariyle Dönen ve Duran Varlıklar (Cari Fiyatlarla) (Milyon TL)	141
Tablo IV-6.2	Sektörler İtibariyle Varlık Yapısı	141
Tablo IV-7	Özsermayede Sektörel Gelişmeler	142
Tablo IV-8	Devir Hızlarında Sektörel Gelişmeler	142
Tablo IV-9.1	Sektörlere Göre Toplu Kar	143
Tablo IV-9.2.1	Özsermaye Karlılığında Sektörel Gelişmeler	144
Tablo IV-9.2.2	Satış Karlılığında Sektörel Gelişmeler	145
Tablo IV-9.2.3	Ekonomik Karlılıkta Sektörel Gelişmeler	145
Tablo IV-10	İstihdamın Sektörel Dağılımı	146
Tablo IV-11.2.1	Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler	147
Tablo IV-11.2.2	Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler	148
Tablo IV-11.2.3	Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler	149
Tablo IV-11.2.4	Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler	149

5. Bölüme Ait Tablolar

Tablo V-1	249 Büyük Firma İçinde Sektörel Paylar (%) ve Sıralamalar (2010 Yılı)(Cari Fiyatlarla)	155
Tablo V-2	Sektörel Artış Hızları Sıralaması (2001-2010)	155
Tablo V-3	2001 ve 2010 Yılları İtibariyle Sektörel Sıralamalar (Cari Fiyatlarla)	155
Tablo V-4	249 Büyük Firma Kapsamında 2001 ve 2010 Yıllarında Sektörel Paylar (%) (Cari Fiyatlarla)	155

1. Bölüme Ait Grafikler

Grafik I-1	Firmaların Sektörel Dağılımı (%)	4
Grafik I-2	Üretimden Satışlarda Yıllık Değişimler (%) (2000=100)	4
Grafik I-2.1.1	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Üretimden Satışlar İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	5
Grafik I-2.1.2	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Üretimden Satışlar İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla)	6
Grafik I-3	Satış Hasılatında Yıllık Değişimler (%) (2000=100)	7
Grafik I-3.1.1	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Satış Hasılatı İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	8
Grafik I-3.1.2	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Satış Hasılatı İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla)	9
Grafik I-4	İhracatın Toplam Satışlar İçindeki Payı ve Yıllık Değişimler (%)	10
Grafik I-4.1	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin İhracat İçindeki Payları (%)	11
Grafik I-5.1	Net Katma Değerde Yıllık Değişimler (%) (2000=100)	11
Grafik I-5.1.1	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Net Katma Değer İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	12
Grafik I-5.1.2	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Net Katma Değer İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla)	13
Grafik I-5.1.3	Üretim Faktörlerinin Net Katma Değer İçindeki Payları (2000=100)(%)	14
Grafik I-5.2	Yıllar İtibarıyla Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	15
Grafik I-6	Yıllar İtibarıyla Brüt Katma Değer / Satışlar Oranları (%)	15
Grafik I-7	Dönen ve Duran Varlıkların Net Aktifler İçindeki Payları (%)	16
Grafik I-8	Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	16
Grafik I-10.1	Toplu Karda Yıllık Değişimler (2000=100) (%)	17
Grafik I-10.1.1	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Toplu Kar İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	18
Grafik I-10.1.2	2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Toplu Kar İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla)	19
Grafik I-11	İstihdamda Yıllık Değişim Oranları (%)	20
Grafik I-12	Verimlilik Göstergelerinde Yıllık Değişim Oranları (Sabit Fiyatlarla) (%)	21

2. Bölüme Ait Grafikler

Grafik II-1.4.2	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	26
Grafik II-1.5	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	26
Grafik II-1.6	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	27
Grafik II-1.7	Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	27
Grafik II-2.4.2	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	34
Grafik II-2.5	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	34
Grafik II-2.6	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	35
Grafik II-2.7	Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	35
Grafik II-3.4.2	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	41
Grafik II-3.5	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Dikey Tamlaşma	41
Grafik II-3.6	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	41
Grafik II-3.7	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	42
Grafik II-4.2.2	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	48
Grafik II-4.5	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	49
Grafik II-4.6	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	49
Grafik II-4.7	Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	49
Grafik II-5.4.2	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	56

Grafik II-5.5	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	57
Grafik II-5.6	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	57
Grafik II-5-7	Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	58
Grafik II-6.4.2	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	64
Grafik II-6.5	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	64
Grafik II-6.6	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	65
Grafik II-6.7	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	65
Grafik II-7-4-2	Ana Metal Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	72
Grafik II-7.5	Ana Metal Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	73
Grafik II-7.6	Ana Metal Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	73
Grafik II-7.7	Ana Metal Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	73
Grafik II-8.4.2	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	80
Grafik II-8.5	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	81
Grafik II-8.6	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	81
Grafik II-8.7	Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	82
Grafik II-9.4.2	Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	88
Grafik II-9.5	Taşıt Araçları Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)	88
Grafik II-9.6	Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	89
Grafik II-9.7	Taşıt Araçları Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	89
Grafik II-10.4.2	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	95
Grafik II-10.5	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Dikey Tamlaşma Oranları (%)	95
Grafik II-10.6	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	96
Grafik II-10.7	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	96
Grafik II-11.4.2	Elektrik Sektöründe Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)	102
Grafik II-11.5	Elektrik Sektöründe Dikey Tamlaşma Oranları (%)	102
Grafik II-11.6	Elektrik Sektöründe Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)	102
Grafik II-11.7	Elektrik Sektöründe Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)	103

3. Bölüme Ait Grafikler

Grafik III-A	İSO Üyesi Kuruluşların Büyük Firmalar İçindeki Payları (%) (Cari Fiyatlarla)	108
Grafik III-1.2	Üretimden Satışlarda Sektörel Paylar (Cari Fiyatlarla) (%)	110
Grafik III-2.2	Satış Hasılatında Sektörel Paylar (Cari Fiyatlarla) (%)	111
Grafik III-3.2	İhracatta Sektörel Paylar (%)	112
Grafik III-4.1.2	Net Katma Değerde Sektörel Paylar (%)	113
Grafik III-4.2.2	Brüt Katma Değerde Sektörel Paylar (%)	114
Grafik III-5.1	Yıllar İtibarıyla Dikey Tamlaşma Oranları (%)	114
Grafik III-5.2	Sektörler İtibarıyla Dikey Tamlaşma Oranları (%)	115
Grafik III-9.1.2	Toplu Karda Sektörel Paylar (%)	120
Grafik III-11.1	2001 ve 2010 Yılları Arasında İşgücü Verimlilik Göstergelerindeki Değişimler (Sabit Fiyatlarla, Kişi Başına) (%)	124

4. Bölüme Ait Grafikler

Grafik IV-3	Sanayi Dalları Bazında İhracatın Satışlar İçindeki Payları (%)	135
Grafik IV-11.1	2001 ve 2010 Yılları Arasında İşgücü Verimlilik Göstergelerindeki Değişimler (Sabit Fiyatlarla, Kişi Başına) (%)	147

İstanbul Sanayi Odası, her yıl gerçekleştirdiği Birinci ve İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırmaları ile Türkiye'nin ilk 1000 sanayi kuruluşunu tespit etmekte ve kuruluşlardaki gelişmelere ilişkin çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Odamız, ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırmalarına her yıl düzenli olarak katılan özel sanayi kuruluşlarındaki değişimi daha geniş bir zaman aralığında inceleme ve değerlendirmeye tabii tutan bir ilave çalışmayı da gerçekleştirmektedir.

Bu çalışma ilk olarak, 100 özel büyük kuruluş kapsamında ve 1979 yılı bazında hazırlanmış, daha sonra ise baz yılı 1982 olmuş ve 1988'den itibaren sanayi kuruluşu sayısı da 100'den 150'ye çıkarılmıştı. 1982 baz yıllı çalışmamız, 1982-1989, 1982-1990, 1982-1991 ve 1982-1992 dönemleri için yayımlanmıştır. Bu alanda en son çalışma ise 1999-2008 yıllarını kapsamak üzere yapılmış ve araştırma sonuçları "500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda 10 Yıllık Gelişim Trendleri (1999-2008)" başlığı altında 2010 yılında yayımlanmıştır.

Çalışmanın sürekliliğini sağlamak üzere, son olarak 2001-2010 arasındaki on yıl mercek altına alınmış ve bu dönemde her yıl ankete cevap veren 249 büyük özel firma incelenerek, inceleme sonucunda elde edilen bulgular bu yayında toplanmıştır. 2001-2010 döneminde, 249 özel büyük sanayi kuruluşuna ait verilerin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir;

- Türk Sanayi yapısal bir değişim sürecindedir. Özellikle Taşıt Araçları Sanayii'nin İmalat Sanayii içindeki payı hızla artmaktadır.
- Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii gibi geleneksel olarak nitelendirilen sanayi dalları göreceli olarak yavaş büyümekte, sanayi sektörü içindeki ağırlıkları ve payları giderek azalmaktadır.
- Son yıllarda özel sektörün öncelikli yatırım alanlarının başında yer alan elektrik sektörü de hızlı bir gelişme göstermektedir.
- Sınai üretim giderek montaj ağırlıklı bir hal almakta, satışlara ve kullanılan kaynaklara göre yaratılan katma değer göreceli olarak azalmaktadır.
- Firmalarda üretimde dikey bütünleşme derecesinin (Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı) düşük oluşu; firmaların ana girdilerini işletme içi üretim yerine, işletme dışından, özellikle de ithalat yolu ile sağlamaya yönelik tedarik politikası izleme eğiliminde olduklarını göstermektedir.
- Özellikle ihracatı hızla artan sanayi dallarında, üretimde dikey bütünleşme derecesinin daha düşük oluşu, ihraç ürünleri üretiminin büyük ölçüde ithal girdilerine bağlı olduğunu göstermektedir.
- Sınai üretimin giderek montaj ağırlıklı hale gelmesi, bazı sanayi dallarının sermaye yoğun teknolojiye yönelmesine yol açmıştır. Üretimin montaj ağırlıklı hale gelmesi ve sermaye yoğun teknolojiye yöneliş, sanayi sektörünün istihdam yaratma olanaklarını sınırlamaktadır.
- İhracatın satışlar içinde önemli paya sahip olmasının yanı sıra, büyük firmaların döviz kredileri kullanmaları nedeniyle; kurdaki değişiklikler, finansal tabloları ve mali sonuçları büyük ölçüde etkilemektedir.
- Sanayi sektöründe gelişmeler düzenli ve istikrarlı olmamakta, ekonomideki ve döviz kurlarında gerçekleşen dalgalanmalara paralel olarak yıllar itibarıyla büyük boyutta değişimler göstermektedir.
- Kaynak kullanımında finansal verimlilik, işletme sermayesi yönetiminde etkinlik artmamasına karşın, işgücü verimliliği yükselmekte, çalışan kişi başına kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı artmaktadır.

Bulgular, ISO tarafından Ekim 2010'da yayımlanan 231 büyük firmayı kapsayan 1999/2008 dönemi araştırması sonuçları ile de örtüşmektedir.

Çalışmamızın bulguları yorumlanırken, bunların 2001-2010 döneminde, ISO 500'deki 249 özel büyük sanayi kuruluşuna ait olduğu ve incelemenin başlangıç yılı olan 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle, yüksek baz etkisinin olumlu izlenim konusunda katkı yaptığı gerçeği dikkate alınmalıdır.

Başlangıçtan itibaren bu çalışmaya büyük destek veren Sayın Dr.Öztin Akgüç'e ve Araştırma Şubemize emeklerinden dolayı teşekkür ediyor, Türk sanayinin son dönemdeki gelişim çizgisini izlemek açısından çok önemli bulgular sunan bu çalışmayı, konuyla ilgili kişi ve kurumlar nezdinde yararlı bir kaynak olacağı inancıyla kamuoyunun bilgisine sunuyoruz.

Saygılarımızla,

C. Tanıl KÜÇÜK

İstanbul Sanayi Odası

Yönetim Kurulu Başkanı

İstanbul Sanayi Odası (İSO), 1968 yılından beri yaptığı anket çalışmaları ile sanayi sektöründe faaliyette bulunan kuruluşların üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan katma değer, ihracat, varlık toplamı, özkaynak tutarı, dönem karı, istihdam gibi çeşitli ölçütlere göre büyüklüklerini saptamakta; üretimden satış ölçüsü esas alınarak firmalar arasında sıralama yapılmakta, büyük firmalar listesi ya da tablosu oluşturulmaktadır. Büyüklük sıralaması 1979 yılından bu yana İlk 500 büyük sanai firma için yapılmakta ve 1997 yılından itibaren de buna İkinci 500 büyük sanai firma araştırması da eklenmiş bulunmaktadır.

İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl düzenli biçimde tekrarlanan Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Çalışması yanında, ayrıca büyük özel sanayi kuruluşlarındaki gelişmeleri aynı kapsamda ve daha geniş bir zaman aralığı içinde belirlemek ve cari fiyatlarla olduğu gibi, sabit fiyatlarla da gelişmeleri ortaya koymak üzere; Odamız, 1982 yılından sonra ayrı bir çalışma daha sürdürmüştür.

Söz konusu bu ikinci çalışmada ele alınan, her yıl anketimize cevap veren özel sanayi kuruluşlarının sayısı önceleri 100 iken, 1988 yılından itibaren 150'ye çıkarılmış ve baz yıl da 1979'dan 1982'ye getirilmiştir. 1982 baz yıllı 150 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışması 1982-1988, 1982-1989, 1982-1990 ve 1982-1991 yıllarını kapsayacak şekilde devam etmiştir. Bu alanda en son çalışma 1999-2008 yıllarını kapsamak üzere yapılmış ve araştırma sonuçları "500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda 10 Yıllık Gelişim Trendleri (1999-2008)" başlığı altında 2010 yılında yayımlanmıştır.

Bu alandaki çalışma ve araştırmaların sürekliliğini sağlamak üzere 2001-2010 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde her yıl ankete cevap vermiş 249 büyük özel firma inceleme kapsamına alınmış ve bu firmalara ilişkin bulgular ve gelişmeler ise bu yayında toplanmıştır.

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın ortak özellikleri;

- 1) 2001-2010 döneminde İSO anketlerine düzenli olarak cevap vermiş olmak,
- 2) Özel kesim kuruluşu olmak,
- 3) 2001-2010 döneminde İSO'nun belirlediği Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sıralamasında yer almış olmak şeklinde belirtilebilir.

İncelemeye kamu iktisadi teşebbüsleri ile 2001-2010 döneminde İSO anketini düzenli yanıtlamayan özel firmalar dâhil edilmemiştir. Firmaların büyüklük sıralamasını belirtmek için İSO tarafından düzenlenen ankete istisnai de olsa cevap veremeyen özel firmalar bulunabilir; ancak bu firmalara ilişkin, sürekli, birbirini

izleyen yıllara ait bilgi mevcut olmadığından, inceleme kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Çalışmanın başlangıç yılı olan 2001 yılının Türkiye ekonomisi için kriz yılı, buna karşı son yılı olan 2010 yılının ise kriz sonrası toparlanma yılı olması nedeniyle karşılaştırmalarda baz etkisinin yüksek olduğu dikkate alınmalıdır. Bir önceki yayında inceleme döneminin son yılı olan 2008 yılı da, 2009 krizinin öncü göstergelerinin olduğu, ekonomide büyüme hızının %0,7'ye gerilediği bir yıl idi.

İncelemelerde sonuçları normal, olağan olarak nitelendirilen bir yılı temel olarak almak daha tutarlı sonuçlar vermektedir. İnceleme başlangıç yılının bir kriz yılı olarak alınması, izleyen yıllar sonuçlarının aritmetiğin etkisiyle başarılı; buna karşın olağan dışı başarılı bir yılı incelemeye temel yıl olarak almak ise, izleyen yıllar sonuçlarının başarısız gözükmeye yol açmaktadır. Bu nedenle özellikle uzun süreli araştırmalarda, eğilimleri, gelişmeleri doğru saptayabilmek için baz yılının seçimi büyük bir önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde 2001 yılı, Türkiye ekonomisi için olağan bir yıl olarak nitelendirilemez, dolayısıyla da 2001 yılının çalışmada temel alınması eleştirilebilir. Bu nedenlerden dolayı çalışmada baz yılı olarak 2001 yılına göre daha normal ve olağan bir yıl olan 2000 yılı baz yıl olarak seçilmiştir.

Araştırmada, 2001-2010 dönemi için 249 büyük özel firmaya ilişkin olarak;

- 1) Yıllar itibariyle üretimden satışlar, sektörel dağılım, cari ve sabit fiyatlarla (2000 fiyatları ile) değişimler,
- 2) Cari ve sabit fiyatlarla satış hasılatı, sektörel dağılım, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla değişimler,
- 3) Dolar bazında ihracat tutarları ve İhracat/Satış Hasılatı oranları
- 4) Cari ve sabit fiyatlarla kar-zarar rakamları, sektörel dağılım, cari ve sabit fiyatlarla yıllık değişimler,
- 5) Yıllar itibariyle özsermaye toplamı, yıllık değişimler,
- 6) Cari ve sabit fiyatlarla yaratılan brüt ve net katma değerler, yıllar itibariyle değişim, sektörel dağılım ve katma değerlerin üretim faktörleri arasında bölüşümü,
- 7) Üretimde yoğunlaşma derecesinin bir göstergesi olarak, yıllar itibariyle Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranları,
- 8) Yıllar itibariyle toplam varlık, dönen varlık (dönen sermaye-işletme sermayesi) ve duran varlık (sabit değer) tutarları,
- 9) Finansal verimlilik göstergesi olarak özsermaye, varlık (aktif) ve işletme sermayesi devir hızları,
- 10) Ücretle çalışanların sayısı ve inceleme döneminde yıllar itibariyle gelişmeler,

- 11) Yıllar itibariyle mali rantabilite (özsermaye karlılığı) ve satış rantabilitesi (satış karlılığı) oranları
- 12) Hasıla/Sermaye oranının bir göstergesi ve ulusal ekonomi açısından bir karlılık ölçüsü olarak Net Katma Değer/Varlık Toplamı oranları
- 13) Çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı, net bilanço karı ve yaratılan net katma değer tutarları yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla verilmiştir.

Diğer bir anlatımla incelemede, sırasıyla;

- 1) Üretimden Satış/Satış Hasılatı
- 2) İhracat/Satış Hasılatı
- 3) Ücret/Net Katma Değer
- 4) Faiz/Net Katma Değer
- 5) Kar (milli gelir anlamında)/Net Katma Değer
- 6) Net Katma Değer/Brüt Katma Değer
- 7) Brüt Katma Değer/Satışlar
- 8) Dönen Varlıklar/Toplam Varlık
- 9) Duran Varlık Tutarı/Toplam Varlık
- 10) Özsermaye/Toplam Varlık
- 11) Satışlar/Özsermaye
- 12) Satışlar/Varlık Toplamı
- 13) Satışlar/Döner Sermaye (İşletme Sermayesi)
- 14) Net Bilanço Karı/Özsermaye
- 15) Net Bilanço Karı/Satışlar
- 16) Net Katma Değer/Varlık (Aktif) Toplamı
- 17) Üretimden Satışlar/Çalışan Sayısı
- 18) Satış Hasılatı/Çalışan Sayısı
- 19) Net Bilanço Karı/Çalışan Sayısı
- 20) Net Katma Değer/Çalışan Sayısı oranları kullanılmıştır.

Oranlar hesaplanırken yıl ortalamaları değil, yılsonu rakamları alınmıştır. Bu nedenle, hesaplanan karlılık oranları ve devir hızları olduğundan bir ölçüde daha düşük gözükmektedir. Ancak tüm yıllar için yılsonu rakamları esas alınmak suretiyle tutarlı davranıldığından, saptanan eğilimler bu tür hesaplamadan etkilenmemektedir.

Hasıla/Sermaye oranının ve ekonomik karlılığın (makro açıdan, ulusal ekonomi açısından) bir göstergesi olarak, Net Katma Değer/Varlık Toplamı oranı hesaplanmıştır. Yıllık net katma değer ücret, faiz ve kar toplamı olarak hesaplanmıştır. Milli gelir kapsamına giren kar kavramı ile bilanço karı arasında fark bulunmakta; firmaların faaliyetlerinden doğan kar, milli gelir hesabına alınmaktadır. Firmaların faaliyet dışı geçici transfer niteliğindeki gelirleri, net katma değere dahil edilmemektedir.

Üretimde yoğunlaşma derecesinin bir göstergesi olmak üzere; üretim için gerekli girdilerin ne ölçüde firma içi üretildiği, ne ölçüde dışarıdan (diğer firmalardan) sağlandığını ortaya koyabilmek için, Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı kullanılmıştır. Brüt katma değer, net katma değere o yıl ödenen dolaylı vergiler ile ayrılan amortismanların eklenmesi ve sübvansiyonların indirilmesi suretiyle hesaplanmıştır.

İnceleme kapsamındaki firmaların fiziki üretim rakamları anket formlarında yer almadığından sağlıklı verimlilik hesapları yapılamamış; çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı, net bilanço karı ve net katma değer tutarları verimlilik ölçüsü olarak kullanılmıştır.

İnceleme dönemi fiyat artışlarının hızlı olduğu yılları da kapsadığından, gelişmeleri fiyat hareketlerinin etkilerinden arındırmak, cari değerleri sabit fiyatlarla indirgeyebilmek için kullanılan endeks veya deflatör son derece önemli olmaktadır. Ayrıca sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, deflatör olarak cari değerleri sabit fiyatlarla indirgerken, genel fiyat endeksinin kullanılmasının da hatalı sonuçlar vereceği açıktır. Bu nedenle, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) her alt sektör için geliştirdiği Üretici Fiyat Endeksi kullanılmıştır. Her alt sektör için bir anlamda özel endeks kullanılmış; diğer bir deyişle farklı deflatör uygulanmıştır. Her alt sektörde fiyat artış hızı farklı olduğundan cari ve sabit fiyatlarla alt sektörler itibariyle gelişmelerde farklılıklar oluşmaktadır. Her alt sektör için o sektördeki fiyat artışlarını esas alarak, fiyat artışlarının etkisinden arındırılmış reel değerlerin bulunması, araştırmayı daha sağlıklı hale getirmiştir.

Üretimden satış, satış hasılatı, katma değer ve dönem karı gibi akışı gösteren dönemsel büyüklükler ya da değişkenler, yıllık fiyat artışı ile düzeltilerek sabit fiyatlara indirgenirken; varlık (aktif) tutarı, dönen varlıklar (işletme sermayesi), duran varlıklar (sabit değerler), özsermaye (özkaynak) gibi belli bir andaki mevcudu, stoku gösteren büyüklükler için bu yola gidilmemiş, söz konusu büyüklükler yalnız cari fiyatlarla ifade edilmiştir. Zira, yıllar itibariyle birikimli rakamları sadece bir yıldaki fiyat artışı dikkate alınarak sabit fiyata indirgemek hatalı bir uygulama olur.

Çalışmanın firmaların verdiği bilgilere dayandığı, verilen bilgilerde maddi hatalar dışında düzeltme yapılmadığı, sanayi dallarına ilişkin analiz ve değerlendirmelerin, ilgili sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olduğu dikkate alınmalıdır.

I-1 FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

2001-2010 döneminde inceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın sektörel dağılımı Tablo I-1’de verilmiştir.

Tablo I-1 Çalışma Kapsamındaki Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı

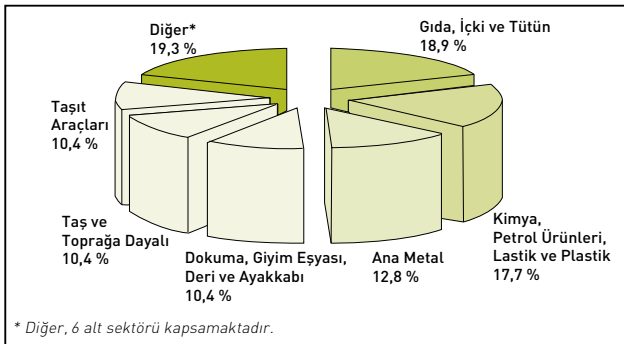
Sektörler	Firma Sayısı
Madencilik ve Taşocakçılığı	4
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26
Ana Metal Sanayii	32
Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20
Taşıt Araçları Sanayii	26
Diğer İmalat Sanayii	2
Elektrik Sektörü	7
Toplam	249

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın %18,9’u Gıda, İçki ve Tütün, %17,7’si Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, %12,9’u Ana Metal sanayilerinde faaliyet göstermektedir. Bu üç alt sektörde faaliyet gösteren firma sayısı, inceleme kapsamındaki firmaların neredeyse yarısını (%49,5) oluşturmaktadır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Taşıt Araçları Sanayi’nin payları %10,4 ile eşittir.

Firma sayısı olarak bu sanayi dallarını 20 firma ile yedinci sırada Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii izlemektedir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ve Diğer İmalat Sanayi’ndeki firmaların sayısı ise sırasıyla; 10, 5 ve 2 firma olarak daha alt sıralardadır.

İnceleme kapsamındaki firmaların %2,8’si Elektrik sektöründe faaliyet gösterirken, %1,6’sı da Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe faaliyet göstermektedir.

Grafik I-1 Firmaların Sektörel Dağılımı (%)

I-2 ÜRETİMDEN SATIŞLAR

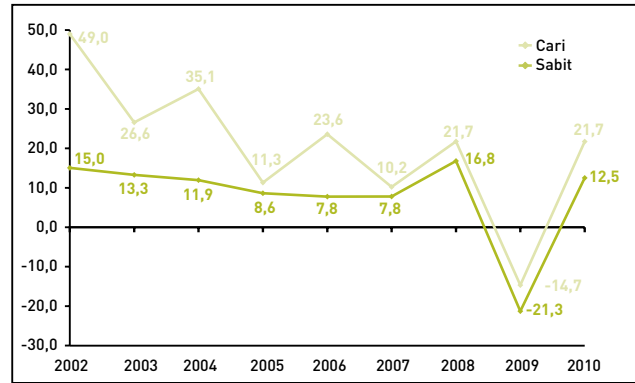
İnceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 dönemindeki üretimden satış tutarları toplamı yıllar itibariyle, cari ve sabit fiyatlarla Tablo 1-2’de gösterilmiştir.

Tablo I-2 Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	39.147.799.888	22.027.607.719	-	-
2002	58.331.385.214	25.340.980.098	49,0	15,0
2003	73.832.231.312	28.705.084.203	26,6	13,3
2004	99.728.328.692	32.133.890.826	35,1	11,9
2005	111.021.146.291	34.901.766.712	11,3	8,6
2006	137.199.797.733	37.612.873.474	23,6	7,8
2007	151.208.205.856	40.542.663.562	10,2	7,8
2008	184.085.020.465	47.351.586.806	21,7	16,8
2009	157.070.712.537	37.272.029.836	-14,7	-21,3
2010	191.209.952.073	41.937.907.138	21,7	12,5

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarak 39.148 milyon TL’den 191.210 milyon TL’ye yükselirken, sabit fiyatlarla (2000=100) %90,4 artarak 2010 yılında 41.938 milyon TL olmuştur.

Grafik I-2 Üretimden Satışlarda Yıllık Değişimler (%) (2000=100)

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın üretimden satışlarında yıllık artış hızı cari fiyatlarla eksi %14,7 ile artı %49 arasında dalgalanırken; sabit fiyatlarla da eksi %21,3 ile artı %16,8 arasında değişmiş ve düzenli bir gelişme göstermemiştir. İnceleme döneminde üretimden satışlar, sabit fiyatlarla yıllık ortalama olarak %7,4 oranında artmıştır.

249 firmanın inceleme döneminde üretimden satışlarında en hızlı reel artışın olduğu yıl %16,8 ile 2008 yılı olurken, küresel finansal kriz yılı olan 2009 yılında ise üretimden satışlar %21,3 oranında azalmıştır.

I-2.1 Üretimden Satışların Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları yıllar itibariyle sektörel dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla iki ayrı tablo halinde verilmiştir.

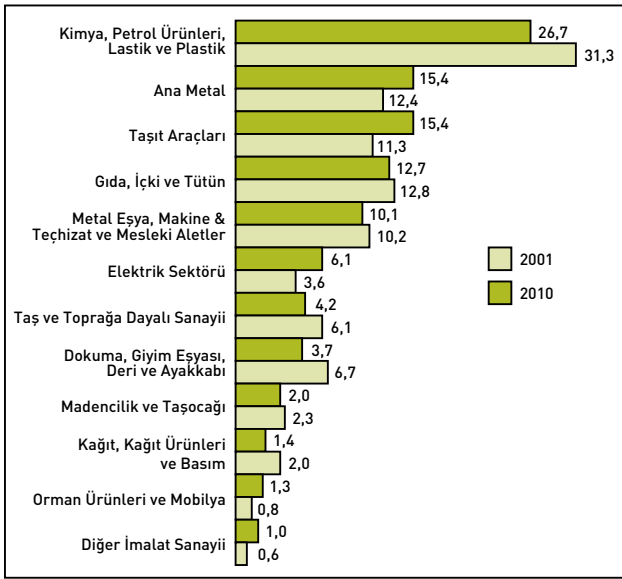
I-2.1.1 Üretimden Satışların Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

2010 yılında cari fiyatlarla üretimden satış ölçüsüne göre sektörel sıralamada, ilk sırayı %26,7’lik payla Kimya, Petrol

Tablo I-2.1.1 Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	2,3	2,2	1,9	1,8	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	2,0
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	12,8	12,2	13,2	11,7	12,4	11,1	11,3	10,9	14,0	12,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	6,7	6,6	5,9	5,3	4,6	4,4	4,2	3,4	3,8	3,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,1	1,0	1,4	1,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	2,0	2,0	1,9	1,7	1,7	1,6	1,6	1,3	1,5	1,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	31,3	28,7	27,6	25,9	27,9	28,7	27,2	29,6	25,3	26,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	6,1	5,8	5,2	4,8	5,1	5,0	5,0	4,2	4,6	4,2
Ana Metal Sanayii	12,4	12,0	13,1	15,4	13,9	14,8	15,7	18,3	14,6	15,4
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	10,2	10,1	9,9	10,2	10,2	11,0	10,5	9,3	10,8	10,1
Taşıt Araçları Sanayii	11,3	11,9	15,4	17,6	16,6	16,0	16,7	14,3	15,2	15,4
Diğer İmalat Sanayii	0,6	0,5	0,5	0,4	0,5	0,6	0,6	0,9	1,1	1,0
Elektrik Sektörü	3,6	7,3	4,7	4,2	4,2	4,0	4,4	4,9	5,9	6,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-2.1.1 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Üretimden Satışlar İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla) (%)

Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almakta, bu sanayi dalını %15,4'erlik paylarla Ana Metal ve Taşıt Araçları sanayileri izlemektedir. 2010 yılında dördüncü sırayı alan alt sektör %12,7 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olurken; bu sanayi dalını %10,1 payla Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci, %6,1 payla Elektrik Sektörü altıncı, %4,2 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii yedinci ve %3,7 payla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii sekizinci sırada izlemektedir. Üretimden satışlar içinde Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Diğer İmalat sanayilerinin payları oldukça düşük olup; sırasıyla, %2, %1,4, %1,3 ve %1 düzeyindedir.

İnceleme kapsamına iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii, dört firma ile giren Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayii ve beş firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii payları bakımından istatistiki olarak anlamlı olmadıklarından kapsam dışı bırakıldığında; 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla üretimden satışları en hızlı artan sanayi dalı Elektrik Sektörü olmuştur. Üretimden satışlar artışı bakımından bu sektörü Taşıt Araçları Sanayii ile Ana Metal Sanayii ikinci ve üçüncü sıralarda izlemiştir.

Cari fiyatlarla üretimden satış artışı sıralamasında Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat

ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii de altıncı sırada yer almıştır.

2001-2010 döneminde cari fiyatlarla satışları en yavaş artan üç sanayii dalı sırasıyla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

İnceleme döneminin başlangıç ve bitiş yılları itibarıyla Elektrik Sektörü ile Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayilerinin cari fiyatlarla toplam üretimden satışlar içindeki payları artarken, diğer sanayi dallarının payları azalmıştır.

Firma sayıları bakımından istatistiki olarak anlamlı bulunmadığından sıralamaya dahil edilmeyen Orman Ürünleri ve Mobilya ve Diğer İmalat sanayilerinin satış hasılatı içinde payları cari fiyatlarla artarken, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı ise azalmıştır.

I-2.1.2 Üretimden Satışların Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışlarının sabit fiyatlarla (2000 fiyatları ile) sektörel dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler Tablo I-2.1.2'de verilmiştir.

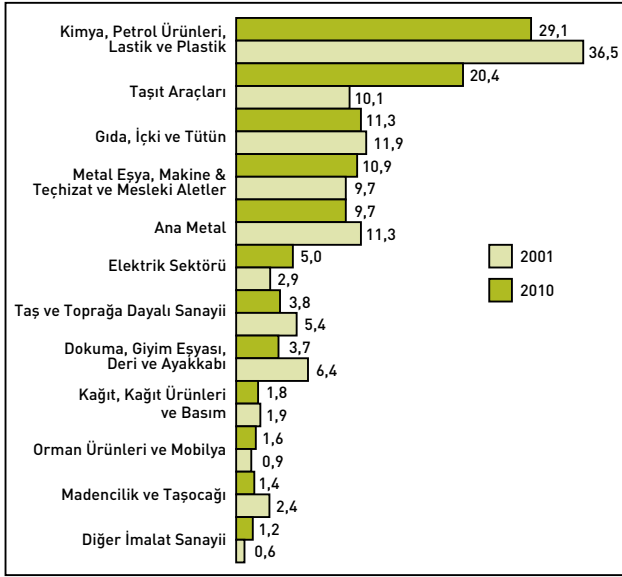
2001-2010 döneminde alt sektörler itibarıyla fiyat artış hızları (deflatör) farklı olduğundan üretimden satışların cari ve sabit fiyatlarla sektörel dağılımı farklılık göstermektedir.

2010 yılı itibarıyla sabit fiyatlarla üretimden satış içinde en yüksek paya %29,1 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii sahiptir. Bu sanayi dalını %20,4 payla Taşıt Araçları Sanayii, %11,3 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %10,9 payla Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %9,7 payla Ana Metal Sanayii, %5 payla Elektrik Sektörü, %3,8 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %3,7 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %1,8 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, %1,6 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, %1,4 payla Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü ve %1,2 payla da Diğer İmalat Sanayii izlemektedir.

Büyük firmalar kapsamında sınırlı sayıda firma ile yer alan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı bırakıldığında, 2001-2010 döneminde

Tablo I-2.1.2 Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%) (2000=100)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	2,4	2,1	1,8	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11,9	11,4	11,7	10,4	11,1	11,0	10,2	9,5	12,2	11,3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	6,4	6,0	5,1	5,0	4,7	4,6	4,3	3,4	4,0	3,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,9	0,8	0,8	1,0	1,1	1,1	1,2	1,0	1,6	1,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	1,9	2,1	2,1	2,1	2,1	1,9	2,0	1,6	1,8	1,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	36,5	34,9	35,4	32,6	34,1	35,2	30,3	37,0	28,7	29,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	5,4	5,6	4,9	4,4	4,3	4,3	4,3	3,4	4,0	3,8
Ana Metal Sanayii	11,3	10,2	10,9	10,9	10,3	9,5	10,9	12,7	10,5	9,7
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	9,7	9,6	9,4	10,2	9,9	10,9	10,5	8,3	10,7	10,9
Taşıt Araçları Sanayii	10,1	10,7	12,9	16,6	15,0	15,2	19,3	17,3	18,7	20,4
Diğer İmalat Sanayii	0,6	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,6	0,8	1,2	1,2
Elektrik Sektörü	2,9	6,2	4,3	4,7	5,3	4,3	5,0	3,7	5,3	5,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-2.1.2 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Üretimden Satışlar İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla) (%)

sabit fiyatlarla üretimden satışları en hızlı artan alt sektör Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sektörü Elektrik Sektörü ikinci, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat Sanayii üçüncü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü, Kâğıt, Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayii beşinci, Ana Metal Sanayii altıncı, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii yedinci sırada izlemiştir. Sabit fiyatlarla üretimden satışları en yavaş artan sanayi dalları ise Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörleridir.

İstatistiki olarak anlamlı sayıda firma ile büyük firmalar arasında yer almadıkları için sıralama dışı tutulan Orman Ürünleri ve Mobilya ve Diğer İmalat sanayileri de 2001-2010 döneminde satışları sabit fiyatlarla hızlı artan sanayi dalları olmuşlardır.

Sabit fiyatlarla üretimden satışları genel ortalamanın üstünde artan alt sektörlerin, 2001-2010 döneminde üretimden satışlar içindeki payları da artmıştır. Taşıt Araçları Sanayii'nin üretimden satışlar içindeki payı iki kattan daha fazla bir oranda artarak %10,1'den %20,4'e yükselirken, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %9,7'den %10,9'a ve Elektrik Sektörü'nün payı da %2,9'dan %5'e yükselmiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin 2001 ve 2010 yıllarındaki payı, sırasıyla %11,9

ve %11,3, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %1,9 ve %1,8 olarak belirgin bir değişime göstermezken; diğer sanayi dallarının payları gerilemiştir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %36,5'ten %29,1'e, Ana Metal Sanayii'nin payı %11,3'ten %9,7'ye, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %5,4'ten %3,8'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %6,4'den %3,7'ye ve Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü'nün payı da %2,4'ten %1,4'e gerilemiştir.

Sıralama dışı tutulan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin payı %0,9'dan %1,6'ya yükselirken, Diğer İmalat Sanayii'nin payı da %0,6'dan %1,2'ye yükselmiştir.

Sabit fiyatlarla üretimden satışlar 2001-2010 sıralaması karşılaştırıldığında, payının azalmasına karşın, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin ilk sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. 2001 yılında dördüncü sırada bulunan Taşıt Araçları Sanayi, 2010 yılında ikinci sıraya yükselirken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ikinci sıradan üçüncü sıraya, Ana Metal Sanayi de üçüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir. Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin sıralamadaki yeri beşinci sıradan dördüncü sıraya çıkarken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii altıncılıktan sekizinciliğe gerilemiştir. Elektrik Sektörü'nün de sıralamadaki yeri değişmiş ve altıncılığa kadar yükselmiştir.

Cari ve sabit fiyatlarla sanayi dallarının üretimden satışlar içindeki paylarının sıralamasındaki farklılık, sektörler itibarıyla fiyat artış hızlarını yansıtmaktadır. Sabit fiyatla payın, cari fiyatla paya kıyasla daha küçük oluşu, ilgili sanayi dalında inceleme döneminde fiyat artış hızının ortalama artış hızının üstünde olduğunu göstermektedir. Buna karşılık sabit fiyatla payın yüksekliği, fiyat artış hızının ilgili sektörde genel olarak daha yavaş olduğunu ifade etmektedir.

2001-2010 döneminde Ana Metal, Gıda, İçki ve Tütün, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalları ile Elektrik ve Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörlerinin üretimden satışlar içinde cari fiyatlarla paylarının sabit fiyatlara göre yüksek oluşu, söz konusu sanayi kollarında fiyat artış hızının ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde cari ve sabit fiyatlarla payların eşit olması, bu sanayi dalında fiyatların ortalama düzeyinde arttığını; buna karşın Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinin sabit fiyatlarla paylarının göreceli yüksekliği ise sözü edilen sanayi dallarında fiyat artış hızlarının sanayi sektörü ortalamasının altında, daha yavaş olduğunu göstermektedir.

I-3 SATIŞ HASILATI

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın satış hasılatı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4,8 kat artarak 47.384 milyon TL'den 228.998 milyon TL'ye; sabit fiyatlarla da %87,8 oranında artarak 2000 yılı fiyatları ile 50.949 milyon TL'ye yükselmiştir. 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo I-3'te verilmiştir.

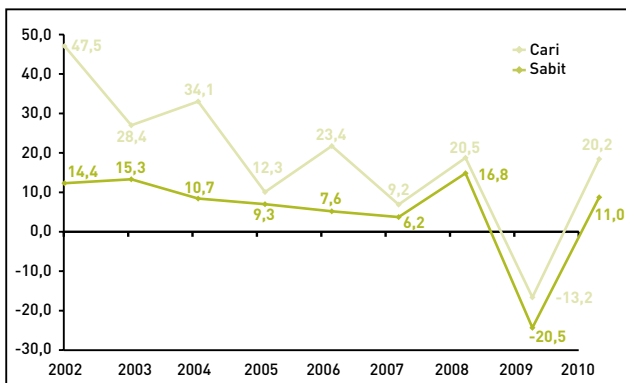
Tablo I-3 Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	47.383.773.580	27.124.541.059	-	-
2002	69.896.802.070	31.027.636.120	47,5	14,4
2003	89.732.810.874	35.784.702.337	28,4	15,3
2004	120.348.896.452	39.600.947.941	34,1	10,7
2005	135.096.066.987	43.288.743.835	12,3	9,3
2006	166.655.026.475	46.572.125.660	23,4	7,6
2007	182.041.908.764	49.462.982.383	9,2	6,2
2008	219.379.251.764	57.765.372.553	20,5	16,8
2009	190.486.063.842	45.909.850.907	-13,2	-20,5
2010	228.998.216.684	50.949.133.167	20,2	11,0

Firmaların üretim faaliyeti dışında salt ticari faaliyetleri de olduğundan, üretimden satışlarla satış hasılatı arasında farklılık oluşmakta; bu nedenle satış hasılatındaki gelişme ayrıca incelenmektedir.

Satış hasılatında 2001-2010 döneminde yıllık artış hızı, cari fiyatlarla ekisi %13,2 ile artı %47,5 aralığında değişirken; sabit fiyatlarla satış hasılatındaki yıllık artış hızı ekisi %20,5 ile artı %16,8 aralığında değişmiş ve yıllık ortalama artış hızı ise %7,3 olmuştur. İnceleme döneminde sabit fiyatlarla satışların en hızlı oranda arttığı yıl %16,8 oranıyla 2008 yılı olurken, 2009 yılında ise ekonomik krizin etkisiyle %20,5 oranında azalmıştır.

Grafik I-3 Satış Hasılatında Yıllık Değişimler (%) (2000=100)

I-3.1 Satış Hasılatının Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 249 firmanın 2001-2010 dönemindeki yıllık toplam satış hasılatlarının sektörel dağılımı ve bu dağılımdaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla aşağıda açıklanmıştır.

I-3.1.1 Satış Hasılatının Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın satışlarının cari fiyatlarla 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle sektörel dağılımı ve payları Tablo I-3.1.1'de göstermiştir.

2010 yılında 249 büyük firma ile sınırlı olarak, satış hasılatı ölçüsüne göre sektörel sıralamada ilk sırayı %31,8 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almakta, bu alt sektörü %15,7 payla Taşıt Araçları, %13,7 payla Ana Metal, %11,2 payla Gıda, İçki ve Tütün ve %9,9 payla da Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri izlemektedir. Bu beş sanayi dalının toplam payı %82,3 seviyelerindedir. Bu beş sanayi dalının 2001 yılı itibariyle satışlar içindeki toplam payı ise %80,8 düzeyinde idi. Bu bulgu, büyük firmaların söz konusu beş sanayi dalında yoğunlaşmakta olduğunu ve bu yoğunluğun zaman içinde artmakta olduğunu göstermektedir.

2010 yılı satış hasılatı sıralamasında Elektrik Sektörü %5,4 payla altıncı sırayı alırken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii %3,9 payla yedinci, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii %3,5 payla sekizinci ve Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü de %1,7 payla dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Satış hasılatı içinde en düşük payı olan sanayi dalları %1,2'şerlik paylarla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii olurken, Diğer İmalat Sanayii de %0,8 payla en son sırada yer almaktadır.

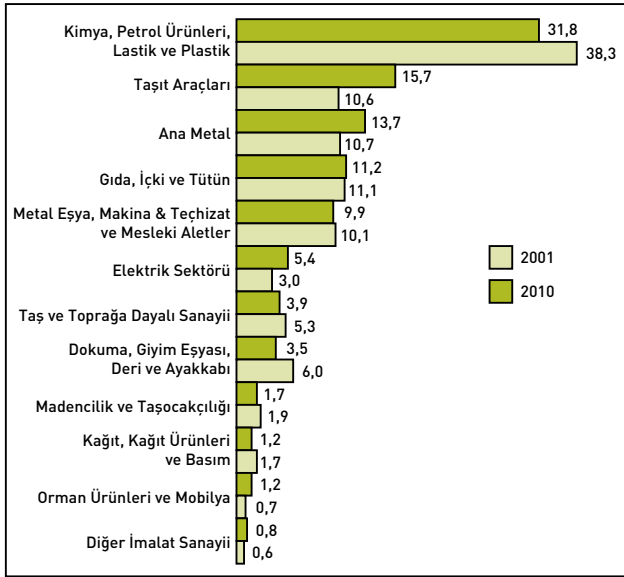
Sanayi dallarının 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla satış artış hızları farklı olduğundan, 2010 yılında 2001 yılına göre satışlardaki payları ve sektörel sıralamadaki yerleri değişmiştir. Büyük firmalar içinde istatistiki olarak anlamlı sayıda yer almadıkları için sıralama dışı tutulan Orman Ürünleri ve Mobilya ile Diğer İmalat Sanayii'leri bir yana bırakıldığında, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla satış hasılatı en hızlı artan alt sektör Elektrik Sektörü olmuştur. Satış artış hızı açısından bu sektörü, Taşıt Araçları ve Ana Metal sanayileri ikinci ve üçüncü sırada izlemiştir. Satışları genel ortalamaya yakın hızda artan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii satış artış hızı sıralamasında dördüncü ve beşinci sıralarda yer almışlardır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, satış artış hızları genel ortalamasının

Tablo I-3.1.1 Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	1,9	1,8	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5	1,9	1,7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11,1	10,6	11,3	10,3	10,9	9,7	9,8	9,6	12,3	11,2
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	6,0	6,1	5,3	5,0	4,3	4,1	3,8	3,2	3,5	3,5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,7	0,7	0,7	0,8	1,0	1,0	1,0	0,9	1,3	1,2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	1,7	1,7	1,6	1,4	1,4	1,3	1,3	1,1	1,3	1,2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	38,3	35,7	34,2	31,0	33,5	34,0	32,6	34,5	31,5	31,8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	5,3	5,0	4,5	4,2	4,4	4,4	4,5	3,9	4,2	3,9
Ana Metal Sanayii	10,7	10,4	11,1	13,1	11,7	12,7	13,4	15,8	12,7	13,7
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	10,1	9,9	9,9	10,6	10,4	11,2	10,7	9,7	10,4	9,9
Taşıt Araçları Sanayi	10,6	11,5	14,9	17,5	16,2	15,5	16,2	14,4	15,2	15,7
Diğer İmalat Sanayii	0,6	0,5	0,5	0,7	1,2	1,3	1,4	1,0	0,9	0,8
Elektrik Sektörü	3,0	6,1	4,3	3,8	3,7	3,5	3,8	4,3	5,0	5,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-3.1.1 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Satış Hasılatı İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla) (%)

gerisinde kalan sanayi dalları olmuşlardır. İnceleme döneminde satışları cari fiyatlarla en yavaş artan iki alt sektör ise Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

Sıralama dışı tutulan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Diğer İmalat Sanayii'nin satışları ise cari fiyatlarla genel ortalama hızı üstünde artmıştır.

Grafik I-3.1.1'den de izlenebileceği gibi satışları genel ortalamanın üstünde artan sanayi dallarının satış hasılatı içindeki payları, 2010 yılında 2001 yılına göre yükselmiştir. Bu kapsamda Taşıt Araçları Sanayii'nin payı %10,6'dan %15,7'ye, Ana Metal Sanayii'nin payı %10,7'den %13,7'ye, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı %11,1'den %11,2 yükselirken, Elektrik Sektörünün payı daha belirgin şekilde %3'ten %5,4'e yükselmiştir.

Buna karşın satışlar içinde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %38,3'ten %31,8'e, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %10,1'den %9,9'a, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %5,3'ten %3,9'a, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %6'dan %3,5'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %1,7'den %1,2'ye gerilemiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü de büyük firmalar kapsamında satışlar içindeki payı gerileyen faaliyet dalları arasında yer almış; söz konusu alt sektörün satışlar içindeki payındaki azalış daha sınırlı ölçüde kalmış olsa da %1,9'dan %1,7'ye gerilemiştir.

Satış artış hızlarının farklı oluşu, 2001 ve 2010 yılları itibarıyla sanayi dallarının sıralamadaki yerlerini de etkilemiştir. Satışlar içindeki payının gerilemesine karşın, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ilk sıradaki yerini korumuştur. Satışlar içindeki payı açısından 2001 yılında dördüncü sırada bulunan Taşıt Araçları Sanayi, 2010 yılında ikinci sıraya yükselirken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile yer değiştirmiş; Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ikinci sıradan dördüncü sıraya gerilemiştir. Ana Metal Sanayii ile Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin sıralamadaki üçüncülük ve beşincilik şeklindeki yerleri ise değiştirmemiştir.

Elektrik sektörü sıralamada sekizincilikten altıncılığa yükselirken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ise altıncılıktan sekizinciliğe gerilemiştir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalının inceleme dönemi başlangıç ve bitiş yılları itibarıyla sıralamadaki yeri değişmemiş ve yedinci sırada yer almıştır. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Diğer İmalat sanayilerinin sıralamada en sonlarda olan yerleri 2001 ve 2010 döneminde değişmemiştir.

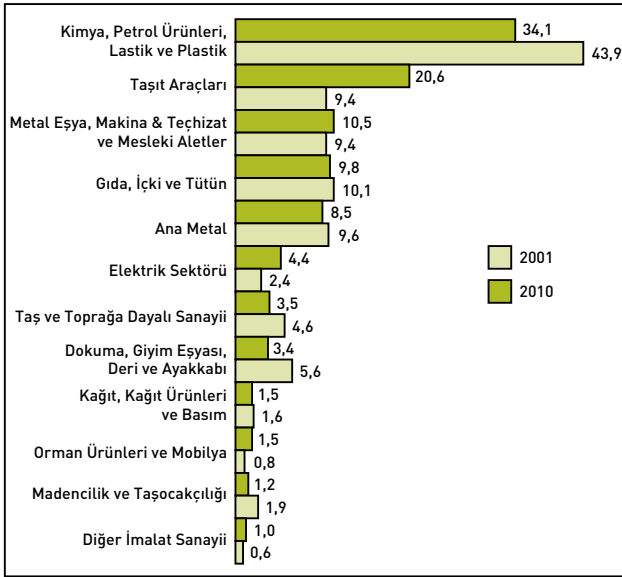
I-3.1.2 Satış Hasılatının Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

2001-2010 döneminde sanayi dalları itibarıyla fiyat artış hızları farklı olduğundan, 249 büyük firmanın satış hasılatının sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatları) sektörel dağılımı, cari fiyatlarla dağılıma göre farklılıklar göstermektedir. İnceleme kapsamındaki firmaların sabit fiyatlarla satış hasılatının sektörel dağılımı ve 2001-2010 döneminde dağılımdaki gelişmeler tabloda verilmiştir.

2001 yılında sabit fiyatlarla (2000=100) 249 büyük firmanın satışlarının hemen hemen yarısına yakın bölümü, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik

Tablo I-3.1.2 Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılım (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	1,9	1,7	1,4	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1	1,3	1,2
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	10,1	9,8	9,8	9,0	9,6	9,4	8,7	8,2	10,5	9,8
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	5,6	5,4	4,6	4,6	4,3	4,1	3,8	3,1	3,6	3,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,8	0,7	0,7	0,9	1,0	1,0	1,1	0,9	1,5	1,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,3	1,5	1,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	43,9	42,5	42,8	38,3	40,1	40,8	35,8	42,0	35,1	34,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	4,6	4,7	4,2	3,7	3,6	3,7	3,7	3,1	3,6	3,5
Ana Metal Sanayii	9,6	8,6	9,1	9,1	8,5	8,1	9,2	10,7	9,0	8,5
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	9,4	9,2	9,2	10,3	9,9	10,8	10,6	8,5	10,1	10,5
Taşıt Araçları Sanayi	9,4	10,1	12,2	16,1	14,3	14,4	18,4	17,0	18,4	20,6
Diğer İmalat Sanayii	0,6	0,5	0,5	0,7	1,1	1,2	1,4	0,9	1,0	1,0
Elektrik Sektörü	2,4	5,1	3,9	4,2	4,6	3,7	4,3	3,1	4,4	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-3.1.2 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Satış Hasılatı İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla) (%)

Sanayii tarafından gerçekleştirilmiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii %10,1 payla ikinci, Ana Metal Sanayii %9,6 payla üçüncü, %9,4'er payla da Taşıt Araçları ve Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayiileri dördüncü ve beşinci sırada izlemişlerdir. %5,6 payla Dokuma Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii altıncı sıra yer alırken, %4,6 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii yedinci, Elektrik Sektörü %2,4 payla sekizinci sırada yer almıştır.

Bu sanayi dalları dışında kalan sektörlerin toplam satış hasılatı içindeki payları oldukça düşük düzeylerde. 2001 yılı itibariyle satış hasılatındaki paylar, Madencilik Taşocakçılığı alt sektörünün %1,9, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin %1,6, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin %0,8 ve Diğer İmalat Sanayii'nin de %0,6 düzeyindedir.

Sanayi dalları itibariyle büyüme hızları farklı olduğundan, 2010 yılı itibariyle satış hasılatı içindeki payları ve sıralamadaki yerleri 2001 yılına göre oldukça değişmiştir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı bırakıldığında, sabit fiyatlarla, reel olarak satış hasılatı en hızlı artan alt sektör yine Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalını, yine yüksek artış hızı ile Elektrik Sektörü izlemiştir. Metal Eşya, Makine

ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii de, sabit fiyatlarla satışları büyük firmalar satış artış hızı ortalamasının üstünde artan sanayi dalları grubunda yer almıştır.

2001-2010 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin sabit fiyatlarla satış hasılatı artış hızı, genel ortalama hızına yakındır. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı tutulduğunda, bu sanayi dalları dışında kalan sanayi dallarında satış artış hızları ortalama satış hızının belirgin bir biçimde gerisinde kalmıştır. Özellikle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin satış artış hızı açısından sıralamada altıncı sıraya gerilemesi dikkat çekmektedir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii inceleme döneminde satışları yavaş artan sanayi dallarıdır. Bu iki sanayi dalı satış artış hızı açısından en alt sıralarda yer almışlardır.

2010 yılı itibariyle satış hasılatı sıralamasında payının azalmasına karşın Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii yine de %34,1'lik payla ilk sırada yer almaktadır. Bu sanayi dalını ikinci sırada %20,6 payla Taşıt Araçları, %10,5 payla Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii üçüncü sırada, %9,8 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü sırada ve %8,5 payla da Ana Metal Sanayii beşinci sırada izlemektedir.

Elektrik Sektörü %4,4 payla satış hasılatı sıralamasında altıncı, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii de %3,4 payla yedinci sırada yer almaktadır. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payları ise sırasıyla %1,5 ve %1,2 gibi oldukça düşük düzeydedir.

2001 yılı sıralaması ile 2010 yılı sıralaması karşılaştırıldığında sabit fiyatlarla satış hasılatı içinde Taşıt Araçları Sanayii, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ve Elektrik sektörünü paylarının arttığı ve sıralamadaki yerlerinin yükseldiği; buna karşın diğer sanayi dallarının paylarının ise gerilediği görülmektedir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, payının belirgin biçimde gerilemesine karşın, ilk sıradaki yerini 2010 yılında da korumuştur. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve

Basım Sanayii'nin, sıralama dışı bırakılan sanayi dalları hariç, pay olarak en son sıradaki yeri değişmemiştir. Satışlar sıralamasında sırası değişmeyen bir başka sanayi dalı da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'dir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin satışlar içindeki payının azalmasına karşın sıralamadaki yeri yedinci olarak değişmemiştir.

Taşıt Araçları Sanayii'nin yeri dördüncü sıradan ikinci sıraya, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin sıralamadaki yeri beşinci sıradan üçüncü sıraya yükselirken; Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin ikinci sırada olan yeri dördüncü sıraya, üçüncü sırada olan Ana Metal Sanayii'nin yeri de beşinci sıraya gerilemiştir. Sıralamada Elektrik Sektörü ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri, Ayakkabı Sanayii yer değiştirmiş; Elektrik Sektörü altıncı sıraya yükselirken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii sekizinci sıraya gerilemiştir.

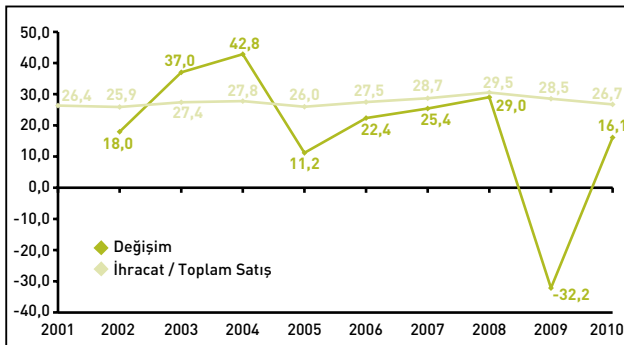
I-4 İHRACAT

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde ihracatı, cari ABD doları değeri ile 4 kat artarak 10,2 milyon dolardan 40,8 milyon dolara yükselmiştir. 249 büyük firmanın 2001-2010 dönemindeki ihracatının cari fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı %16,6 olmuştur. 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde ihracatında ve İhracat/Toplam Satışlar oranındaki gelişmeler tablo ile verilmiş, ayrıca grafikte de gösterilmiştir.

Tablo I-4 İhracat (2001-2010)

Yıllar	İhracat Tutarı (Bin \$)	Yıllık Değişim (%)	İhracat / Toplam Satış (%)
2001	10.192.720	-	26,4
2002	12.023.851	18,0	25,9
2003	16.472.643	37,0	27,4
2004	23.529.222	42,8	27,8
2005	26.163.821	11,2	26,0
2006	32.012.571	22,4	27,5
2007	40.147.738	25,4	28,7
2008	51.808.489	29,0	29,5
2009	35.132.725	-32,2	28,5
2010	40.793.118	16,1	26,7

Grafik I-4 İhracatın Toplam Satışlar İçindeki Payı ve Yıllık Değişimler (%)

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın ihracatında yıllık artış hızı, cari dolar değeri ile, eksi %32,2 ile artı %42,8 aralığında dalgalanmıştır. İnceleme döneminde 249 büyük firmanın ihracatı %42,8 ile en hızlı olarak 2004 yılında artarken, kriz yılı olan 2009'da ise -%32,2 oranında büyük boyutlu olarak azalmıştır.

249 büyük firmanın ihracatı değişim olarak 2001-2010 döneminde dalgalanma gösterirken, İhracat/Toplam Satış oranı çok fazla değişmemiş; söz konusu oran ortalama olarak %27,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

I-4.1 İhracatın Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde ihracatının alt sektörler itibariyle dağılımı ve bu dağılımdaki gelişmeler TabloI-4.1'de verilmiş, ayrıca grafik olarak da gösterilmiştir.

2010 yılı itibariyle 249 büyük firma kapsamında ihracatta en büyük paya %29,3'lük oranla Taşıt Araçları Sanayii sahip bulunmakta; bu sanayi dalını %20,8 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, %17,5 payla Ana Metal Sanayii ve %15,5 payla da Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, iki, üç ve dördüncü sıralarda izlemektedir. Söz konusu dört sanayi dalının 2010 yılı itibariyle 249 firma içindeki toplam payları %83,1 düzeyindedir.

2010 yılında ihracat sıralaması açısından bu sektörleri %5,4 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %5 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %3,7 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %1,6 payla da Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü izlemektedir. Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve Diğer İmalat Sanayii'nin ihracat içindeki toplam payları ancak %1 düzeyindedir. Elektrik alt sektörünün ise inceleme döneminde büyük firmalar kapsamında ihracatı bulunmamaktadır.

2001 ve 2010 yılları itibarıyla Taşıt Araçları Sanayii'nin toplam ihracat içindeki payı %24'ten %29,3'e yükselirken, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %14,9'dan %20,8'e ve Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %14,4'ten %15,7'ye yükselmiş, diğer sanayi dallarının payları ise azalmıştır.

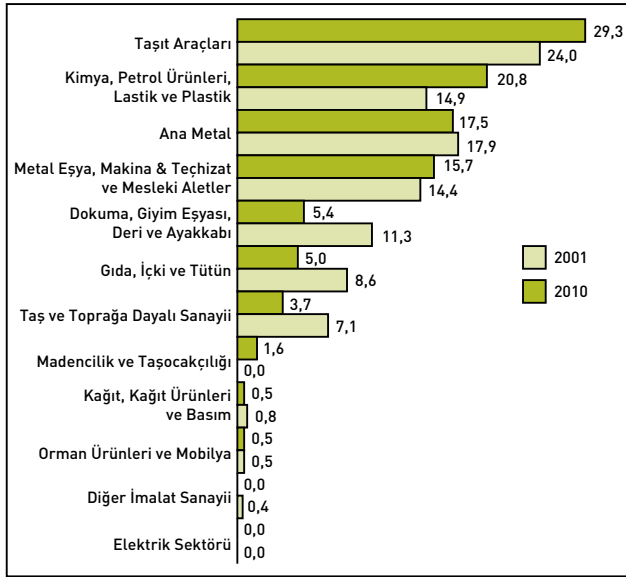
2010 yılı itibariyle ihracat sıralamasında üçüncü sırada yer alan Ana Metal Sanayii'nin ihracat içindeki payı hafifçe %17,9'dan %17,5'e gerilerken; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %11,3'ten %5,4'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı %8,6'dan %5'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı da %7,1'den %3,7'ye gerilemiştir. Bu dört geleneksel sanayi dalının 2001 yılında ihracat içindeki payları toplamı %44,9 düzeyinde iken, toplam payları 2010 yılında %31,6'ya gerilemiştir.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ihracat açısından gelişme potansiyeli göstermektedir. Söz konusu alt sektörün 249 büyük firma kapsamında 2001 yılında ihracat içindeki payı ihmal edilebilir boyutta iken, 2010 yılında %1,6'ya yükselmiştir. İhracat içinde ağırlıklı bir paya sahip bulunmayan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü bir yana bırakılacak olursa, inceleme döneminde, 249 büyük firma kapsamında ihracatı en hızlı artan alt sektör, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii olmuştur. Bu gelişme sonucu ihracat tutarı açısından yapılan sıralamada

Tablo I-4.1 İhracatın Alt Sektörler İtibarıyla Dağılımı (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,0	1,5	1,3	1,1	1,1	1,2	1,0	1,1	1,3	1,6
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	8,6	5,8	5,8	5,6	6,4	5,1	4,6	4,0	5,3	5,0
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11,3	11,4	10,9	9,9	8,5	7,4	6,7	5,3	5,9	5,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,5	0,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	0,8	0,7	0,8	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6	0,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	14,9	15,6	16,4	16,3	19,3	20,0	19,1	21,5	18,3	20,8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	7,1	7,0	5,7	4,6	4,4	3,4	3,1	3,1	4,2	3,7
Ana Metal Sanayii	17,9	16,1	15,9	19,5	16,4	17,0	17,3	22,7	17,7	17,5
Metal Eşya, Makina & Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	14,4	16,3	16,1	15,3	15,8	16,4	15,3	12,4	16,3	15,7
Taşıt Araçları Sanayi	24,0	25,0	26,5	26,7	26,8	28,3	31,5	28,9	29,8	29,3
Diğer İmalat Sanayii	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,1	0,1	0,0
Elektrik Sektörü	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-4.1 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin İhracat İçindeki Payları (%)

2001 yılında ikinci sırada bulunan Ana Metal Sanayii, 2010 yılında üçüncü sırayı gerilemiş; yerini Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almıştır. İhracat artış hızları farklı olduğundan, söz konusu bu iki sanayi dalının 2001-2010 yılları itibarıyla sıralamadaki yerleri değişmiştir.

I-5 KATMA DEĞER

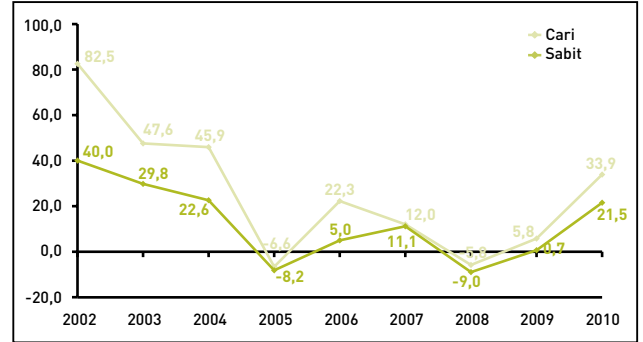
I-5.1 Net Katma Değer

249 büyük firmanın, net milli hasılaya katkısını gösteren yarattıkları net katma değer 2001-2010 döneminde yıllar itibarıyla gelişimi cari ve sabit fiyatlarla Tablo I-5.1'de verilmiş, ayrıca grafiklerle de gösterilmiştir.

Tablo I-5.1 Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	4.776.691.422	2.647.663.814	-	-
2002	8.719.391.512	3.707.546.573	82,5	40,0
2003	12.865.642.993	4.811.412.275	47,6	29,8
2004	18.775.225.565	5.899.092.262	45,9	22,6
2005	17.540.199.308	5.417.420.494	-6,6	-8,2
2006	21.443.180.407	5.686.714.462	22,3	5,0
2007	24.019.845.972	6.320.413.622	12,0	11,1
2008	22.623.686.263	5.753.392.120	-5,8	-9,0
2009	23.933.578.986	5.792.360.057	5,8	0,7
2010	32.041.918.535	7.037.551.308	33,9	21,5

Grafik I-5.1 Net Katma Değerde Yıllık Değişimler (%) (2000=100)

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 6,7 kat artarken, sabit fiyatlarla (reel olarak) artış yaklaşık olarak %165,8 düzeyinde olmuştur. 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 4.777 milyon TL'den 32.042 milyon TL'ye yükselirken, sabit fiyatlarla 2000 yılı fiyatlarıyla 2.648 milyon TL'den 7.038 milyon TL'ye yükselmiştir.

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın yarattığı net katma değerde yıllık artış hızı, cari fiyatlarla eksi %6,6 ile artı %82,5 arasında dalgalanırken; sabit fiyatlarla eksi %9 ile %40 arasında dalgalanmıştır. Dalgalanmanın boyutu yüksek olup, 249 büyük firmada net katma değer artışı da düzenli bir gelişme göstermemiştir.

Yaratılan net katma değer sabit fiyatlarla en hızlı arttığı yıl %40 ile 2002 yılı olurken; 2005 ve 2008 yıllarında sırasıyla -%8,2 ve -%9 oranlarında reel olarak daralmıştır. Bu daralmalara karşın, 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerde yıllık artış hızı sabit fiyatlarla %11,5 olmuştur. Artış hızının değerlendirilmesinde baz etkisi dikkate alınmalıdır. Nitekim karşılaştırmalara 2002 verileri temel alındığında, net katma değer yıllık ortalama artış hızı %7,4 olarak hesaplanmaktadır.

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer, satışlardan daha hızlı bir oranda artmıştır. Satışlar, bu dönemde sabit fiyatlarla %87,8 oranında artarken, yaratılan net katma değer yaklaşık %165,8 oranında artmıştır. Net Katma Değer/Satışlar oranı 2001 yılında %9,8 düzeyinde iken, 2010 yılında %13,8'e yükselmiştir. Baz etkisi, söz konusu oranların karşılaştırılmasında da etkili olmuştur. 2001 yılı gibi daralmanın yoğun yaşandığı bir yıl yerine, 2002 yılı karşılaştırmalara temel alındığında, oranlar çok daha farklı bir görüntü vermektedir.

Tablo I-5.1.1 Cari Fiyatlarla Net Katma Değerin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	9,0	7,1	5,0	3,6	4,1	4,0	4,0	5,4	6,0	4,8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	22,3	18,6	15,7	11,0	14,3	12,7	15,1	15,5	18,7	13,9
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	9,6	8,2	5,1	4,9	4,1	4,2	4,2	4,2	5,1	4,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1,3	1,1	0,7	0,8	1,0	0,7	1,6	0,4	1,8	1,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-0,4	1,7	1,5	1,5	2,1	2,0	1,7	0,8	1,5	1,3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	20,8	17,7	16,8	17,0	19,6	20,9	21,3	21,9	24,9	20,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	9,2	8,7	7,0	7,3	10,7	10,0	9,8	7,0	5,9	5,9
Ana Metal Sanayii	4,0	5,1	11,6	17,2	9,9	16,1	13,7	17,6	-0,3	6,5
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	12,2	14,5	12,1	11,5	12,3	13,3	9,8	10,5	13,7	10,4
Taşıt Araçları Sanayii	10,2	11,3	16,4	16,4	16,2	15,6	18,0	19,0	15,4	16,0
Diğer İmalat Sanayii	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0
Elektrik Sektörü	1,5	5,8	8,1	8,7	5,7	0,4	0,8	-2,3	7,1	14,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I-5.1.1 Net Katma Değerin Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

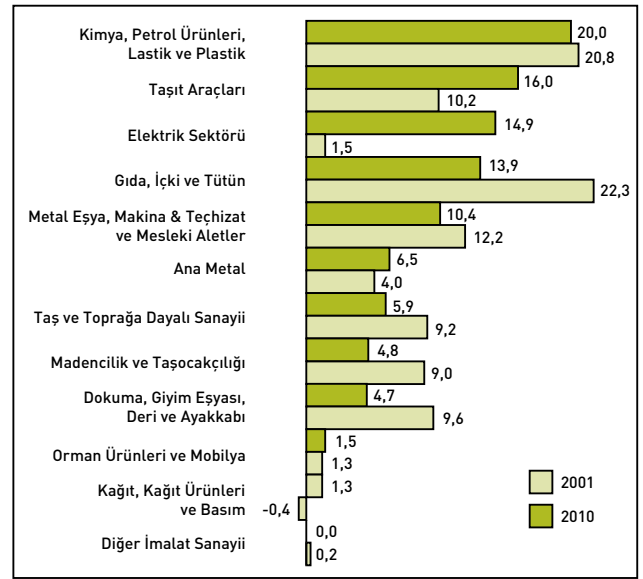
2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın yarattığı net katma değer cari fiyatlarla sektörel dağılımı Tablo I-5.1.1'de ve grafikte gösterilmiştir.

2010 yılında 249 büyük firma kapsamında cari fiyatlarla yaratılan net katma değer açısından ilk sırayı %20'lik payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii alırken, bu sektörü %16,9 payla Taşıt Araçları Sanayii ikinci, %14,9 payla Elektrik Sektörü üçüncü, %13,9 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve %10,4 payla da Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sıralarda izlemektedir. Söz konusu bu beş sanayi dalı, 2010 yılı itibariyle 249 büyük firmanın cari fiyatlarıyla yaratmış olduğu net katma değer %76,1'ini yaratmaktadır.

Ana Metal Sanayii'nin 2010 yılı itibariyle payı %6,5 seviyelerinde iken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %5,9, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı %4,8 ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı da %4,7'dir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ve Diğer İmalat Sanayii'nin yaratmış oldukları toplam net katma değer 249 büyük firma toplamı içindeki payı ise sadece %2,8 seviyelerindedir.

Cari fiyatlarla yaratılan net katma değer ölçütüne göre, 2010 yılında 2001 yılına göre Taşıt Araçları Sanayii'nin payı %10,2'den %16'ya, Elektrik Sektörünün payı %1,5'den %14,9'a, Ana Metal Sanayii'nin payı %4'ten %6,5'e, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin payı %1,3'den %1,5'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da eksi %0,4'den %1,3'e yükselirken, geri kalan diğer sanayi dallarının payları gerilemiştir.

2001 yılına göre Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin cari fiyatlarla yaratılan net katma değer içindeki payı, hafifçe %20,8'den %20,0'ye gerilemiş olmakla beraber, bu sanayi dalı 2010 yılında da yaratılan net katma değer sıralamasında ilk sırada yer almıştır. 2001 yılında sıralamasında %22,3 payla ilk sırada yer alan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı ise 2010 yılında %13,9 seviyelerine kadar gerilemiştir. Bu gerileme sonucu Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin,

Grafik I-5.1.1 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Net Katma Değer İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla) (%)

yaratılan net katma sıralamasındaki yeri ilk sıradan dördüncü sıraya inmiştir.

2001 ve 2010 yılları itibariyle cari fiyatlarla yaratılan net katma içinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %9,2'den %5,9'a, Madencilik ve Taşocakçılığa alt sektörünün payı %9'dan %4,8'e ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı da %9,6'dan %4,7'e gerilemiştir.

Cari fiyatlarla yaratılan net katma değeri en yavaş artan iki faaliyet alanı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü olmuştur. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii de 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yarattıkları net katma değer yavaş artan sektörler arasında yer almışlardır.

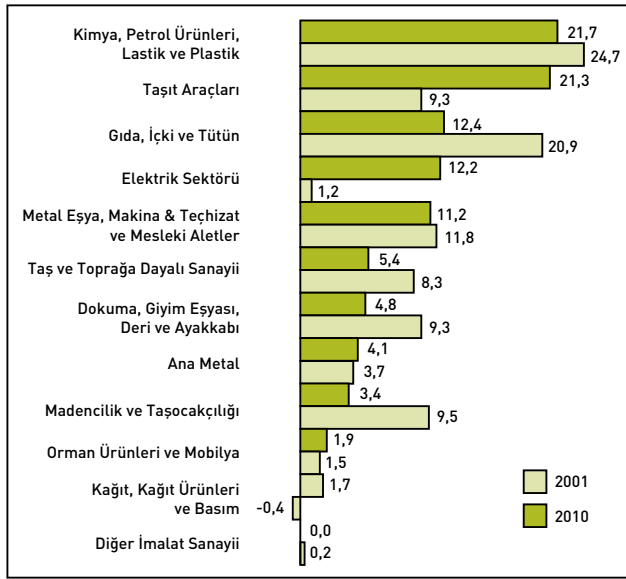
I-5.1.2 Net Katma Değerin Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

Sanayi dalları itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, inceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari ve sabit fiyatlarla sektörel dağılımları farklılıklar göstermektedir. Sabit fiyatlarla hesaplanan net katma değer yıllar itibariyle sektörel dağılımı Tablo I-5.1.2'de verilmiştir.

Tablo I-5.1.2 Sabit Fiyatlarla Net Katma Değerin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	9,5	7,0	4,8	3,6	3,7	3,7	3,3	3,9	4,1	3,4
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	20,9	17,8	14,5	10,0	13,1	13,0	13,9	13,6	15,9	12,4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	9,3	7,7	4,6	4,7	4,2	4,4	4,4	4,1	5,3	4,8
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1,5	1,1	0,7	0,8	1,1	0,8	1,7	0,4	2,0	1,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-0,4	1,8	1,8	1,8	2,6	2,5	2,2	0,9	1,8	1,7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	24,7	22,0	22,4	22,0	24,4	26,5	24,3	27,6	27,7	21,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	8,3	8,5	7,0	6,8	9,1	9,0	8,5	5,8	5,1	5,4
Ana Metal Sanayii	3,7	4,4	10,1	12,6	7,5	10,7	9,7	12,3	-0,2	4,1
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11,8	14,1	12,0	11,7	12,1	13,6	10,0	9,5	13,3	11,2
Taşıt Araçları Sanayi	9,3	10,4	14,3	15,8	14,9	15,3	21,1	23,4	18,5	21,3
Diğer İmalat Sanayii	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0
Elektrik Sektörü	1,2	5,1	7,8	10,1	7,4	0,5	0,9	-1,8	6,3	12,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-5.1.2 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Net Katma Değer İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla) (%)

2010 yılında da yaratılan net katma değer sektör dağılımında ilk sırayı %21,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almaktadır; bu sanayi dalını %21,3 payla Taşıt Araçları Sanayii, %12,4 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %12,2 payla da Elektrik Sektörü izlemektedir. Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin %11,2'lik payla beşinci sıradaki yeri değişmemektedir. Elektrik Sektörü net katma değer dağılımında cari fiyatlarla üçüncü sırada yer alırken, sabit fiyatlarla dördüncü sıraya gerilemekte; buna karşı Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin cari fiyatlarla dördüncü sıradaki yeri sabit fiyatlarla üçüncü sıraya yükselmektedir.

Net katma değer sabit fiyatlarla sektörel dağılımında da ilk beş arasında yer alan sanayi dallarından, inceleme döneminde fiyat artış hızları görece olarak daha yavaş olan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, Taşıt Araçları Sanayii ve Madeni Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin yaratılan katma değer içinde payları sabit fiyatlarla cari fiyatlara göre daha yüksek olurken; fiyat artış hızları ortalamasının üstünde olan Elektrik Sektörü ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin ise net katma değer içindeki payları sabit fiyatla, cari fiyatlara kıyasla daha düşük düzeyde kalmaktadır.

2010 yılında yaratılan net katma değer sabit fiyatlarla sektörel dağılımında Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii %5,4 payla altıncı, %4,8 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii yedinci, %4,1 payla Ana Metal Sanayii sekizinci, %3,4 payla da Madencilik ve Taşocakçılığı Sanayii dokuzuncu sırada yer almaktadır. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ve Diğer İmalat Sanayii'nin net katma değer içindeki paylarının toplamı sabit fiyatlarla da %3,6 düzeyinde kalmaktadır.

Sabit fiyatlarla yaratılan net katma değer 2010 yılındaki sektörel dağılımı 2001 yılı ile karşılaştırıldığında, en hızlı artışların Elektrik Sektörü ile Taşıt Araçları Sanayii'nde olduğu görülmektedir. Taşıt Araçları Sanayii'nin 2001 ve 2010 yıllarında yaratılan net katma değer içindeki payı sabit fiyatlarla %9,3'den %21,3'e yükselirken, Elektrik Sektörü'nün payı da %1,2'den %12,2'ye yükselmiştir. Her iki sektördeki pay artışları son derece dikkat çekicidir. Bu bağlamda Ana Metal Sanayii'nin yarattığı net katma değer toplam içindeki payı da %3,7'den %4,1'e yükselmiştir.

Büyük firmalar kapsamında ağırlıklı yeri olmayan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin payı %1,5'den %1,9'a yükselirken; 2001 yılında yarattığı net katma değer büyük boyutlu zarar nedeniyle negatif olan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin 2010 yılında sabit fiyatlarla net katma değer içindeki payı %1,7 olmuştur.

2001-2010 döneminde sabit fiyatla net katma değer içinde payları azalan sanayi dalları, payı %9,5'den %3,4'e gerileyen Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü, payı %9,3'ten %4,8'e gerileyen Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, payı %8,3'ten %5,4'e gerileyen Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve payı %20,9'dan %12,4'e inerek dramatik düşüş gösteren Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur.

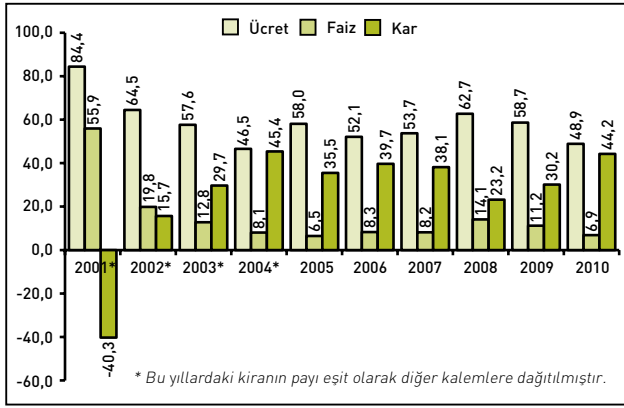
I-5.1.3 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümde dönem içindeki gelişmeler aşağıdaki tablo ile verilmiştir.

Tablo I-5.1.3 Üretim Faktörlerine Göre Net Katma Değer (2000=100)

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	2.402.698.494	-	83,9	1.586.266.182	-	55,4	45.971.566	-	1,6	-1.169.494.477	-	-40,8
2002	2.261.184.700	-5,9	64,1	687.049.302	-56,7	19,5	38.888.951	-15,4	1,1	540.138.986	-	15,3
2003	2.407.151.425	6,5	57,3	522.353.582	-24,0	12,4	41.150.279	5,8	1,0	1.232.429.651	128,2	29,3
2004	2.559.455.294	6,3	46,3	432.936.310	-17,1	7,8	40.424.595	-1,8	0,7	2.494.185.734	102,4	45,1
2005	2.761.708.003	7,9	58,0	308.411.123	-28,8	6,5	-	-	-	1.688.480.795	-32,3	35,5
2006	2.731.390.145	-1,1	52,1	433.529.040	40,6	8,3	-	-	-	2.080.477.196	23,2	39,7
2007	2.978.117.057	9,0	53,7	451.912.510	4,2	8,2	-	-	-	2.113.438.232	1,6	38,1
2008	2.898.056.232	-2,7	62,7	652.210.007	44,3	14,1	-	-	-	1.070.584.714	-49,3	23,2
2009	2.839.028.376	-2,0	58,7	541.615.503	-17,0	11,2	-	-	-	1.459.311.427	36,3	30,2
2010	2.982.420.837	5,1	48,9	419.456.334	-22,6	6,9	-	-	-	2.699.021.255	85,0	44,2

Grafik I-5.1.3 Üretim Faktörlerinin Net Katma Değer İçindeki Payları (2000=100)(%)

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın yarattığı net katma değer içinde ücretlerin payı %84,4'den %48,9'a, faizin payı da %55,9'dan %6,9'a gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %40,3'ten artı %44,2'ye yükselmiştir. Bölüşüm oranlarının ortaya koyduğu gibi, 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında dağılımı belirgin bir değişim göstermiş, incelemede başlangıç yılının kriz yılı olan 2001 yılı olması da baz etkisi nedeniyle bölüşümdeki değişimin abartılmış olarak görülmesine neden olmuştur. Nitekim 2002 yılı baz olarak alındığında, yine bölüşümdeki değişim görülmekte; ancak, oranlar aşırılıklarını kaybetmekte ve değişim daha sınırlı ölçüler içinde kalmaktadır.

2001-2010 döneminde ücretlerin net katma değer içindeki payı en yüksek 2001 ve en düşük 2004 yılı olmak üzere %84,4 ile %46,5 arasında değişmiş; çok belirgin olmasa da düşme eğilimi göstermiştir. Net katma değer içinde ücretlerin payı kriz ve ekonomik büyüme hızının yavaşladığı yıllarda, kar azalması nedeniyle görece olarak yüksek ya da yükselmiş görünmektedir. Baz etkisiyle değişim abartılı olarak yansısı da inceleme döneminde çalışan kişi başına reel ücret azalmıştır. Gerçekten bu dönemde 249 büyük firmada ücretle çalışanların sayısı %26,1 oranında artarken, toplam ücret sabit fiyatlarla %24,1 oranında artmış, kişi başına reel ücret ise %1,6 oranında azalmıştır.

Faizin yaratılan net katma değer içindeki payı, en yüksek 2001 ve en düşük 2005 yılı olmak üzere %55,9 ile %6,5 arasında değişmiş, genelde azalma eğilimi göstermiştir.

2010 yılında faizin net katma değer içindeki payı %6,9 olarak dönem içindeki en düşük düzeyine yaklaşmıştır.

İşletmelerin bilanço (ticari) karları ile milli gelir anlamındaki karları arasında, esas faaliyet dışı gelirler ve işletmelere yapılan transfer niteliğindeki ödemeler nedeniyle fark bulunmaktadır. Bu nedenle Tablo I-5.1.3'te yer alan toplam kar ile Tablo I-10.1'de yer alan bilanço karları farklıdır. Net katma değer hesaplanırken, işletmelerin bilanço karları değil, milli gelir anlamındaki karları dikkate alınmaktadır.

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde milli gelir anlamındaki karının, yaratılan net katma değer içindeki payının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %45,4 ile 2004 yılı olmuştur. 2010 yılında da milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı 2004 yılına çok yakın olarak %44,2 düzeyindedir. 249 büyük firmanın milli gelir anlamındaki toplam karının sabit fiyatlarla en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise 2010 yılı olmuştur. İnceleme döneminde milli gelir anlamındaki kar, sadece kriz yılı olan 2001 yılında zarara dönüşmüştür.

I-5.2 Brüt Katma Değer

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo I-5.2'de verilmiş, net katma değer / brüt katma değer oranı da yıllar itibarıyla grafik olarak gösterilmiştir.

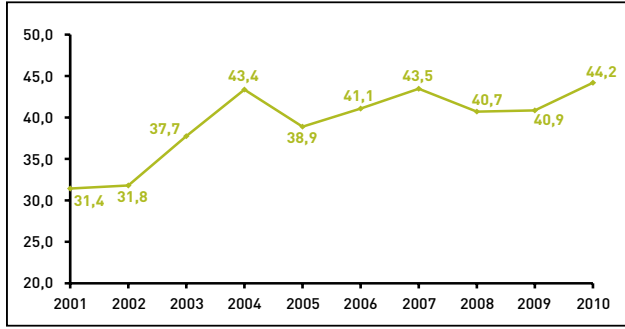
249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla 4,8 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %76,1 oranında olmuştur. Brüt katma değer sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı ise %6,5 düzeyinde kalmıştır.

Tablo I-5.2 Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	15.199.054.666	9.127.292.868	-	-
2002	27.425.917.956	12.954.876.700	80,4	41,9
2003	34.089.474.243	14.456.257.911	24,3	11,6
2004	43.289.892.814	14.927.455.784	27,0	3,3
2005	45.099.225.279	15.256.303.098	4,2	2,2
2006	52.206.013.290	15.307.500.330	15,8	0,3
2007	55.267.141.300	15.214.756.896	5,9	-0,6
2008	55.571.914.090	15.247.408.100	0,6	0,2
2009	58.586.595.823	14.479.530.965	5,4	-5,0
2010	72.506.535.940	16.069.009.435	23,8	11,0

Grafik I-5.2 Yıllar İtibarıyla Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Net katma değerde artış hızının brüt katma değer artış hızından daha yüksek gözükmesi, 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle net katma değer brüt katma değerden çok daha hızlı düşüş göstermesi ve bunun sonucu izleyen yıllarda baz etkisinin net katma değer artışında daha yüksek olması ile açıklanabilir.

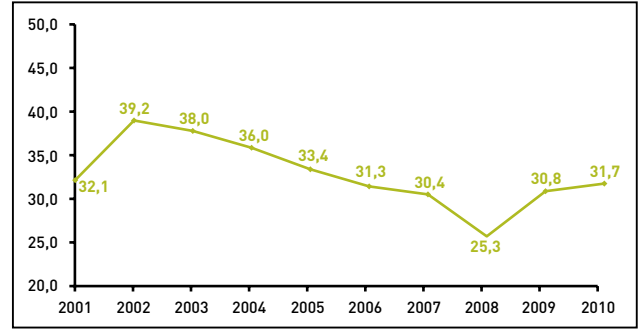
Nitekim grafikten de görülebileceği gibi, Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının en düşük olduğu yıl %31,4 olarak 2001 yılıdır. Grafik ekonominin büyüme hızının yüksek olduğu yıllarda Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının; örneğin, 2004 yılında %43,4, 2007 yılında %43,5 ve 2010 yılında da %44,2 olduğu gibi, yükseldiğini göstermektedir. 2001-2010 döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının ortalama olarak %39,4 gibi düşük düzeyde kalışı, dolaylı vergilerin göreceli olarak yükseldiğini göstermektedir.

I-6 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA

Üretimde dikey tamlamayı, bir başka ifade ile üretimde işletme içi üretimin payını gösteren Brüt Katma Değer / Satışlar oranının 2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde gösterdiği gelişim Grafik I-6'da gösterilmiştir.

Brüt Katma Değer / Satışlar oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama derecesi (vertical integration) 249 büyük firma için 2001 yılında %32,1 düzeyinde iken, 2002 yılında inceleme döneminin en yüksek düzeyi olan %39,2'ye ulaştıktan sonra düşme eğilimi göstermeye başlamıştır. 2008 yılında dönemin en düşük düzeyi olan %25,3'e kadar gerileyen oran, anılan yıldan sonra yükselmeye başlayarak 2010 yılında %31,7 olmuştur.

Grafik I-6 Yıllar İtibarıyla Brüt Katma Değer / Satışlar Oranları (%)

Oranın dönem ortalaması ise %32,8'dir. Orandaki düşüş, inceleme kapsamındaki firmaların satışlarına göre giderek daha düşük oranda katma değer yarattıklarını göstermektedir.

Oranın düşük oluşu ve genelde düşme eğilimi göstermesi firmaların girdileri işletme içi üretim yerine, ithal girdiler de dahil, işletme dışından sağladıklarını, montaj ağırlıklı üretim yaptıklarını göstermektedir.

Montaj ağırlıklı Taşıt Araçları Sanayii'nin büyük firmalar içinde ağırlığının artması ve izlenen kur politikalarının da etkisiyle üretimde ithal girdi kullanımı oranının yükselmesi; başka bir ifadeyle ithal girdi yerli üretim ikamesi, oranının düşük düzeyde kalışının ve düşme eğilimi göstermesinin başlıca nedenleri olarak görülmektedir.

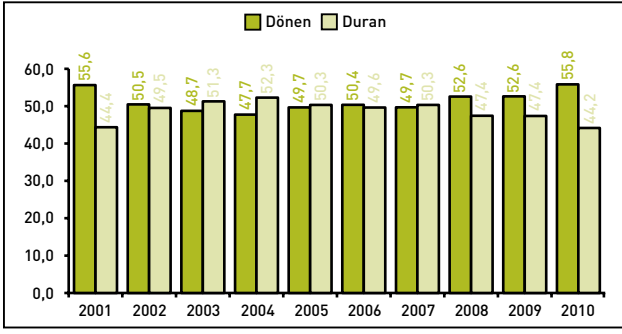
I-7 VARLIKLAR (NET AKTİF)

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde net varlıkları (aktif), dönen varlık (döner sermaye), duran varlık ayrımı, tutar ve varlık yapısındaki gelişmeler olarak cari fiyatlarla Tablo I-7'de verilmiştir.

249 büyük firmanın inceleme döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla yaklaşık 5,3 kat artarak 40.973 milyon TL'den 218.418 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu yüksek hızlı artışta, 2004 yılı sonuna değin yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmuştur. 2004 yılından sonra 5024 sayılı yasanın enflasyon düzeltmesi için belirlediği koşulların oluşmaması, enflasyon düzeltmesinin yapılmaması ve fiyat artış hızının yavaşlaması, cari fiyatlarla da varlık artış hızını yavaşlatmıştır. 2002-2004 döneminde varlık artış hızı, sırasıyla 2002 yılında %58,9, 2003'te %19,4

Tablo I-7 Cari Fiyatlarla Net Aktifler

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	40.972.621.432	-	22.799.658.371	-	18.172.963.061	-
2002	65.104.342.088	58,9	32.860.102.238	44,1	32.244.239.850	77,4
2003	77.713.416.232	19,4	37.871.989.480	15,3	39.841.426.752	23,6
2004	108.580.993.647	39,7	51.813.956.756	36,8	56.767.036.891	42,5
2005	117.316.679.417	8,0	58.270.096.262	12,5	59.046.583.155	4,0
2006	136.704.936.896	16,5	68.834.144.226	18,1	67.870.792.670	14,9
2007	156.625.685.055	14,6	77.803.603.464	13,0	78.822.081.591	16,1
2008	186.289.278.198	18,9	97.919.026.775	25,9	88.370.251.423	12,1
2009	193.052.304.585	3,6	101.590.185.177	3,7	91.462.119.408	3,5
2010	218.417.991.730	13,1	121.966.252.071	20,1	96.451.739.659	5,5

Grafik I-7 Dönen ve Duran Varlıkların Net Aktifler İçindeki Payları (%)

ve 2004'te de %39,7 gibi yüksek oranlarda olurken, 2004 yılı sonrası yıllık varlık artış hızı cari fiyatlarla %3,6 ile %18,9 aralığında değişmiştir.

2001-2010 döneminde büyük firmalar kapsamında dönen varlıklar cari fiyatlarla 5,4 kat artarken, duran varlıklardaki artış da bu düzeye yakın olmuş ve büyük firmaların varlık (aktif) yapısı inceleme döneminde belirgin bir değişme göstermemiştir. Gerçekten 2001 yılında büyük firmaların varlık yapısı %55,6 dönen varlık, %44,4 duran varlık şeklinde iken, 2010 yılında da varlıkların %55,8'i dönen ve %44,2'si de duran varlıklardan oluşmuştur.

Dönen varlıkların varlık toplamı içinde payı, en son enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı yıl olan 2004 yılında %47,7 seviyelerine kadar gerilemiş ve duran varlıkların payı da %52,3'e kadar yükselmiş iken; izleyen yıllarda duran varlıklarda yeniden değerlendirme yapılmaması, dönen varlıkların fiyat artışlarını daha yakından izlemesi ve duran varlık yatırımlarındaki ciddi yavaşlama, varlık yapısı içinde dönen varlıkların (brüt işletme sermayesinin) payının artmasına, duran varlıkların payının ise gerilemesine yol açmıştır.

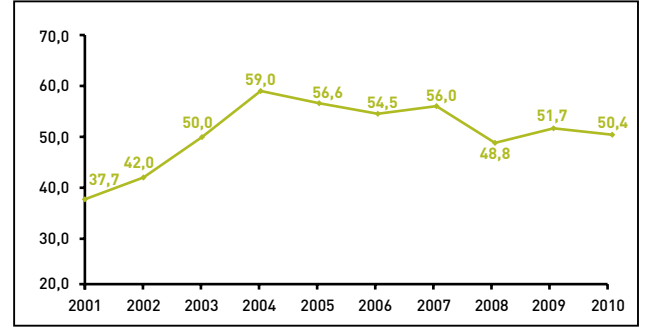
I-8 ÖZSERMAYE

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle özsermaye tutarı cari fiyatlarla Tablo I-8'de gösterilmiştir.

249 büyük firmanın özsermaye tutarı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 7,1 kat artarak 15.466 milyon TL'den 110.126 milyon TL'ye yükselmiştir. 2000'li yılların başlarında fiyat artış hızının yüksek olması ve 2003-2004 yıllarında enflasyon düzeltilmesi yapılması, özkaynaklarda cari fiyatlarla hızlı artışa

Tablo I-8 Cari Fiyatlarla Özsermaye

Yıllar	Özsermaye (TL)	Değişim (TL)	Değişim (%)
2001	15.466.190.260	-	-
2002	27.355.957.912	11.889.767.652	76,9
2003	38.828.693.190	11.472.735.278	41,9
2004	64.089.033.102	25.260.339.912	65,1
2005	66.398.966.761	2.309.933.659	3,6
2006	74.563.177.661	8.164.210.900	12,3
2007	87.767.259.364	13.204.081.703	17,7
2008	90.957.524.263	3.190.264.899	3,6
2009	99.765.775.556	8.808.251.293	9,7
2010	110.125.730.222	10.359.954.666	10,4

Grafik I-8 Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

yol açmıştır. Gerçekten 2002-2004 yılları arasında yıllık özkaynak artış hızı sırasıyla %76,9, %41,9 ve %65,1 gibi yüksek düzeylerde iken, 2004 yılı sonrası yıllık artış hızları cari fiyatlarla dahi %3,6 ile %17,7 aralığında değişmiş; bazı yıllarda fiyat artış hızının bile gerisinde kalmıştır. Yeniden değerlemeden ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanan özkaynak artışları, firmalara reel kaynak sağlamamaktadır. 2004 ve öncesi hızlı özkaynak artışlarını bu açıdan da değerlendirmek gerekir.

Özkaynak tutarından çok, varlık finansmanında özkaynak payını dikkate alarak değerlendirme yapmak daha anlamlı olacaktır. Firmaların özkaynaklarının varlık finansmanına katkısı, ilgili grafikten de görüleceği gibi %37,7 ile %59 arasında değişmiştir. İnceleme döneminde özkaynakla varlık finansmanının en düşük olduğu yıl, kriz yılı olan 2001 yılı olurken, en yüksek olduğu yıl ise enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı ve reel karın hızla arttığı 2004 yılıdır.

Özkaynak / Net Aktifler Toplamı oranı 2004 yılında ulaştığı yüksek düzeyini izleyen yıllarda sürdürmemiş; grafikte de izlenebileceği gibi düşme eğilimi göstererek, 2010 yılında %50,4 seviyesine gerilemiştir.

2004 yılından sonra enflasyon düzeltilmesi yapma koşulları oluşmadığından, özkaynak artışı, büyük ölçüde içsel sermaye yaratımından (dağıtılmamış karlardan) kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kar artışının hızlı olduğu dönemlerde özkaynak artışının da hızlanması doğaldır.

I-9 DEVİR HIZLARI

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın özsermaye, net aktif (varlık) ve işletme sermayesi (dönen varlık) devir hızları ve 2001-2010 döneminde gösterdikleri gelişmeler Tablo I-9'da verilmiştir.

Tablo I-9 Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı (Satışlar / Özsermaye)	Net Aktif Devir Hızı (Satışlar / Net Aktif Toplamı)	İşletme Sermayesi Devir Hızı (Satışlar / İşletme Sermayesi)
2001	3,06	1,16	2,08
2002	2,56	1,07	2,13
2003	2,31	1,15	2,37
2004	1,88	1,11	2,32
2005	2,03	1,15	2,32
2006	2,24	1,22	2,42
2007	2,07	1,16	2,34
2008	2,41	1,18	2,24
2009	1,91	0,99	1,88
2010	2,08	1,05	1,88

Devir hızı (dönüşüm çabukluğu) oranları genelde finansal verimlilik ve etkinlik ölçüsü olarak kullanılmaktadır. İş hacmini ve satışları göreceli olarak daha az kaynak kullanarak gerçekleştirmek, finansal etkinlik olarak tanımlanmaktadır.

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın özsermaye devir hızı, 2001-2010 döneminde yılda 3,06 kezden 2,08 keze gerilemiştir. Özsermaye devir hızı yorumlanırken, incelemenin başlangıç yılı 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle, izleyen yıllardaki karşılaştırmalarda baz etkisinin yüksek olduğu, anılan yıl varlık finansmanında özkaynak katkısının en düşük düzeyde bulunduğu ve 2003 ve 2004 yıllarında enflasyon düzeltmesi nedeniyle özsermaye tutarının hesaben yüksek tutarda arttığı dikkate alınmalıdır.

Nitekim inceleme döneminde enflasyon düzeltmesinin yapıldığı son yıl olan 2004 yılında özsermaye devir hızı 1,88 kez olarak dönemin en düşük düzeyine inmiştir. İzleyen yıllarda özsermaye devir hızı, finansal etkinliğin arttığını gösterecek ölçüde yükselmemiştir. Fiyat artışlarını da içeren cari fiyatlarla satışların, 2004 yılı sonrası enflasyon düzeltmesi yapılmamış özsermaye tutarlarına bölünerek hesaplanan oranlardaki yükselişi, etkinlik artışı olarak yorumlanması yanılıcı olur.

Varlık devir hızı da 2001-2010 döneminde yılda 1,16 kezden 1,05 keze gerilemiştir. Enflasyon düzeltmesi yapılan 2004 yılından sonra varlık devir hızının, satışların cari fiyatlarla fiyat artışlarını da içermesi nedeniyle yükselmesi beklenirken, 2006 yılında dönemin en yüksek düzeyi olan yılda 1,22 keze ulaştıktan sonra gerilediği, yine bir kriz yılı olan 2009 yılında yılda 0,99 kez olarak dönemin en düşük düzeyine gerilediği görülmektedir.

İşletme sermayesi (dönen varlıklar) devir hızı, işletme sermayesi yönetim etkinliği açısından önemli bir göstergedir. Dönen varlıklar fiyat artışlarını yakından izlediğinden, bir başka ifade ile oranın hem payı hem de paydası fiyat artışlarının etkisini içerdiğinden, özsermaye ve varlık devir hızları hesaplanmasına kıyasla daha tutarlıdır. İşletme sermayesi devir hızı da 2001-2010 döneminde 2,08 kez/yıldan, 1,88 keze gerilemiştir. İşletme sermayesi devir hızı 2006 yılında 2,42 kez/yıl olarak en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra, bu düzeyini izleyen yıllarda sürdürmemiştir.

Devir hızlarındaki bu bulgular, 249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde finansal verimliliğin ve işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artmadığını göstermektedir.

I-10 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI

I-10.1 Toplu Kar

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 2001-2010 dönemindeki toplam karı, toplam karın sektörel dağılımı ve karlılık göstergelerindeki gelişmeler bu bölümde

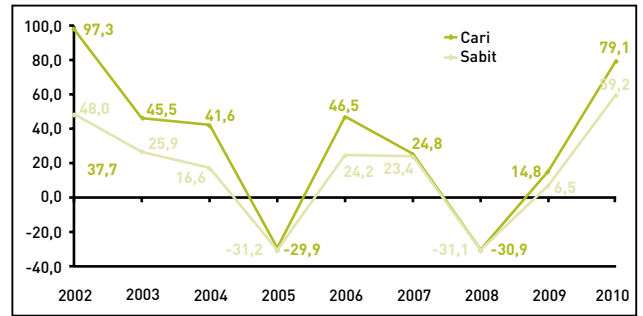
Tablo I-10.1 Toplu Kar

Yıllar	Kar Toplamı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.588.899.353	1.534.065.585	-	-
2002	5.108.653.983	2.269.982.378	97,3	48,0
2003	7.435.109.973	2.858.575.578	45,5	25,9
2004	10.530.152.472	3.334.446.890	41,6	16,6
2005	7.378.317.583	2.294.058.912	-29,9	-31,2
2006	10.808.468.622	2.848.253.131	46,5	24,2
2007	13.489.177.375	3.515.096.783	24,8	23,4
2008	9.314.630.315	2.421.377.369	-30,9	-31,1
2009	10.694.440.535	2.577.606.365	14,8	6,5
2010	19.153.045.723	4.104.725.018	79,1	59,2

açıklanmıştır. 249 büyük firmanın toplam karındaki gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla Tablo I-10.1'de verilmiş, ayrıca grafikte de gösterilmiştir.

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplam ticari (bilanço) karı, cari fiyatlarla yaklaşık 7,4 kat artarak 2.589 milyon TL'den 19.153 milyon TL'ye yükselirken, sabit fiyatlarla da (2000 yılı fiyatlarıyla) %167,6 oranında artarak 1.534 milyon TL'den 4.105 milyon TL'ye yükselmiştir.

Grafik I-10.1 Toplu Karda Yıllık Değişimler (2000=100) (%)

Toplam karla yıllık değişimleri gösteren grafikten de izlenebileceği gibi, 249 büyük firmada kar artışı düzenli olmamış; artış hızı cari fiyatlarla eksi %30,9 ile artı %97,3; sabit fiyatlarla da eksi %31,2 ile artı %59,2 arasında değişmiştir. Sabit fiyatlarla toplam karın en hızlı arttığı yıl 2010 yılı olurken, en hızlı azalış gösterdiği yıl ise 2005 yılı olmuştur.

2008 yılı, döviz sepetinin (%50 ABD doları ve %50 Euro) TL'ye göre %27,9 oranında inceleme döneminde en hızlı değer kazandığı yıldır. Döviz kurlarındaki artışın, bir başka ifade ile TL'nin değer yitirmesinin, firmalar önemli ölçüde döviz kredisi kullandıklarından ve döviz açık pozisyonunda olduklarından, kar üzerindeki etkisi olumsuz olmaktadır.

I-10.1.1 Toplu Karın Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

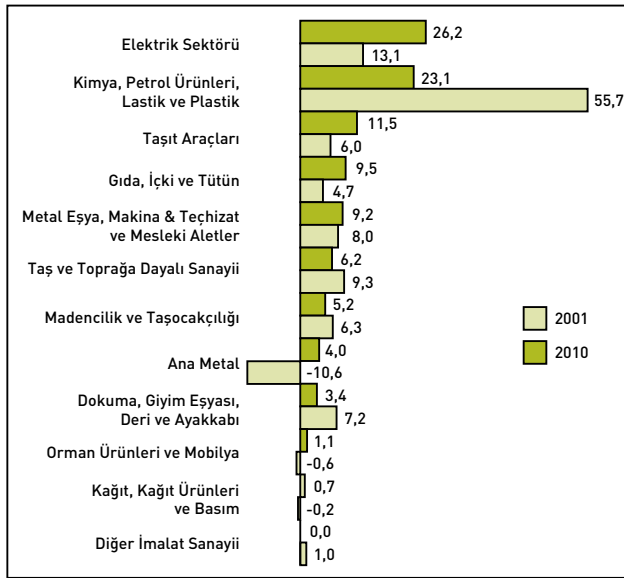
İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplam (birleştirilmiş) karının sektörel dağılımı cari fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo I-10.1.1'de verilmiştir.

Cari fiyatlarla toplam karın sektörel dağılımında 2010 yılında ilk sırayı %26,2 payla Elektrik Sektörü alırken, bu alt sektörü %23,1 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve

Tablo I-10.1.1 Toplu Karın Cari Fiyatlarla Sektörel Dağılımı (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	6,3	6,0	3,5	3,1	2,9	3,2	2,9	6,9	8,6	5,2
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	4,7	14,7	13,5	6,5	12,9	9,6	12,7	11,3	18,8	9,5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	7,2	7,2	3,5	2,7	0,9	1,6	2,8	0,0	3,5	3,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	-0,6	1,2	0,7	0,6	1,0	0,0	1,8	-1,6	1,5	1,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-0,2	2,8	2,2	1,3	2,7	2,2	2,0	-0,0	0,6	0,7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	55,7	31,8	23,3	18,8	23,3	26,0	27,2	35,9	27,1	23,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	9,3	9,1	7,2	7,8	16,6	15,5	13,2	9,2	7,2	6,2
Ana Metal Sanayii	-10,6	0,4	11,7	20,5	6,8	19,3	16,5	21,8	-9,6	4,0
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	8,0	13,1	11,7	9,1	13,8	11,0	7,0	7,3	14,4	9,2
Taşıt Araçları Sanayi	6,0	2,8	15,2	15,8	15,0	12,7	13,0	15,0	10,9	11,5
Diğer İmalat Sanayii	1,0	0,4	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Elektrik Sektörü	13,1	10,4	7,3	13,7	4,1	-1,0	0,8	-5,7	16,9	26,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-10.1.1 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Toplu Kar İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla) (%)

Plastik Sanayi ikinci, %11,5 payla Taşıt Araçları Sanayii üçüncü, %9,5 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve %9,2 payla da Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi beşinci sırada izlemektedir.

2010 yılı itibariyle 249 büyük firma kapsamında toplam karın yaklaşık yarısını, %49,3'ünü iki alt sektör, Elektrik Sektörü ve Kimya, Petrol Ürünleri Lastik ve Plastik Sanayi sağlarken, yukarıda belirtilen ilk beş sıradaki sanayi dalı da toplam karın %79,5'ini elde etmektedir.

Toplam kar içinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %6,2, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün payı %5,2 ve Ana Metal Sanayii'nin payı da %4 düzeyindedir. Toplam kar içindeki pay açısından en alt sıraları %1,1 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, %0,7 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii almaktadır.

Toplam karın sektörel dağılımında 2010 yılı, 2001 yılı ile karşılaştırıldığında payların ve sektörel sıralamanın değiştiği görülmektedir. Elektrik Sektörü, Taşıt Araçları, Gıda, İçki ve Tütün, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri ile Ana Metal Sanayii'nin payları artarken, diğer sanayi dallarının payları azalmıştır. Bu dönemde Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii kara geçmiş

olmakla beraber, toplam kar içindeki payları önemsiz seviyelerde kalmıştır.

2001-2010 döneminde kar payı sıralamasında en belirgin değişim Elektrik Sektöründe gözlenmiş; kar tutarı sıralamasında 2001 yılında %13,1 payla ikinci sırada bulunan Elektrik Sektörü, 2010 yılında %26,2 payla ilk sıraya yükselmiştir. 2001 yılında %6 payla cari fiyatlarla kar tutarı sıralamasında altıncı sırada bulunan Taşıt Araçları Sanayii, 2010 yılında %11,5 payla üçüncü sıraya yükselirken; yine 2001 yılında kar tutarı sıralamasında en alt sıralarda bulunan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii 2010 yılında %9,5 payla dördüncü sıraya yükselmiştir.

Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin toplam kar içindeki payı %8'den %9,2'ye yükselmesine karşın, sıralamadaki yeri dördüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir. İnceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001 yılında toplam olarak zararlı olan Ana Metal Sanayii, 2010 yılında cari fiyatlarla kar tutarı sıralamasında %4 payla sekizinci sırada yer almıştır.

2001-2010 yılları karşılaştırılmasında cari fiyatla kar tutarı içinde payı en hızlı azalan sanayi dalı, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuş, toplam kar içindeki payı %55,7'den %23,1'e gerilerken, sıralamadaki yeri de ilk sıradan ikinci sıraya gerilemiştir.

Dramatik kar payı azalışı gösteren diğer bir alt sektör de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalı 2001 yılında kar tutarı sıralamasında %7,2 payla beşinci sırada bulunurken, 2010 yılında %3,4 payla, az sayıda firma ile inceleme kapsamına giren sanayi dalları bir yana bırakıldığında, en alt sıraya gerilemiştir.

2001 yılına göre 2010 yılında toplam kar içindeki payı gerileyen diğer sanayi dalları Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü olmuştur.

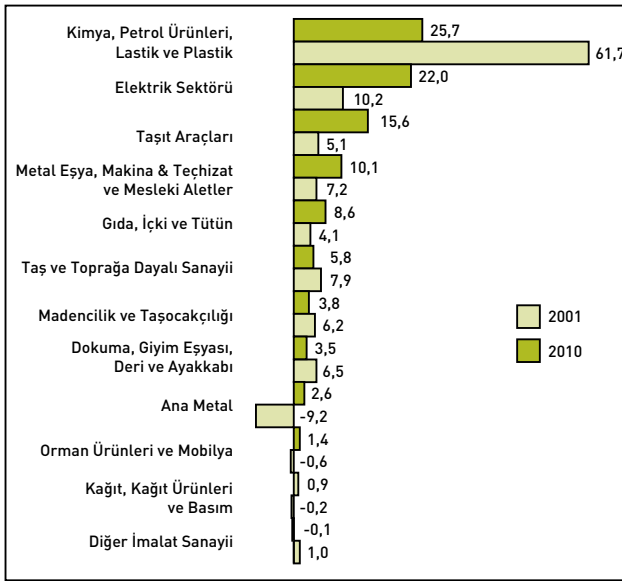
I-10.1.2 Toplu Karın Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplam (birleştirilmiş) karının sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatlarıyla) sektörel dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler Tablo I-10.1.2'de verilmiştir.

Tablo I-10.1.2 Toplu Karın Sabit Fiyatlarla Sektörel Dağılımı (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	6,2	5,7	3,3	3,0	2,6	3,0	2,4	4,9	6,0	3,8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	4,1	13,5	12,1	5,9	11,8	9,8	11,8	9,8	16,1	8,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	6,5	6,4	3,1	2,7	1,0	1,7	2,9	0,0	3,6	3,5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	-0,6	1,1	0,8	0,6	1,1	0,0	2,0	-1,6	1,7	1,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-0,2	2,8	2,5	1,6	3,4	2,8	2,6	-0,0	0,8	0,9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	61,7	37,9	30,2	24,1	28,8	33,1	31,2	44,4	30,2	25,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	7,9	8,5	6,9	7,2	13,9	13,9	11,6	7,4	6,2	5,8
Ana Metal Sanayii	-9,2	0,4	9,9	14,8	5,1	12,9	11,8	15,0	-6,8	2,6
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	7,2	12,2	11,3	9,2	13,5	11,3	7,2	6,4	14,0	10,1
Taşıt Araçları Sanayi	5,1	2,5	12,9	15,1	13,8	12,6	15,5	18,0	13,2	15,6
Diğer İmalat Sanayii	1,0	0,4	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,1
Elektrik Sektörü	10,2	8,7	6,8	15,8	5,2	-1,1	1,0	-4,2	15,0	22,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Grafik I-10.1.2 2001 ve 2010 Yıllarında Alt Sektörlerin Toplu Kar İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla) (%)

Sanayi dalları itibarıyla 2001-2010 döneminde fiyat artış hızları farklı olduğundan, 249 büyük firma kapsamında toplam karın sabit fiyatlarla sektörel dağılımı cari fiyatlarla dağılımına göre, sınırlı boyutlarda da kalsa, farklılık göstermektedir.

2010 yılında toplam karın sabit fiyatla sektörel dağılımda ilk sırayı %25,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almakta, bu sanayi dalının cari fiyatlarla kar tutarı sıralamasındaki yeri ikinci sırada iken, sabit fiyatlarla ilk sıraya yükselmektedir. Cari fiyatlarla kar tutarı sıralamasında ilk sırada bulunan Elektrik Sektörü ise sabit fiyatlarla %22 payla ikinci sıraya gerilemektedir. Taşıt Araçları Sanayii'nin sıralamadaki yeri cari ve sabit fiyatlarla değişmemekte, sabit fiyatlarla %15,6 payla yine üçüncü sırada bulunmaktadır.

Sabit fiyatlarla kar tutarı sıralamasında Taşıt Araçları Sanayii'ni, %10,1 payla Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %8,6 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %5,8 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %3,8 payla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, %3,5 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %2,6 payla da Ana Metal Sanayi izlemektedir.

2001 yılında Ana Metal Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii toplu olarak zarar eden sanayi dalları iken, 2010 yılında toplu olarak kara geçmiş olmakla beraber, toplu kar içinde sabit fiyatlarla da payları düşük düzeylerde bulunmaktadır.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii cari fiyatlarla toplam kar ölçüsüne göre 2010 yılında dördüncü sırada iken, sabit fiyatlarla sıralamadaki yeri beşinci sıraya gerilemekte ve 2010 yılında cari fiyatla %9,5 olan toplam kar içindeki payı da sabit fiyatla %8,6'ya gerilemiştir.

Sabit fiyatlarla toplam kar içinde payı ve sırası gerileyen diğer bir sanayi dalı da Ana Metal Sanayii'dir. Bu sanayi dalının 2010 yılında cari fiyatlarla toplam kar içindeki payı %4 düzeyinde iken, sabit fiyatlarla %2,6'ya gerilemektedir.

2001 ve 2010 yılları arasında toplu zarardan toplu kara dönüşen, büyük firmalar kapsamında ağırlıklı pay taşımayan sanayi dalları bir yana bırakıldığında, anılan dönemde toplam karı sabit fiyatlarla en hızlı artan alt sektör Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Sabit fiyatlarla kar artış hızı sıralamasında bu sektörü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, Elektrik Sektörü, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii izlemiştir.

I-10.2 Karlılık Oranları

İnceleme kapsamındaki 249 firmanın 2001-2010 döneminde karlılık oranlarındaki gelişmeler, yıllar itibarıyla Tablo I-10.2'de verilmiştir. İncelemede karlılık göstergesi olarak, özsermaye karlılığı, satış karlılığı (iş hacmi rantabilitesi) ve ekonomik karlılık (net katma değer / aktif toplamı) oranları hesaplanmıştır.

Tablo I-10.2 Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Aktif Toplamı)
2001	16,7	5,5	11,7
2002	18,7	7,3	13,4
2003	19,1	8,3	16,6
2004	16,4	8,7	17,3
2005	11,1	5,5	15,0
2006	14,5	6,5	15,7
2007	15,4	7,4	15,3
2008	10,2	4,2	12,1
2009	10,7	5,6	12,4
2010	17,4	8,4	14,7

I-10.2.1 Özsermaye Karlılığı

2001-2010 yılları arasında inceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın özsermaye karlılığı, hafifçe %16,7'den %17,4'e yükselmiştir. 2001 yılının ekonominin geneli için kriz yılı olduğu dikkate alındığında, özsermaye karlılığının artışında baz etkisi dikkate alınmalıdır.

İnceleme döneminde özsermaye karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %19,1 ile 2003 yılı olurken, en düşük olduğu yıl ise %10,2 ile 2008 yılıdır. 2004 yılından bu yana enflasyon düzeltilmesi yapılmadığından, fiyat artışı etkisini de yansıtan dönem karının, enflasyon düzeltilmesi yapılmamış özsermayeye oranında bir artış eğilimi beklenirken, böyle bir yükseliş eğilimi gözlenmemektedir.

I-10.2.2 Satış Karlılığı

Satış rantabilitesi olarak ta nitelendirilen Net Kar / Satışlar oranı, 249 büyük firma genelinde 2001-2010 yılları arasında %5,5'ten %8,4'e yükselmiştir. İnceleme döneminde satış karlılığının en düşük olduğu yıllar %5,5 olarak 2001 ve 2005 yılları olurken, en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise %8,7 olarak 2004 yılıdır.

Büyük firmaların 2001-2010 yılları arasında satış karlılığında belirgin bir yükseliş olmasına karşın, özsermaye karlılığında artışın sınırlı düzeyde kalışı, özsermaye devir hızının yavaşlamasının bir sonucudur.

I-10.2.3 Ekonomik Karlılık

Yaratılan net katma değer varlık toplamına, bir başka ifadeyle kullanılan kaynaklara oranlanması yolu ile hesaplanan ekonomik karlılık, 249 büyük firma genelinde 2001-2010 yılları itibariyle %11,7'den %14,7'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde ekonomik karlılığın en düşük düzeyde bulunduğu yıl başlangıç yılı olan 2001 yılı olurken, en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise %17,3 olarak 2004 yılıdır.

Ekonomik karlılığın düşük düzeylerde oluşu, yani kullanılan kaynaklara göre yaratılan katma değerde artış hızının yavaş olması, sanayinin giderek montaj sanayi haline gelmesinin ve/veya montaj nitelikli sanayilerin sanayi sektöründe nispi önemlerinin artışının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

249 büyük firma genelinde 2010 karlılık oranları, ekonomik kriz yılı 2001 yılına kıyasla daha yüksek düzeyde olmakla beraber, 2004 yılında ulaştıkları düzeyin altında bulunmaktadır.

I-11 İSTİHDAM

2001-2010 döneminde 249 büyük firmada ücretle çalışanların sayısında yıllar itibariyle gelişmeler Tablo I-11'de verilmiştir.

2001-2010 döneminde inceleme kapsamına giren 249 büyük firmada çalışanların sayısı %26,1 oranında artarak

Tablo I-11 Ücretle Çalışanlar Sayısı

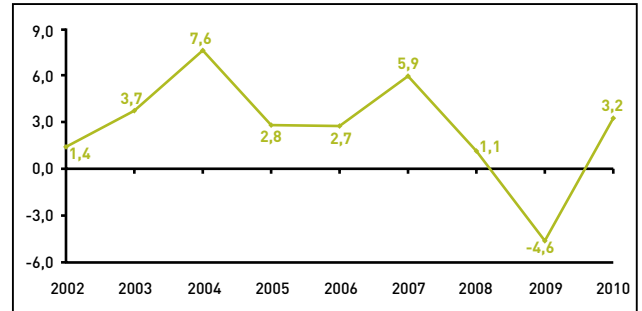
Yıllar	Çalışan Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	293.329	-	-
2002	297.455	4.126	1,4
2003	308.525	11.070	3,7
2004	331.925	23.400	7,6
2005	341.228	9.303	2,8
2006	350.573	9.345	2,7
2007	371.409	20.836	5,9
2008	375.644	4.235	1,1
2009	358.303	-17.341	-4,6
2010	369.929	11.626	3,2

293.329 kişiden 369.929 kişiye yükselmiştir. İnceleme döneminde çalışan sayısında yıllık değişim eksi %4,6 ile artı %7,6 arasında dalgalanmış; yıllık ortalama artış hızı ise %2,6 düzeyinde kalmıştır.

2001 yılı sonrasında istihdam 2009 yılında %4,6 oranında azalmış, en hızlı artışı ise %7,6 ile 2004 yılında göstermiştir. İnceleme döneminde büyük firmalar genelinde istihdamın azaldığı tek yıl, yine bir kriz yılı olan 2009 yılı olmuştur.

İşletmelerin iç üretim yerine, girdilerinin büyük bir bölümünü işletme dışı kaynaklardan sağlamaları, üretimde dikey tamlamanın düşük düzeyde kalışı, istihdam artış hızının sınırlı düzeyde olmasına yol açmaktadır.

Grafik I-11 İstihdamda Yıllık Değişim Oranları (%)

I-12 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

İncelemede verimlilik göstergeleri olarak çalışan kişi başına kar, yaratılan katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatı kullanılmış, 249 büyük firmanın söz konusu göstergelerinde 2001-2010 dönemindeki gelişmeler Tablo I-12.1 ve Tablo I-12.2'de verilmiş ve ayrıca grafikte de gösterilmiştir.

I-12.1 Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer

2001-2010 yılları arasında çalışan kişi başına kar cari fiyatlarla yaklaşık 5,9 artarak 8.826 TL'den 51.775 TL'ye yükselirken; sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatlarıyla) %112,2 oranında artarak 5.230 TL'den 11.096 TL'ye yükselmiştir.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına karın cari fiyatlarla en düşük olduğu yıl 2001 yılı iken, en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2010 yılı olmuştur. 2010 yılı,

çalışan kişi başına karın sabit fiyatlarla da en yüksek olduğu yıl olurken, en düşük olduğu yıl 5.230 TL ile yine 2001 yılıdır.

İstihdam düzeyinde artışın sınırlı boyutta kalmasına karşın toplam karda artış, özellikle 2010 yılında çalışan kişi başına karda belirgin bir artışa yol açmıştır. Gerçekten 2010 yılında çalışan kişi başına cari fiyatlarla %73,5 oranında, sabit fiyatlarla da %54,2 oranında artmıştır.

Çalışan kişi başına net katma değer 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 5,3 kat artarak 16.284 TL'den 86.616 TL'ye yükselirken, sabit fiyatlarla da %110,8 oranında artmış ve 9.026 TL'den 19.024 TL'ye yükselmiştir.

2001-2010 döneminde sabit fiyatlarla çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en düşük olduğu yıl 2001 yılı iken, en yüksek olduğu yıl 19.024 TL ile 2010 yılıdır.

Tablo I-12.1 Çalışan Kişi Başına Kar ve Net Katma Değer (TL)

Yıllar	Kar		Net Katma Değer	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	8.826	5.230	16.284	9.026
2002	17.175	7.631	29.313	12.464
2003	24.099	9.265	41.700	15.595
2004	31.724	10.046	56.565	17.772
2005	21.623	6.723	51.403	15.876
2006	30.831	8.125	61.166	16.221
2007	36.319	9.464	64.672	17.017
2008	24.796	6.446	60.226	15.316
2009	29.847	7.194	66.797	16.166
2010	51.775	11.096	86.616	19.024

I-12.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında çalışan kişi başına üretimden satışlar ve satış hasılatı tutarları cari ve sabit fiyatlarla Tablo I-12.2'de verilmiştir.

2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında çalışan kişi başına üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 3,9 kat artarken, sabit fiyatlarla %51 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına üretimden satışın 2010 yılında ulaştığı düzey; cari fiyatlarla 516.883 TL, sabit fiyatlarla da 113.367 TL'dir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına üretimden satışın sabit fiyatlarla en düşük olduğu yıl 75.095 TL ile 2001 yılı iken, en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise 126.054 TL ile 2008 yılı olmuştur. 2010 yılında çalışan kişi başına üretimden satış, 2008 düzeyinin sadece %10,1 oranında gerisinde kalmıştır.

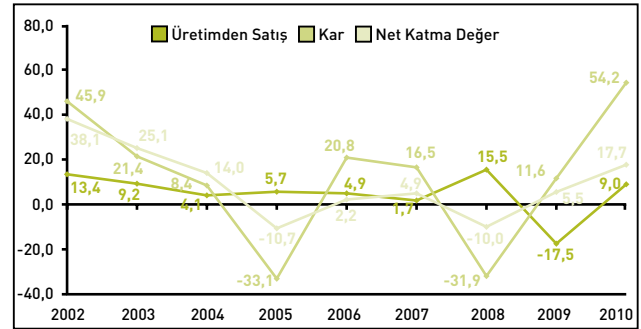
249 büyük firma kapsamında çalışan kişi başına satış hasılatı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 3,8 kat artarken, sabit fiyatlarla %48,9 oranında artmıştır. 2010 yılında çalışan kişi başına satış hasılatı, cari fiyatlarla 619.033 TL, sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatlarıyla) da 137.727 TL seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo I-12.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı (TL)

Yıllar	Üretimden Satışlar		Satış Hasılatı	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	133.460	75.095	161.538	92.471
2002	196.102	85.193	234.983	104.310
2003	239.307	93.040	290.845	115.986
2004	300.454	96.811	362.579	119.307
2005	325.358	102.283	395.911	126.862
2006	391.359	107.290	475.379	132.846
2007	407.120	109.159	490.139	133.177
2008	490.052	126.054	584.008	153.777
2009	438.374	104.024	531.634	128.131
2010	516.883	113.367	619.033	137.727

Çalışan kişi başına satış hasılatının da, üretimden satışlarda olduğu gibi, sabit fiyatlarla en düşük olduğu yıl 92.471 TL ile 2001 yılı, en yüksek olduğu yılda 153.777 TL ile 2008 yılı olmuştur. 2010 yılında çalışan kişi başına sabit fiyatla satış hasılatı, 2008 yılındaki düzeyine göre %10,4 oranında daha düşüktür.

Grafik I-12 Verimlilik Göstergelerinde Yıllık Değişim Oranları (Sabit Fiyatlarla) (%)

I-13 BÖLÜME İLİŞKİN BULGU ÖZETİ

İnceleme kapsamındaki büyük firmaların 2001-2010 döneminde sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatları ile) reel olarak üretimden satışları %90,4, satış hasılatı %87,8, yarattığı net katma değer %165,8, brüt katma değer %76,1 ve toplam bilanço karı %167,6 oranlarında artarken, ihracatı cari ABD dolar değeri ile 4 kat artış göstermiştir. İstihdam artışı ise %26,1 gibi sınırlı düzeyde kalmıştır.

2001-2010 döneminde yıllık ortalama artış hızları; üretimden satışlarda %7,4, satış hasılatında %7,3, yaratılan net katma değerde %11,5, brüt katma değerde %6,5, istihdamda %2,6 düzeyinde olurken, ihracatta cari ABD dolar değeri ile %16,7 olarak gerçekleşmiştir.

İnceleme döneminde 249 büyük firmanın varlık (aktif) toplamı cari fiyatlarla yaklaşık 5,3 kat artarak 218.418 milyon TL'ye yükselmiş, varlık (aktif) yapısı değişmemiş; dönen varlıkların payı 2001-2010 yıllarında sırasıyla %55,6 ve %55,8 olurken, duran varlıkların payı da yine, sırasıyla %44,4 ve %44,2 olmuştur.

249 büyük firmanın özkaynakları inceleme döneminde varlık toplamından çok daha yüksek oranda, 7,1 kat artarak 2010 yılında 110.126 milyon TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Özkaynak artışında 2003 ve 2004 yıllarında

yapılan enflasyon düzeltilmesinin etkisi yüksek olmuştur.

Üretimde, işletme içi üretimin payını gösteren Brüt Katma Değer/Satışlar oranı, 2001 yılında %32,1 seviyelerinde iken, 2002 yılında %39,2 olarak dönemin en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra düşüş eğilimi göstererek, 2008 yılında %25,3'e değin gerilemiş, 2010 yılında da %31,7 olarak 2001 yılındaki seviyesine oldukça yaklaşmıştır.

Finansal verimlilik ölçüsü olarak kullanılan devir hızları 249 büyük firma genelinde 2010 yılında 2001 yılına göre yavaşlamış; özsermaye devir hızı kez/yıl olarak 3,06'dan 2,08'e, net varlık (aktif) devir hızı 1,16'dan 1,05'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,08'den 1,88'e gerilemiştir.

Toplam bilanço karında hızlı artış kar oranlarında da yükselişe olanak vermiş, 2001-2010 döneminde özsermaye karlılığı %16,7'den %17,4'e, ekonomik karlılık %11,7'den %14,7'ye yükselirken, en belirgin artış satış karlılığında gözlenmiştir; kar marjı %5,5'ten %8,4'e yükselmiştir. Karlılık oranlarındaki yükselişe karşın, karlılık oranları 2004 yılında ulaştıkları düzeylerin genelde altında kalmıştır.

Emek verimliliği genelde yükselmiş, 2001-2010 yılları arasında reel olarak çalışan kişi başına üretimden satış %22,9, satış hasılatı %21,6 oranlarında artarken, kar artışı %86,2, net katma değer artışı da %68,8 olarak daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Milli gelir anlamındaki kardaki hızlı artış, kişi başına yaratılan net katma değerde, üretim ve satış artışına kıyasla daha belirgin bir yükselişe neden olmuştur.

249 büyük firma ile sınırlı olarak, üretimden satış, satış hasılatı, ihracat, net katma değer, ve bilanço karının sektörel dağılımında 2001-2010 döneminde belirgin değişim olmuş, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, ihracat dışında diğer ölçütlere göre ilk sıradaki yerini korumakla beraber, toplam içindeki payları gerilemiştir. Taşıt Araçları Sanayii ile Elektrik Sektörü ise sektörel payları belirgin biçimde artan faaliyet dalları olarak dikkati çekmektedir.

2001-2010 döneminde Taşıt Araçları Sanayii'nin cari fiyatlarla payları; üretimden satışlarda %11,3'ten %15,4'e, satış hasılatında %10,6'dan %15,7'ye, yaratılan net katma değerde %10,2'den %16'ya, ihracatta cari USD değeri ile %24'ten %29,3'e yükselmiştir. Taşıt Araçları Sanayii'nde 2001-2010 döneminde fiyat artış hızı, sanayi sektörü ortalamasının altında kaldığından, bu sanayi dalının sabit fiyatlarla pay artışları daha belirgindir.

Elektrik Sektörü'ndeki gelişmeler ise daha çarpıcıdır. Elektrik Sektörü'nün cari fiyatlarla payları 2010 yılında 2001 yılına göre üretimden satışlarda %3,6'dan %6,1'e,

satış hasılatında %3'ten %5,4'e, net katma değer ise %1,5'ten %14,9'a yükselmiştir. Elektrik Sektöründe karın yüksek oluşunun yanı sıra fiyatlarının da sanayi sektörü ortalamasının çok üstünde artışı, Elektrik Sektörü'ndeki gelişmeyi cari fiyatlarla daha göze çarpıcı hale getirmektedir. Elektrik Sektörünün payları artmış olmakla beraber, artış hızları sabit fiyatlarla daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Geleneksel olarak nitelendirilen sanayi dallarının, toplam içinde görece önemi ise azalmaktadır. 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin 249 büyük firma kapsamındaki payları; üretimden satışlarda, sırasıyla %12,8 ve %12,7, satış hasılatında da %11,1 ve %11,2 olarak hemen hemen değişmezken; yaratılan katma değerde payı %22,3'ten %13,9'a, ihracattaki payı da USD değeri ile %8,6'dan %5'e gerilemiştir. 2001-2010 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde fiyat artış hızı, sanayi sektörü ortalamasının üstünde olduğundan sabit fiyatlarla paylarda gerileyiş daha belirgindir.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 dönemindeki payları cari fiyatlarla, üretimden satışlarda %6,1'den %4,2'ye, satış hasılatında %5,3'ten %3,9'a, yaratılan net katma değerde %9,2'den %5,9'a, ihracatta da USD değeri ile %7,1'den %3,7'ye gerilemiştir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında da inceleme döneminde fiyat artış hızı sanayi sektörü ortalamasının üstünde olduğundan sabit fiyatlarla gerileyiş göstergeleri daha belirgindir.

249 büyük firma kapsamında görece önemini giderek yitiren diğer bir geleneksel sanayi dalı da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir. Bu sanayi dalının 2001 yılında 249 büyük firma kapsamındaki payları; üretimden satışlarda %6,7, satış hasılatında %6, yaratılan net katma değerde %9,6 ve ihracatta %11,3 iken; bu paylar 2010 yılında sırasıyla %3,7, %3,5, %4,7 ve %5,4'e değin gerilemiştir.

249 büyük firma ile sınırlı olarak bulgular şu şekilde özetlenebilir;

- Büyük firmalar, ağırlıklı olarak büyük boyutlu yatırım gerektiren, genelde sermaye yoğunluğu yüksek; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Ana Metal sanayileri ile Elektrik Sektörü'nde faaliyet göstermektedir. Bu sayılan sanayi dallarının cari fiyatlarla 2010 yılında toplam içindeki payları, üretimden satışlarda %73,7, satış hasılatında %76,5, yaratılan net katma değerde %67,8, toplu karda %73, ihracatta % 83,3 düzeyindedir.

- Geleneksel olarak nitelendirilebilecek Gıda, İçki ve Tütün, Taş ve Toprağa Dayalı, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinin 249 büyük firma içindeki payları ise giderek azalmaktadır. Söz konusu

sanayi dallarının toplam içindeki paylarının değişmesi, sanayi sektöründe yapısal değişimin göstergeleri olmaktadır.

- Büyük firmalar ihracata dönük olarak üretim yapmaktadırlar. 2001-2010 döneminde ihracatın toplam satışlar içindeki payı, yıllık ortalama olarak %27,5 düzeyinde bulunmaktadır.

- Sanayi sektörü montaj ağırlıklı üretimde bulunmaktadır. Üretimde dikey tamlamayı, üretimde işletme içi üretimin payını gösteren Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranının %31,7 düzeyinde kalışı üretimin montaj ağırlıklı olduğunun göstergesini oluşturmaktadır.

- Firmaların, işletme içi üretim yerine fiziki girdilerini işletme dışı kaynaklardan, önemli ölçüde de yurt dışından sağlamaya yönelik tedarik politikası izlemeleri üretimde dikey tamlama derecesinin düşük düzeyde kalışına yol açmaktadır.

- Büyük firmaların daha çok sermaye yoğun teknolojiyi kullanan alanlarda faaliyet göstermeleri, üretimde dikey tamlama derecesinin düşüklüğü ve montaj ağırlıklı üretim yapıları istihdam yaratma olanaklarını kısıtlanmaktadır. Nitekim 2001-2010 döneminde 2001 yılının kriz yılı olmasına karşın istihdam artışı %26,1 düzeyinde kalmış, yıllık ortalama istihdam artış oranı ise %2,6 olmuştur.

- Yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasındaki bölüşümü belirgin biçimde değişmiş; ücret ve faizin payları azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı artmıştır.

- 2001 yılında yaratılan net katma değerden ücretle çalışanlar %84,4 oranında pay alırken, bu pay 2010 yılında %48,9'a kadar gerilemiştir. İnceleme döneminde en dramatik pay azalması faizlerde görülmüş, ödenen faizin net katma değer içindeki payı 2001 yılında %55,9 düzeyinde iken, 2010 yılında %6,9'a kadar gerilemiştir. Milli gelir anlamında karın payı 2001 yılında eksi yani zarar iken, karın payı 2010 yılında %44,2 düzeyine ulaşmıştır.

- 2001-2010 döneminde yalnız milli gelir anlamındaki kar değil, büyük firmaların toplu bilanço karı da reel olarak %167,6 gibi yüksek oranlı artış göstermiştir.

- Firmalar genelinde devir hızları ile ölçülen finansal verimlilik artmazken ve işletme sermayesi yönetiminde etkinlik sağlanamazken; işgücü verimi yükselmiş, çalışan kişi başına üretim, satış hasılatı, yaratılan katma değer ve kar artmıştır.

- İşgücü veriminin artması ve kar marjının 2010 yılında 2001 yılına göre, %5,5'ten %8,4'e yükselmesi, inceleme döneminde kar artışının en önemli nedenlerini oluşturmuştur.

- Firmaların giderek olgunlaşması ve inceleme döneminde önemli boyutta kar artışı mali yapının iyileşmesine olanak vermiştir. İnceleme kapsamındaki firmalar 2001 yılında varlıklarının %37,7'sini özkaynakları ile fonlarken, bu oran 2010 yılında %50,4'e yükselmiştir.

Üretimden satış artışı olarak yıllık ortalama %7,4 dolayında büyüme hızı, üretimin sektörel dağılımının değişmesi, Taşıt Araçları Sanayii ile Elektrik Sektörünün payları artarken, geleneksel sanayilerin görece önemlerinin giderek azalması, üretimin montaj ağırlıklı olarak sürmesi, yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımında ücret ve ödenen faizin payı azalırken, milli gelir anlamındaki karın payının artması, mali yapının iyileşmesi, finansal verimliliğin ve işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artmamasına karşın, toplam kar ve karlılık oranlarının yükselmesi, emek verimliliğinin yükselmesi sonucu iş yaratma olanaklarında (istihdamda) artışın sınırlı düzeyde kalışı, 2001-2010 döneminde 249 büyük firmada gözlenen gelişmelerin ana hatlarını oluşturmaktadır.

İnceleme dönemi sonuçları değerlendirilirken, inceleme döneminin başlangıç yılı 2001 yılının ekonomik kriz olması nedeniyle baz etkisinin de yüksek olduğu dikkate alınmalıdır.

II-1 GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN SANAYİİ

Genel Değerlendirme

2001-2010 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nden büyük firma tanımında inceleme kapsamına giren firma sayısı 47'dir. 2010 yılı itibarıyla bu sanayi dalının 249 büyük firma içinde çeşitli göstergelere göre payı; firma sayısı olarak %18,9, cari ve sabit fiyatlarla üretimden satışlarda sırasıyla %12,7 ve %11,3, satış hasılatında %11,2 ve %9,8, dışsatımda cari ABD dolar değeri olarak %5, yaratılan net katma değerde %13,9, toplam karda %9,2 ve ücretli çalışan kişi olarak (istihdamda) %18,6'dır.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii 2010 yılında 249 büyük firma kapsamında, çeşitli kriterlere göre firma sayısı olarak ilk sırada yer alırken, cari fiyatlarla üretimden satışlar, satış hasılatı ve toplam karda dördüncü, yaratılan net katma değerde üçüncü, ihracatta altıncı, istihdamda ilk sırada yer almıştır.

II-1.1 Üretimden Satışlar

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde 2001-2010 döneminde üretimden satışlardaki gelişmeler yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla karşılaştırmalı olarak Tablo II-1.1'de verilmiştir.

Tablo II-1.1 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	5.022.936.364	2.613.390.408	-	-
2002	7.105.326.465	2.893.048.235	41,5	10,7
2003	9.734.344.301	3.358.986.991	37,0	16,1
2004	11.620.751.733	3.337.378.441	19,4	-0,6
2005	13.740.781.879	3.885.967.726	18,2	16,4
2006	15.191.165.792	4.121.314.648	10,6	6,1
2007	17.026.166.506	4.117.573.520	12,1	-0,1
2008	19.976.928.245	4.485.165.749	17,3	8,9
2009	21.949.867.529	4.530.416.415	9,9	1,0
2010	24.321.047.151	4.752.989.476	10,8	4,9

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 4,8 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) artış %81,9 düzeyinde olmuştur.

Sabit fiyatla üretimden satışlarda artış düzenli gelişme göstermemiş eksi %0,6 ile artı %16,4 aralığında değişmiştir. Üretimden satışlarda en hızlı artış 2005 yılında gerçekleşirken; üretimden satışlar 2004 ve 2007 yıllarında sırasıyla -%0,6 ve -%0,1 gibi düşük düzeylerde de olsa azalmıştır. Sektörde 2001-2010 döneminde üretimden satışlarda sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı %6,9 olarak, %7,4 olan 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalının üretimden satışlarda sektörel sıralamada yeri 2001 yılında ikinci sırada iken, 2010 yılında cari fiyatlarla dördüncü sıraya inmiş, üretimden satışlar içindeki payı cari fiyatlarla %12,8'den %12,7'ye gerilerken, sabit fiyatla da %11,9'dan %11,3'e gerilemiştir.

II-1.2 Satış Hasılatı

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler, yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-1.2'de verilmiştir. Sanayi dalında üretimden satışlar / satış hasılat oranı yaklaşık %95,0 düzeyinde olduğundan, inceleme döneminde satış hasılatı genelde üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Tablo II-1.2 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	5.275.602.817	2.744.850.581	-	-
2002	7.432.625.494	3.026.313.312	40,9	10,3
2003	10.128.206.008	3.494.895.103	36,3	15,5
2004	12.408.548.221	3.563.626.715	22,5	2,0
2005	14.741.239.371	4.168.902.537	18,8	17,0
2006	16.183.126.200	4.390.430.331	9,8	5,3
2007	17.758.089.183	4.294.580.214	9,7	-2,2
2008	21.147.754.281	4.748.036.435	19,1	10,6
2009	23.355.832.035	4.820.605.167	10,4	1,5
2010	25.638.252.576	5.010.406.992	9,8	3,9

Gıda, İçki ve Tütün alt sektöründe inceleme kapsamındaki 47 firmanın satış hasılatı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarken, sabit fiyatlarla artış (2000 yılı fiyatlarıyla), reel olarak %82,5 düzeyinde olmuştur. İnceleme döneminde satış hasılatındaki gelişmeler de üretimden satışlarda olduğu gibi düzenli olmamış; sabit fiyatlarla değişimler eksi %2,2 ile artı %17 aralığında seyretmiştir. Satış hasılatının en hızlı arttığı yıl 2005 yılı olurken, inceleme döneminde azaldığı tek yıl 2007 yılı olmuştur.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde satış hasılatı da yıllık ortalama %6,9 oranında artışla, büyük firmalar satış hasılatı ortalaması altında kalırken; sanayi dalının satış hasılatı açısından sektörel sıralamadaki yeri 2001 yılında ikinci sıradan, 2010 yılında dördüncü sıraya gerilemiştir.

II-1.3 İhracat

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın ihracatında 2001-2010 döneminde ABD doları bazında gelişmeler, yıllar itibarıyla Tablo II-1.3'te verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın ihracatı 2001-2010 döneminde cari ABD dolar değeri

Tablo II-1.3 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	877.075	-	20,4
2002	700.553	-20,1	14,2
2003	955.497	36,4	14,1
2004	1.316.327	37,8	15,1
2005	1.684.285	28,0	15,3
2006	1.627.303	-3,4	14,4
2007	1.846.796	13,5	13,5
2008	2.093.943	13,4	12,8
2009	1.873.721	-10,5	12,4
2010	2.034.174	8,6	11,9

ile %131,9 oranında artarak, 877 milyon dolardan 2.034 milyon dolara yükselmiştir.

İhracatta yıllık artış hızları düzenli olmamış, belirli bir eğilim göstermemiş, eksi %20,1'le artı %37,8 gibi geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Sanayi dalında ihracat, 2002, 2006 ve 2009 yıllarında azalırken, en hızlı artışı %37,8 düzeyinde 2004 yılında göstermiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ihracat cari USD değeriyle yıllık ortalama %9,8 hızla artmıştır. Artış hızı, büyük firmalar geneli olan %16,7'lik yıllık ortalama ihracat artış hızının çok altında kalmış ve sanayi dalının 2001 yılında %8,6 olan toplam ihracattaki payı, 2010 yılında %5'e gerilemiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı 2001 yılında %20,4 düzeyinde iken, 2010 yılında %11,9'a değin gerilemiş; dönem ortalaması ise %14,4 olmuştur. Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı genelde düşme eğilimi göstermiş, büyük firmalar geneli %27,5 düzeyinin belirgin biçimde altında kalmıştır.

Sanayi dalının inceleme döneminde 249 büyük firmanın toplam ihracatı içindeki payı %8,6'dan %5'e gerilerken; sanayi dalı, 2001-2010 döneminde İhracat/Satış Hasılatı oranı azalan sanayi dalları arasında yer almıştır.

II-1.4 Katma Değer

II-1.4.1 Net Katma Değer

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-1.4.1'de verilmiştir.

Tablo II-1.4.1 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	1.065.797.153	554.525.054	-	-
2002	1.622.470.706	660.615.108	52,2	19,1
2003	2.015.899.882	695.617.627	24,2	5,3
2004	2.061.667.639	592.092.946	2,3	-14,9
2005	2.510.139.969	709.881.213	21,8	19,9
2006	2.728.029.135	740.105.571	8,7	4,3
2007	3.630.985.876	878.110.248	33,1	18,6
2008	3.497.359.306	785.217.626	-3,7	-10,6
2009	4.475.578.750	923.752.064	28,0	17,6
2010	4.460.551.316	871.712.198	-0,3	-5,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 4,2 kat artarken, sabit fiyatla artış %57,2 oranında olmuştur. Sanayi dalının yarattığı net katma değerde gelişmeler düzenli olmamış, eksi %14,9 ile artı %19,9 gibi geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Sanayi dalında yaratılan net katma değer 2004, 2008 ve 2010 yıllarında azalırken, en hızlı artışı %19,9 ile 2005 yılında göstermiştir.

Sanayi dalında sabit fiyatla net katma değerde yıllık artış hızı 2001-2010 döneminde ortalama %5,1 olarak, büyük firma geneli %11,5 düzeyinin altında kalmıştır. Yaratılan net katma değerde artış hızının göreceli olarak yavaş olması nedeniyle, sanayi dalının net katma değer ölçütüne göre büyük firmalar kapsamında payı cari fiyatlarla 2001 yılında %22,3 seviyesinde iken, 2010 yılında %13,9'a kadar gerilemiştir.

II-1.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde, inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değerün üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü yıllar itibariyle Tablo II-1.4.1.1'de verilmiştir.

2001-2010 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın yarattığı net katma değerün üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; ücretin payındaki hafif bir gerilemeye karşı, özellikle ödenen faizin payı dramatik biçimde azalmış, milli gelir anlamındaki karın payı ise artmıştır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerde 2001-2010 döneminde ücretin payı dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla %61,3 ve %58,1 olurken, ödenen faizin

Tablo II-1.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	339.881.809	-	61,3	320.190.050	-	57,7	6.912.168	-	1,2	-112.458.973	-	-20,3
2002	364.123.871	7,1	55,1	150.425.394	-53,0	22,8	8.765.387	26,8	1,3	137.300.456	-	20,8
2003	394.387.423	8,3	56,7	86.690.889	-42,4	12,5	9.202.406	5,0	1,3	205.336.908	49,6	29,5
2004	372.475.692	-5,6	62,9	75.686.490	-12,7	12,8	7.382.163	-19,8	1,2	136.548.601	-33,5	23,1
2005	442.754.146	18,9	62,4	42.564.534	-43,8	6,0	-	-	-	224.562.533	64,5	31,6
2006	438.463.516	-1,0	59,2	66.845.628	57,0	9,0	-	-	-	234.796.427	4,6	31,7
2007	469.438.554	7,1	53,5	78.949.944	18,1	9,0	-	-	-	329.721.750	40,4	37,5
2008	490.484.332	4,5	62,5	113.925.359	44,3	14,5	-	-	-	180.807.935	-45,2	23,0
2009	486.391.750	-0,8	52,7	81.703.028	-28,3	8,8	-	-	-	355.657.285	96,7	38,5
2010	506.786.945	4,2	58,1	75.263.476	-7,9	8,6	-	-	-	289.661.776	-18,6	33,2

payı %57,7'den %8,6'a gerilemiş, milli gelir anlamında veya tanımındaki karın payı ise eksi %20,3'den artı %33,2'ye kadar yükselerek dramatik bir artış göstermiştir.

Sanayi dalında ödenen ücretlerde yıllık değişim oranı eksi %5,6'la artı %18,9 aralığında değişmiştir. Sanayi dalında ödenen toplam ücret reel olarak 2004, 2006 ve 2009 yıllarında azalırken, en hızlı artışı 2005 yılında göstermiştir. Ücretin yaratılan net katma değer içinde payının en yüksek düzeye ulaştığı yıl %62,9 ile 2004 yılı olurken, en düşük düzeye indiği yıl ise %52,7 olarak kriz yılı 2009 olmuştur. Ödenen ücretin yaratılan net katma değer içindeki payı oldukça düzenli olup, inceleme döneminde büyük dalgalanma göstermemiştir. 2001-2010 döneminde ödenen toplam ücret sabit fiyatla %49,1 oranında artarken, çalışan kişi sayısında artış %19,4 oranında olmuş, on yıllık dönemde çalışan kişi başına reel ücret artış yaklaşık %25 düzeyinde gerçekleşmiştir.

İnceleme döneminde 2001 yılında krizin etkisiyle ödenen faizlerin net katma değer içindeki payı %57,7 olarak en yüksek düzeyinde iken; düşme eğilimi göstererek 2005 yılında %6'ya kadar gerilemiş ve 2010 yılında da %8,6 olmuştur.

2001 yılında sanayi dalında milli gelir anlamında karın katma değer içindeki payı eksi %20,3'e değin düşmüş, izleyen yıllarda yükselme eğilimi göstererek en yüksek düzeyine, yine bir kriz yılı olmasına karşın %38,5 payla 2009 yılında ulaştıktan sonra, 2010 yılında da %33,2 olmuştur.

II-1.4.2 Brüt Katma Değer

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer Tablo II-1.4.2'de verilirken, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları grafikte gösterilmiştir.

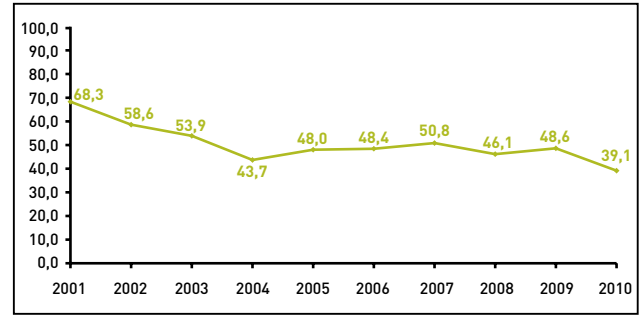
Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 7,3 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatı ile) %174,5 oranında artmıştır. Yaratılan brüt katma değerde yıllık ortalama artış hızı sabit fiyatla yaklaşık olarak %11,9 olmuştur.

Sanayi dalında yaratılan brüt katma değer net katma değerden daha hızlı artmasının nedeni, özellikle alkollü içecek ve tütün mamulleri üzerindeki dolaylı vergi yükünün ağırlaşmış olmasıdır. Nitekim inceleme

Tablo II-1.4.2 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	1.559.897.860	811.601.384	-	-
2002	2.768.429.317	1.127.210.634	77,5	38,9
2003	3.742.164.088	1.291.291.956	35,2	14,6
2004	4.719.355.472	1.355.357.689	26,1	5,0
2005	5.226.480.615	1.478.077.097	10,7	9,1
2006	5.633.088.363	1.528.238.840	7,8	3,4
2007	7.147.332.948	1.728.496.481	26,9	13,1
2008	7.583.063.635	1.702.528.881	6,1	-1,5
2009	9.211.800.091	1.901.300.328	21,5	11,7
2010	11.398.549.127	2.227.584.352	23,7	17,2

Grafik II-1.4.2 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

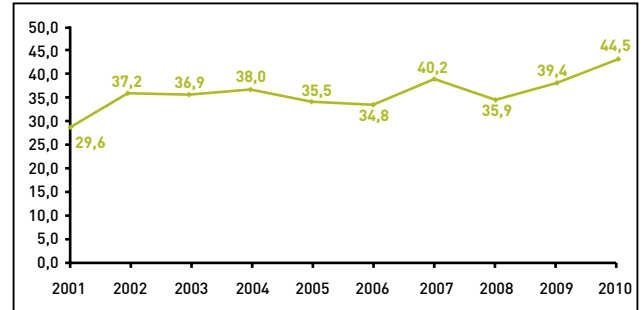

döneminin ilk yılı olan 2001 yılında sanayi dalında Brüt Katma Değer / Net Katma Değer oranı %68,3 düzeyinde iken, 2010 yılında %39,1 seviyelerine kadar gerileyerek inceleme döneminin en düşük düzeyine inmiş, dönem ortalaması ise %50,6 olmuştur. Orandaki düşüş eğiliminin 2001 yılı sonrasında belirgin bir şekil alması, sanayi dalı ürünleri, özellikle de alkollü içecekler ve tütün mamulleri üzerinde artan dolaylı vergi yükünün diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

II-1.5 Üretimde Dikey Tamlama

İncelemede Brüt Katma Değer/ Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama derecesinin Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler, kapsam dahilindeki 47 firma ile sınırlı olarak grafikte gösterilmiştir.

Grafik II-1.5 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesi 2001-2010 döneminde %29,6'dan %44,5'e yükselmiş, dönem ortalaması ise %37,2 olmuştur.

Sanayi sektörü genelinde üretimde dikey tamlama derecesi inceleme döneminde belirgin bir değişme göstermezken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde yükselmesi; girdilerin işletme dışı sağlanması yerine işletme içi üretilmesinden değil, sanayi dalı ürünleri üzerindeki dolaylı vergilerin artırılmasından kaynaklanmıştır.

Gerçi dolaylı vergiler, piyasa fiyatının bir ögesi olarak hem satış hasılatı hem de brüt katma değer kapsamındadır. Ancak bir oranın değeri "1"den ya da %100'den küçük ise, pay ve paydaya aynı tutarın eklenmesi oranın değerini yükseltmektedir. Sanayi dalında Brüt Katma Değer/ Satış Hasılatı oranının yükselmesi de sanayi dalı ürünleri üzerindeki dolaylı vergi yükü artışının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

Tablo II-1.6 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	4.474.293.366	-	2.746.045.560	-	1.728.247.806	-
2002	6.875.461.137	53,7	4.330.588.479	57,7	2.544.872.658	47,3
2003	8.569.076.404	24,6	5.208.941.510	20,3	3.360.134.894	32,0
2004	11.700.401.048	36,5	6.244.624.623	19,9	5.455.776.425	62,4
2005	12.478.499.058	6,7	7.315.177.581	17,1	5.163.321.477	-5,4
2006	13.654.837.906	9,4	7.612.475.873	4,1	6.042.362.033	17,0
2007	15.406.245.314	12,8	8.750.227.282	14,9	6.656.018.032	10,2
2008	19.150.218.161	24,3	10.783.953.795	23,2	8.366.264.366	25,7
2009	21.236.904.475	10,9	12.376.079.572	14,8	8.860.824.903	5,9
2010	23.770.325.287	11,9	13.588.109.812	9,8	10.182.215.475	14,9

II-1.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

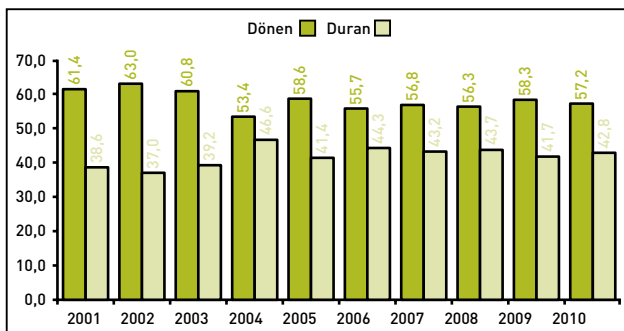
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde toplam varlıkları (aktif toplamı), döner sermayeleri (dönen varlıklar-brüt işletme sermayesi) ve duran varlıklarındaki cari fiyatlarla gelişmeler, yıllar itibarıyla Tablo II-1.6'da verilmiştir.

Sanayi dalında 2001-2004 döneminde varlık toplamı (net aktif değerler) cari fiyatlarla yaklaşık 5,3 kat artmıştır. Artışın önemli bir bölümü yeniden değerlendirilmenin ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Gerçekten üç yıl gibi kısa bir sürede toplam varlık artışı cari fiyatlarla %161,5 düzeyinde olmuştur. Buna karşı 2004-2010 yılları arası, süre olarak iki misli olan bir dönemde toplam varlık artışı cari fiyatlarla %103,2 düzeyinde olmuştur.

Sanayi dalında varlık yapısı incelemenin başlangıç yılı olan 2001 yılında %61,4 döner, %38,6 duran varlık şeklinde iken, 2010 yılında %57,2 döner, %42,8 duran varlık şeklini almıştır. Enflasyon düzeltilmesi ve yeniden değerlendirilme yapılmadığı halde, duran varlıklarda 2008 ve 2010 yıllarında sırasıyla %25,7 ve %14,9 oranlarındaki artışların olması nedeniyle, 2008 ve 2010 sabit sermaye yatırımlarının hızlandığı yıllar olarak yorumlanabilir.

Duran Varlık/Çalışan Sayısı oranı, kullanılan teknolojinin bir göstergesi olarak yorumlandığında, sanayi dalında 2010 yılında anılan tutarın 157,5 bin TL olarak büyük firmalar ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Göstergeler sanayi dalında emek yoğun teknolojiyi kullandığı yönündedir.

Grafik II-1.6 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

II-1.7 Özsermaye

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye tutarında yaşanan gelişmeler yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-1.7'de verilmiştir.

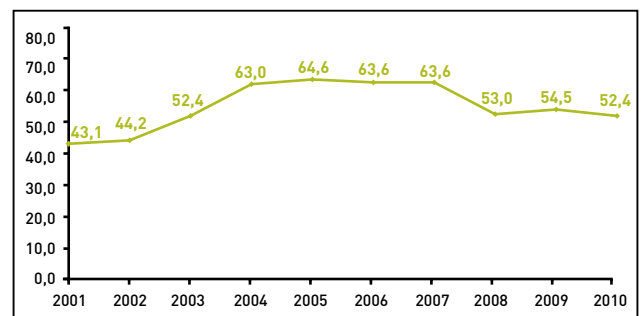
Tablo II-1.7 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	1.926.899.068	-	-
2002	3.037.466.347	1.110.567.279	57,6
2003	4.489.188.207	1.451.721.860	47,8
2004	7.368.647.554	2.879.459.347	64,1
2005	8.055.798.634	687.151.080	9,3
2006	8.683.226.981	627.428.347	7,8
2007	9.797.291.588	1.114.064.607	12,8
2008	10.140.829.451	343.537.863	3,5
2009	11.578.246.476	1.437.417.025	14,2
2010	12.446.714.451	868.467.975	7,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye tutarı cari fiyatlarla yaklaşık 6,5 kat artarak 2010 yılında 12.447 milyon TL'ye ulaşmıştır. Sanayi dalında özsermaye artışı da inceleme döneminde yeniden değerlendirilme ve enflasyon düzeltilmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde yüksek oranlarda olmuştur. Anılan üç yıllık dönemlerde özsermaye artışı cari fiyatlarla yaklaşık 3,8 kattır. İzleyen 2004-2010 döneminde ise özsermaye artışı cari fiyatlarla dahi yaklaşık olarak %69 oranında kalmıştır.

Sanayi dalında inceleme döneminde varlıklar yaklaşık 5,3 kat artarken özkaynakların yaklaşık 6,5 kat artması, varlık finansmanında özsermaye katkısını artırmıştır. Gerçekten sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar 2001 yılında varlıklarının %43,1'ini özsermayeleri

Grafik II-1.7 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

ile fonlarken, bu oran 2010 yılında %52,4'e kadar yükselmiştir. Finansman yapısında bu iyileşme büyük ölçüde enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim sanayi dalında Özsermaye/Net Aktifler oranı 2004 yılında %63 seviyelerine kadar yükselmiş ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

II-1.8 Devir Hızları

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 47 firmanın, 2001-2010 döneminde özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları yıllar itibarıyla Tablo II-1.8'de verilmiştir.

Tablo II-1.8 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	2,74	1,18	1,92
2002	2,45	1,08	1,72
2003	2,26	1,18	1,94
2004	1,68	1,06	1,99
2005	1,83	1,18	2,02
2006	1,86	1,19	2,13
2007	1,81	1,15	2,03
2008	2,09	1,10	1,96
2009	2,02	1,10	1,89
2010	2,06	1,08	1,89

Sanayi dalında, özellikle de içki ve tütün sanayilerinde stokların göreceli olarak yüksek olması nedeniyle stok devir hızının yavaş olması, özellikle varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının sanayi sektörü geneline göre düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

Sanayi dalında göreceli olarak yavaş olan devir hızları 2001-2010 döneminde daha da yavaşlamış, özsermaye devir hızı kez/yıl olarak 2,74'ten 2,06'ya, varlık devir hızı 1,18'den 1,08'e ve işletme sermayesi devir hızı da 1,92'den hafifçe 1,89'a gerilemiştir.

Finansal yönetim, finansal etkinlik açısından anlamlı göstergeler olan varlık ve işletme sermayesi devir hızları, inceleme döneminde en yüksek düzeylerine sırasıyla 1,19 ve 2,13 kez/yıl olarak 2006 yılında ulaşmışlardır. Devir hızlarındaki gelişmeler, inceleme döneminde sanayi dalında finansal verimliliğin artmadığını, işletme sermayesi yönetiminde etkinlik sağlanamadığını göstermektedir. Devir hızlarının yavaş olması, özellikle varlık ve özsermaye karlılığını da olumsuz yönde etkilemektedir.

II-1.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-1.9.1 Toplu Kar

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın toplam (birleşmiş) karında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibarıyla Tablo II-1.9.1'de verilmiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın toplu karı cari fiyatlarla yaklaşık 14,9 kat artarken, sabit fiyatla da 5,6 kat artmıştır. Sanayi

Tablo II-1.9.1 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	121.814.275	63.378.915	-	-
2002	752.350.624	306.331.687	517,6	383,3
2003	1.005.177.436	346.852.117	33,6	13,2
2004	683.549.215	196.309.367	-32,0	-43,4
2005	953.270.542	269.590.085	39,5	37,3
2006	1.032.940.968	280.233.578	8,4	3,9
2007	1.718.810.799	415.673.712	66,4	48,3
2008	1.056.046.188	237.100.626	-38,6	-43,0
2009	2.015.425.113	415.980.415	90,8	75,4
2010	1.814.181.806	354.540.122	-10,0	-14,8

dalında kar düzenli bir gelişme göstermemiş, yıllık artış hızı sabit fiyatla eksi %43,4 ile artı %383,3 gibi çok geniş bir aralıkta dalgalanmıştır.

Sanayi dalında toplam kar en hızlı 2002 yılında artarken, 2004, 2008 ve 2010 yıllarında ise değişen oranlarda azalmıştır. Yüksek boyutlu kar dalgalanmasına karşın sanayi dalında toplu kar sabit fiyatla inceleme döneminde yıllık ortalama %21,1 oranında hızla artmıştır.

Sanayi dalı, 2001 yılında büyük firmalar kapsamında toplam kar ölçütüne göre %4,7 ile sekizinci sırada iken, 2010 yılında cari fiyatlarla payı %9,5'e, sektörel sıralamadaki yeri de dördüncü sıraya yükselmiştir.

II-1.9.2 Karlılık Oranları

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 47 firmanın özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarının 2001-2010 döneminde yıllar itibarıyla göstermiş olduğu gelişme Tablo II-1.9.2'de verilmiştir.

Sanayi dalında toplam karda dalgalanmaya ve istikrarsızlığa paralel olarak, karlılık oranları da 2001-2010 döneminde büyük boyutlu değişim göstermiştir. Özsermaye karlılığı %6,3 ile %24,8, satış karlılığı %2,3 ile %10,1 ve ekonomik karlılık da %17,6 ile %23,8 aralığında dalgalanmıştır.

Özsermaye ve satış karlılık oranlarının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2002 yılı olurken, ekonomik karlılık oranının en yüksek olduğu yılı ise %23,8 ile 2001 yılıdır.

Sanayi dalında inceleme döneminde özsermaye ve satış karlılığının en düşük olduğu yıl, toplam karda olduğu gibi kriz yılı 2001 yılıdır.

Tablo II-1.9.2 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar/Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	6,3	2,3	23,8
2002	24,8	10,1	23,6
2003	22,4	9,9	23,5
2004	9,3	5,5	17,6
2005	11,8	6,5	20,1
2006	11,9	6,4	20,0
2007	17,5	9,7	23,6
2008	10,4	5,0	18,3
2009	17,4	8,6	21,1
2010	14,6	7,1	18,8

Toplam karın en düşük olduğu, milli gelir anlamında karın negatif olduğu 2001 yılında ekonomik karlılığın en yüksek düzeyde oluşu çelişki gibi görülebilir. İncelemenin net katma değerini bölüşümü bölümünde açıklandığı gibi, ödenen ücret ve ödenen faizin, katma değerini iki önemli öğesinin en yüksek pay aldığı yıl 2001 yılıdır. Ekonomik karlılık, içeriği ve ölçülme amacı farklı olduğundan, özkaynak ve satış karlılıklarından farklı yönde gelişme gösterebilmektedir.

II-1.10 İstihdam

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 47 firmanın ücretle çalışanlarının sayısında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler Tablo II-1.10'da verilmiştir.

Tablo II-1.10 Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	%
2001	57.490	-	-
2002	58.192	702	1,2
2003	58.417	225	0,4
2004	63.193	4.776	8,2
2005	63.490	297	0,5
2006	63.468	-22	0,0
2007	67.139	3.671	5,8
2008	67.164	25	0,0
2009	68.192	1.028	1,5
2010	68.656	464	0,7

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda 2001-2010 döneminde ücretle çalışan sayısı %19,4 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı %2,0 olarak büyük firma genelinin altında kalmıştır. Sanayi dalında yıllık en hızlı istihdam artışı %8,2 düzeyinde 2004 yılında gerçekleşirken, 2006 ve 2008 yıllarında istihdamda önemli bir değişiklik olmamıştır.

Sanayi dalının 2001-2010 döneminde istihdamdaki payının %19,6'dan %18,6'ya gerilemesine karşın, çalışan kişi sayısı ölçütüne göre sektörel sıralamada ilk sıradaki yerini korumuştur.

II-1.11 İşgücü Verimliliği

İncelemede verimlilik ölçüsü olarak kullanılan çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatında cari ve sabit fiyatlarla 2001-2010 dönemindeki gelişmeler, sektördeki 47 büyük firma ile sınırlı olarak Tablo II-1.11.1 ve II-1.11.2 'de verilmiştir.

Tablo II-1.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.119	1.102	18.539	9.646
2002	12.929	5.264	27.881	11.352
2003	17.207	5.938	34.509	11.908
2004	10.817	3.107	32.625	9.370
2005	15.014	4.246	39.536	11.181
2006	16.275	4.415	42.983	11.661
2007	25.601	6.191	54.082	13.079
2008	15.723	3.530	52.072	11.691
2009	29.555	6.100	65.632	13.546
2010	26.424	5.164	64.970	12.697

Sanayi dalında çalışan kişi başına bilanço karı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 12,5 kat artarken, sabit fiyatlarla da 4,7 kat artmıştır. Sektörde çalışan kişi başına bilanço karının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2009 yılı olmuştur. 2010 yılında sanayi dalının toplam karında gerileme, anılan yıl çalışan kişi başına bilanço karının bir önceki yıla göre sabit fiyatla %15,3 oranında azalmasına yol açmıştır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer 3,5 kat artarken, sabit fiyatla artış %31,7 seviyesinde olmuştur. İnceleme döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değerini en yüksek düzeye ulaştığı yıl yine 2009 yılıdır.

Tablo II-1.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	87.371	45.458	91.766	47.745
2002	122.101	49.716	127.726	52.006
2003	166.635	57.500	173.378	59.827
2004	183.893	52.812	196.360	56.393
2005	216.424	61.206	232.182	65.662
2006	239.352	64.935	254.981	69.175
2007	253.596	61.329	264.497	63.966
2008	297.435	66.779	314.867	70.693
2009	321.883	66.436	342.501	70.692
2010	354.245	69.229	373.431	72.978

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış tutarı, cari fiyatlarla yaklaşık 4,1 kat artarken, sabit fiyatla artış %52,3 olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satış düzenli artış göstererek, inceleme döneminde en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışlar, satış hasılatının yaklaşık %95'ini oluşturduğundan, çalışan kişi başına satış hasılatı da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir. 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 4,1 kat artarken, sabit fiyatlarla da artış yaklaşık %52,8 olmuştur. Çalışan kişi başına satış hasılatı da sabit fiyatla, reel olarak en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

II-1.12 Bulgu Özeti

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 47 firmaya ilişkin 2001-2010 dönemindeki gelişmelere ait bulgular şöyle özetlenebilir;

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında, toplam kar ve karlılık dışında, çeşitli ölçütlere göre gerileyen bir sanayi dalı olmuştur. Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde sabit fiyatla, üretimden satışlar %81,9, satış hasılatı %82,5, yaratılan net katma değer %57,2, toplam kar %459,1, ihracat %131,9 ve istihdam da %19,4 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde sanayi dalında yıllık ortalama artış hızları, üretimden satışlarda ve satış hasılatında %6,9, yaratılan net katma değerinde %5,1, ihracatta

%9,8, istihdamda %2 seviyelerinde kalırken, toplam bilanço karında %21 gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında başlıca büyüme göstergelerinde artış hızları 249 büyük firma genelinin altında kalırken, sadece kar artış hızı büyük firmalar ortalamasının üstünde olmuştur.

2001-2010 döneminde sanayi dalı sektörel sıralamada, yavaş artışa karşın istihdamda ilk sıradaki yerini koruyup, toplam karda sekizinci sıradan dördüncü sıraya yükselirken; diğer ölçütlere göre sıralamadaki yeri gerilemiştir. Üretimden satışlarda ve satış hasılatı göstergelerinde ikinci sıradan dördüncü sıraya gerileyen sanayi dalı, yaratılan net katma değerde de birinci sıradan dördüncü sıraya gerilemiştir. İhracattaki yavaş artışa karşın, sektörün sektörel sıralamadaki altıncı sırada olan yeri değişmemiştir.

Sanayi dalının konjoktör duyarlılığa yüksek olduğundan, inceleme döneminde gelişmeler düzenli olmamış, genişli aralıklı dalgalanma göstermiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasındaki bölüşümü değişmiş; ücretin payı sırasıyla %61,3 ve %58,1 olarak belirgin bir değişim göstermezken, ödenen faizin payı dramatik bir düşüşle %57,5'den %8,6'ya gerilemiştir. Buna karşın milli gelir anlamındaki karın payı eksi %20,3'den artı %33,2'ye yükselmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde reel ücret düzeyi %25 oranında, büyük firmalar genelindeki azalışa karşın artmıştır. Sanayi dalında reel ücret artışı, çalışanların hızlı kar artışından pay alması sonucudur. Reel ücret artışına karşın sanayi dalında Ödenen Ücret / Üretimden Satışlar oranı inceleme döneminde %13'ten %10,7'ye gerilemiştir. Bu düşüşe karşın sanayi dalında 2010 yılı itibariyle de Ödenen Ücret / Üretimden Satış oranı, 249 büyük firma ortalaması olan %8,2'in üstünde bulunmaktadır.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %68,3'den %39,1'e gerilemiş, dönem ortalaması ise %50,6 olmuştur. Net katma değer ile brüt katma değer arasındaki en önemli farkı, dolaylı vergilerle, amortisman giderleri oluşturmaktadır. Dolaylı vergiler ve amortisman giderleri arttıkça, bu iki büyüklük arasındaki fark da artmaktadır. Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranındaki düşüş sanayi dalının ürünleri, özellikle de tütün ve alkollü içecekler üzerindeki dolaylı vergi yükünün artırılmasının bir sonucu ve göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %29,6'dan %44,5'e yükselirken, inceleme dönemi ortalaması %37,2 olmuştur. Orandaki yükseliş, işletme içi üretimden çok dolaylı vergi yükünün artmasından kaynaklanmıştır.

Sanayi dalında toplam varlıklar cari fiyatlarla yaklaşık olarak 5,3 kat artmıştır. Sanayi dalında varlıklardaki artış oranı, 249 büyük firma genelindeki artış oranı düzeyindedir. Cari fiyatlarla bu denli yüksek artışta 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmuştur. Sanayi dalının varlık yapısı bir ölçüde değişmiş, dönen varlıkların varlık toplamı içinde payı %61,4'den %57,2'ye gerilerken, duran varlıkların payı %38,6'dan %42,8'e yükselmiştir.

Varlık yapısı değişikliğinde 2001-2004 döneminde maddi duran varlıkların yeniden değerlemeye ve enflasyon düzeltmesine tabi tutulması ana etken olmakla beraber; 2004 yılından sonra da duran varlık yatırımlarının sürmesi, sanayi dalında emek yoğun teknolojiden sermaye yoğun teknolojiye yöneliş olarak yorumlanabilir. Kullanılan teknolojinin bir göstergesi olarak Duran Varlıklar/Çalışanlar oranı göz önüne alındığında, sanayi dalında 2010 yılı itibariyle de çalışan kişi başına duran varlık yatırımının, 249 büyük firma genelinin altında kaldığı ve sanayi dalının emek yoğun olduğu görülmektedir.

Sanayi dalında inceleme döneminde özsermaye cari fiyatla 6,5 kat artmış, artış hızı 249 büyük firma geneli olan 7,1 düzeyinin altında kalmıştır. Buna karşın varlık finansmanında özsermaye katkısı inceleme döneminde %43,1'den %52,4'e yükselmiştir. 2010 yılında 249 büyük firma genelinde varlıkların %50,4'nün özkaynaklarla fonlandığı dikkate alındığında, bu açıdan sanayi dalının finansal yapısının, büyük firmalar genelinden daha sağlıklı olduğu görülmektedir. Özkaynak artışının önemli bir bölümü hesaben, 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu oluştuğu görülmektedir.

Sanayi dalında, finansal verimliliğin ve etkinliğin göstergeleri olarak kullanılan devir hızları yavaşlamış; özsermaye devir hızı yılda 2,74 kezden 2,06'ya gerilerken, varlık devir hızı 1,18'den 1,08'e ve işletme sermayesi devir hızı da 1,92'den hafifçe 1,89'a gerilemiştir. 2010 yılı itibariyle sanayi dalındaki devir hızları neredeyse büyük firmalar geneliyle bire bir uyumludur. Devir hızlarının yavaşlaması, yavaş olması, finansal verimlilik ve işletme sermayesi yönetiminde etkinlik, büyük firmaların genel sorunu olup, yalnız sanayi dalına özgü bir sorun değildir.

Sanayi dalında toplam bilanço karı, sabit fiyatla da yıllık %43,4 oranında azalışla %383,3 düzeyinde artış arasında değişmiş, inceleme döneminde yıllık ortalama %21 gibi yüksek hızla, sabit fiyatla 5,6 kat artmıştır. 249 büyük firma genelinde toplam bilanço karının yıllık ortalama %9,9 hızla %134,2 oranında arttığı dikkate alındığında, sanayi dalındaki kar artış hızının büyük firmalar genelinin çok üstünde gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hızlı kar artışına paralel olarak sanayi dalında özsermaye karlılığı %6,3'den %14,6'ya, satış karlılığı da %2,3'den %7,1'e

yükselmiştir. Özsermaye karlılığı ve satış karlılığının yükselmesine karşın, 2010 yılında ulaştıkları düzeyi yine de 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında 249 büyük firma geneline göre yüksek olan ekonomik karlılık inceleme döneminin başlangıç ve bitiş yılları itibarıyla %23,8'den %18,8'e gerilmiştir. Oranın düşüşü, kullanılan kaynaklara göre daha düşük oranda net katma değer yaratıldığını ve fiziki girdilerin daha önemli bir bölümünün işletme dışından sağlandığını göstermektedir. Sanayi dalında özsermaye ve satış karlılıklarının 249 büyük firma genelinden düşük olmasına karşın ekonomik karlılığın yüksek oluşu, sanayi dalının emek yoğun teknoloji kullanması ve reel ücret artışı ile açıklanabilir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan sayısında artış %19,4 düzeyinde kalmış; yıllık ortalama istihdam artışı %2 olarak büyük firmalar genelinin altında gerçekleşmiştir. Buna karşın sanayi dalı 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamada istihdam ölçütünde ilk sıradaki yerini korumuştur. Sanayi dalının istihdam yaratma gücünün azalması, yavaş büyüme ve sanayi dalının sermaye yoğun teknolojiye yönelmesi ile açıklanabilir.

Sanayi dalında işgücü verimliliğinin artmasına karşın 2010 yılı itibarıyla verimlilik göstergelerinin ulaştığı düzey, 249 büyük firma ortalamasının gerisinde kalmıştır.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayii verilere göre 249 büyük firma kapsamında yavaş büyüyen, sanayi sektöründe göreceli yeri gerileyen, istihdam yaratma gücü zayıflayan, konjoktörel duyarlılığı yüksek, dolaylı vergi yükü fazla, tüm bunlara karşın karlılığı artan bir sanayi dalı görüntüsü vermektedir. Göreceli gerileyen bir sanayi dalında kar artışı, karlılık oranlarının yükselmesi çelişki gibi gelebilir. Karın yükselmesi olgusu, içecek ve tütün sanayilerinin oligopolistik bir yapıya sahip olması, gıda sanayinde de az sayıda büyük firmanın egemen olduğu teknelci rekabetin varlığı ile açıklanabilir.

II-2 DOKUMA, GİYİM EŞYASI, DERİ VE AYAKKABI SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii dalında inceleme kapsamına 26 firma girmektedir.

Bu sanayi dalının 2010 yılı itibariyle inceleme kapsamındaki 249 firma içindeki payları; firma sayısı olarak %10,4, üretimden satışlarda cari ve sabit fiyatlarla %3,7, satış hasılatında cari fiyatlarla %3,5, sabit fiyatlarla %3,4, ihracatta %5,4, yaratılan net katma değerde %4,7, toplam karda cari fiyatlarla %3,4 ve istihdamda ise %12,8'dir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii inceleme döneminde 249 firma kapsamında çeşitli ölçütlere göre firma sayısı olarak Taşıt Araçları ve Taş ve Toprağa Dayalı sanayi dalları ile birlikte üçüncü sırada yer alırken, sanayi dalının 2010 yılında cari fiyatlarla büyüklük ölçütlerine göre sektörel sıralamada yeri; istihdamda üçüncü sırada olmasına karşın, ihracatta beşinci, üretimden satış ve satış hasılatında sekizinci, yaratılan net katma değer ile toplu bilanço karında ise dokuzuncu sıradadır.

Sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında payları inceleme döneminde gerilemiş; cari fiyatla üretimden satışta %6,7'den %3,7'ye, satış hasılatında %6'dan %3,5'ye, yaratılan net katma değerde %9,6'dan %4,7'ye, bilanço karında %7,2'den %3,4'e, ihracatta %11,3'ten %5,4'e gerilemiş, yalnız istihdamdaki %12,8'lik payı değişmemiştir.

II-2.1 Üretimden Satışlar

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına giren 26 firmanın üretimden satışlarındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla karşılaştırmalı olarak Tablo II-2.1'de verilmiştir.

Tablo II-2.1 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.642.278.464	1.419.816.477	-	-
2002	3.841.407.936	1.526.185.116	45,4	7,5
2003	4.330.153.997	1.476.356.630	12,7	-3,3
2004	5.286.680.500	1.620.686.849	22,1	9,8
2005	5.151.523.467	1.627.653.544	-2,6	0,4
2006	6.094.961.750	1.712.548.960	18,3	5,2
2007	6.330.095.653	1.733.797.769	3,9	1,2
2008	6.320.778.084	1.594.947.788	-0,1	-8,0
2009	6.034.309.729	1.494.010.827	-4,5	-6,3
2010	7.024.679.652	1.557.578.637	16,4	4,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak üretimden satışlar 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 2,7 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) sadece %9,7 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %1 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışlarda gelişme düzenli olmamış, sabit fiyatla yıllık artış hızı eksi %8 ile artı %9,8

aralığında değişmiştir. İnceleme döneminde üretimden satışlar en hızlı 2004 yılında artarken, 2003, 2008 ve 2009 yıllarında ise azalmıştır. İnceleme kapsamındaki 249 büyük firma ile sınırlı olarak, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, İhracat/Satış Hasılatı en yüksek olan sanayi dalıdır. Bu nedenle döviz kuru değişimleri, ihracat bedelleri TL'ye çevrildiğinde, üretimden satış ve satış hasılatını etkilemektedir.

Sanayi dalında üretimden satışlarda artış yıllık ortalama olarak %1 ile 249 büyük firma genelinin çok altında kaldığından; sanayi dalının üretimden satışlar içindeki payı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla %6,7'den %3,7'ye, üretimden satış ölçüsüne göre sıralamadaki yeri de yedinci sıradan sekizinci sıraya gerilemiştir.

II-2.2 Satış Hasılatı

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-2.2'de verilmiştir.

Tablo II-2.2 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.848.551.608	1.530.656.426	-	-
2002	4.231.476.530	1.681.158.733	48,5	9,8
2003	4.790.877.373	1.633.439.268	13,2	-2,8
2004	5.977.050.579	1.832.326.971	24,8	12,2
2005	5.838.480.185	1.844.701.480	-2,3	0,7
2006	6.805.709.467	1.912.253.292	16,6	3,7
2007	6.926.072.100	1.897.034.265	1,8	-0,8
2008	7.113.741.432	1.795.039.473	2,7	-5,4
2009	6.748.289.077	1.670.782.143	-5,1	-6,9
2010	7.921.108.719	1.756.343.397	17,4	5,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 2,8 kat artarken, sabit fiyatla artış %14,7 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranının görece düşük, %90 düzeyinde oluşu, inceleme kapsamındaki sanayi firmalarının üretim dışında oldukça geniş ticari faaliyetlerinin de olduğunu göstermektedir.

İnceleme döneminde yıllık satış artışı sabit fiyatla eksi %6,9 ile artı %12,2 aralığında değişmiş, yıllık ortalama artış ise %1,5 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında en hızlı satış artışına %12,2 olarak 2004 yılında ulaşılmış, buna karşın satışlar 2003, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında sabit fiyatla azalmıştır. Sanayi dalında inceleme döneminde satış hasılatının reel olarak en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2006 olmuş, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

Sanayi dalında satış hasılatı artışının 249 büyük firma genelinin çok gerisinde kalması sonucu, sanayi dalının satış hasılatı içindeki payı inceleme döneminde cari fiyatla %6'dan %3,5'e gerilerken; satış hasılatı ölçüsüne göre sektörel sıralamadaki yeri de altıncı sıradan sekizinci sıraya gerilemiştir.

II-2.3 İhracat

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde ihracatındaki gelişmeler, ABD doları bazında yıllar itibariyle Tablo II-2.3'de verilmiş, ayrıca İhracat/Satış Hasılatı oranı da tabloya eklenmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın ihracatı 2001-2010 döneminde ABD doları bazında %91,1 oranında artarak, 2010 yılında 2.204 milyon dolara ulaşmıştır. Sanayi dalında ihracat artış hızı da 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Büyük firmalar genelinde 2001-2010 döneminde ihracat dolar bazında yıllık ortalama olarak %16,7 oranında artarken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde %7,5 düzeyinde kalmış ve sanayi dalının toplam ihracat içindeki payı dramatik olarak %11,3'ten %5,4'e gerilemiştir.

Tablo II-2.3 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	1.153.312	-	49,6
2002	1.364.975	18,4	48,6
2003	1.795.502	31,5	56,0
2004	2.321.675	29,3	55,2
2005	2.221.171	-4,3	51,0
2006	2.363.219	6,4	49,7
2007	2.690.972	13,9	50,6
2008	2.721.858	1,1	49,5
2009	2.071.809	-23,9	47,5
2010	2.203.648	6,4	41,7

Sanayi dalında ihracattaki gelişmeler, inceleme döneminde düzenli olmamış; yıllık değişim eksi %23,9 ile artı %31,5 aralığında dalgalanmıştır. Sanayi dalında ihracatın en hızlı arttığı yıl 2003, en belirgin azalış gösterdiği yıl ise 2009 yılı olmuştur. Sanayi dalında inceleme döneminde ihracat en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı %49,6'dan %41,7'ye gerilemiş olmakla beraber, inceleme döneminde yıllık ortalama %50 olarak büyük firmalar genelinin çok üstündedir. Sanayi dalı ihracat ağırlıklı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

II-2.4 Katma Değer

II-2.4.1 Net Katma Değer

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-2.4.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın yarattığı net katma değer, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 3,3 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) %35,6 oranında artmış ve yıllık ortalama olarak %3,4 oranında artışla 249 büyük firma genelini altında kalmıştır.

Tablo II-2.4.1 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	460.629.155	247.517.010	-	-
2002	714.411.129	283.834.378	55,1	14,7
2003	655.213.186	223.393.517	-8,3	-21,3
2004	911.111.049	279.310.561	39,1	25,0
2005	714.633.188	225.792.476	-21,6	-19,2
2006	892.511.257	250.775.852	24,9	11,1
2007	1.008.272.301	276.163.325	13,0	10,1
2008	942.002.478	237.699.338	-6,6	-13,9
2009	1.231.633.724	304.935.312	30,7	28,3
2010	1.513.682.595	335.628.070	22,9	10,1

Net katma değer yavaş artması sonucu, sanayi dalının 2001 yılında 249 büyük firma kapsamında net katma değer içindeki payı sabit fiyatlarla %9,3 düzeyinde iken, 2010 yılında %4,8'e gerilemiştir. Bu dönemde sanayi dalının net katma değer ölçütüne göre 2001 yılında beşinci olan sıralamadaki yeri de 2010 yılında yedinci sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer de düzenli gelişme göstermemiş, yıllık artış hızı sabit fiyatla eksi %21,3 ile artı %28,3 aralığında değişmiştir. İnceleme döneminde sanayi dalında yaratılan net katma değer 2003, 2005, 2008 yıllarında, sırasıyla %21,3, %19,2 ve %13,9 oranlarında azalırken, en hızlı artışı bir kriz yılı olan 2009 yılında göstermiştir. Sanayi dalında yaratılan net katma değer en yüksek düzeyine ise 2010 yılında ulaşmıştır.

II-2.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki değişimler, yıllar itibariyle Tablo II-2.4.1.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında 2001 ve 2010 yılları arasında yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; ücretin payı %56,5'den %66,2'ye ve milli gelir anlamındaki karın payı da eksi %4,3'den artı %26,1'e yükselirken, ödenen faizin payı %46,4'den %7,7'ye gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ödenen ücretler sabit fiyatla %58,7 oranında artarken, ödenen faizler %77,5 oranında azalmış, milli gelir anlamındaki kar ise eksiden artıya dönüşmüştür.

Sanayi dalında ödenen ücretler tutar olarak sabit fiyatla en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmış ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına reel ücret artışı %25,4 düzeyinde, büyük firmalar genelinin üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında ödenen faizlerde büyük boyutlu azalış, reel ücret artışına karşın milli gelir anlamındaki karın da yükselmesine olanak vermiş; milli gelir anlamındaki kar en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Tablo II-2.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	139.903.491	-	56,5	114.968.015	-	46,4	3.216.407	-	1,3	-10.570.903	-	-4,3
2002	154.974.844	10,8	54,6	41.367.573	-64,0	14,6	7.056.132	119,4	2,5	80.435.830	-	28,3
2003	197.838.354	27,7	88,6	25.935.365	-37,3	11,6	7.844.885	11,2	3,5	-8.225.087	-	-3,7
2004	191.431.665	-3,2	68,5	54.947.883	111,9	19,7	5.417.499	-30,9	1,9	27.513.513	-	9,9
2005	234.917.529	22,7	104,0	28.826.170	-47,5	12,8	-	-	-	-37.951.222	-	-16,8
2006	222.840.029	-5,1	88,9	35.587.738	23,5	14,2	-	-	-	-7.651.915	-79,8	-3,1
2007	238.839.906	7,2	86,5	37.457.742	5,3	13,6	-	-	-	-134.323	-98,2	-0,0
2008	231.368.486	-3,1	97,3	55.466.778	48,1	23,3	-	-	-	-49.135.926	36.480,5	-20,7
2009	206.110.567	-10,9	67,6	52.025.640	-6,2	17,1	-	-	-	46.799.104	-195,2	15,3
2010	222.028.225	7,7	66,2	25.858.241	-50,3	7,7	-	-	-	87.741.604	87,5	26,1

II-2.4.2 Brüt Katma Değer

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değerde yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla oluşan gelişmeler Tablo II-2.4.2'de verilirken, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları da grafikte gösterilmiştir.

Tablo II-2.4.2 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	719.954.916	386.864.544	-	-
2002	1.175.696.159	467.102.169	63,3	20,7
2003	1.233.006.226	420.390.803	4,9	-10,0
2004	1.636.492.186	501.683.687	32,7	19,3
2005	1.340.835.296	423.644.643	-18,1	-15,6
2006	1.443.477.429	405.585.116	7,7	-4,3
2007	1.539.143.257	421.567.586	6,6	3,9
2008	1.396.753.268	352.448.465	-9,3	-16,4
2009	1.637.440.122	405.407.309	17,2	15,0
2010	1.917.344.016	425.131.711	17,1	4,9

Grafik II-2.4.2 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 2,7 kat artarken, sabit fiyatla sadece %9,9 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %1,1 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında brüt katma değer artışı da 249 büyük firma genelinin altında kaldığından, sanayi dalının brüt katma değer içindeki payı 2001 yılında cari fiyatla %4,7 iken, 2010 yılında %2,6'ya gerilemiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı, inceleme döneminin ilk yılı olan 2001 yılında %64 seviyesinde iken, 2010 yılında %78,9'a kadar yükselmiş,

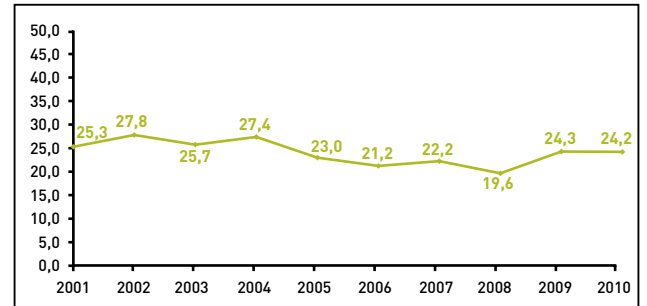
inceleme döneminde yıllık ortalama ise %63,6 olmuştur. Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının yüksekliği dolaylı vergi yükü ve kullanılan teknoloji ile açıklanabilir.

Sanayi dalında yurtdışı satışların payının yüksekliği nedeniyle ihracatla KDV iadesi, sanayi dalında net dolaylı vergi yükünü hafifletmektedir. Ayrıca emek yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında amortisman giderlerinin göreceli düşüklüğü de piyasa fiyatını üretici fiyatlarına yaklaştırmaktadır.

II-2.5 Üretimde Dikey Tamlama

İncelemede Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama (bütünleşme-entegrasyon) derecesinin 2001-2010 döneminde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde göstermiş olduğu gelişmeler grafikte gösterilmiştir.

Grafik II-2.5 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, üretimde dikey tamlama derecesi 2001 yılında %25,3 iken, 2010 yılında hafifçe %24,2'ye gerilemiş, inceleme dönemindeki yıllık ortalama ise %24,1 olmuştur.

Sanayi dalında dikey tamlama derecesinin düşük oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların ana fiziki girdilerini işletme dışından sağladıkları ve/veya fason imalata yöneliklerini göstermektedir. Sanayi dalında ekonomik karlılığın da düşük oluşu, işletme içi üretim yetersizliğinin diğer bir göstergesini oluşturmaktadır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde üretim yapısı değişmekte, sanayi dalında entegre tesis kurulmasından ve kombine imalattan uzaklaşmaktadır.

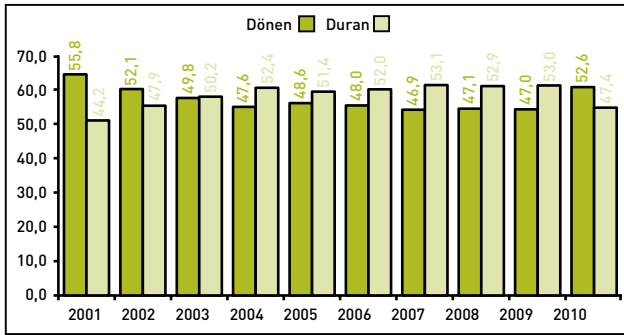
Tablo II-2.6 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	3.196.390.526	-	1.784.274.629	-	1.412.115.897	-
2002	4.528.437.828	41,7	2.359.672.710	32,2	2.168.765.118	53,6
2003	5.149.027.316	13,7	2.566.564.972	8,8	2.582.462.344	19,1
2004	7.211.762.743	40,1	3.431.919.989	33,7	3.779.842.754	46,4
2005	7.672.213.822	6,4	3.726.078.190	8,6	3.946.135.632	4,4
2006	8.788.262.376	14,5	4.214.780.971	13,1	4.573.481.405	15,9
2007	9.314.247.503	6,0	4.365.783.194	3,6	4.948.464.309	8,2
2008	9.692.672.764	4,1	4.569.780.372	4,7	5.122.892.392	3,5
2009	10.086.639.223	4,1	4.738.741.521	3,7	5.347.897.702	4,4
2010	11.812.466.989	17,1	6.212.860.781	31,1	5.599.606.208	4,7

II-2.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde varlıklarında (net aktiflerinde) gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo II-2.6'da verilmiştir.

Grafik II-2.6 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren firmaların toplam varlıklarının 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 3,7 kat artmıştır. Bu artışın önemli bölümü, fiyat artış hızının göreceli olarak yüksek olduğu 2001 ve 2002 yıllarında yeniden değerlendirme, 2003 ve 2004 yıllarında da enflasyon düzeltmesi yapıldığı dönemde gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde varlık artışı yaklaşık 2,3 kattır. Buna karşı 2004-2010 döneminde ise varlık artışı cari fiyatlarla dahi %63,8 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında varlık artış hızı da 249 büyük firma genelinden düşük olmuştur.

Sanayi dalının varlık yapısı 2001 yılında %55,8 dönen varlık, %44,2 duran varlık şeklinde iken; 2010 yılında da %52,6 dönen varlık, %47,4 duran varlık şeklini almış, belirgin bir değişme göstermemiştir.

Sanayi dalında 2004 yılında duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payı %52,4 düzeyine kadar yükselmiş ise de sanayi dalında sabit sermaye yatırımlarının sınırlı kalması sonucu, izleyen yıllarda 2004 düzeyini koruyamamış ve 2010 yılında da %47,4 seviyelerine kadar gerilemiştir.

2010 yılı itibariyle sanayi dalında çalışan kişi başına duran varlık tutarının 117,9 bin TL olarak düşük ve 249 büyük firma genelinin altında oluşu, sanayi dalında emek yoğun teknoloji kullanımının bir göstergesini oluşturmaktadır.

II-2.7 Özsermaye

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye tutarında cari fiyatlarla görülen gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-2.7'de verilmiştir.

Tablo II-2.7 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

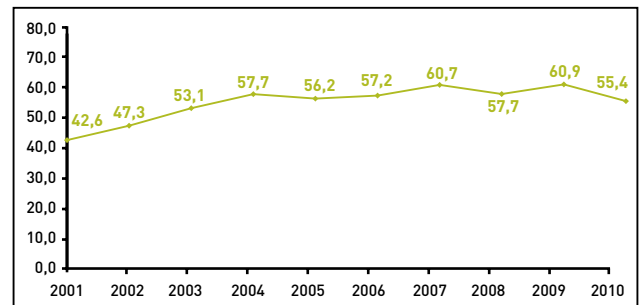
Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	1.361.981.947	-	-
2002	2.143.323.246	781.341.299	57,4
2003	2.734.707.673	591.384.427	27,6
2004	4.162.208.967	1.427.501.294	52,2
2005	4.314.375.838	152.166.871	3,7
2006	5.029.377.252	715.001.414	16,6
2007	5.656.496.842	627.119.590	12,5
2008	5.596.949.166	-59.547.676	-1,1
2009	6.143.926.803	546.977.637	9,8
2010	6.545.254.807	401.328.004	6,5

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların özsermayesi 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4,8 kat artmıştır. Ancak artışın büyük bölümü, 3,1 katı 2001-2004 döneminde, firmalara reel kaynak girişi sağlamayan, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır.

2004 yılı sonrası yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi yapılmadığından ve sanayi dalında karlılık oranlarının düşük oluşu nedeniyle, 2004-2010 döneminde özsermaye artışı cari fiyatlarla dahi %57,3 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında özsermaye toplam varlıklardan daha hızlı arttığından, 2001 yılında %42,6 seviyesinde olan özkaynakların varlık finansmanındaki payı, 2010 yılında %55,4'e yükselmiştir. Ancak finans yapısındaki iyileşmenin büyük ölçüde firmalara reel kaynak sağlamayan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklandığı gözönünde tutulmalıdır.

Grafik II-2.7 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-2.8 Devir Hızları

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları, 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle Tablo II-2.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-2.8 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	2,09	0,89	1,60
2002	1,97	0,93	1,79
2003	1,75	0,93	1,87
2004	1,44	0,83	1,74
2005	1,35	0,76	1,57
2006	1,35	0,77	1,61
2007	1,22	0,74	1,59
2008	1,27	0,73	1,56
2009	1,10	0,67	1,42
2010	1,21	0,67	1,27

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 döneminde devir hızları belirgin bir şekilde yavaşlamış; yıl / kez olarak özsermaye devir hızı 2,09'dan 1,21'e, varlık devir hızı 0,89'dan 0,67'ye, işletme sermayesi devir hızı da 1,60'dan 1,27'ye gerilemiştir. Sanayi dalı 2001 yılında 228 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2010 yılında 287 güne uzamıştır.

Devir hızlarında yavaşlama, inceleme döneminde sanayi dalında finansal verimliliğin ve işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin azaldığını göstermektedir. Devir hızlarının yavaşlaması bir yandan göreceli olarak finansman gereksinimini artırırken, öte yandan karlılık üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

II-2.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-2.9.1 Toplu Kar

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde birleştirilmiş, toplam karda gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-2.9.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 büyük firmanın toplam karı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 3,5 kat artarken, sabit fiyatla artış oranı %42,7

Tablo II-2.9.1 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	186.356.155	100.137.644	-	-
2002	367.954.859	146.187.866	97,4	46,0
2003	257.746.548	87.878.128	-30,0	-39,9
2004	289.093.627	88.624.656	12,2	0,8
2005	69.961.815	22.104.839	-75,8	-75,1
2006	173.600.091	48.777.772	148,1	120,7
2007	377.444.898	103.381.237	117,4	111,9
2008	3.929.193	991.469	-99,0	-99,0
2009	370.803.619	91.805.798	9.337,1	9.159,6
2010	644.302.589	142.860.884	73,8	55,6

olmuştur. Sanayi dalında sabit fiyatla toplam kar düzenli bir gelişme göstermemiş, döviz kurlarındaki dalgalanmanın da etkisiyle yıllık olarak eksi %99 ile artı 91,6 kat arasında değişmiş, yıllık ortalama değişim ise %4 olmuştur. İnceleme döneminde sanayi dalında toplam kar 2003, 2005 ve 2008 yıllarında azalırken, en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında toplam karın 249 büyük firma genelinde yavaş artması sonucu, sanayi dalının büyük firmalar kapsamındaki cari fiyatlarla toplam kardaki payı 2001 yılındaki %7,2 seviyesinden, 2010 yılında %3,4'e gerilemiştir. Toplam kar ölçütüne göre sektörel sıralamada 2001 yılında beşinci sırada yer alan sanayi dalı, 2010 yılında dokuzuncu sıraya gerilemiştir.

II-2.9.2 Karlılık Oranları

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-2.9.2'de verilmiştir.

Tablo II-2.9.2 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	13,68	6,54	14,41
2002	17,17	8,70	15,78
2003	9,43	5,38	12,72
2004	6,95	4,84	12,63
2005	1,62	1,20	9,31
2006	3,45	2,55	10,16
2007	6,67	5,45	10,83
2008	0,07	0,06	9,72
2009	6,04	5,49	12,21
2010	9,84	8,13	12,81

Sanayi dalında toplam karda büyük boyutlu dalgalanmaya paralel olarak 2001-2010 döneminde karlılık oranları da düzenli bir gelişme göstermemiştir. İnceleme döneminde sanayi dalında özsermaye karlılığı %13,7'den %9,8'e, ekonomik karlılık %14,4'ten %12,8'e gerilerken, satış karlılığı %6,5'den %8,1'e yükselmiştir.

Özsermaye karlılığı en yüksek 2002, en düşük 2008 yılı olmak üzere %17,2 ile %0,1 arasında değişmiş, 2010 yılında %9,8 olarak 2001 düzeyinin de altında kalmıştır.

Satış karlılığı en yüksek düzeyine %8,7 olarak yine 2002 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine %0,1 olarak yine 2008 yılında inmiştir. Satış karlılığı 2010 yılında %8,1 ile en yüksek düzeyine yaklaşarak, 2001 yılının üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında satış karlılığı 2001 yılına göre yükselirken özsermaye karlılığının azalması, devir hızlarının yavaşlamasının bir sonucudur.

Sanayi dalında ekonomik karlılık %15,8 olarak en yüksek düzeyine 2002 yılında ulaşırken, en düşük düzeyine %9,3 olarak 2005 yılında inmiştir. 2010 yılında da ekonomik karlılık %12,8 olarak 2001 düzeyinin de altında kalmıştır.

Sanayi dalında karlılık oranları en yüksek düzeylerine 2002 yılında ulaşmışlardır da, izleyen yıllarda bu düzeylerini sürdürmemişlerdir.

II-2.10 İstihdam

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde ücretle çalışanlar sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-2.10'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde çalışan sayısı %26,6 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %2,6 olmuştur.

Tablo II-2.10 Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı		Yıllık Değişim	
	(Kişi)	(Kişi)	(Kişi)	(%)
2001	37.536	-	-	-
2002	40.557	3.021	8,0	
2003	45.242	4.685	11,6	
2004	44.833	-409	-0,9	
2005	47.564	2.731	6,1	
2006	48.345	781	1,6	
2007	51.349	3.004	6,2	
2008	48.835	-2.514	-4,9	
2009	44.837	-3.998	-8,2	
2010	47.502	2.665	5,9	

Sanayi dalında istihdamdaki gelişmeler de düzenli olmamış; istihdam en hızlı %11,6 oranında olarak 2003 yılında artarken, çalışan sayısı en belirgin 2009 yılında olmak üzere, 2009 yılı yanı sıra 2008 ve 2004 yıllarında da azalmıştır. Sanayi dalında istihdamın en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2007 yılı olmuştur.

Sanayi dalında yıllık ortalama %2,6 olan istihdam artışı, 249 firma ortalaması düzeyindedir. Artış hızı eşit olduğundan, sanayi dalının 2001 yılında %12,8 seviyelerinde olan istihdamdaki payı 2010 yılında da değişmemiştir.

II-2.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada çalışan kişi başına elde edilen kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı tutarı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde verimlilik göstergelerindeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-2.11.1 ve Tablo II-2.11.2 olarak iki tablo halinde verilmiştir.

Tablo II-2.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	4.965	2.668	12.272	6.594
2002	9.073	3.605	17.615	6.998
2003	5.697	1.942	14.482	4.938
2004	6.448	1.977	20.322	6.230
2005	1.471	465	15.025	4.747
2006	3.591	1.009	18.461	5.187
2007	7.351	2.013	19.636	5.378
2008	80	20	19.289	4.867
2009	8.270	2.048	27.469	6.801
2010	13.564	3.007	31.866	7.066

Sanayi dalında çalışan kişi başına bilanço karı 2001-2010 döneminde sabit fiyatla %12,7 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına bilanço karı en yüksek düzeyine 2002 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini sürdürmemiştir.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer, 2001-2010 döneminde sabit fiyatla %7,1 oranında artmış ve kişi başına yaratılan katma değer en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde Tablo II-2.11.2'den de izlenebileceği gibi diğer sanayi dallarından ve verimlilik ölçütlerinden farklı olarak 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına üretimden satış ile satış hasılatı tutarları azalmıştır. İnceleme döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına üretimden satış %13,3 oranında azalırken, satış hasılatı da %9,3 oranında azalmıştır. Sanayi dalında ihracat toplam satış hasılatının %50'sini oluşturduğundan, döviz kurlarındaki oynamalar sanayi dalında satış tutarını, dönem karını ve yaratılan net katma değer tutarını etkilemektedir. Bu nedenle sanayi dalı için hesaplanan deflatör, reel gelişmelerin saptanmasında yeterli olmamaktadır.

Tablo II-2.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	70.393	37.825	75.889	40.778
2002	94.716	37.631	104.334	41.452
2003	95.711	32.632	105.894	36.104
2004	117.919	36.149	133.318	40.870
2005	108.307	34.220	122.750	38.784
2006	126.072	35.423	140.774	39.554
2007	123.276	33.765	134.882	36.944
2008	129.431	32.660	145.669	36.757
2009	134.583	33.321	150.507	37.263
2010	147.882	32.790	166.753	36.974

II-2.12 Bulgu Özeti

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre gerileyen bir sanayi dalıdır.

Sanayi dalının 249 büyük firma kapsamındaki payları 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla üretimden satışlarda %6,7'den %3,7'ye, satış hasılatında %6'dan %3,5'e, yaratılan net katma değerinde %9,6'dan %4,7'ye, bilanço karında %7,2'den %3,4'e, ihracatta cari dolar değeri olarak %11,3'ten %5,4'e gerilerken; yalnız istihdamda çalışan kişi olarak payı %12,8 olarak değişmemiştir.

Sanayi dalı inceleme döneminde üretimden satışları ve satış hasılatı en yavaş artan alt sektör olmuştur. İhracata dönük üretim yapmayan Diğer İmalat Sanayi ile Elektrik alt sektörü sıralamaya dahil edilmediğinde, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ihracatı da en yavaş artan sanayi dalı olmuştur.

Yavaş büyüme sonucu Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin 2010 yılında 2001 yılına göre sektörel sıralamadaki yeri, istihdam dışında genelde gerilemiştir. Sıralamadaki yeri üretimden satışlarda ve satış hasılatında altıncı sıradan sekizinci sıraya, yaratılan net katma değerde beşinci sıradan dokuzuncu sıraya, bilanço karında beşinci sıradan dokuzuncu sıraya gerilemiş; ihracatta beşinci sırada olan yeri değişmezken, yalnız istihdamda dördüncü sırada olan yeri üçüncü sıraya yükselmiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %49,6'dan %41,7'ye gerilemesine karşın, dönem ortalaması %50 olarak, büyük firmalar genelinin çok üstünde olup, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii İhracat/Satış Hasılatı oranı en yüksek olan sanayi dalıdır. Bu nedenle döviz kurundaki oynaklık sanayi dalının mali performansını büyük ölçüde etkilemektedir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerinin üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş; ücretin payı %56,5'den %66,2'ye, milli gelir anlamındaki karın payı da eksi %4,3'den artı %26,1'e yükselirken, ödenen faizlerin payı dramatik bir şekilde %46,4'den %7,7'ye gerilemiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde çalışan kişi başına reel ücret %25,4 oranında artmış, Ödenen Ücret/Üretimden Satış oranı %9,9'dan %14,2'ye yükselmiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı inceleme döneminde %64'ten %78,9'a yükselmiştir. Oranın yüksekliği sanayi dalında dolaylı vergi yükünün düşüklüğünü ve sanayi dalının emek yoğun teknoloji kullanıldığını göstermektedir. Sanayi dalının ihracata dönük olması nedeniyle ihracatta KDV iadesi, dolaylı vergi yükünü hafifletmektedir.

Sanayi dalının Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde belirgin bir değişme göstermemiş; %25,3'den hafifçe %24,2'ye gerilemiş, dönem ortalaması da %24,1 olmuştur. Oranın düşüklüğü ve 249 firma geneline göre de daha düşük bir seviyede olması, sanayi dalının entegre üretim yapmadığını, fiziki girdilerin çok önemli bir bölümünü işletme dışından tedarik ettiğini göstermektedir.

Sanayi dalında varlık artış hızı da 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. 2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde aktif büyüklüğü cari fiyatlarla 5,3 kat artarken, sanayi dalında 3,7 kat artmıştır. Artışın çok önemli bir bölümü de 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaben olmuştur.

İnceleme döneminde sanayinin varlık yapısı belirgin bir değişme göstermemiş; 2001 yılında %55,8 dönen varlık, %44,2 duran varlık şeklinde iken, 2010 yılında da bu paylar sırasıyla %52,6 ve %47,4 olmuştur.

Kullanılan teknolojinin niteliğinin bir göstergesi olan çalışan kişi başına duran varlık yatırımı, 2010 yılında 117,9 bin TL olarak sektörler itibarıyla en düşük düzeydedir. Çalışan kişi başına sabit sermaye yatırımının düşüklüğü sanayi dalının emek yoğun olduğunu göstermektedir.

İnceleme döneminde sanayi dalında özsermaye artış hızı cari fiyatlarla 4,8 kat olarak, 249 büyük firma geneline ait 7,1 katlık artışın gerisinde kalmıştır. Böyle olmakla beraber, özkaynaklar varlık toplamından daha hızlı arttığından, özkaynakların varlık finansmanına katkısı %42,6'dan %55,4'e yükselmiştir. Finansmanda özkaynak katkısı sanayi dalında, 249 büyük firma genelinin üstündedir. Firmaların finans yapısındaki bu iyileşme görüntüsünün, firmalara reel kaynak sağlamayan enflasyon düzeltmesinden kaynaklandığı dikkate alınmalıdır.

Sanayi dalında devir hızları yavaş olup, inceleme döneminde daha da yavaşlayarak kez / yıl olarak; özsermaye devir hızı 2,09'dan 1,21'e; varlık devir hızı 0,89'dan 0,67'ye, işletme sermayesi devir hızı da 1,60'tan 1,27'ye gerilemiştir. Devir hızlarının yavaşlaması finansal verimliliğin, kaynak kullanımında etkinliğin azaldığını göstermektedir. Finansal verimlilik, işletme sermayesi yönetiminde etkinlik inceleme kapsamındaki firmaların genel sorunudur. Ancak sanayi dalında devir hızları, 249 büyük firma geneline göre de belirgin biçimde düşüktür.

Sanayi dalında inceleme döneminde sabit fiyatla bilanço karı artışı da %42,7 oranında, yıllık ortalama artış hızı da %4 olarak 249 büyük firma genelinin altında kalmış; kar ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de beşinci sıradan dokuzuncu sıraya gerilemiştir.

İnceleme döneminde sanayi dalında satış karlılığı %6,5'den %8,1'e yükselirken, özsermaye karlılığı %13,7'den %9,8'e, ekonomik karlılık ta %14,4'den %12,8'e gerilemiştir. Sanayi dalında satış karlılığının 249 büyük firma genelinden de yüksek olmasına karşın, özsermaye ve varlık karlılıklarının düşüklüğü devir hızlarının yavaşlığının bir sonucudur.

Sanayi dalında ekonomik karlılığın azalması ve kullanılan kaynaklara göre daha düşük oranda net katma değer yaratılması, sanayi dalının iç üretim yerine fiziki girdilerini işletme dışından sağlaması sonucudur.

Sanayi dalı emek yoğun olmasına karşın inceleme döneminde geniş istihdam olanağı yaratamamış; sanayi dalında da yıllık istihdam artışı 249 büyük firma genelinde olduğu gibi %2,6 düzeyinde kalmıştır.

Verimlilik göstergelerinden olan çalışan kişi başına bilanço karı ve net katma değer 2001-2010 döneminde sınırlı ölçüler içinde artarken, üretimden satışlar ve satış hasılatı reel olarak azalmış, sanayi dalında işgücü verimliliği de artmamıştır.

İnceleme döneminde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, 249 büyük firma kapsamında; büyüme hızı düşük, tüm ölçütlere göre gerileyen, entegre üretimden giderek uzaklaşan, ihracata dönük üretim yapması nedeniyle mali sonuçları döviz kuru dalgalanmalarından büyük ölçüde etkilenen, karlılık ve finansal verimliliği azalan ve emek yoğunluğu göreceli olarak yüksek olan bir sanayi dalı görünümündedir.

II-3 ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii dalında 2001-2010 döneminde büyük firma tanımında inceleme kapsamına 5 firma girmektedir.

Bu sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre payı; firma sayısı olarak %2, üretimden satışlarda cari ve sabit fiyatlarla %1,3 ve %1,6, satış hasılatında cari ve sabit fiyatlarla %1,2 ve %1,5, ihracatta binde 5, cari fiyatla yaratılan net katma değerde %1,5, toplam karda %1,1 ve istihdamda %2,3'tür.

Bu sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların ölçüğü 249 büyük firma ortalamasına göre belirgin biçimde küçüktür. Sanayi dalının ölçük küçüklüğüne karşın, 249 büyük firma kapsamında çeşitli ölçütlere göre paylar inceleme döneminde artmıştır. Paylar; cari fiyatlarla üretimden satışlarda binde 8'den %1,3'e, satış hasılatında binde 7'den %1,2'ye, yaratılan net katma değerde %1,3'ten %1,5'e, toplam bilanço karında eksi binde 6'dan %1,1'e, istihdamda çalışan kişi olarak %2'den %2,3'e yükselmiş, ihracattaki payı ise cari dolar değeri ile binde 5 olarak değişmemiştir.

Beş firma ile inceleme kapsamına giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, on firma ile giren Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile birlikte, genellikle çeşitli ölçütlere göre sektörel sıralamada Diğer İmalat Sanayi hariç son sıralarda yer almıştır.

II-3.1 Üretimden Satışlar

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışlarındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-3.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-3.1 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	312.848.851	188.349.700	-	-
2002	460.576.087	195.242.089	47,2	3,7
2003	609.058.113	236.803.310	32,2	21,3
2004	942.399.283	318.055.782	54,7	34,3
2005	1.160.626.311	387.262.700	23,2	21,8
2006	1.459.932.683	419.882.854	25,8	8,4
2007	1.681.754.658	480.776.060	15,2	14,5
2008	1.856.907.696	478.954.784	10,4	-0,4
2009	2.231.710.177	605.620.129	20,2	26,4
2010	2.497.195.087	682.853.456	11,9	12,8

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firmanın üretimden satışları 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 8 kat artarken, sabit fiyatla da 3,6 kat artmıştır. Sanayi dalında, inceleme döneminde üretimden satışlarda yıllık ortalama hızı %15,4 olarak, 249 büyük firma ortalamasının çok üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalının 249 büyük firma genelinde üretimden satışlar içindeki payı, 2001 yılında cari fiyatlarla binde 8 düzeyinde iken, 2010 yılında %1,3'e yükselmiştir. Sanayi dalının üretimden satışlar ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri Diğer İmalat Sanayi hariç, 2010 yılında yine de son sıradadır.

II-3.2 Satış Hasılatı

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-3.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-3.2 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	341.665.768	205.698.837	-	-
2002	496.900.931	210.640.496	45,4	2,4
2003	634.149.751	246.559.001	27,6	17,1
2004	1.014.942.768	342.538.902	60,0	38,9
2005	1.286.514.258	429.267.353	26,8	25,3
2006	1.656.778.427	476.496.528	28,8	11,0
2007	1.881.369.317	537.841.429	13,6	12,9
2008	2.071.945.800	534.419.861	10,1	-0,6
2009	2.463.530.785	668.529.385	18,9	25,1
2010	2.734.376.646	747.710.322	11,0	11,8

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 8 kat artarken, sabit fiyatlarla da 3,6 kat artmıştır. Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %90,6 düzeyinde olduğundan, satış hasılatı üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Sanayi dalında satış hasılatı sabit fiyatla yıllık artış hızı olarak eksi %0,6 ile artı %38,9 arasında değişmiştir. Satışlar en hızlı 2004 yılında artarken, 2008 yılında ise azalmıştır. İnceleme döneminde sanayi dalında satışlar yıllık ortalama %15,4 oranında, 249 büyük firma genelinin çok üstünde bir hızla artmıştır. Bu gelişme sonucu sanayi dalının 249 büyük firma genelinde satış hasılatı içindeki payı 2001 yılında %0,7 düzeyinde iken 2010 yılında %1,2'ye yükselmiştir. Satış hasılatı ölçütüne göre sanayi dalının, hızlı satış artışına karşın Diğer İmalat Sanayi hariç, sektörel sıralamada en sondaki yeri değişmemiştir.

II-3.3 İhracat

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde ihracatında dolar bazında yaşanan gelişmeler ile İhracat/Satış Hasılatı oranı yıllar itibariyle Tablo II-3.3'te verilmiştir.

Tablo II-3.3 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	45.935	-	16,5
2002	44.328	-3,5	13,4
2003	68.273	54,0	16,1
2004	60.978	-10,7	8,5
2005	89.049	46,0	9,3
2006	110.770	24,4	9,6
2007	161.174	45,5	11,1
2008	177.849	10,3	11,1
2009	183.393	3,1	11,5
2010	192.876	5,2	10,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firmanın ihracatı 2001-2010 döneminde cari dolar değeri ile 4,2 kat artmıştır. İhracatta gelişmeler düzenli olmamış; yıllar itibariyle eksi %10,7 ile artı %54 oranında değişmiş, yıllık ortalama artış hızı ise %17,3 olmuştur.

Sanayi dalı ağırlıklı olarak iç pazara yönelik üretim yaptığından İhracat / Satış Hasılat oranı düşük olup, 2001-2010 döneminde %16,4'ten %10,6'ya gerilemiş, dönem ortalaması ise %11,8 olmuştur.

Sanayi dalında ihracat artışı 249 büyük firma genelinin hafifçe üstünde olmasına karşın, 249 firmanın toplam ihracatı içindeki payı binde 5 olarak değişmemiştir. Sanayi dalının ihracat ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri 2010 yılında da 2001 yılına göre değişmemiş; sanayi dalı sektörel sıralamada sadece ihracatı hemen hemen olmayan Diğer İmalat Sanayii ile Elektrik alt sektörünün üstünde yer almıştır.

II-3.4 Katma Değer

II-3.4.1 Net Katma Değer

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın yarattığı net katma değer 2001-2010 dönemindeki gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-3.4.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 5 firma ile sınırlı olarak yaratılan net katma değer 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 7,6 kat artarken, sabit fiyatla artış 3,4 kat düzeyinde olmuştur.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer artış inceleme döneminde düzenli olmamış; sabit fiyatla artış hızı yıllar itibariyle eksi %78,6 ile artı %407,6 gibi çok geniş bir aralıkta dalgalanmıştır. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer, 2003, 2006 ve 2008 yıllarında azalırken, en hızlı artışı %407,6 gibi çok yüksek oranda bir kriz yılı olan 2009 yılında göstermiştir. Bu hızlı artışta, 2008 yılında sanayi dalında yaratılan net değer in %78,6 oranında azalmış olmasının baz etkisi büyüktür.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer in yıllık ortalama artış hızı %14,7 olarak 249 büyük firma ortalamasının üstünde olmasına rağmen, sanayi dalının 2001 yılında büyük firmalar genelinde net katma

Tablo II-3.4.1 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	63.776.222	38.396.281	-	-
2002	99.533.211	42.192.968	56,1	9,9
2003	91.134.401	35.433.282	-8,4	-16,0
2004	144.813.047	48.873.792	58,9	37,9
2005	179.646.122	59.941.983	24,1	22,6
2006	155.384.261	44.689.175	-13,5	-25,4
2007	372.773.391	106.567.579	139,9	138,5
2008	88.462.713	22.817.311	-76,3	-78,6
2009	426.798.072	115.820.372	382,5	407,6
2010	483.777.651	132.288.119	13,4	14,2

değer içinde %1,5 olan payı, 2010 yılında değişmemiş ve aynı kalmıştır. Sanayi dalının yaratılan net katma değer ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de 2010 yılında 2001 yılına göre değişmemiş; sanayi dalı sadece Diğer İmalat Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin üstünde yer almıştır.

II-3.4.1.1 Net Katma Değer in Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer in üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki değişimler yıllar itibariyle Tablo II-3.4.1.1'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında net katma değer in üretim faktörleri arasında bölüşümü inceleme döneminin başlangıç ve bitiş yılları itibariyle değişmiş; ücret in payının sırasıyla %48,4 ve %47,8 olarak hemen hemen değişmemesine karşın; ödenen faizin payı dramatik bir düşüşle %98,2'den %11,5'e gerilemiş, milli gelir anlamındaki kar in payı ise eksi %46,7'den artı %40,6'ya dönüşmüştür. Sanayi dalında inceleme döneminde ödenen ücretler ve sağlanan milli gelir anlamındaki kar en yüksek düzeylerine 2010 yılında ulaşmışlardır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ödenen ücretler sabit fiyatla %240,4 oranında artarken, çalışan kişi sayısında artış %45,7 düzeyinde kalmış; bu gelişmeye göre 10 yıllık dönemde çalışan kişi başına reel ücret %133,7 gibi büyük boyutlu artış göstermiştir. Buna karşın sanayi dalında Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranı 2001 yılında %9,9 düzeyinde iken, 2010 yılında hafifçe %9,3'e gerilemiştir.

Tablo II-3.4.1.1 Net Katma Değer in Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	18.586.715	-	48,4	37.723.439	-	98,2	0	-	0,0	-17.913.873	-	-46,7
2002	17.949.081	-3,4	42,5	7.958.050	-78,9	18,9	0	-	0,0	16.285.837	-	38,6
2003	21.770.383	21,3	61,4	4.337.285	-45,5	12,2	36.793	-	0,1	9.288.820	-43,0	26,2
2004	28.602.565	31,4	58,5	10.471.066	141,4	21,4	162.418	341,4	0,3	9.637.744	3,8	19,7
2005	41.387.692	44,7	69,0	10.013.207	-4,4	16,7	-	-	-	8.541.084	-11,4	14,2
2006	39.154.623	-5,4	87,6	14.898.081	48,8	33,3	-	-	-	-9.363.529	-	-21,0
2007	50.604.793	29,2	47,5	18.132.849	21,7	17,0	-	-	-	37.829.937	-	35,5
2008	50.569.284	-0,1	221,6	14.775.098	-18,5	64,8	-	-	-	-42.527.072	-	-186,4
2009	62.781.899	24,2	54,2	14.379.811	-2,7	12,4	-	-	-	38.658.662	-	33,4
2010	63.277.331	0,8	47,8	15.267.221	6,2	11,5	-	-	-	53.743.566	39,0	40,6

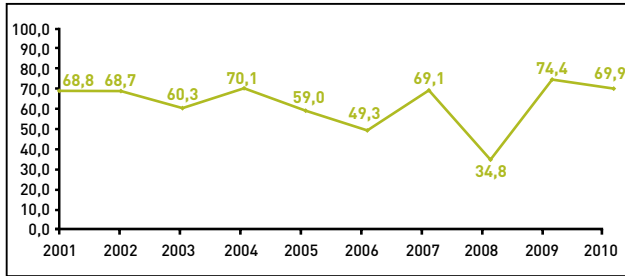
II-3.4.2 Brüt Katma Değer

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-3.4.2'de verilmiştir.

Tablo II-3.4.2 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	92.638.120	55.772.498	-	-
2002	144.779.524	61.373.262	56,3	10,0
2003	151.143.395	58.764.928	4,4	-4,2
2004	206.498.484	69.692.367	36,6	18,6
2005	304.303.995	101.536.201	47,4	45,7
2006	315.094.822	90.622.612	3,5	-10,7
2007	539.343.236	154.186.174	71,2	70,1
2008	253.842.787	65.474.023	-52,9	-57,5
2009	573.519.124	155.636.126	125,9	137,7
2010	691.664.661	189.134.444	20,6	21,5

Grafik II-3.4.2 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 7,5 kat artarken, sabit fiyatla artış %239,1 oranında olmuştur. Sanayi dalında yaratılan brüt katma değer en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı hemen hemen değişmemiş; 2001 yılında %68,8 iken, 2010 yılında da %69,9 olmuştur. Sanayi dalında inceleme döneminde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranının yüksekliği, sanayi dalı ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün göreceli olarak hafifliğini ve sanayi dalında emek yoğun teknoloji kullanımı nedeniyle amortisman giderlerinin satış fiyatı içinde ağırlıklı pay taşımadığını göstermektedir.

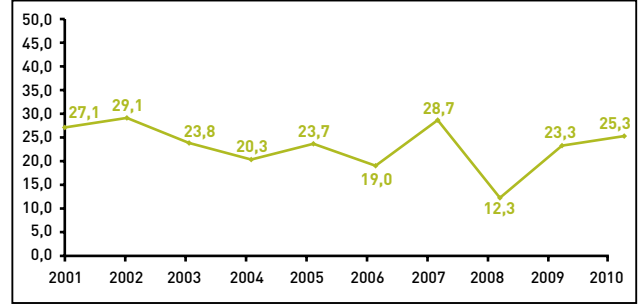
Tablo II-3.6 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	321.892.390	-	231.894.615	-	89.997.775	-
2002	456.889.480	41,9	288.719.968	24,5	168.169.512	86,9
2003	646.931.146	41,6	364.403.910	26,2	282.527.236	68,0
2004	1.028.781.878	59,0	532.570.567	46,1	496.211.311	75,6
2005	1.470.567.222	42,9	736.476.929	38,3	734.090.293	47,9
2006	1.871.636.607	27,3	1.081.013.638	46,8	790.622.969	7,7
2007	2.065.375.609	10,4	1.071.151.573	-0,9	994.224.036	25,8
2008	2.531.269.225	22,6	1.368.351.138	27,7	1.162.918.087	17,0
2009	2.783.805.705	10,0	1.554.416.198	13,6	1.229.389.507	5,7
2010	3.144.540.400	13,0	1.669.941.837	7,4	1.474.598.563	19,9

II-3.5 Üretimde Dikey Tamlama

Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı ile ilgili ölçülen üretimde dikey tamlama derecesinin 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler grafikte gösterilmiştir.

Grafik II-3.5 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Dikey Tamlama

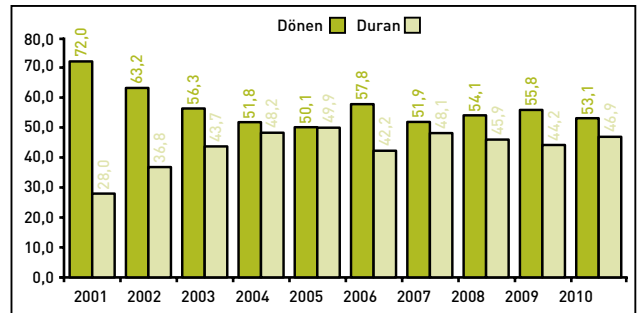
Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak üretimde dikey bütünleşme derecesi inceleme döneminde belirgin bir değişme göstermemiş; 2001 yılında %27,1 iken, 2010 yılında da %25,3 olmuştur.

İnceleme döneminde Brüt Katma Değer / Satışlar oranının ortalama %23,3 gibi düşük düzeyde olması, inceleme kapsamındaki firmaların fiziki girdilerinin önemli bölümünü işletme içi üretmediklerini, işletme dışı sağlayarak montaj ağırlıklı üretim yaptıklarını göstermektedir.

II-3.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde toplam varlıklarında ve varlıkların dönen ve duran varlıklar olarak ayrımındaki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo II-3.6'da verilmiştir.

Grafik II-3.6 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde toplam varlıklar cari fiyatlarla 9,8 kat artmıştır. Diğer alt sektörlerde olduğu gibi Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi alt sektöründe de varlık artışının önemli bir bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde gerçekleşmiştir. Gerçekten varlık artışının 3,2 katı 2001-2004 döneminde gerçekleşirken, 2004-2010 döneminde de gerçekleşen varlık artış oranı 3,1 kattır.

Sanayi dalında varlıkların yapısı 2001 yılında %72 dönen varlık, %28 duran varlık şeklinde iken, bu yapı 2010 yılında %53,1, dönen varlık, %46,9 duran varlık şeklini almıştır. Bu yapı değişikliğinde 2001-2004 döneminde duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine tabi olması da etkili olmuştur.

Sanayi dalında 2010 yılsonu itibarıyla çalışan kişi başına duran varlık yatırımı 171,7 bin TL olarak, 249 büyük firma genelinin (260,7 bin TL) belirgin biçimde altında oluşu, sanayi dalının emek yoğun teknoloji kullanmasının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

II-3.7 Özsermaye

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde özkaynaklarındaki gelişmeler cari fiyatlarla yıllar itibarıyla Tablo II-3.7'de verilmiştir.

Tablo II-3.7 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

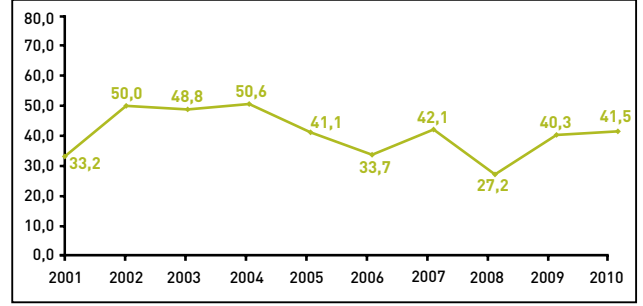
Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	106.776.165	-	-
2002	228.225.542	121.449.377	113,7
2003	315.492.206	87.266.664	38,2
2004	520.108.666	204.616.460	64,9
2005	605.033.474	84.924.808	16,3
2006	631.525.071	26.491.597	4,4
2007	869.602.175	238.077.104	37,7
2008	688.916.354	-180.685.821	-20,8
2009	1.122.379.279	433.462.925	62,9
2010	1.304.380.333	182.001.054	16,2

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 12,2 kat artmıştır. Bu artışta kuşkusuz 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmuştur. 2001-2004 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 4,9 kat artarken, 2004-2010 döneminde artış 2,5 kat olmuştur.

Sanayi dalında özsermayenin varlık tutarından daha hızlı artması sonucu, özsermayenin varlık finansmanındaki payı 2001 yılında %33,2 düzeyinde iken, 2010 yılında %41,5'e yükselmiştir. Özkaynakların varlık finansmanına katkısı inceleme döneminde enflasyon düzeltmesinin yapıldığı son yıl olan 2004 yılında %50,6 düzeyine kadar yükselmiş ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini sürdürmemiştir. Sanayi dalında finans yapısındaki iyileşme önemli ölçüde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden kaynaklanmıştır. Sanayi dalında varlık finansmanında

özkaynak katkısı yükselmesine karşın, 249 büyük firma geneli %50,4 olan ortalama oranın altında kalmıştır.

Grafik II-3.7 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-3.8 Devir Hızları

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları yıllar itibarıyla Tablo II-3.8'de verilmiştir.

Tablo II-3.8 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	3,20	1,06	1,47
2002	2,18	1,09	1,72
2003	2,01	0,98	1,74
2004	1,95	0,99	1,91
2005	2,13	0,87	1,75
2006	2,62	0,89	1,53
2007	2,16	0,91	1,76
2008	3,01	0,82	1,51
2009	2,19	0,88	1,58
2010	2,10	0,87	1,64

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özsermaye devir hızı ve varlık devir hızı yavaşlarken, işletme sermayesi devir hızı artmıştır. Özsermaye devir hızı yılda 3,20 kezden 2,10 keze gerilerken, varlık devir hızı da 1,06'dan 0,87'ye gerilemiş, işletme sermayesi devir hızı ise 1,47'den 1,64'e yükselmiştir. İşletme sermayesi devir hızının yükselmesi, bir ölçüde de olsa işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artması olarak yorumlanabilir. Gerçekten sanayi 2001 yılında 248 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2010 yılında 223 güne inmiştir.

2004 yılından sonra enflasyon düzeltmesi yapılmadığından sanayi dalında yükselmesi beklenen varlık devir hızının yavaşlaması, sanayi dalında finansal verimliliğin inceleme döneminde artmadığını göstermektedir. Özsermaye ve varlık devir hızlarının yavaşlaması, finansman ihtiyacını göreceli olarak artmasının yanı sıra özsermaye ve varlık karlılığı üzerinde de olumsuz etki yaratmaktadır.

II-3.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-3.9.1 Toplu Kar

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firmanın 2001-2010 döneminde toplu (birleştirilmiş) karları, yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-3.9.1'de verilmiştir.

Tablo II-3.9.1 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-16.213.115	-9.761.057	-	-
2002	60.098.907	25.476.434	-	-
2003	55.489.714	21.574.539	-7,7	-15,3
2004	59.395.857	20.045.851	7,0	-7,1
2005	73.619.983	24.564.559	23,9	22,5
2006	2.741.423	788.445	-96,3	-96,8
2007	239.874.915	68.574.876	8.650,0	8.597,5
2008	-152.180.852	-39.252.219	-	-
2009	162.899.168	44.206.016	-	-
2010	210.592.629	57.586.171	29,3	30,3

Sanayi dalı, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, inceleme döneminin ilk yılı 2001 yılında toplu olarak zararlı iken, 2010 yılında kara geçmişlerdir. Sanayi dalında toplam karda gelişmeler düzenli olmamış, inceleme kapsamında firmalar 2001 ve 2008 yıllarında zarar ederken, 2007 yılında en yüksek kar düzeyine ulaşmışlardır.

Kar tutarında dalgalanma eksi %96,8 ile artı 86 kat gibi büyük boyutlu olmuştur. Toplu kardaki büyük boyutlu oynaklık, sanayi dalının konjonktür hareketlerine, ekonomideki genel iniş ve çıkışlara karşı duyarlı olduğunu göstermektedir. Dayanıklı tüketim malı üreten sanayi dallarında konjonktürel duyarlılığın yüksek olması olağan bir özelliktir.

Sanayi dalının 249 büyük firma genelinde bilanço karı içindeki payı 2001 yılında eksi binde 6 iken, 2010 yılında %1,1'e yükselmiş; anılan yıla ilişkin kar ölçütüne göre sektörel sıralamada Diğer İmalat Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin üstünde yer almıştır.

II-3.9.2 Karlılık Oranları

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamındaki firmaların karlılık oranları, özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranları olarak yıllar itibariyle Tablo II-3.9.2'de verilmiştir.

Tablo II-3.9.2 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	-15,2	-4,7	19,8
2002	26,3	12,1	21,8
2003	17,6	8,8	14,1
2004	11,4	5,9	14,1
2005	12,2	5,7	12,2
2006	0,4	0,2	8,3
2007	27,6	12,8	18,0
2008	-22,1	-7,3	3,5
2009	14,5	6,6	15,3
2010	16,1	7,7	15,4

Sanayi dalı, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001 yılında toplu olarak zarar ederken 2010 yılında kar etmesi, karlılık oranlarını genelde yükseltmiştir. 2001-2010 döneminde özsermaye karlılığı eksi %15,2'den artı %16,1'e ve satış karlılığı da eksi %4,7'den artı %7,7'ye yükselirken, ekonomik karlılık %19,8'den %15,4'e gerilemiş; sanayi dalı kullandığı kaynaklara göre daha az katma değer yaratmıştır.

Karlılık oranları da toplam kardaki gelişmeye paralel olarak büyük boyutlu dalgalanma göstermiştir. Özsermaye karlılığı yıllar itibariyle eksi %22,1 ile artı %27,6 arasında dalgalanırken; satış karlılığı eksi %7,3 ile artı %12,8 ve ekonomik karlılıkta %3,5 ile %21,8 aralığında değişmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde karlılık oranlarının en düşük olduğu yıl 2008 yılı olurken; özsermaye ve satış karlılıkları en yüksek düzeylerine 2007 yılında, ekonomik karlılık ise 2002 yılında ulaşmışlardır.

II-3.10 İstihdam

Sanayi dalında, inceleme kapsamındaki 5 firmada ücretli çalışanlar sayısında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-3.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-3.10 Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde Ücretli Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	5.894	-	-
2002	5.732	-162	-2,7
2003	6.401	669	11,7
2004	8.426	2.025	31,6
2005	8.685	259	3,1
2006	8.775	90	1,0
2007	8.498	-277	-3,2
2008	8.382	-116	-1,4
2009	8.505	123	1,5
2010	8.589	84	1,0

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarda çalışanların sayısı 2001-2010 döneminde %45,7 oranında artmıştır. İstihdamda artış düzenli olmamış yıllık değişim eksi %3,2 ile artı %31,6 aralığında dalgalanmıştır. Sanayi dalında 2002, 2007 ve 2008 yıllarında istihdam azalırken, en hızlı artış 2004 yılında gerçekleşmiş, inceleme döneminde yıllık ortalama istihdam artışı %4,3 olarak 249 büyük firma genelinde üstünde olmuştur.

Sanayi dalının 249 büyük firma genelinde istihdamdaki payı 2001 yılında %2 iken, 2010 yılında %2,3'e yükselmiştir. Ancak sanayi dalının istihdam ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri onuncu sıra olarak değişmemiştir.

II-3.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada çalışan başına üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan net katma değer ve sağlanan net bilanço karı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmış; Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 5 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde verimlilik ölçülerindeki gelişmeler Tablo II-3.11.1 ve Tablo II-3.11.2 olarak iki tablo halinde verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sağlanan net bilanço karı eksiden artıya dönüşürken; yaratılan net katma değer, sabit fiyatla %136,4, üretimden satışlar %148,8 ve satış hasılatı da %149,4 oranlarında artmıştır. Sanayi dalında verimlilik artışı, 249 büyük firma genelinde üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo II-3.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-2.751	-1.656	10.821	6.514
2002	10.485	4.445	17.364	7.361
2003	8.669	3.370	14.238	5.536
2004	7.049	2.379	17.186	5.800
2005	8.477	2.828	20.685	6.902
2006	312	90	17.708	5.093
2007	28.227	8.070	43.866	12.540
2008	-18.156	-4.683	10.554	2.722
2009	19.153	5.198	50.182	13.618
2010	24.519	6.705	56.325	15.402

Sanayi dalında çalışan kişi başına net bilanço karı en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmış ise de, izleyen yıllarda bu düzeyin altında kalmıştır. Diğer verimlilik ölçüleri en yüksek düzeylerine, inceleme döneminin son yılı olan 2010 yılında ulaşmışlardır.

Tablo II-3.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	53.079	31.956	57.968	34.900
2002	80.352	34.062	86.689	36.748
2003	95.150	36.995	99.070	38.519
2004	111.844	37.747	120.454	40.653
2005	133.636	44.590	148.131	49.426
2006	166.374	47.850	188.807	54.302
2007	197.900	56.575	221.390	63.290
2008	221.535	57.141	247.190	63.758
2009	262.400	71.208	289.657	78.604
2010	290.743	79.503	318.358	87.054

II-3.12 Bulgu Özeti

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde inceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 dönemine ilişkin faaliyet sonuçları bulguları aşağıda özetlenmiştir.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, 249 büyük firma kapsamında ağırlıklı paya sahip bir sanayi dalı olmayıp; inceleme dönemindeki gelişmelere karşın, 2010 yılında da payları önemli boyuta ulaşmamıştır.

Sanayi dalının inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 2010 yılında 249 büyük firma kapsamında payları, 2001 yılına göre; üretimden satışlarda %0,8'den %1,3'e, satış hasılatında %0,7'den %1,2'ye, yaratılan net katma değerde %1,3'den %1,5'e, bilanço karında eksi %0,6'dan %1,1'e, istihdamda %2'den %2,3'e yükselmiş, yalnız ihracattaki payı %0,5 olarak değişmemiştir.

Paylardaki artışın ortaya koyduğu gibi sanayi dalı, 249 büyük firma ortalamasının üstünde büyüme göstermesine karşın, 2 firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayii dikkate alınmadığında, çeşitli ölçütlere göre sektörel sıralamada en son sıradaki yeri değişmemiş veya son sıraları Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile paylaşmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satış/Satış Hasılatı oranı %90,6 düzeyinde olup firmaların üretimini yanı sıra ticari faaliyetlerinin de olduğunu göstermektedir. Ancak bu

tür faaliyet, iş hacmine göre sınırlı düzeyde olduğundan sanayi dalında satışlar, üretimden satışlara paralel gelişme göstermektedir.

Sanayi dalında ihracata dönük girişimler olmasına karşın; İhracat/Satış Hasılatı oranının inceleme döneminde %11,8 düzeyinde olmasının da gösterdiği gibi, sanayi dalı ağırlıklı olarak iç pazara yönelik üretim yapmakta, ihracat artışına karşın, sanayi dalının 249 büyük firma ihracatı içindeki payı %0,5 düzeyinde bulunmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde, yaratılan net katma değer in üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş, üretin payı dönem başı-dönem sonu itibarıyla, sırasıyla %48,4 ve %47,8 olarak neredeyse değişmezken, ödenen faizlerin payı %98,2'den %11,5'e gerilemiş, milli gelir anlamındaki karın payı ise eksi %46,7'den artı %40,6'ya yükselmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde çalışan kişi başına reel ücret %133,7 gibi yüksek oranlı artış göstermiş, buna karşın Ödenen Ücret/Üretimden Satış oranı hafifçe %9,9'dan %9,3'e gerilemiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı, dönem başı- dönem sonu olarak sırasıyla %68,8 ve %69,9 olarak hemen hemen değişmemiştir. Sanayi dalında inceleme dönemi ortalamasının %62,5 ile %39,1 olan 249 büyük firma dönem ortalamasına göre yüksek olması; sanayi dalında dolaylı vergi yükünün göreceli hafifliğinin yanı sıra, sanayi dalının emek yoğun olduğunu da göstermektedir.

Sanayi dalında varlık toplamı, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 9,8 kat artarak, 249 büyük firma ortalamasının çok üstünde artış göstermiştir. Bu denli büyük varlık artışı, artışın bir bölümü yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaba de olsa, sanayi dalında hızlı büyümenin bir göstergesi olarak ta ifade edilebilir.

Sanayinin varlık yapısı inceleme döneminde değişmiş; dönen varlıkların payı %72'den %53,1'e gerilerken, duran varlıkların payı %28'den %46,9'a yükselmiştir. Yapı değişikliğinde 2001-2004 dönemindeki yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmakla beraber, sanayi dalında önemli boyutta yeni sabit sermaye yatırımları yapıldığını da göstermektedir.

Duran varlıklarda artışa karşın, sanayi dalında 2010 tarihi itibarıyla çalışan kişi başına yatırım tutarının 249 büyük firma geneline göre daha düşük oluşu, sektördeki emek yoğunluğunun bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama (entegrasyon) derecesi, dönem ortalaması %23,3 olmak üzere, inceleme döneminde dönem başı-dönem sonu değeri olarak sırasıyla %27,1 ve %25,3'lük oranlarla belirgin bir değişme göstermemiştir. Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranının 249 büyük firma ortalamasından da düşük oluşu, sanayi dalının iç üretim yerine fiziki girdilerin önemli bir

bölümünü işletme dışından sağladığını ve montaj ağırlıklı üretim yaptığını göstermektedir.

Sanayi dalında özsermaye, inceleme döneminde hem varlık artışının, hem de 249 büyük firma ortalamasının çok üstünde, cari fiyatlarla 12,2 kat artmıştır. Özsermaye artışının büyük bir bölümü yine, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi sonucu hesaba olmakla beraber, sanayi dalında özsermayenin reel olarak da arttığı görülmektedir. İnceleme döneminde özsermayenin varlık finansmanına katkısı %33,2'den %41,5'e yükselmiştir. 2010 yılı itibarıyla özsermayenin varlık finansmanında ulaştığı boyut, 249 büyük firma ortalaması olan %50'nin altında olduğu gibi, duran varlıklar yatırımlarının tümünü de karşılayamamaktadır.

Finansal verimliliği ya da faaliyet etkinliğini gösteren devir hızları, sanayi dalında işletme sermayesi devir hızı dışında yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı yılda 3,20 kezden 2,10 keze, varlık devir hızı da 1,06'dan 0,87'ye gerilemiş, yalnız işletme sermayesi devir hızı 1,47 kezden 1,64'e yükselmiştir. Sanayi dalında özsermaye devir hızı dışında diğer devir hızları, 249 büyük firma genelinin altında bulunmaktadır.

2004 yılından sonra enflasyon düzeltilmesi yapılmadığından, fiyat artışının da etkisiyle devir hızlarının yükselmesi beklenirken yavaşlamaları, sanayi dalında finansal verimliliğin azaldığını göstermektedir. Yalnız bu bağlamda sanayi dalının 2001 yılında 248 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2010 yılında 223 güne kadar indirmesi olumlu bir gelişme olmuştur.

Dayanıklı tüketim malı ürettiği için konjonktürel duyarlılığı yüksek olan sanayi dalının bilanço karı geniş aralıklarla dalgalanma göstermektedir. Sanayi dalı inceleme döneminde 2001 ve 2008 yıllarında zarar etmiş; ancak kar artış hızı 249 büyük firma ortalamasının üstünde olduğunda toplam kar içinde payı eksi %0,6'dan %1,1'e yükselmiştir.

Sanayi dalında toplam bilanço karı artışına bağlı olarak karlılık oranları yükselmiş, özsermaye karlılığı eksi %15,2'den artı %16,1'e, satış karlılığı eksi %4,7'den %7,7'ye yükselirken, ekonomik karlılık oranı %19,8'den %15,4'e gerilemiştir.

Sanayi dalında 2010 yılı itibarıyla özsermaye ve satış karlılığı 249 büyük firma ortalamasına yakın bir seviyede iken, ekonomik karlılık oranı %15,4 olarak büyük firma ortalaması olan %14,7'nin hafifçe üstündedir. Sanayi dalında ekonomik karlılığın göreceli olarak yüksek olması emek yoğun olmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik karlılık hesaplanırken yaratılan net katma değer göz önünde tutulduğundan, özsermaye karlılığı ve satış karlılığından farklı yönde gelişme gösterebilmektedir.

Sanayi dalında ekonomik karlılığın göreceli yüksekliğine karşın yine de inceleme döneminde sanayi dalı kullandığı

kaynaklara göre daha düşük oranda katma değer yaratır duruma gelmiştir. Bu gelişme sanayi dalının iç üretim yerine fiziki girdilerini işletme dışından sağlaması ve montaj üretimin ağırlığının artması ile açıklanabilir.

Sanayi dalının, emek yoğunluğu fazla olduğundan istihdam yaratma olanağı yüksektir. Nitekim sanayi dalı inceleme döneminde yıllık ortalama %4,3'lük istihdam artış oranıyla, 249 büyük firma genelinin üstünde istihdam yaratmış ve istihdamdaki payı %2,3'e çıkmıştır.

Sanayi dalında işgücü verimliliği de artmıştır. Ancak 2010 yılı itibarıyla sanayi dalında ulaşılan verimlilik ölçütleri; çalışan kişi başına kar, yaratılan katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı değerleri, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii dayanıklı mal ürettiğinden konjonktürel duyarlılığı yüksek, montaj ağırlıklı üretim yapan, üretimi iç pazara dönük, emek yoğun, istihdam yaratma potansiyeli olan sanayi dalı özelliği göstermektedir. Sanayi dalı göreceli olarak hızlı büyümekle beraber; sanayi dalı, inceleme kapsamına giren firma sayısı da sınırlı olduğundan, 249 büyük firma içinde ağırlıklı bir paya ulaşamamıştır.

II-4. KAĞIT, KAĞIT ÜRÜNLERİ VE BASIM SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde 2001-2010 döneminde büyük firma tanımında inceleme kapsamına giren 10 firma bulunmaktadır.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma içinde çeşitli ölçülere göre payı; firma sayısı olarak %4, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %1,4, sabit fiyatla %1,8, satış hasılatında cari fiyatlarla %1,2, sabit fiyatla %1,5, ihracatta binde 5, yaratılan net katma değerde %1,3, istihdamda %1,5, toplam karda da binde 7'dir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların ölçükleri 249 büyük firma ortalamasına göre belirgin biçimde küçük olup; 249 büyük firma ile sınırlı olarak, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin sanayi sektörü içindeki yeri ve ağırlığı önemli değildir.

Sanayi dalının, inceleme kapsamına 2 firma ile giren Diğer İmalat Sanayii dikkate alınmadığında, çeşitli ölçütlere göre sektörel sıralamada yeri en sonlardadır. Ayrıca sanayi dalının inceleme döneminde üretimden satış, satış hasılatı, ihracat gibi ölçütlere göre büyük firmalar içindeki payları da gerilemiştir. Cari fiyatlarla üretimden satışlar içindeki payı %2'den %1,4'e, satış hasılatı içindeki payı %1,7'den %1,2'ye ve ihracattaki payı da cari dolar değeri ile binde 8'den binde 5'e gerilemiştir.

II-4.1 Üretimden Satışlar

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışlarında gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-4.1'de verilmiştir.

Tablo II-4.1 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	767.438.549	418.450.681	-	-
2002	1.192.944.501	522.991.890	55,4	25,0
2003	1.388.903.099	607.569.160	16,4	16,2
2004	1.704.666.070	667.449.518	22,7	9,9
2005	1.856.821.972	725.604.522	8,9	8,7
2006	2.166.423.402	723.588.311	16,7	-0,3
2007	2.354.965.722	799.648.802	8,7	10,5
2008	2.429.450.722	741.138.109	3,2	-7,3
2009	2.326.802.146	682.947.504	-4,2	-7,9
2010	2.668.705.817	754.084.718	14,7	10,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 3,5 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) %80,2 oranında artmıştır. Sanayi dalında üretimden satışlarda gelişme düzenli olmamış, sabit fiyatla yıllık artış eksi %7,9 ile artı %25 aralığında değişmiş, yıllık ortalama artış da %6,8 oranında olmuştur.

Sanayi dalında inceleme döneminde 2006, 2008 ve 2009 yıllarında üretimden satışlar önceki yıllara göre azalırken, en hızlı artışı %25 oranında olarak 2002 yılında göstermiştir.

Sanayi dalında üretimden satışlar, 249 büyük firma genelinden daha yavaş artmış olduğundan sanayi dalının büyük firma genelinde üretimden satışlar içindeki payı cari fiyatlarla %2'den %1,4'e gerilemiştir.

Sanayi dalının üretimden satış ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri, 2001-2010 döneminde Diğer İmalat Sanayii dışında, yalnız Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin bir üstü olacak şekilde onuncu sıradadır.

II-4.2 Satış Hasılatı

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatında gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-4.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-4.2 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	786.966.349	429.098.336	-	-
2002	1.219.870.905	534.796.539	55,0	24,6
2003	1.414.775.061	618.886.728	16,0	15,7
2004	1.743.897.733	682.810.389	23,3	10,3
2005	1.905.798.338	744.743.391	9,3	9,1
2006	2.205.105.481	736.508.177	15,7	-1,1
2007	2.397.635.797	814.137.792	8,7	10,5
2008	2.478.583.979	756.126.900	3,4	-7,1
2009	2.386.691.748	700.525.902	-3,7	-7,4
2010	2.749.289.397	776.854.873	15,2	10,9

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %97,8 düzeyinde olduğundan, inceleme döneminde satış hasılatı da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 3,5 kat artarken, sabit fiyatla %81 oranında, 249 büyük firma genelinden sınırlı ölçüde de kalsa daha yavaş artmıştır.

İnceleme döneminde satış hasılatındaki gelişmeler de düzenli olmamış, yıllık artış hızı eksi %7,4 ile artı %24,6 arasında değişmiş, yıllık ortalama artış hızı, üretimden satışlarda olduğu gibi %6,8 olmuştur.

Sanayi dalında satış hasılatı, 249 büyük firma genelinden daha yavaş arttığından, sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında satış hasılatı içindeki payı 2001 yılında cari fiyatla %1,7 iken, 2010 yılında %1,2'ye gerilemiştir.

Sanayi dalının satış hasılatı ölçütüne göre 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamadaki yeri de, Diğer İmalat Sanayii dışında, 5 firma ile inceleme kapsamına giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile birlikte en son sırada yer almaktadır.

II-4.3 İhracat

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde ihracatta gelişmeler, yıllar itibariyle cari ABD doları değeriyle Tablo II-4.3'de verilmiştir.

Tablo II-4.3 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	83.078	-	12,9
2002	85.025	2,3	10,5
2003	123.643	45,4	13,0
2004	130.547	5,6	10,6
2005	142.633	9,3	10,0
2006	170.625	19,6	11,1
2007	249.125	46,0	13,5
2008	276.715	11,1	14,4
2009	198.179	-28,4	12,8
2010	218.362	10,2	11,9

Sanayi dalında, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde ihracat, cari ABD doları değerleriyle %162,8 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %11,3 olmuştur.

Sanayi dalında dışarıya satışta artış düzenli olmamış yıllık artış hızı eksi %28,4 ile artı %46 arasında değişmiştir. 2001-2010 döneminde sanayi dalının ihracatı, bir önceki yıla göre yalnız 2009 yılında azalırken, 2003 ve 2007 yıllarında sırasıyla %45,4 ve %46 olarak hızlı artış göstermiştir.

Sanayi dalı, daha çok iç piyasa için üretim yapmakta, İhracat / Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde ortalama %12,1 olup; 2010 yılında %11,9 olarak, inceleme döneminin başlangıç yılı olan 2001 yılındaki %12,9'luk orana göre de hafifçe gerileme göstermiştir.

Sanayi dalının ihracatının toplam satış içindeki payının düşük olmasının yanı sıra, 2001-2010 döneminde artış hızının 249 büyük firma genelinden yavaş olması sonucu sanayi dalının ihracat ölçütüne göre, büyük firmalar içindeki payı binde 8'den binde 5'e gerilemiştir.

Sanayi dalının ihracat ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de, ihracatı yok denecek kadar az olan Diğer İmalat Sanayii ve Elektrik alt sektörü dışında, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile birlikte en alt sıralardadır.

II-4.4 Katma Değer

II-4.4.1 Net Katma Değer

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-4.4.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak yaratılan net katma değer, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla eksiden artıya dönüşmüş; 2002 yılı baz alındığında da cari fiyatlarla artış 2,8 kat olurken, sabit fiyatla artış ise %81,9 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo II-4.4.1 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-21.443.655	-11.692.287	-	-
2002	150.992.991	66.195.963	-	-
2003	197.772.387	86.514.605	31,0	30,7
2004	277.465.570	108.639.612	40,3	25,6
2005	359.899.957	140.640.859	29,7	29,5
2006	426.279.052	142.377.773	18,4	1,2
2007	417.783.508	141.861.972	-2,0	-0,4
2008	172.145.111	52.515.287	-58,8	-63,0
2009	363.093.252	106.572.719	110,9	102,9
2010	426.158.780	120.417.853	17,4	13,0

Sanayi dalında yaratılan net katma değer 2006 sonuna değin artış gösterdikten, 2006 yılında inceleme döneminin en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. Sanayi dalında net katma değer yıllık artış hızı, eksi %63 ile artı %102,9 arasında değişmiş; 2008 yılında yaratılan net katma değer bir önceki yıla göre -%63 oranında azalırken, en hızlı artışı baz etkisiyle %102,9 olarak 2009 yılında göstermiştir. 2009 ve 2010 yıllarında sanayi dalında yaratılan net katma değer artmış olmakla beraber, 2010 yılında sabit fiyatla ulaştığı düzey, 2006 düzeyinden %15,4 oranında daha düşüktür.

Sanayi dalında 2002-2010 döneminde yaratılan net katma değerde yıllık ortalama artış hızı %7,8 olarak 249 büyük firma genelinin altında olmakla beraber, sanayi dalının 2001 yılında yarattığı net katma değer negatif olduğundan, 2010 yılı itibariyle payı %1,3'e yükselmiştir. Bununla beraber 2010 yılında sanayi dalının yaratılan net katma değer ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri Diğer İmalat Sanayi dışında en alt sıradadır.

II-4.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerinin üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümünde yıllar itibariyle görülen gelişmeler Tablo II-4.4.1.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerinin üretim faktörleri arasında dağılımı değişmiş; özellikle ödenen faizin payı azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı artmıştır.

2001 yılında sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar, milli gelir anlamında da büyük boyutlu zarar etmiş olduklarından anılan yıl baz olarak yapılacak bir karşılaştırma anlamlı olmayacağından, sanayi dalı için 2002 yılı baz alındığında, 2002-2010 döneminde ücretin payı %49,8'den %60,9'a, milli gelir anlamındaki karın payı %28'den %35,4'e yükselirken, ödenen faizlerin payı %39,7'den %3,8'e gerilemiştir.

Tablo II.4.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	33.084.800	-	283,0	21.355.047	-	182,6	2.316.796	-	19,8	-68.448.931	-	-585,4
2002	32.989.751	-0,3	49,8	12.882.197	-39,7	19,5	1.759.763	-24,0	2,7	18.564.253	-	28,0
2003	47.531.193	44,1	54,9	6.020.874	-53,3	7,0	1.720.874	-2,2	2,0	31.241.663	68,3	36,1
2004	55.564.598	16,9	51,1	6.255.973	3,9	5,8	1.831.756	6,4	1,7	44.987.285	44,0	41,4
2005	65.087.587	17,1	46,3	3.647.283	-41,7	2,6	-	-	-	71.905.989	59,8	51,1
2006	68.983.743	6,0	48,5	4.398.216	20,6	3,1	-	-	-	68.995.813	-4,0	48,5
2007	81.268.288	17,8	57,3	2.967.503	-32,5	2,1	-	-	-	57.626.181	-16,5	40,6
2008	73.869.906	-9,1	140,7	11.274.376	279,9	21,5	-	-	-	-32.628.995	-156,6	-62,1
2009	75.225.668	1,8	70,6	10.453.425	-7,3	9,8	-	-	-	20.893.626	-	19,6
2010	73.276.113	-2,6	60,9	4.567.565	-56,3	3,8	-	-	-	42.574.175	103,8	35,4

Sanayi dalında ödenen ücret, sabit fiyatla en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. 2001-2010 döneminde ödenen ücret tutarı, sabit fiyatla %121,5 oranında artarken, sanayi dalında ücretli çalışanların sayısı %58,2 oranında artmış, dokuz yıllık dönemde çalışan kişi başına reel ücret artışı %40 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca Ödenen Ücret / Üretimden Satışlar oranı da %7,9'dan %9,7'ye yükselmiştir.

Milli gelir anlamında kar inceleme döneminde en yüksek düzeyine hem pay, hem tutar olarak 2005 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. Anılan yılda milli gelir anlamındaki karın, yaratılan net katma değer içindeki payı da %51,1 seviyesine kadar yükselmiştir.

Sanayi dalı 2005 yılında ulaştığı kar düzeyini sürdürmemiş olmakla beraber; sanayi dalında milli gelir anlamındaki kar, 2002-2010 döneminde sabit fiyatla %129,3 oranında artmıştır.

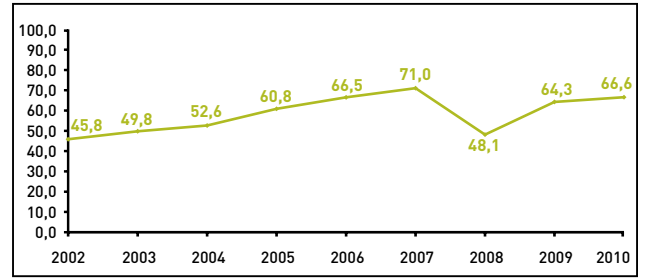
İnceleme döneminde ödenen faizlerin en yüksek düzeyi, kriz yılı olan 2001 yılında gerçekleşmiştir. Ödenen faizler, izleyen yıllarda hem tutar, hem de pay olarak genelde azalış eğilimi göstermiş; 2001-2010 döneminde ödenen faizler sabit fiyatla %78,6 oranında azalmıştır.

II-4.4.2 Brüt Katma Değer

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-4.4.2 ile verilirken, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranındaki gelişmeler ise grafikte gösterilmiştir.

Tablo II-4.4.2 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	71.748.164	39.121.136	-	-
2002	329.321.930	144.376.120	359,0	269,0
2003	397.176.056	173.742.807	20,6	20,3
2004	527.375.694	206.490.092	32,8	18,8
2005	591.545.017	231.162.570	12,2	11,9
2006	641.060.293	214.114.994	8,4	-7,4
2007	588.269.962	199.752.109	-8,2	-6,7
2008	357.588.288	109.087.336	-39,2	-45,4
2009	565.036.954	165.845.892	58,0	52,0
2010	640.201.949	180.899.110	13,3	9,1

Grafik II-4.2.2 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla 2001-2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla 8,9 kat artarken, sabit fiyatla da artış 4,6 kat olmuş, yıllık ortalama artış hızı %18,5 olarak gerçekleşmiştir.

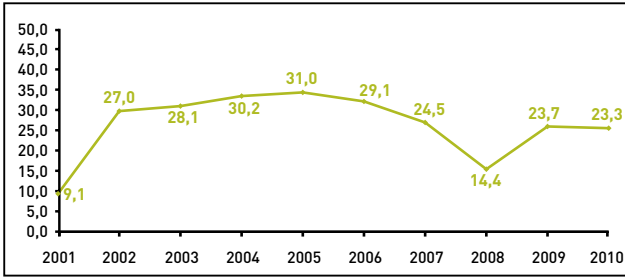
Brüt katma değerde artışın bu denli yüksek görülmesinin nedeni, sanayi dalında 2001 yılında yaratılan net katma değer eksisi olması nedeniyle brüt katma değer düşük düzeyde kalışı sonucu, izleyen yıllarda baz etkisiyle artış hızının aşırı yüksek hesaplamasıdır.

Sanayi dalının 2001 yılında net katma yaratmadığından, 2002 yılı karşılaştırmaya esas alındığında 2002-2010 döneminde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının %45,8'den %66,6'ya yükselmiş olduğu görülmektedir. Sanayi dalında ödenen ücret ve milli gelir anlamındaki karda hızlı artış nedeniyle anılan oran yükselmiştir. Gerçi ödenen ücret ve milli gelir anlamındaki kar, net katma değere dahil olduğu gibi brüt katma değere de dahildir. Ancak bir oranın değeri %100'den küçük olduğunda, hem paya hem de paydaya aynı tutarların eklenmesi oranın değerini yükseltmektedir. Ayrıca sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının yüksekliği sanayi dalı ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün görece olarak hafifliğini de göstermektedir.

II-4.5 Üretimde Dikey Tamlama

Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama derecesinin, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak yıllar itibariyle gelişimi Grafik II-4.5'de verilmiştir.

Grafik II-4.5 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

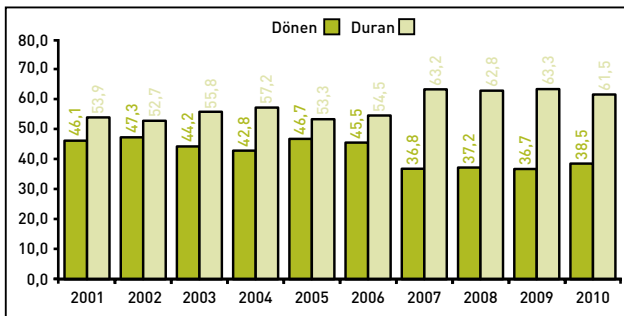
2001 yılı hem ekonominin kriz yılı hem de sanayi dalının yarattığı net katma değer eksisi nedeniyle, 2001 yılını baz alarak yapılan hesaplamalar genellikle abartılı, hatta yanıltıcı sonuçlar vermektedir. 2002 yılı karşılaştırmaya baz alındığında, Brüt Katma Değer / Satışlar oranının %27'den %23,3'e gerilemiş, inceleme döneminde (2001 yılı hariç) ortalama %25,7 olarak, 249 büyük firma ortalaması %32,8'in de altında kalışı, sanayi dalının içsel üretim yerine fiziki girdilerinin önemli bir bölümünü işletme dışı kaynaklardan sağlandığını göstermektedir.

II-4.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamındaki 10 firmanın varlık toplamında ve varlıkların dönen ve duran varlık olarak dağılımındaki gelişmeler, cari fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo II-4.6'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki 10 firma ile sınırlı olarak toplam varlıklar (aktifler) 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 3,7 kat artmıştır. Artışın 2 kata yakın kısmı yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinin etkisiyle 2001-2004 döneminde oluşmuştur. 2004-2010 döneminde varlık tutarında artış cari fiyatlarla %84 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik II-4.6 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Tablo II-4.6 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	996.722.177	-	459.662.890	-	537.059.287	-
2002	1.388.467.930	39,3	656.142.932	42,7	732.324.998	36,4
2003	1.591.252.397	14,6	703.811.308	7,3	887.441.089	21,2
2004	1.992.710.228	25,2	853.346.793	21,2	1.139.363.435	28,4
2005	2.047.193.245	2,7	956.468.672	12,1	1.090.724.573	-4,3
2006	2.408.051.892	17,6	1.095.701.309	14,6	1.312.350.583	20,3
2007	3.222.294.145	33,8	1.185.241.841	8,2	2.037.052.304	55,2
2008	3.622.805.821	12,4	1.347.602.055	13,7	2.275.203.766	11,7
2009	3.617.951.196	-0,1	1.327.379.485	-1,5	2.290.571.711	0,7
2010	3.666.667.838	1,3	1.411.861.422	6,4	2.254.806.416	-1,6

Sanayi sektörünün varlık yapısı, varlıkların dönen ve duran varlık olarak dağılımını inceleme döneminde değişmiş; dönen varlıkların payı %46,1'den %38,5'e gerilerken, duran varlıkların payı %53,9'dan %61,5'e yükselmiştir.

Sanayi dalında duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payının yüksekliğinin yanısıra, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına 412,7 bin TL'ye ulaşan duran varlık yatırımının, 249 firma geneli 260,7 bin TL'lik tutarın çok üstünde oluşu, sanayi dalının sermaye yoğun teknoloji kullandığını, yatırıma göre daha az istihdam yarattığını göstermektedir.

II-4.7 Özsermaye

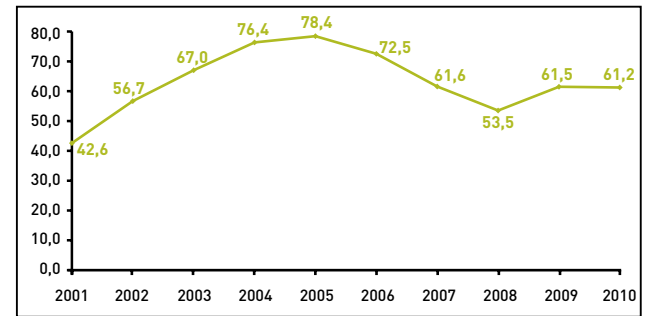
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde özsermayelerinde cari fiyatlarla yıllar itibariyle gelişmeler Tablo II-4.7 ile gösterilmiştir.

Tablo II-4.7 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye	Yıllık Değişim	
	(TL)	(TL)	(%)
2001	424.328.423	-	-
2002	786.792.482	362.464.059	85,4
2003	1.066.528.985	279.736.503	35,6
2004	1.521.982.239	455.453.254	42,7
2005	1.605.997.856	84.015.617	5,5
2006	1.746.248.501	140.250.645	8,7
2007	1.983.738.899	237.490.398	13,6
2008	1.938.153.162	-45.585.737	-2,3
2009	2.224.385.318	286.232.156	14,8
2010	2.245.456.525	21.071.207	0,9

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde özsermaye cari fiyatlarla yaklaşık 5,3 kat artmıştır. Özsermaye artışının önemli bir bölümü 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi sonucu oluşmuştur.

Grafik II-4.7 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

Gerçekten de bu dönemde özsermaye 3,6 kat artarken, 2004-2010 dönemindeki artış %47,5 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında özsermaye artışının varlık artışından daha hızlı olması sonucu, inceleme döneminde özsermayenin varlık finansmanındaki payı %42,6'den %61,2'ye yükselmiştir. Sanayi dalında varlık finansmanında özsermayenin katkısı, 249 büyük firma genelinin üstündedir. Varlık toplamı içinde duran varlıkların payının yüksek olduğu, sermaye yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında, varlık finansmanında özsermaye payının yüksek olması, mali yapının sağlıklı olması açısından da gereklidir.

II-4.8 Devir Hızları

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren firmaların, özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler Tablo II-4.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-4.8 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	1,85	0,79	1,71
2002	1,55	0,88	1,86
2003	1,33	0,89	2,01
2004	1,15	0,88	2,04
2005	1,19	0,93	1,99
2006	1,26	0,92	2,01
2007	1,21	0,74	2,02
2008	1,28	0,68	1,84
2009	1,07	0,66	1,80
2010	1,22	0,75	1,95

Finansal verimlilik ölçüsü olarak değerlendirilen devir hızları, sanayi dalında işletme sermayesi devir hızları dışında, 2001-2010 döneminde yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı yılda 1,85 kezden 1,22 keze gerilerken, varlık devir hızı da 0,79 kezden hafifçe 0,75 keze gerilemiştir.

İnceleme döneminde 2001 kriz yılında özsermaye devir hızının en yüksek düzeyde olup, genelde düşme eğilimi göstererek, 2009 yılında 1,07'ye değin geriledikten sonra, 2010 yılında 1,22 olmuştur.

Varlık devir hızının en yüksek olduğu yıl, 0,93 kez/yıl olarak 2005 yılıdır. Varlık devir hızı da en düşük düzeyine 0,66 kez olarak 2009 yılında indikten sonra, 2010 yılında 0,75 olarak 2001 yılı düzeyinin gerisinde kalmıştır.

İşletme sermayesi devir hızı en yüksek düzeyine yılda 2,04 kez olarak 2004 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır. İşletme sermayesi devir hızının en düşük olduğu yıl 1,71 kez olarak, yine 2001 yılıdır.

Sanayi dalında devir hızlarının düşük oluşu, finansman gereksinimini artırdığı gibi, özsermaye ve varlık karlılığı üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

II-4.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-4.9.1 Toplu Kar

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 döneminde elde etmiş oldukları toplu-birleştirilmiş kar, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-4.9.1 ile verilmiştir.

Tablo II-4.9.1 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-5.745.001	-3.132.498	-	-
2002	143.444.369	62.886.615	-	-
2003	161.298.116	70.559.106	12,4	12,2
2004	140.286.700	54.928.230	-13,0	-22,2
2005	198.712.043	77.652.225	41,6	41,4
2006	236.841.354	79.105.329	19,2	1,9
2007	264.688.052	89.877.097	11,8	13,6
2008	-2.458.030	-749.857	-	-
2009	67.042.310	19.677.813	-	-
2010	130.047.625	36.746.998	94,0	86,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar incelemenin başlangıç yılı olan 2001 yılında toplu olarak zarar etmiş olduklarından, baz yılı olarak 2002 yılı alındığı 2010 yılında elde edilen toplu karın cari fiyatla %9,3, sabit fiyatla da %41,6 oranında azalmış olduğu görülmektedir.

Sanayi dalında inceleme döneminde toplu kar düzenli bir gelişme göstermemiştir. Sanayi dalı, 2001 ve 2008 yıllarında toplu olarak zarar ederken, en yüksek kar düzeyine 2007 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalı en yüksek kar artış hızına %86,7 olarak baz etkisiyle de olsa 2010 yılında ulaşırken; 2010 yılında ulaşılan toplu kar düzeyi, sabit fiyatla 2007 yılı düzeyinden %59,1 oranında daha düşüktür.

Sanayi dalı, 2001 yılında toplu olarak zararlı iken, 2010 yılında toplam kar ölçüsüne göre, 249 büyük firma genelinde payı yükselmiş; ancak pay, cari fiyatla binde 7 gibi düşük bir seviyede kalmıştır.

II-4.9.2 Karlılık Oranları

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-4.9.2 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	-1,4	-0,7	-2,2
2002	18,2	11,8	10,9
2003	15,1	11,4	12,4
2004	9,2	8,0	13,9
2005	12,4	10,4	17,6
2006	13,6	10,7	17,7
2007	13,3	11,0	13,0
2008	-0,1	-0,1	4,8
2009	3,0	2,8	10,0
2010	5,8	4,7	11,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar, 2001 yılında toplu olarak zarar ettiklerinden, incelemenin ilk yılında eksi olan karlılık oranları 2010 yılında artıya dönüşmüşlerse de yine de düşük düzeylerde kalmıştır. 2001 yılında özsermaye karlılığı eksi %1,4, satış karlılığı eksi %0,7 ve ekonomik karlılık eksi %2,2 seviyelerinde iken, 2010 yılında karlılık oranları sırasıyla %5,8, %4,7 ve %11,6 olmuştur.

Toplu kar tutarındaki dalgalanmaya paralel olarak karlılık oranları da geniş bir aralık içinde değişim göstermiştir. Özsermaye karlılığı en düşük 2001 yılı, en yüksek 2002 yılı olmak üzere eksi %1,4 ile artı %18,2 arasında değişim gösterirken, satış karlılığı da yine anılan yıllar en düşük ve en yüksek olmak üzere, eksi %0,7 ile artı %11,8 aralığında değişmiştir. 2002 yılında kar oranlarında hızlı artışta, 2001 yılının zararlı olması nedeniyle baz etkisi yüksektir.

Ekonomik karlılık oranları da eksi %2,2 ile artı %17,7 arasında değişmiş, en yüksek düzeyine 2006 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında 2010 yılında da karlılık oranları 249 büyük firma genelinin belirgin bir biçimde altında bulunmaktadır.

II-4.10 İstihdam

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmada ücretle çalışan sayısında 2001-2010 döneminde yıllar itibarıyla gelişmeler Tablo II-4.10'da verilmiştir.

Tablo II-4.10 Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	3.454	-	-
2002	3.800	346	10,0
2003	3.935	135	3,6
2004	4.044	109	2,8
2005	4.061	17	0,4
2006	4.631	570	14,0
2007	4.725	94	2,0
2008	5.006	281	5,9
2009	4.794	-212	-4,2
2010	5.463	669	14,0

Sanayi dalında ücretle çalışan sayısı 2001-2010 döneminde %58,2 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı %5,2 olarak, 249 büyük firma genelinin belirgin biçimde üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında istihdam artışı da düzenli olmamış, yıllık artış hızı eksi %4,2 ile artı %14 aralığında değişmiştir. Kriz yılı 2009 yılında sanayi dalında çalışan sayısı azalırken, en hızlı artış 2006 ve 2010 yıllarında olmuştur. 2010 yılındaki artışın yüksek olmasında baz etkisi dikkate alınmalıdır.

Sanayi dalının 249 büyük firma genelinde istihdamdaki payı 2001 yılında %1,2 düzeyinde iken, 2010 yılında

%1,5'e yükselmiştir. Sanayi dalı göreceli olarak sermaye yoğun teknoloji kullandığından, istihdamdaki payı, firma sayısına göre düşük düzeyde bulunmaktadır.

II-4.11 İşgücü Verimliliği

İncelemede çalışan kişi başına elde edilen kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı verimlilik ölçütleri kullanılmış; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde verimlilik göstergelerinde gelişmeler iki tablo halinde verilmiştir.

Tablo II-4.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-1.663	-907	-6.208	-3.385
2002	37.749	16.549	39.735	17.420
2003	40.991	17.931	50.260	21.986
2004	34.690	13.583	68.612	26.864
2005	48.932	19.121	88.623	34.632
2006	51.143	17.082	92.049	30.744
2007	56.019	19.022	88.420	30.024
2008	-491	-150	34.388	10.490
2009	13.985	4.105	75.739	22.230
2010	23.805	6.727	78.008	22.042

Sanayi dalı 2001 yılında zararlı olduğundan ve net katma değer yaratamadığından, 2001 yılını baz olarak yapılacak bir değerlendirme en azından eksik olur. 2002 yılı baz olarak alındığında, sabit fiyatla çalışan kişi başına bilanço karının %59,4 oranında azaldığı, buna karşı yaratılan net katma değer %26,5 oranında arttığı görülmektedir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı ve yaratılan net katma değer en yüksek düzeylerine sabit fiyatla 2005 yılında ulaşmışlarsa da, izleyen yıllarda bu düzeylerini koruyamamışlardır. Nitekim 2010 yılında sabit fiyatla çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, 2005 yılına göre %64,8 oranında daha düşük iken, yaratılan net katma değer de %36,4 oranında daha azdır.

2010 yılında sanayi dalında çalışan kişi başına elde edilen kar, 249 büyük firma geneline göre %31,8 oranında daha az iken, yaratılan net katma değer %33,7 oranında daha fazladır. Yaratılan net katma değer yüksek olmasında sanayi dalında ücret düzeyinin yüksek olması etkindir.

Tablo II-4.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	222.188	121.150	227.842	124.232
2002	313.933	137.629	321.019	140.736
2003	352.961	154.401	359.536	157.277
2004	421.530	165.047	431.231	168.845
2005	457.233	178.676	469.293	183.389
2006	467.809	156.249	476.162	159.039
2007	498.405	169.238	507.436	172.304
2008	485.308	148.050	495.123	151.044
2009	485.357	142.459	497.850	146.126
2010	488.506	138.035	503.256	142.203

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla üretimden satış tutarı %13,9 oranında artarken, satış hasılatı da %14,5 oranında artmıştır. Çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı sabit fiyatla en yüksek düzeylerine 2005 yılında ulaşmışlarsa da, izleyen yıllarda bu düzeylerini koruyamamışlardır. 2010 yılında çalışan kişi başına üretimden satış 2005 yılına göre %22,7 oranında daha az iken, satış hasılatında da azalış oranı %22,5 olarak hemen hemen aynı düzeydedir. Buna karşın, 2010 yılında sanayi dalında çalışan kişi başına üretimden satış 249 firma ortalamasından %40,2, satış hasılatı da %20,6 oranlarında daha yüksektir. Sermaye yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında, çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatının daha yüksek olması doğaldır.

II-4.12 Bulgu Özeti

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 10 firmanın 2001-2010 dönemi faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Firma sayısı olarak 249 büyük firma içinde %4 paya sahip olan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin çeşitli ölçütlere göre payları, firma sayısına göre düşük düzeyde olup, inceleme döneminde de önemli boyutlara ulaşamadığı gibi göreceli olarak da gerilemiştir.

İnceleme döneminde sanayi dalının 249 büyük firma genelinde payları, cari fiyatlarla üretimden satışlarda %2'den %1,4'e, satış hasılatında %1,7'den %1,5'e, ihracatta cari dolar değeri ile %0,8'den %0,5'e gerilemiştir. Sanayi dalı 2001 kriz yılında büyük boyutlu zararlı olduğundan, yaratılan net katma değerde payı eksi %0,4'den artı %1,3'e, toplu karda da eksi %0,2'den artı %0,7'ye yükselmiştir. Sanayi dalında fiyat artış hızı, sektör ortalamasına göre daha yavaş olduğundan, sabit fiyatla paylar bir ölçüde daha yüksek olmakla beraber, yine de inceleme kapsamına giren firma sayısı ile uyumlu olmayıp, düşük düzeydedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde istihdam yıllık ortalama %5,2 hızla, 249 büyük firma genelini katlayarak artmış ve istihdamda sanayi dalının payı %1,2'den %1,5'e yükselmiştir.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, 2 firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi dışında, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile birlikte 249 büyük firma kapsamında büyüklük ölçütlerine göre son sıralarda yer almaktadır.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranının %97,8 gibi yüksek düzeyde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların üretim dışındaki ticari faaliyetlerin çok sınırlı olduğu göstermektedir.

Sanayi dalında üretim ve satışlar ağırlıklı olarak iç pazara yöneliktir. İnceleme döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranı %12,9'dan %11,9'a gerilediği gibi, dönem

ortalaması %12,1 olarak, 249 büyük firma genelinin de çok altında kalmıştır. İhracatı neredeyse olmayan Diğer İmalat Sanayii ile Elektrik alt sektörü dışında, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii; Gıda, İçki ve Tütün, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayileri ile birlikte İhracat/Satış Hasılatı oranı en düşük sanayi dallarından biridir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer, milli gelir anlamındaki kara bağlı olarak büyük dalgalanma göstermesinin yanı sıra bölümü de değişmiş; ödenen ücret ve faizin payları azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı ise artmıştır. Ücretin net katma değer içindeki payının 2001-2010 döneminde %283'den %60,9'a gerilemesine karşın, çalışan kişi başına reel ücret %40 gibi yüksek bir oranda artmış; ayrıca Ödenen Ücret/Üretimden Satış oranı da %7,9'dan %9,7'ye yükselmiştir. Sanayi dalı 2001 kriz yılında büyük boyutlu zarar etmiş olduğundan, ödenen ücretin tutarı yaratılan net katma değeri aşmıştır.

2001-2010 döneminde ödenen faizin payı da %182,6 gibi yüksek bir düzeyden %3,8'e gibi düşük bir seviyeye gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi değerlerden artı %35,4'e kadar yükselmiştir.

Sanayi dalı 2001 yılında net katma değer yaratmamış olduğundan, 2002 yılın baz alındığında 2002-2010 döneminde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %45,8'den %66,6'ya yükselmiş, ortalama değer ise %58,4 olmuştur. Sanayi dalında net katma değerdeki artış, aritmetiğin de etkisiyle Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranını yükseltmiştir.

Sanayi dalında üretimden dikey tamlama (bütünleşmeyi) gösteren oran, 2002 yılı baz alındığında %27'den %23,3'e gerilemiştir. Oranın düşük oluşu ve düşme eğilimi göstermesi, sanayi dalının işletme içi üretim yerine, fiziki girdileri işletme dışından sağlandığını göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde varlıklar cari fiyatlarla, 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine karşın 3,7 kat artmış, varlık artış hızı da 249 büyük firma genelinin gerisinde kalmıştır. Sektör varlıklarının toplam varlıklar içindeki payı ise %2,4'den %1,7'ye gerilemiştir.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, inceleme döneminde varlık artış hızı en yavaş olan sanayi dalı olmuştur. Sanayi dalının varlık yapısı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin de etkisiyle değişmiş; duran varlıkların payı %53,9'den %61,5'e yükselmiştir. Sanayi dalında çalışan kişi başına duran varlık yatırımının yüksekliği, sanayi dalında sermaye yoğun teknoloji kullanıldığının göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında özkaynak artışı, 249 büyük firma genelinde en yavaş olmasına karşın, varlık artış hızından yüksek olduğundan özkaynakların varlık finansmanına katkısı %42,5'den %61,2'ye yükselmiştir. Bu yükselişe karşın, 2010 yılında sanayi dalında özkaynak ancak

duran varlıkları finanse etmekte, teknik anlamda serbest özkaynağı bulunmamaktadır.

Sanayi dalında işletme sermayesi devir hızı dışında diğer devir hızlarının yavaşlaması ve 249 büyük firma genelinin altında kalması, finansal verimliliğin ve kaynak kullanımında etkinliğinin artmadığını göstermektedir. Finansal verimliliğin artmaması, göreceli olarak kaynak gereksinimini artırdığı gibi, özkaynak ve varlık karlılığı üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

Sanayi dalının 2010 yılındaki kar düzeyi 2002 yılındakinin altında olup, sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında 2010 yılı itibariyle toplam kar içinde payı binde 7 gibi düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralamada tasnif dışı bırakıldığında, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi toplu kar ölçütüne göre sektörel sıralamada en son sırada yer almaktadır.

Sanayi dalı 2001 yılında toplu olarak zararlı iken, 2010 yılında sınırlı da olsa karlı durumunda olduğundan karlılık oranları yükselmiş görülmektedir. Sanayi dalının 2010 yılındaki özsermaye karlılığının %5,8, satış karlılığının %4,7, ekonomik karlılığın %11,6'lık seviyeleri, ekonomik karlılık dışında 2002 yılı düzeylerinin dahi altındadır. Sanayi dalının karlılık oranları 249 büyük firma ortalamasının çok altında olduğu gibi; sanayi dalı, karlılık oranları ölçütüne göre sektörel sıralamada da Diğer İmalat Sanayii tasnif dışı bırakıldığında Ana Metal Sanayii ile birlikte en son sırada yer almaktadır.

Sanayi dalı göreceli olarak yavaş büyüyen ve varlık yapısı itibariyle sermaye yoğun olan bir faaliyet alanı olmakla beraber, 2001-2010 döneminde çalışan sayısı yılda ortalama %5,2 hızla %58,2 oranında artmıştır. Sanayi dalı 2001-2010 döneminde istihdam artışı açısından sektörel sıralamada üçüncü sırada yer almış ve istihdamdaki payı 249 büyük firma kapsamında %1,2'den %1,5'e yükselmiştir.

Sanayi dalında, ortalamaya göre yavaş artışa karşın, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına üretimden satış, satış hasılatı ve yaratılan net katma değer, 249 büyük firma ortalamasının üstündedir. Çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatındaki yükseklik, üretimin sermaye yoğun oluşunun diğer göstergeleridir.

Net katma değer artışı ise sanayi dalında reel ücretlerin hızlı artışın sonucudur. Sanayi dalında çalışan kişi başına bilanço karı düşük olup, 249 büyük firma ortalamasının cari fiyatla ancak %44,5'i düzeyindedir.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, 249 büyük firma içinde sektörel payları genelde %1,0 ve %2,0 aralığında değişen, önemli bir yer tutmayan, göreceli olarak yavaş büyüyen, iç pazar ağırlıklı üretim yapan, karlılık oranı düşük ve konjoktörel duyarlılığı yüksek bir sanayi dalı görünümünü vermektedir.

II-5 KİMYA, PETROL ÜRÜNLERİ, LASTİK VE PLASTİK SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dalında 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına 44 firma girmektedir.

Sanayi dalının 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre payı firma sayısı olarak %17,7, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %26,7, sabit fiyatlarla %29,1, satış hasılatında cari ve sabit fiyatlarla sırasıyla %31,8 ve %34,1, ihracatta %20,8, cari fiyatlarla yaratılan net katma değerde %20, toplam karda %23,1 ve istihdamda da %12,5'dir.

Firma sayısı olarak 249 büyük firma kapsamında ikinci sırada bulunan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 2010 yılında; üretimden satışlar, satış hasılatı, yaratılan katma değer, varlık ve özsermaye tutarları olarak ilk sırada yer alırken, toplu kar ve ihracatta ikinci ve istihdamda da dördüncü sırada bulunmaktadır.

Sanayi dalında firma ölçeği, 249 büyük firma ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Sanayi dalı sermaye yoğun teknolojiyi kullandığından, inceleme döneminde istihdam yaratma olanağı sınırlı düzeyde kalmıştır.

Sanayi dalı 2010 yılında da çeşitli büyüklük ölçütlerine göre ilk sırada yer almakla beraber, 2001 yılına göre payları; cari fiyatlarla üretimden satışlarda %31,3'ten %26,7'ye, satış hasılatında %38,3'ten %31,8'e, yaratılan net katma değerde %20,8'den %20'ye, toplam karda %56,7'den %23,1'e, istihdamda da %13,8'den %12,5'e gerilemiştir. Yalnız ihracat içindeki payı %14,9'dan %20,8'e yükselmiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı olmuştur.

II-5.1 Üretimden Satışlar

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 dönemindeki üretimden satışları, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-5.1'de verilmiştir.

Tablo II-5.1 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	12.253.227.254	8.040.175.364	-	-
2002	16.717.265.717	8.849.796.568	36,4	10,1
2003	20.390.949.708	10.164.979.914	22,0	14,9
2004	25.835.365.226	10.480.878.388	26,7	3,1
2005	31.024.017.592	11.909.411.744	20,1	13,6
2006	39.419.811.670	13.232.565.180	27,1	11,1
2007	41.098.853.049	12.294.003.305	4,3	-7,1
2008	54.533.996.754	17.506.901.045	32,7	42,4
2009	39.810.091.812	10.690.142.807	-27,0	-38,9
2010	51.122.726.132	12.198.216.686	28,4	14,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 4,2 kat artarken, sabit fiyatlarla (2000 yılı fiyatlarıyla) artış %51,7 düzeyinde olmuştur.

Sanayi dalında üretimden satışlarda artış düzenli olmamış, yıllık değişim eksi %38,9 ile artı %42,4 aralığında dalgalanmış, yıllık ortalama artış hızı %4,7 olarak, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışların sabit fiyatla reel olarak bir önceki yıla göre en hızlı azaldığı yıl, kriz yılı olan 2009 yılı olmuştur. Anılan yılda üretimden satışlar %38,9 gibi büyük boyutlu azalış göstermiştir. Satışların en hızlı arttığı yıl ise %42,4 oranında olmak üzere, 2008 yılı olmuştur. Sanayi dalında 2007 yılında da üretimden satışlar %7,1 düzeyinde de olsa azaldığından, 2008 yılındaki hızlı artış baz etkisi de içermektedir.

Sanayi dalında üretimden satışların yavaş artmasına karşın, sanayi dalının inceleme döneminde sektörel sıralamadaki birinci olan yeri değişmemiş; yalnız üretimden satışlar içindeki payı cari fiyatlarla %31,3'ten %26,7'e, sabit fiyatlarla da %36,5'ten %29,1'e gerilemiştir.

Sanayi dalının üretimden satışlar içindeki payının sabit fiyatla daha yüksek oluşu, inceleme döneminde sanayi dalında fiyat artış hızının 249 büyük firma ortalamasına göre daha yavaş olması sonucudur.

II-5.2 Satış Hasılatı

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatındaki gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla tablo ile gösterilmiştir.

Tablo II-5.2 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	18.162.779.320	11.917.834.199	-	-
2002	24.919.213.554	13.191.748.837	37,2	10,7
2003	30.687.926.334	15.298.068.960	23,1	16,0
2004	37.367.282.835	15.159.141.110	21,8	-0,9
2005	45.189.736.579	17.347.307.708	20,9	14,4
2006	56.605.536.397	19.001.522.792	25,3	9,5
2007	59.261.347.076	17.726.995.835	4,7	-6,7
2008	75.592.598.944	24.267.286.980	27,6	36,9
2009	59.955.631.880	16.099.793.738	-20,7	-33,7
2010	72.717.835.494	17.350.950.965	21,3	7,8

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 4 kat artarken, sabit fiyatlarla da artış oranı %45,6 olmuştur. Sanayi dalında inceleme döneminde satış hasılatı, 249 büyük firma geneline göre daha yavaş arttığından, sanayi dalı satış hasılatı ölçütüne göre sektörel sıralamadaki ilk yerini korumakla beraber; satış hasılatı içindeki payı cari fiyatlarla %38,3'ten %31,8'e, sabit fiyatla da %43,9'dan %34,1'e gerilemiştir.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %69,1 ile diğer sanayi dallarına göre daha düşük düzeydedir. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde satış hasılatı da, tıpkı üretimden satışlarda olduğu gibi düzenli gelişme göstermemiş; yıllık artış hızı sabit fiyatla eksi %33,7 ile artı %36,9 aralığında değişmiş, yıllık ortalama artış hızı 4,3 olarak büyük firmalar genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında satışlarda en hızlı düşüş 2009 yılında olmak üzere, 2004 ve 2007 yıllarında da görülmüş; 2008 yılında ise satışlar %36,9 gibi yüksek oranda bir artış göstermiştir. 2008 yılında yüksek oranda satış artışında 2007 yılında satış hasılatının azalması nedeniyle baz etkisinin yüksekliği etkili olmuştur.

II-5.3 İhracat

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde ihracatında ABD doları bazında gelişmeler Tablo II-5.3'te verilmiştir.

Tablo II-5.3 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	1.521.509	-	10,3
2002	1.876.613	23,3	11,3
2003	2.702.203	44,0	13,1
2004	3.834.697	41,9	14,6
2005	5.053.536	31,8	15,0
2006	6.404.738	26,7	16,2
2007	7.683.273	20,0	16,9
2008	11.149.568	45,1	19,1
2009	6.412.066	-42,5	16,5
2010	8.486.576	32,4	17,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak ihracat cari ABD doları ile 2001-2010 döneminde %457,8 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %21 düzeyinde olmuştur. Sanayi dalında ihracat artışının 249 büyük firma genelinin çok üstünde gerçekleşmesi sonucu, sanayi dalının toplam ihracat içindeki payı 2001-2010 döneminde %14,9'dan %20,8'e yükselmiş, 2010 yılında ihracat kategorisine göre sektörel sıralamada sanayi dalı, Taşıt Araçları Sanayii'nden sonra ikinci sırada yer almıştır.

Sanayi dalında ihracat, 2009 yılı dışında sürekli artış göstermiş, en hızlı artışı %45,1 ile 2008 yılında gerçekleşmiş; anılan yılda sanayi dalının ihracatı tutar olarak inceleme dönemindeki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. En hızlı düşüşü ise izleyen 2009 kriz yılında, eksi %42,5 oranında olarak göstermiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde %10,3'ten %17,5'e yükselmiş, inceleme dönemi ortalaması ise %15,1 olmuştur. İhracatın en hızlı arttığı 2008 yılında İhracat/Satış Hasılatı oranı %19,1 düzeyine yükselmiş ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

Sanayi dalında hızlı ihracat artışına karşın, İhracat/Satış Hasılatı oranının 2010 yılı sonunda ulaştığı %17,5 düzeyi,

249 büyük firma geneline ait %27,5 değerinin oldukça altındadır. Bu bulgu, sanayi dalının ağırlık olarak iç pazara yönelik üretim ve satış yaptığını göstermektedir.

II-5.4 Katma Değer

II-5.4.1 Net Katma Değer

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibarıyla gelişmeler Tablo II-5.4.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-5.4.1 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	995.184.457	653.008.174	-	-
2002	1.539.253.959	814.851.222	54,7	24,8
2003	2.160.912.961	1.077.224.806	40,4	32,2
2004	3.194.621.396	1.295.992.453	47,8	20,3
2005	3.439.271.562	1.320.257.797	7,7	1,9
2006	4.484.815.375	1.505.476.796	30,4	14,0
2007	5.123.869.688	1.532.716.030	14,2	1,8
2008	4.943.973.820	1.587.150.504	-3,5	3,6
2009	5.967.440.409	1.602.427.607	20,7	1,0
2010	6.404.451.348	1.528.143.963	7,3	-4,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 6,4 kat artarken, sabit fiyatla artış %134 oranında olmuş, dönemin yıllık ortalama artış hızı ise %9,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerde yıllık değişim eksi %4,6 ile artı %32,2 oranında değişmiştir. Sanayi dalında en hızlı net katma değer artışı %32,2 olarak 2003 yılında gerçekleşirken, 2010 yılında yaratılan net katma değer %4,6 oranında azalmıştır.

2001-2010 döneminde sanayi dalında yıllık ortalama artış hızı, sabit fiyatla %9,9 olarak hafifçe de olsa 249 büyük firma genelinin altında kaldığından; sanayi dalının toplam net katma değer içindeki payı cari fiyatla %20,8'den %20'ye, sabit fiyatla da payı %24,7'den %21,7'ye gerilemiştir. Paydaki bu gerilemeye karşın, sanayi dalının net katma değer ölçütüne göre sektörel sıralamada ilk sırada olan yeri değişmemiştir.

II-5.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 44 firmanın, 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında; ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bölüşümdeki yıllık gelişmeler tablo ile verilmiştir.

İnceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş; ücretin payı %80,4'den %45,5'e, ödenen faizlerin payı %27,7'den %7,2'ye gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı

Tablo II.5.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	524.778.393	-	80,4	180.758.514	-	27,7	7.806.580	-	1,2	-60.335.314	-	-9,2
2002	573.191.543	9,2	70,3	116.166.329	-35,7	14,3	7.270.350	-6,9	0,9	118.223.000	-	14,5
2003	699.792.576	22,1	65,0	87.095.124	-25,0	8,1	7.332.388	0,9	0,7	283.004.718	139,4	26,3
2004	680.537.800	-2,8	52,5	59.969.850	-31,1	4,6	6.672.330	-9,0	0,5	548.812.473	93,9	42,3
2005	725.014.229	6,5	54,9	69.982.053	16,7	5,3	-	-	-	525.261.515	-4,3	39,8
2006	722.970.632	-0,3	48,0	94.904.564	35,6	6,3	-	-	-	687.601.600	30,9	45,7
2007	750.190.631	3,8	48,9	107.367.544	13,1	7,0	-	-	-	675.157.855	-1,8	44,0
2008	837.975.907	11,7	52,8	165.942.977	54,6	10,5	-	-	-	583.231.620	-13,6	36,7
2009	726.077.903	-13,4	45,3	120.170.722	-27,6	7,5	-	-	-	756.178.982	29,7	47,2
2010	695.836.207	-4,2	45,5	110.443.175	-8,1	7,2	-	-	-	721.864.581	-4,5	47,2

eksi %9,2'den %47,2'ye yükselmiştir. Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar, 2001 yılında ticari açıdan toplam olarak kar elde ederken, bilanço karları toplamı pozitif iken; karın içinde katma değer yaratmayan ve transfer niteliğinde kalemler bulunmadığından, milli gelir anlamında zararlı durumdadırlar.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ödenen ücretler sabit fiyatla %32,6 oranında artmışsa da, ücretin net katma değer içindeki payı sürekli azalma eğilimi göstermiştir. Sanayi dalında ödenen ücret tutarı en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmış ise de, izleyen yıllarda sırasıyla %13,4 ve %4,2 oranlarında azalmıştır. Üretilen net katma değer içindeki payının en düşük düzeye indiği yıllar da %45,3 ve %45,5 olarak, 2009 ve 2010 yılları olmuştur.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ödenen ücret tutarı %32,6 artarken, ücretle çalışanların sayısı %13,7 oranında arttığından; reel ücret düzeyi 2010 yılında 2001 yılına göre %16,6 oranında artmıştır. Ödenen Ücret/Üretimden Satış oranı ise %6,5'ten %5,7'ye gerilemiştir.

Milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı sürekli artış göstererek en yüksek düzeyine %47,2'şerlik payla 2009 ve 2010 yıllarında ulaşmıştır. Milli gelir anlamında kar, inceleme döneminde tutar olarak en yüksek düzeyine 2009 yılında ulaşmışsa da, 2010 yılında %4,5 oranında azalış göstermesine karşın, net katma değer içindeki payı bir önceki yıl düzeyini korumuştur. Milli gelir anlamında karın net katma değer içindeki payının yükselmesinde, ticari kar (bilanço karı) içinde faaliyet dışı, olağan dışı gelir ve karların payının azalması etkili olmuştur.

II-5.4.2 Brüt Katma Değer

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 44 firmanın yarattığı brüt katma değer 2001-2010 döneminde cari ve sabit fiyatlarla gösterdiği gelişmeler Tablo II-5.4.2 ile verilirken, yıllar itibarıyla Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranlarında gelişmelerde grafikte gösterilmiştir.

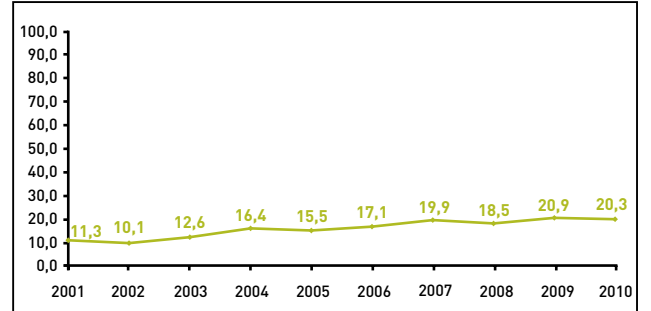
Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 3,6 kat artarken, sabit fiyatla artış oranı %30 olmuştur. Sanayi dalında yaratılan brüt katma değer sabit fiyatla en yüksek düzeyine 2006 yılında ulaşmış ise de,

izleyen 2009 ve 2010 yıllarında bu düzeyini korumayarak azalmıştır. 2010 yılında yaratılan brüt katma değer sabit fiyatla 2006 düzeyinden %14,5 oranında daha azdır. Sanayi dalında 2006 yılı sonrası brüt katma değer azalışı, satışların sabit fiyatla azalması ile açıklanabilir.

Tablo II-5.4.2 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	8.826.073.386	5.791.386.736	-	-
2002	15.292.130.406	8.095.357.547	73,3	39,8
2003	17.111.515.625	8.530.167.311	11,9	5,4
2004	19.475.397.573	7.900.769.806	13,8	-7,4
2005	22.246.631.444	8.539.973.683	14,2	8,1
2006	26.217.994.169	8.800.937.955	17,9	3,1
2007	25.729.335.964	7.696.480.994	-1,9	-12,5
2008	26.753.601.739	8.588.636.192	4,0	11,6
2009	28.549.199.175	7.666.272.603	6,7	-10,7
2010	31.546.045.031	7.527.092.587	10,5	-1,8

Grafik II-5.4.2 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Sanayi dalının ürünleri üstündeki ÖTV ve KDV oranları yüksek olduğundan, satış hasılatı ile yaratılan brüt katma değerde yaşanan gelişmeler genelde aynı yönde olmaktadır.

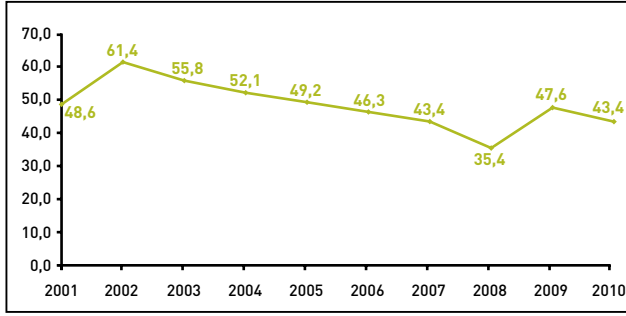
Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı inceleme döneminde %11,3'den %20,3'e yükselmişse de, dönem ortalaması %16,3 olarak büyük firma genelinin çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının düşük olması, sanayi ürünleri üzerinde ÖTV ve KDV oranlarının yüksekliği ve sanayi dalının sermaye yoğun teknoloji kullanması ile açıklanabilir.

II-5.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

İncelemede Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin (entegrasyon) Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik

Grafik II-5.5 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

Sanayii'nde 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler grafikte gösterilmiştir.

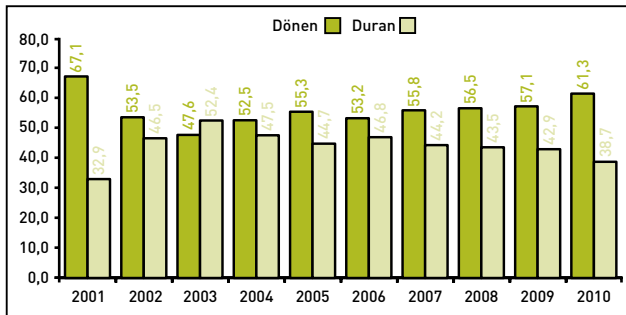
Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firma ile sınırlı olarak üretimde dikey bütünleşme derecesi 2001-2010 döneminde %48,6'dan %43,4'e gerilemiş olmakla beraber, dönem ortalaması %48,3 olarak, 249 büyük firma geneline ait %32,8 düzeyinin üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında fiziki girdilerinin önemli bir bölümünü işletme dışından sağlamakla beraber, ürünlerin üzerinde KDV ve ÖTV oranlarının yüksekliği nedeniyle Brüt Katma Değer/Satışlar oranı aritmetik olarak yüksek hesaplanmaktadır. Bir oranın değeri %100'den küçükse pay ve paydaya aynı tutarların eklenmesi oranın değerini yükseltmektedir.

II-5.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde net varlık tutarında ve dönen-duran varlıklar ayrımındaki gelişmeler cari fiyatlarla Tablo II-5.6'da verilmiştir.

Grafik II-5.6 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Tablo II-5.6 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	8.313.141.458	-	5.576.043.411	-	2.737.098.047	-
2002	14.576.344.962	75,3	7.798.121.160	39,9	6.778.223.802	147,6
2003	16.563.887.745	13,6	7.886.897.351	1,1	8.676.990.394	28,0
2004	21.670.108.239	30,8	11.376.328.027	44,2	10.293.780.212	18,6
2005	23.639.934.351	9,1	13.076.350.688	14,9	10.563.583.663	2,6
2006	28.289.477.588	19,7	15.039.531.563	15,0	13.249.946.025	25,4
2007	31.937.673.274	12,9	17.821.212.238	18,5	14.116.461.036	6,5
2008	36.740.184.834	15,0	20.756.470.889	16,5	15.983.713.945	13,2
2009	39.157.315.208	6,6	22.370.654.462	7,8	16.786.660.746	5,0
2010	47.011.250.968	20,1	28.832.768.044	28,9	18.178.482.924	8,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firmanın net varlıkları 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 5,7 kat artmıştır. Bu sektörde de varlık artışının önemli bir bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmelerinin yapıldığı 2001-2004 döneminde olmuştur. Gerçekten 2001-2004 döneminde varlıklar cari fiyatlarla 2,6 kat artarken, 2004-2010 döneminde yaklaşık 2,2 kat artmıştır.

Sanayi dalının varlık yapısı, varlıkların dönen ve duran varlıklar olarak dağılımı inceleme döneminde değişmiş; dönen varlıkların payı %67,1'den %61,3'e gerilerken, duran varlıkların payı %33,9'dan %38,7'ye yükselmiştir. Bu değişimde kuşkusuz duran varlıkların 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine tabi olması etkili olmuştur. Nitekim duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payı 2004 yılı sonunda %47,5'e kadar yükselmiştir.

Sanayi dalında 2010 itibariyle çalışan kişi başına duran varlık yatırımı 394,2 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalamasına ait 260,7 bin TL'ye göre yüksek oluşu, sanayi dalının sermaye yoğun teknolojiyi kullanmakta oluşunun belirgin bir göstergesidir. Kaldı ki, 249 büyük firma genelinde çalışan kişi başına duran varlık yatırım tutarını yükselten etken de büyük ölçüde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmaktadır.

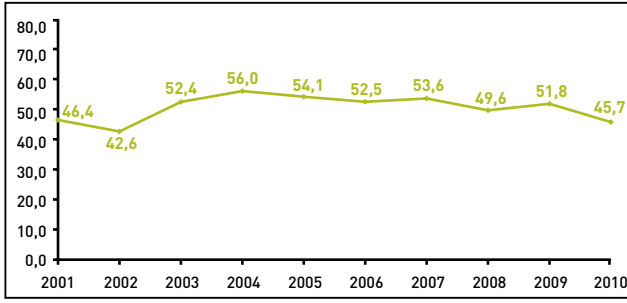
II-5.7 Özsermaye

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde özkaynaklarında yıllar itibariyle gelişmeler cari fiyatlarla Tablo II-5.7'de verilmiştir.

Tablo II-5.7 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye	Yıllık Değişim	
	(TL)	(TL)	(%)
2001	3.857.854.694	-	-
2002	6.210.046.456	2.352.191.762	61,0
2003	8.678.559.919	2.468.513.463	39,8
2004	12.144.132.741	3.465.572.822	39,9
2005	12.795.356.400	651.223.659	5,4
2006	14.841.706.998	2.046.350.598	16,0
2007	17.110.047.038	2.268.340.040	15,3
2008	18.228.062.236	1.118.015.198	6,5
2009	20.274.176.977	2.046.114.741	11,2
2010	21.490.882.455	1.216.705.478	6,0

Grafik II-5-7 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak özsermaye 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 5,6 kat artmıştır. Özsermaye artışının önemli bölümü, 3 kattan fazlası, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde olmuştur. 2004-2010 döneminde ise özkaynak artışı cari fiyatlarla %77 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında özsermaye varlık tutarına yakın bir hızla arttığından, sanayi dalının finans yapısı inceleme döneminde belirgin bir değişim göstermemiş; özkaynağın varlık finansmanına katkısı %46,4'ten hafifçe, %45,7'ye gerilemiştir.

Sanayi dalında özkaynak artışı, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma ortalaması olan 6,1 katlık artışın gerisinde kalmıştır.

II-5.8 Devir Hızları

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle gösterdiği gelişme Tablo II-5.8'de verilmiştir.

Tablo II-5.8 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	4,71	2,18	3,26
2002	4,01	1,71	3,20
2003	3,54	1,85	3,89
2004	3,08	1,72	3,28
2005	3,53	1,91	3,46
2006	3,81	2,00	3,76
2007	3,46	1,86	3,33
2008	4,15	2,06	3,64
2009	2,96	1,53	2,68
2010	3,38	1,55	2,52

Devir hızları incelemede finansal verimlilik ve etkinlik göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sanayi dalında finansal verimliliğin ya da kaynakları etkin kullanımının azaldığı görülmektedir. 2001-2010 döneminde özsermaye devir hızı yılda 4,71 kezden 3,88'e, varlık devir hızı 2,18'den 1,55'e ve işletme sermayesi devir hızı da 3,26'dan 2,52'ye gerilemiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde özsermaye ve varlık (aktif) devir hızlarının en yüksek olduğu yıl 2001 yılıdır. İşletme sermayesi devir hızı yılda 3,89 kez olarak

en yüksek düzeyine 2003 yılında ulaşmışsa da, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

Sanayi dalı 2001 yılında 112 günlük işletme sermayesi ile çalışırken bu süre 2010 yılında 145 güne çıkmıştır. Sanayi dalında işletme sermayesi yönetiminde etkinlik azaldığı gibi, varlık ve özsermaye devir hızlarının azalması, finansman gereksinimini arttırmanın yanı sıra varlık ve özsermaye karlılığı üzerinde de olumsuz etki yapmıştır.

II-5.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-5.9.1 Toplu Kar

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde toplu karı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-5.9.1'de verilmiştir.

Tablo II-5.9.1 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	1.441.883.076	946.117.504	-	-
2002	1.624.704.297	860.086.976	12,7	-9,1
2003	1.734.413.398	864.612.860	6,8	0,5
2004	1.983.236.928	804.558.591	14,3	-6,9
2005	1.720.357.365	660.405.898	-13,3	-17,9
2006	2.804.821.530	941.531.229	63,0	42,6
2007	3.670.960.346	1.098.103.603	30,9	16,6
2008	3.347.266.807	1.074.563.983	-8,8	-2,1
2009	2.897.211.848	777.983.847	-13,4	-27,6
2010	4.424.135.358	1.055.627.621	52,7	35,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde toplu kar cari fiyatlarla yaklaşık 3,1 kat artarken, sabit fiyatlarla artış oranı %11,6 olmuştur.

Sanayi dalında toplu kar tutarında gelişmeler düzenli olmamış; yıllık artış hızı eksi %27,6 ile artı %42,6 aralığında değişmiş; yıllık ortalama artış hızı ise %1,22 olmuştur. Sanayi dalında en dramatik azalış kriz yılı olan 2009 yılında yaşanmış, anılan yılda kar sabit fiyatla %27,6 oranında azalarak inceleme döneminin en düşük düzeyine inmiştir. Sanayi dalında 2009 yılı dışında 2002, 2004, 2005 ve 2008 yıllarında da kar azalışı yaşanmıştır.

Kar artışının en hızlı gerçekleştiği yıl %42,6 oranı ile 2006 yılı olurken, toplam karın sabit fiyatla en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise 2007 yılı olmuştur. Sanayi dalında 2005 yılında kar azalışı gerçekleştiğinden, 2006 yılındaki hızlı kar artışında baz etkisinin payı oldukça yüksektir.

II-5.9.2 Karlılık Oranları

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranları yıllar itibariyle Tablo II-5.9.2'de verilmiştir.

Tablo II-5.9.2 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	37,4	7,9	12,0
2002	26,2	6,5	10,6
2003	20,0	5,7	13,0
2004	16,3	5,3	14,7
2005	13,4	3,8	14,5
2006	18,9	5,0	15,9
2007	21,5	6,2	16,0
2008	18,4	4,4	13,5
2009	14,3	4,8	15,2
2010	20,6	6,1	13,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özsermaye karlılığı (mali rantabilite) ve satış karlılığı (satış rantabilitesi) belirgin biçimde azalırken, ekonomik karlılık oranı yükselmiştir.

İnceleme döneminde özsermaye karlılığı %37,4'den %20,6'ya gerilemiş; en yüksek 2001 yılı ve en düşük 2005 yılı olmak üzere, %13,4 ile %37,4 aralığında değişmiştir.

Satış karlılığı da inceleme döneminde %7,9'dan %6,1'e gerilemiştir. Satış karlılığının da en yüksek olduğu yıl 2001 yılı olurken, en düşük düzeye indiği yıl %3,8 olarak yine 2005 yılıdır.

Ekonomik karlılık oranı inceleme döneminin başında %12 seviyelerinde iken, 2007 yılında %16 olarak dönemin en yüksek düzeyine ulaşmış ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini sürdürememiş, 2010 yılında %13,6'ya gerilemiştir. Sanayi dalında ekonomik karlılığın en düşük düzeye indiği yıl %10,6 ile 2002 yılı olmuştur.

II-5.10 İstihdam

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 44 firmada ücretle çalışanların sayısında 2001-2010 döneminde yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-5.10'da verilmiştir.

Tablo II-5.10 Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	40.548	-	-
2002	42.252	1.704	4,2
2003	41.764	-488	-1,2
2004	43.870	2.106	5,0
2005	44.514	644	1,5
2006	44.524	10	0,0
2007	45.831	1.307	2,9
2008	45.463	-368	-0,8
2009	44.549	-914	-2,0
2010	46.118	1.569	3,5

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 44 firma ile sınırlı olarak, ücretle çalışanların sayısı 2001-2010 döneminde %13,7 oranında artmıştır. Çalışan sayısının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 46.118 kişi ile 2010 yılı olmuştur.

Sanayi dalında çalışan sayısında gelişmeler de düzenli olmamış; yıllık değişim oranları eksi %2 ile artı %5 arasında değer almıştır. Sanayi dalında çalışan sayısı 2003, 2008, 2009 yıllarında azalırken, en hızlı artışı 2004 yılında göstermiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde istihdam artışı yıllık ortalama olarak %1,4 düzeyinde seyretmiş; 249 büyük firma geneli %2,6'lık yıllık istihdam artış oranının gerisinde kaldığından, sanayi dalının 2001 yılında %13,8 düzeyinde olan istihdam içindeki payı, 2010 yılında %12,5'e düşmüştür. Sektörün çalışan sayısı ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de ikinci sıradan dördüncü sıraya gerilemiştir.

II-5.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada çalışan başına elde edilen net bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde 44 firmanın 2001-2010 döneminde verimlilik ölçüleri de yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla iki tablo halinde verilmiştir.

Tablo II-5.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	35.560	23.333	24.543	16.105
2002	38.453	20.356	36.430	19.286
2003	41.529	20.702	51.741	25.793
2004	45.207	18.340	72.820	29.542
2005	38.648	14.836	77.263	29.659
2006	62.996	21.147	100.728	33.813
2007	80.098	23.960	111.799	33.443
2008	73.626	23.636	108.747	34.911
2009	65.034	17.464	133.952	35.970
2010	95.931	22.890	138.871	33.136

İnceleme döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, sabit fiyatla çalışan kişi başına net bilanço karı %1,9 oranında azalırken, yaratılan net katma değer %105,8, üretimden satışlar %33,4 ve satış hasılatı da %28 oranında artmıştır.

Sanayi dalında, çalışan kişi başına elde edilen net kar dışında, diğer ölçülere göre verimlilik, 249 büyük firma ortalamasının oldukça üstünde artmıştır. 2010 yılı itibariyle sanayi dalında çalışan kişi başına elde edilen net kar da dahil tüm verimlilik ölçüleri, 249 büyük firma ortalamasının çok üstündedir. İki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında bırakıldığında; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii 2010 yılı itibariyle, sektörel sıralamada çalışan kişi başına üretimden satışlarda ve satış hasılatında ilk sırada, elde edilen net kar ve yaratılan net katma değer açısından da Elektrik sektörünün ardından ikinci sırada bulunmaktadır.

Sanayi dalında inceleme döneminde çalışan kişi başına

en yüksek düzeylere, net bilanço karında 2007, üretimden satış ve satış hasılatında 2008 ve yaratılan net katma değerde de 2009 yılında ulaşılmıştır.

Tablo II-5.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	302.191	198.288	447.933	293.919
2002	395.656	209.453	589.776	312.216
2003	488.242	243.391	734.794	366.298
2004	588.907	238.908	851.773	345.547
2005	696.950	267.543	1.015.180	389.705
2006	885.361	297.201	1.271.349	426.770
2007	896.748	268.246	1.293.041	386.791
2008	1.199.525	385.080	1.662.728	533.781
2009	893.625	239.964	1.345.836	361.395
2010	1.108.520	264.500	1.576.778	376.229

II-5.12 Bulgu Özeti

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 44 firmanın 2001-2010 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii 2001-2010 döneminde çeşitli ölçütlere göre, 249 büyük firma içindeki göreceli yeri gerilemiştir. Sanayi dalının payları cari fiyatlarla, üretimden satışlarda %31,3'ten %26,7'ye, satış hasılatında %38,3'ten %31,8'e, yaratılan net katma değerde %20,8'den %20'ye, toplam bilanço karında %56,7'den dramatik bir biçimde %23,1'e ve istihdamda da çalışan sayısı olarak %13,8'den %12,5'e gerilemiştir. 2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı olarak, ihracattaki payı %14,9'dan %20,8'e yükselmiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalında fiyat artış hızı, sanayi sektörü ortalamasından daha yavaş olduğundan sabit fiyatlarla sanayi dalının payları daha yüksek hesaplanmaktadır.

Sanayi dalının sektörel paylarının göreceli olarak gerilemesine karşın, sanayi dalı 2001-2010 döneminde üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan net katma değer, aktif büyüklüğü ve özsermaye tutarında ilk sıradaki yerini korumuş; ihracatta üçüncü sıradaki yeri ikinci sıraya yükselirken, toplam kardaki yeri ilk sıradan ikinci sıraya ve istihdam sıralamasındaki yeri de ikinci sıradan dördüncü sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %51,7, satış hasılatı %45,6, yaratılan net katma değer %134, toplam bilanço karı %11,6, ihracat cari dolar değeri ile %457,8 ve istihdam da çalışan kişi sayısı olarak %13,7 oranında artmıştır.

Yıllık ortalama artış hızları; üretimden satışlarda %4,7, satış hasılatında %4,3, yaratılan net katma değerde %9,9, ihracatta %21, toplam bilanço karında %1,2 ve istihdamda da %1,4 oranında olmuştur. Artış hızları, ihracat dışında 249 büyük firma ortalaması altında kalmıştır.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranının 2001-2010 döneminde ortalama %69,1 düzeyinde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların sınai üretim yanı sıra küçümsenmeyecek boyutta ticari faaliyetleri olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı inceleme döneminde %10,3'den %17,5'e yükselmesine karşın, dönem ortalaması %15 olarak 249 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır. Buna karşın Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii 2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı olmuş, 249 büyük firma içindeki payı %14,8'den %18'e yükselmiştir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında bölüşümü, genel kalıba uygun olarak değişmiş; ücretin payı %80,4'den %45,5'e, ödenen faizin payı %27,3'den %7,2'ye gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payın ise eksi %9,2'den artı %47,2'ye yükselmiştir. Sanayi dalında ücretin katma değer içindeki payında düşüşe karşın, 2001-2010 döneminde reel ücret %16,6 artmıştır. Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranı ise aynı dönemde %6,5'ten %5,7'ye gerilemiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı 2001-2010 döneminde %11,3'ten %20,3'e yükselmesine karşın, dönem ortalaması %16,3 olarak 249 büyük genelinin altında kalmıştır. Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının düşük oluşu, sanayi dalında özellikle de petrol ürünleri üzerindeki vergi yükünün ağır olmasını ve sanayi dalının göreceli olarak sermaye yoğun teknoloji kullanmasını yansıtmaktadır. Söz konusu oranın inceleme döneminde yükselmesi, net katma değer artış hızı ile açıklanabilir.

İncelemede üretimde dikey tamlaşmanın ölçüsü olarak kullanılan Brüt Katma Değer / Satışlar oranı 2001-2010 döneminde %48,6'dan %43,3'e gerilemiş; yine dönem ortalaması %48,3 olarak 249 büyük firma ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesinin göreceli yüksekliği yine dolaylı vergi yükü ağırlığının sonucudur. İnceleme döneminde oranın artış yerine düşmesi, sanayi dalının iç üretim yerine fiziki girdilerini işletme dışı kaynaklardan sağlamasıyla açıklanabilir.

Sanayi dalında toplam aktif büyüklüğü inceleme döneminde cari fiyatlarla 5,7 kat olarak, 249 büyük firma geneli ile uyumlu hızla artmıştır. Varlık yapısı değişmiş; dönen varlıkların payı %67,1'den %61,3'e gerilerken, duran varlıkların payı %33,9'dan %38,7'ye yükselmiştir. Bu yapı değişikliğinde, 2001-2004 döneminde duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine tabi olması etkili olmuştur. Sanayi dalı, diğer göstergeler yanı sıra çalışan kişi başına duran varlık yatırım tutarının yüksekliği ölçüsüne göre de sermaye yoğun faaliyet alanı olarak görülmektedir.

Sanayi dalında özsermaye artış hızı cari fiyatlarla 5,6 kat artarak 249 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır. Özsermayenin, varlıklardan sınırlı ölçüde de olsa daha yavaş artması, özsermayenin varlık finansmanında payının %46,4'ten, hafifçe %45,7'ye gerilemesine yol açmıştır. Böyle olmakla beraber sanayi dalında duran varlıkların tümü özkaynaklara fonlandığı gibi, işletme sermayesinin finansmanına katkı yapan serbest özkaynak da bulunmaktadır.

Sanayi dalında finansal verimlilik göstergeleri olan devir hızları yavaşlamış; özsermaye devir hızı yılda 4,71 kezden 3,38'e, varlık devir hızı 2,16'dan 1,55'e ve işletme sermayesi devir hızı da 3,26'dan 2,52'ye gerilemiştir. Böyle olmakla beraber sanayi dalında 2010 yılında da devir hızları, 249 büyük firma genelinin üstünde bulunmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplam bilanço karı yılda ortalama %1,2 hızla dönem boyunca %11,6 oranında artmış, artış hızı 249 büyük firma geneline ait %134,8'lük artış oranının belirgin biçimde gerisinde kalmış ve toplu kar içindeki payı cari fiyatlarla %56,7'den %23,1'e gerilerken, kar tutarı açısından sektörel sıralamadaki yeri de ilk sıradan ikinci sıraya inmiştir. Sabit fiyatla ise 2010 yılı itibariyle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, toplu karda ilk sıradaki yerini korumuştur.

Sanayi dalında karlılık oranları 2001-2010 döneminde belirgin biçimde gerilemiş; özkaynak karlılığı %37,4'ten %20,6'ya, satış karlılığı da %7,9'dan %6,1'e gerilemiş; yalnız ekonomik karlılık oranı, yaratılan net katma değerdeki artış nedeniyle %12'den %13,6'ya yükselmiştir.

Sanayi dalında karlılık oranları 2010 yılı itibariyle özsermaye karlılığı dışında, 249 büyük firma ortalamasının altındadır. Satış karlılığının düşüklüğüne karşın özsermaye karlılığının yüksek oluşu devir hızının göreceli yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Satış karı marjı düşük olan sanayi dalları, bu düşüklüğü yüksek devir hızı ile giderebilmekte, dengeleyebilmektedir. Sermaye yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında ekonomik karlılığın göreceli olarak düşük oluşu olağan sonuçtur.

Sanayi dalı, 2001-2010 döneminde yeterli iş olanağı yaratamamış, istihdam artışı dönem boyu %13,7 olarak 249 büyük firma genelinin gerisinde kalmış, istihdam açısından sektörel sıralamadaki yeri de ikinci sıradan dördüncü sıraya gerilemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 2001-2010 döneminde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile birlikte istihdamı en yavaş artan sanayi dallarından biri olmuştur.

İşgücü verimliliği olarak inceleme döneminde çalışan kişi başına bilanço karı hafifçe gerilerken, sabit fiyatla çalışan kişi başına net katma değer %105,7, üretimden satışlar %33,4 ve satış hasılatı da %28 oranında artmıştır. Sanayi dalında işgücü verimliliği, 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma genelinin üstündedir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında göreceli olarak yavaş büyümesine ve sektörel paylarının azalmasına karşın; sektörel sıralamada ilk sıradaki yerini koruyan, karlılığı düşük, istihdam yaratamayan bir görüntü vermektedir. Petrol fiyatlarının kamu tarafından ayarlanması ve ürünleri üzerinden alınan dolaylı vergilerin yüksekliği, sanayi dalının faaliyet sonuçlarını etkilemektedir.

II-6 TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma içinde %10,4 paya sahip 26 firma bulunmaktadır.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar 249 büyük firma içinde 2010 yılı itibarıyla çeşitli ölçütlere göre; üretimden satışlarda cari fiyatlarla %4,2, sabit fiyatlarla %3,8, satış hasılatında cari fiyatlarla %3,9, sabit fiyatla %3,5, yaratılan net katma değerinde cari fiyatlarla %5,9, toplu bilanço karında %6,2, ihracatta cari dolar değeri ile %3,7, istihdamda çalışan sayısı olarak %5,8 paya sahip bulunmaktadır.

Sanayi dalında inceleme döneminde fiyat artışı sanayi sektörü ortalamasının üstünde olduğundan, sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında payları sabit fiyatla daha düşük düzeyde kalmaktadır.

Sanayi dalının 249 firma içindeki paylarının firma sayısına göre düşük oluşu, sanayi dalında firma büyüklüğünün, büyük firma ortalamasının altında olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalının çeşitli ölçütlere göre 249 büyük firma içindeki payları, inceleme döneminde azalmıştır. Paylar; cari fiyatlarla, üretimden satışlarda %6,1'den %4,2'ye, satış hasılatında %5,3'ten %3,9'a, yaratılan net katma değerinde %9,2'den %5,9'a, toplu bilanço karında %9,3'den %6,2'ye, ihracatta cari dolar değeri ile %7,1'den %3,7'ye ve istihdamda da ücretle çalışan sayısı olarak %6,6'dan %5,8'e gerilemiştir. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, 2001-2010 döneminde incelemede kullanılan tüm ölçütlere göre 249 büyük firma içinde payı gerileyen bir sanayi dalıdır.

İnceleme döneminde sanayi dalının sektörel sıralamada üretimden satış, satış hasılatı ve ihracatta yedinci sırada, yaratılan net katma değerinde de altıncı sırada olan yeri değişmemiş, toplu bilanço karında yeri üçüncü sıradan altıncı sıraya gerilerken, yalnız istihdamda yeri sekizinci sıradan yedinci sıraya yükselmiştir.

II-6.1 Üretimden Satışlar

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları, yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-6.1'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde üretimden satışlar, cari fiyatlarla yaklaşık 3,3 kat artarken, sabit fiyatlarla da (2000 yılı fiyatıyla) %33,7 oranında artmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışların en hızlı arttığı yıl %18 olarak 2002 yılı; azaldığı yıllar ise 2004, 2008 ve 2009 yılları olmuştur. Azalışın en şiddetli düşüş

Tablo II-6.1 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.392.997.564	1.196.498.782	-	-
2002	3.409.669.404	1.411.871.389	42,5	18,0
2003	3.823.711.901	1.415.141.340	12,1	0,2
2004	4.830.692.944	1.401.826.159	26,3	-0,9
2005	5.714.161.110	1.488.450.406	18,3	6,2
2006	6.900.158.111	1.632.400.783	20,8	9,7
2007	7.579.997.042	1.730.197.910	9,9	6,0
2008	7.740.264.327	1.624.058.818	2,1	-6,1
2009	7.172.087.826	1.503.267.203	-7,3	-7,4
2010	7.998.200.439	1.599.960.080	11,5	6,4

gösterdiği yıl, kriz yılı olan 2009 yılıdır. Anılan yılda üretimden satışlar bir önceki yıla göre -%7,4 oranında azalmıştır. Sanayi dalında inceleme döneminde üretimden satışlar, sabit fiyatla yıllık ortalama olarak %3,3 oranında artmış, bu oran 249 büyük firma ortalamasının çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında üretimden satışlar yavaş arttığından, sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında üretimden satışlar içindeki payı, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla %6,1'den %4,2'ye, sabit fiyatla da %5,4'den %3,8'e gerilemiştir. Bu gerilemeye rağmen sanayi dalının, 249 büyük firma kapsamında üretimden satış ölçütüne göre yedinci sırada olan yeri değişmemiştir.

II-6.2 Satış Hasılatı

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatında yaşanan gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla, yıllar itibarıyla Tablo II-6.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-6.2 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	2.499.167.496	1.249.583.748	-	-
2002	3.525.858.933	1.459.982.995	41,1	16,8
2003	4.052.519.309	1.499.822.098	14,9	2,7
2004	5.019.826.472	1.456.711.106	23,9	-2,9
2005	5.958.774.633	1.552.168.438	18,7	6,6
2006	7.271.883.468	1.720.341.488	22,0	10,8
2007	8.115.348.476	1.852.396.365	11,6	7,7
2008	8.562.807.407	1.796.644.441	5,5	-3,0
2009	7.949.372.714	1.666.185.855	-7,2	-7,3
2010	8.978.115.511	1.795.982.299	12,9	7,8

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı inceleme dönemi ortalama %92,9 olarak, büyük firmalar ortalaması olan %83'ün üstünde olup, satışlar genelde üretilen satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 3,6 kat artarken, sabit fiyatla artış %43,7 düzeyinde kalmış, yıllık ortalama artış hızı ise %4,1 olarak, yine 249 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır.

Sanayi dalında sabit fiyatla yıllık satış hasılatı artış hızı eksi %7,3 ile artı %16,8 aralığında değişmiştir. Satışlar en hızlı 2002 yılında artarak inceleme dönemindeki en

yüksek düzeyine de 2007 yılında ulaşmış, izleyen yıllarda satışlar 2007 düzeyinin altında kalmıştır. Sanayi dalında satışlar, en şiddetli düşüş 2009 yılında olmak üzere, 2004 ve 2008 yıllarında da değişen oranlarda azalmıştır.

Sanayi dalında satış artış hızı 249 büyük firma genelinin gerisinde kaldığından; inceleme döneminde sanayi dalının satış hasılatı ölçüsüne göre payı cari fiyatla %5,3'ten %3,9'a gerilerken, sabit fiyatlarla da %4,6'den %3,5'e gerilemiştir. Bu gerileyişe karşın sanayi dalının satış hasılatı ölçüsüne göre, sektörel sıralamada yedinci sırada olan yeri değişmemiştir.

II-6.3 İhracat

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde ihracatı, yıllar itibariyle cari ABD doları değerleriyle Tablo II-6.3'te verilmiştir.

Tablo II-6.3 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	724.542	-	35,5
2002	837.838	15,6	35,8
2003	943.374	12,6	34,8
2004	1.073.091	13,8	30,4
2005	1.157.015	7,8	26,0
2006	1.103.506	-4,6	21,7
2007	1.253.564	13,6	20,1
2008	1.587.389	26,6	24,0
2009	1.470.809	-7,3	28,6
2010	1.507.825	2,5	25,2

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde ihracat, cari dolar değeri ile %108,1 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı %8,5 olarak, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

İhracatta yıllık artış hızı eksi %7,3 ile artı %26,6 aralığında değişmiştir. İhracat en hızlı 2008 yılında artarken, en hızlı düşüş kriz yılı olan 2009 yılında gerçekleşmiştir. Sanayi dalında ayrıca 2006 yılında da ihracat %4,6 oranında azalmıştır. Sanayi dalında ihracat salt tutar olarak en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmış, izleyen yıllarda bu düzeyin altında kalmıştır.

Sanayi dalında ihracat artış hızının da 249 büyük firma genelinin altında kalması sonucu, sanayi dalının ihracat içindeki payı 2001-2010 döneminde %7,1'den %3,7'ye gerilerken, sektörel sıralamadaki yeri ise yedinci sıra olarak değişmemiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde %35,5'den %25,2'ye gerilemiş, dönem ortalaması %28,2 olarak 249 büyük firma düzeyine yakın gerçekleşmiştir.

II-6.4 Katma Değer

II-6.4.1 Net Katma Değer

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde

yarattığı net katma değer yıllar itibariyle gelişimi Tablo II-6.4.1'de verilmiştir.

Tablo II-6.4.1 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	441.132.685	220.566.343	-	-
2002	759.720.195	314.583.932	72,2	42,6
2003	904.723.800	334.834.863	19,1	6,4
2004	1.379.007.596	400.176.319	52,4	19,5
2005	1.883.330.380	490.578.375	36,6	22,6
2006	2.151.658.194	509.027.252	14,2	3,8
2007	2.356.139.319	537.808.564	9,5	5,7
2008	1.590.744.150	333.769.230	-32,5	-37,9
2009	1.411.456.563	295.840.822	-11,3	-11,4
2010	1.883.061.854	376.687.708	33,4	27,3

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 4,3 kat artarken, sabit fiyatla %70,8 oranında artmış, yıllık artış oranı %6,1 olarak, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değerde yıllık gelişmeler düzenli olmamış; yıllık artış hızı en yüksek %42,6 düzeyinde 2002 yılında gerçekleşirken, en şiddetli düşüşü %37,9 olarak 2008 yılında göstermiştir. 2009 yılı da net katma değer reel olarak azaldığı bir yıl olmuştur. Sanayi dalında yaratılan net katma değer, sabit fiyatla en yüksek değerine 2007 yılında ulaşmış, ancak izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değer 249 büyük firma genelinden daha yavaş artması sonucu, sanayi dalının toplam net katma değer içindeki payı cari fiyatla %9,2'den %5,9'a gerilerken, sabit fiyatla da %8,3'ten %5,4'e gerilemiştir. Bu gerileyişe karşın sanayi dalının net katma değer ölçüsüne göre sektörel sıralamada altıncı sırada olan yeri, inceleme dönemi sonunda da değişmemiştir.

II-6.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle bölüşümü Tablo II-6.4.1.1'de verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş, ücretin payı %75,7'den %52,7'ye, ödenen faizin payı %45,4'ten %5,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise eksi %22,8'den artı %41,8'e yükselmiştir.

Sanayi dalında ücretin yaratılan net katma değer içindeki payı azalmış olmakla beraber 2001-2010 döneminde ödenen toplam ücret, sabit fiyatla %18,8 oranında artmıştır. Ancak sanayi dalında çalışan sayısı aynı dönemde %10,7 oranında arttığından, 2001-2010

Tablo II-6.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	166.973.618	-	75,7	100.039.371	-	45,4	3.914.101	-	1,8	-50.360.747	-	-22,8
2002	168.246.444	0,8	53,5	42.320.065	-57,7	13,5	3.804.841	-2,8	1,2	100.212.581	-	31,9
2003	184.147.668	9,5	55,0	28.315.072	-33,1	8,5	5.809.501	52,7	1,7	116.562.623	16,3	34,8
2004	170.703.824	-7,3	42,7	32.063.805	13,2	8,0	6.277.871	8,1	1,6	191.130.820	64,0	47,8
2005	192.582.223	12,8	39,3	16.411.779	-48,8	3,3	-	-	-	281.584.372	47,3	57,4
2006	187.627.110	-2,6	36,9	23.309.832	42,0	4,6	-	-	-	298.090.310	5,9	58,6
2007	196.824.082	4,9	36,6	21.451.561	-8,0	4,0	-	-	-	319.532.921	7,2	59,4
2008	181.431.939	-7,8	54,4	44.177.528	105,9	13,2	-	-	-	108.159.763	-66,2	32,4
2009	174.030.741	-4,1	58,8	23.371.796	-47,1	7,9	-	-	-	98.438.285	-9,0	33,3
2010	198.347.140	14,0	52,7	20.833.241	-10,9	5,5	-	-	-	157.507.328	60,0	41,8

döneminde çalışan kişi başına reel ücret artışı %7,3 oranında kalmıştır. Sanayi dalında Ödenen Ücret / Üretimden Satış oranı 2001 yılında %14 düzeyinde iken, 2010 yılında %12,4'e gerilemiştir.

Milli gelir anlamında kar inceleme döneminde hem tutar ve hem de pay olarak en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmış ise de; izleyen yıllarda ulaştığı %59,4 düzeyini koruyamamış, 2010 yılında %41,8 seviyesine kadar gerilemiştir.

Ödenen faizlerin net katma değer içindeki payı, hem faiz oranlarının düşmesi hem de firmaların mali yapılarının iyileşmesi sonucu, kriz yılları 2008 ve 2009 yılları dışında sürekli düşme eğilimi göstermiştir.

II-6.4.2 Brüt Katma Değer

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-6.4.2'de, yıllar itibarıyla Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları da grafikte gösterilmiştir.

Tablo II-6.4.2 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Brüt Katma Değer

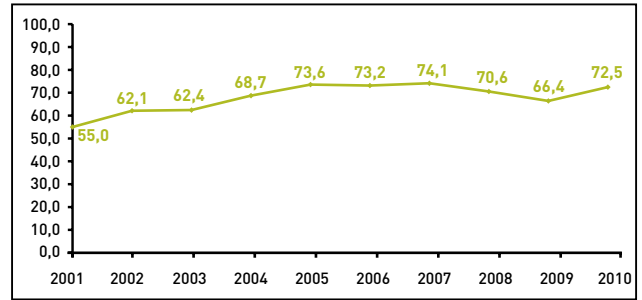
Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	801.718.917	400.859.459	-	-
2002	1.222.839.392	506.351.715	52,5	26,3
2003	1.449.322.462	536.388.772	18,5	5,9
2004	2.006.503.325	582.270.263	38,4	8,6
2005	2.559.554.246	666.724.211	27,6	14,5
2006	2.941.300.300	695.836.361	14,9	4,4
2007	3.178.530.952	725.526.353	8,1	4,3
2008	2.254.691.367	473.078.340	-29,1	-34,8
2009	2.125.461.317	445.495.979	-5,7	-5,8
2010	2.598.884.595	519.880.895	22,3	16,7

Sanayi dalında, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 3,2 kat artarken, sabit fiyatla artış %29,7 oranında kalmış, inceleme dönemindeki yıllık ortalama artış hızı ise %2,9 olmuştur. Sanayi dalında brüt katma değer artış hızı da 249 büyük firma genelinin çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %55'ten %72,5'e yükselmiş; inceleme dönemi ortalaması ise %67,9 gibi yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Sanayi dalının ürünleri üzerindeki dolaylı vergi yükünün göreceli

olarak düşük oluşu, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının yüksek düzeyde oluşmasına yol açmaktadır.

Grafik II-6.4.2 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

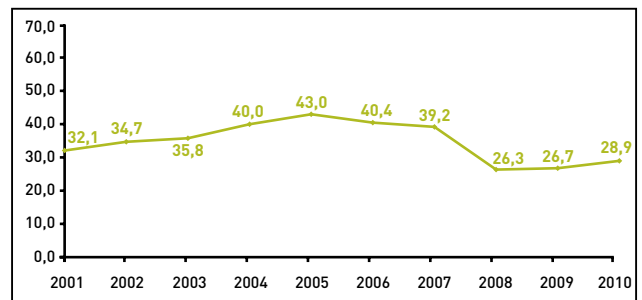

II-6.5 Üretimde Dikey Tamlama

Araştırmada Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlama derecesinin, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında yer alan 26 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 dönemindeki gelişmesi Grafik II-6.5 ile gösterilmiştir.

Sanayi dalında üretimde tamlama derecesi, inceleme kapsamına giren firmalarla 2001-2010 döneminde %32,1'den %28,9'a gerilemiş; ancak dönem ortalaması %34,7 olarak, 249 büyük firma genel ortalamasının hafifçe üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranının özellikle dönemin son yıllarına doğru düşmesi, dönem ortalamasının altında kalması son yıllarda sanayi dalında iç üretimden çok, fiziki girdilerin işletme dışından sağlanması eğiliminin arttığını göstermektedir.

Grafik II-6.5 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

Tablo II-6.6 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

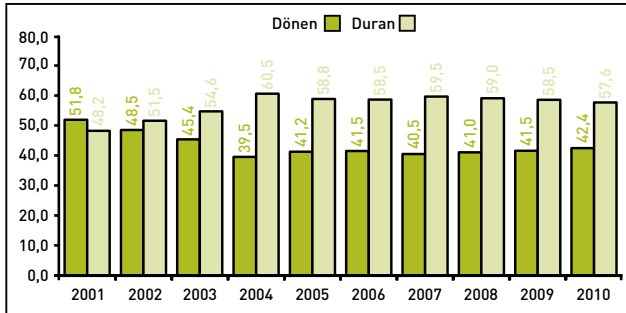
Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	2.957.792.968	-	1.532.741.946	-	1.425.051.022	-
2002	4.121.405.151	39,3	1.996.961.700	30,3	2.124.443.451	49,1
2003	4.883.536.178	18,5	2.214.706.902	10,9	2.668.829.276	25,6
2004	7.235.268.474	48,2	2.856.833.451	29,0	4.378.435.023	64,1
2005	8.717.685.013	20,5	3.594.589.596	25,8	5.123.095.417	17,0
2006	10.079.990.127	15,6	4.178.522.212	16,2	5.901.467.915	15,2
2007	10.668.847.514	5,8	4.315.793.689	3,3	6.353.053.825	7,7
2008	11.814.498.051	10,7	4.846.470.825	12,3	6.968.027.226	9,7
2009	11.850.172.160	0,3	4.921.536.227	1,5	6.928.635.933	-0,6
2010	12.427.118.606	4,9	5.269.506.397	7,1	7.157.612.209	3,3

II-6.6. Varlıklar ve Varlık Yapısı

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın net varlık tutarında (aktif büyüklüğünde) dönen varlık ve duran varlık olarak bölümlendirilmesinde 2001-2010 döneminde gelişmeler, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo II-6.6'da verilmiştir.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak aktif büyüklüğü, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4,2 kat olarak, 249 büyük firma genelinden daha yavaş artmıştır. Sanayi dalında da varlık artışının önemli bölümü yaklaşık 2,4 katı, 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi sonucu hesaba alınmıştır. 2004-2010 döneminde ise varlık artışı, fiyat artışlarının yavaşlamış olsa da sürmesine karşın, %71,8 düzeyinde kalmıştır.

Grafik II-6.6 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

İnceleme döneminde sanayi dalında dönen varlıklar cari fiyatlarla 3,4 kat artarken, duran varlıkların 4 kat artması, sanayi dalında varlık yapısını değiştirmiştir; dönen varlıkların payı %51,8'den %42,4'e gerilerken, duran varlıkların payı %48,2'den %57,6'ya yükselmiştir. Varlık yapısının değişiminde kuşkusuz, 2001-2004 döneminde maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesine tabi olması etkili olmuştur.

Sanayi dalında 2010 yılında çalışan kişi başına duran varlık tutarı 335,3 bin TL ile 249 büyük firma genelinden daha yüksektir. Emek yerine sermaye ikamesiyle, sanayi dalının giderek sermaye yoğun teknoloji kullanır duruma geldiği görülmektedir.

II-6.7 Özsermaye

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde özkaynaklarındaki gelişmeler, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo II-6.7'de gösterilmiştir.

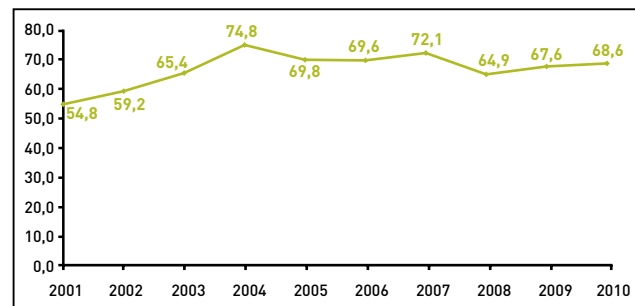
Tablo II-6.7 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye	Yıllık Değişim	
	(TL)	(TL)	(%)
2001	1.620.465.351	-	-
2002	2.441.317.184	820.851.833	50,7
2003	3.192.039.761	750.722.577	30,8
2004	5.414.580.442	2.222.540.681	69,6
2005	6.085.750.292	671.169.850	12,4
2006	7.019.221.086	933.470.794	15,3
2007	7.693.433.718	674.212.632	9,6
2008	7.668.029.481	-25.404.237	-0,3
2009	8.004.978.417	336.948.936	4,4
2010	8.525.575.105	520.596.688	6,5

Sanayi dalında, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla yaklaşık 5,3 kat olarak, 249 büyük firma genelinden daha yavaş artmıştır. Özsermaye artışında da 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur. Gerçekten 2001-2004 döneminde özsermaye artışı cari fiyatlarla 3,3 kat olurken, 2004-2010 döneminde artış ancak %57,5 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalında göreceli yavaş artışına karşın özsermaye, yine de varlık tutarından daha hızlı arttığından, özsermayenin varlık finansmanındaki payı %54,8'den %68,6'ya yükselmiştir. Bu oranlar, 249 büyük firma ortalamasının çok üstündedir. Sanayi dalı giderek sermaye yoğun hale gelmekte olduğundan, finansmanında da özkaynak katkısının artması, bu gelişme ile uyumludur.

Grafik II-6.7 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-6.8 Devir Hızları

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak, özsermaye, aktif ve işletme sermayesi devir hızlarında 2001-2010 dönemindeki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-6.8'de verilmiştir.

Tablo II-6.8 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	1,54	0,84	1,63
2002	1,44	0,86	1,77
2003	1,27	0,83	1,83
2004	0,93	0,69	1,76
2005	0,98	0,68	1,66
2006	1,04	0,72	1,74
2007	1,05	0,76	1,88
2008	1,12	0,72	1,77
2009	0,99	0,67	1,62
2010	1,05	0,72	1,70

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde özsermaye devir hızı yılda 1,54 kezden 1,05'e ve varlık devir hızı da 0,84 kezden 0,72'ye gerilerken, işletme sermayesi devir hızı hafifçe 1,63 kezden 1,70'e yükselmiştir. Sanayi dalında devir hızları da belirgin şekilde 249 büyük firma genel ortalamasının altında kalmıştır.

Sanayi dalında devir hızlarının yavaşlaması, finansal verimliliğin ve kaynak kullanımında etkinliğin artmadığını göstermektedir. Bu bağlamda tek olumlu gelişme, sanayi dalı 2001 yılında 224 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu sürenin 2010 yılında 214 güne inmiş olmasıdır.

Sanayi dalında devir hızlarının yavaş olması, özsermaye ve varlık (aktif) karlılığı üzerinde de olumsuz etki yaparken, göreceli olarak finansman gereksinimini arttırmaktadır.

II-6.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-6.9.1 Toplu Kar

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın toplam, birleştirilmiş karının 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-6.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II.6.9.1 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	241.853.248	120.926.624	-	-
2002	466.393.814	193.123.733	92,8	59,7
2003	536.405.261	198.521.562	15,0	2,8
2004	822.277.342	238.617.917	53,3	20,2
2005	1.228.095.780	319.899.917	49,4	34,1
2006	1.677.821.574	396.929.637	36,6	24,1
2007	1.781.917.017	406.737.507	6,2	2,5
2008	853.690.379	179.120.936	-52,1	-56,0
2009	767.983.833	160.969.154	-10,0	-10,1
2010	1.194.479.312	238.943.651	55,5	48,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak toplu kar, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarken, sabit fiyatla artış hızı %97,6 düzeyinde kalmıştır. Sanayi dalında bilanço toplu karı artış hızı, inceleme döneminde yıllık ortalama %7,9 olarak 249 büyük firma ortalamasının altında kalmış, sanayi dalının toplu kar açısından sektörel sıralamadaki yeri de üçüncü sıradan altıncı sıraya gerilmiştir.

Sanayi dalında toplu bilanço karında gelişmeler düzenli olmamış; kar en hızlı 2002 yılında %59,7 oranında artarken, en hızlı düşüş %56 oranında olarak 2008 yılında yaşanmıştır. Sanayi dalında reel olarak, sabit fiyatla, toplu bilanço karı en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmışsa da, izleyen 2008 ve 2009 yıllarında birçok firmanın zarar etmesi, toplu karın yüksek düzeyini sürdürmesine olanak vermemiştir.

Sanayi dalında kriz yılları ertesi, 2002 ve 2010 yıllarındaki yüksek oranda kar artışı, baz etkisini yansıtmaktadır.

II-6.9.2 Karlılık Oranları

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler, yıllar itibariyle Tablo II-6.9.2'de verilmiştir.

Tablo II-6.9.2 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	14,9	9,7	14,9
2002	19,1	13,2	18,4
2003	16,8	13,2	18,5
2004	15,2	16,4	19,1
2005	20,2	20,6	21,6
2006	23,9	23,1	21,3
2007	23,2	22,0	22,1
2008	11,1	10,0	13,5
2009	9,6	9,7	11,9
2010	14,0	13,3	15,2

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde satış karlılığı yükselirken, özsermaye karlılığı ile ekonomik karlılık belirgin bir değişme göstermemiştir. Sanayi dalında inceleme döneminde satış karlılığı %9,7'den %13,3'e yükselirken, özsermaye karlılığı %14,9'dan %14'e gerilemiş, ekonomik karlılık ise çok fazla değişmeyerek %14,9'dan hafifçe %15,2'ye yükselmiştir.

2010 yılında sanayi dalında satış karlılığının, 249 büyük firma ortalaması olan %8,4'ün üstünde olmasına karşın; özsermaye karlılığının %17,4 olan ortalamadan daha düşük oluşu, devir hızının yavaş olmasının sonucudur. Ekonomik karlılık oranı ise 249 büyük ortalaması olan %14,7 düzeyinin hafifçe üstünde bulunmaktadır.

İnceleme döneminde özsermaye karlılığı %23,9, satış karlılığı da %23,1 olarak en yüksek düzeylerini 2006 yılında ulaşırken, ekonomik karlılık da %22,1 olarak en yüksek düzeyine 2007 yılında ulaşmıştır. Karlılık oranlarının en düşük seviyelerde olduğu yıl ise kriz yılı olan 2009 yılıdır.

II-6.10 İstihdam

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde ücretle çalışan sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-6.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-6.10 Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	19.275	-	-
2002	17.538	-1.737	-9,0
2003	17.512	-26	-0,1
2004	20.494	2.982	17,0
2005	21.705	1.211	5,9
2006	21.953	248	1,1
2007	23.069	1.116	5,1
2008	22.389	-680	-2,9
2009	20.907	-1.482	-6,6
2010	21.347	440	2,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde çalışan sayısı yılda ortalama %1,1 hızla, %10,7 oranında artmıştır.

Sanayi dalında istihdam artışı da düzenli olmamış; 2002, 2003, 2008 ve 2009 yıllarında çalışan sayısı azalırken, en hızlı artışı %17 oranında olarak 2004 yılında göstermiştir.

Sanayi dalında istihdamın en yüksek sayıya ulaştığı ise 23.069 kişi ile 2007 yılı olmuştur. Sanayi dalı izleyen yıllarda bu düzeyini sürdürememiş, 2008 ve 2009 kriz yıllarında istihdam sırasıyla %2,9 ve %6,6 oranlarında daralmıştır.

Sanayi dalında yavaş büyümenin yanı sıra, sermaye emek ikamesi ve sermaye yoğun teknolojiye yöneliş, istihdam artış hızının 249 büyük firma genelinin altında kalmasına yol açmıştır. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii 2001-2010 döneminde İmalat Sanayii içinde istihdamı en yavaş artan sanayi dalı olmuştur.

II-6.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi dalında 2001-2010 döneminde verimlilik ölçülerindeki gelişmeler, inceleme kapsamındaki 26 firma ile sınırlı olarak Tablo II-6.11.1 ve Tablo II-6.11.2'de, iki ayrı tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-6.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	12.548	6.274	22.886	11.443
2002	26.593	11.012	43.319	17.937
2003	30.631	11.336	51.663	19.120
2004	40.123	11.643	67.288	19.527
2005	56.581	14.739	86.769	22.602
2006	76.428	18.081	98.012	23.187
2007	77.243	17.631	102.134	23.313
2008	38.130	8.000	71.050	14.908
2009	36.733	7.699	67.511	14.150
2010	55.955	11.193	88.212	17.646

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla elde edilen net kar %78,4, yaratılan net katma değer %54,2, üretimden satış %20,7 ve satış hasılatı da %29,8 oranında artmıştır. Sanayi dalında inceleme döneminde işgücü verimliliği artmış; artış kar ve satış hasılatı ölçütlerine göre 249 büyük firma ortalamasının üstünde gerçekleşirken, katma değer ve üretimden satışlar ölçütlere göre ise ortalamasının gerisinde kalmıştır. 2010 yılı itibariyle sanayi dalında çalışan kişi başına elde edilen net kar, 249 büyük firma ortalamasının üstünde gerçekleşirken, diğer ölçütlere göre işgücü verimliliği 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında çalışan kişi başına elde edilen kar 2006 yılında, yaratılan net katma değer ve üretimden satışlar 2007 yılında ve satış hasılatı da 2010 yılında en yüksek düzeylerine ulaşmışlardır.

Tablo II-6.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	124.150	62.075	129.658	64.829
2002	194.416	80.504	201.041	83.247
2003	218.348	80.810	231.414	85.645
2004	235.713	68.402	244.941	71.080
2005	263.265	68.576	274.535	71.512
2006	314.315	74.359	331.248	78.365
2007	328.579	75.001	351.786	80.298
2008	345.717	72.538	382.456	80.247
2009	343.047	71.903	380.225	79.695
2010	374.676	74.950	420.580	84.133

II-6.12 Bulgu Özeti

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 dönemi faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde sabit fiyatla üretimden satışlar %33,8, satış hasılatı %43,7, yaratılan net katma değer %70,8, toplu bilanço karı %97,5, ihracat cari dolar değeri ile %108,1 ve istihdamda da çalışan kişi sayısı olarak %10,7 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde yıllık ortalama artış hızları, sabit fiyatlarla üretimden satışlarda %3,3, satış hasılatında %4,1, yaratılan net katma değerde %6,1, toplu bilanço karında %7,8, ihracatta %8,5 ve istihdamda ise %1,1 düzeyinde olmuştur. Sanayi dalında tüm ölçütlere göre büyüme hızları 249 büyük firma genelinin altında kalmış, bir başka ifade ile sanayi dalının sektörel payları gerilemiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalının cari fiyatlarla 249 büyük firma içinde payları; üretimden satışlarda %6,1'den %4,2'ye, satış hasılatında %5,3'ten %3,9'a, yaratılan net katma değerde %9,2'den %5,9'a, toplu bilanço karında %9,3'ten %6,2'ye, ihracatta %7,1'den %3,7'ye ve istihdamda da %6,6'dan %5,8'e gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyatlar sektör ortalamasından daha hızlı arttığından, sabit fiyatlarla sektörel paylar, cari fiyatlarla paylara kıyasla daha düşük düzeyde kalmıştır.

Sanayi dalında göreceli yavaş büyümeye karşın, sanayi dalının çeşitli ölçütlere göre sektörel sıralamadaki yeri; üretimden satışlar, satış hasılatı ve ihracatta yedinci, yaratılan net katma değerde altıncı sıra olarak değişmemiş, yalnız toplu bilanço karında üçüncü sıradan altıncı sıraya gerilerken, istihdamda ise sekizinci sıradan yedinci sıraya yükselmiştir.

Sanayi dalı firma sayısı olarak 249 büyük firma içinde %10,4'lük paya sahipken, diğer ölçütlere göre paylarının bu düzeyin altında oluşu; firmalarda ortalama ölçek büyüklüğünün, 249 firma ortalamasının altında olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde Üretimden Satışlar / Satış Hasılatı oranının ortalama olarak %92,9 düzeyinde oluşu, sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların sınavı üretim dışında, ticari faaliyetlerinin sınırlı düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranı %35,8'den %25,2'ye gerilemiş, dönemde ortalaması %28,2 olarak da 249 büyük firma ortalamasının az da olsa gerisinde kalmıştır. İnceleme döneminde İhracat / Satış Hasılatı oranındaki düşüş ve ortalama olarak 249 büyük firma ortalamasının gerisinde kalması, sanayi dalının 2001-2010 döneminde iç pazara yönelik üretime ağırlık verdiğini göstermektedir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında bölüşümü, 2001-2010 döneminde sanayi sektöründe genel kalıba uygun olarak değişmiş; ücretin payı %75,7'den %52,7'ye, ödenen faizlerin payı da %45,4'den %5,5'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %22,8'den %41,8'e yükselmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde net ücret artışı %7,3 düzeyinde olmuş, Ödenen Ücret / Üretimden Satış oranı ise %14'ten %12,4'e gerilemiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer / Brüt Katma Değer oranı %55,1'den %72,5'e yükselmiş, dönem ortalaması ise %68 olmuştur. Oranın yükselmesi net katma değer artışı ve bunun oran üzerindeki aritmetik etkisi ile açıklanabilir. Ayrıca oranın 249 büyük firma ortalamasına göre yüksekliği sanayi ürünleri üzerindeki dolaylı vergi yükünün göreceli düşük oluşunu yansıtmaktadır.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesini gösteren Brüt Katma Değer / Satış Hasılatı oranı %32,1'den %28,9'a gerilemiş, dönem ortalaması ise %34,7 olmuştur. Emek yoğun sanayi dalında üretimde dikey bütünleşme derecesinin düşmesi, firmaların genelde iç üretim yerine fiziki girdileri işleme dışından tedariki

yöneldiklerini göstermektedir. Sanayi dalında 2001-2010 dönemi gibi uzun bir sürede, çalışan sayısındaki artışın %10,7 düzeyinde kalması bu olguyu güçlendirmektedir.

Sanayi dalında aktif büyüklüğü 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4,2 kat artmış, artış hızı 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Sanayi dalında varlık yapısı değişmiş, dönen varlıkların payı %51,8'den %42,4'e gerilerken, duran varlıkların payı %48,2'den %57,6'ya yükselmiştir. Bu değişimde 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmakla beraber, sanayi dalında emek yerine sermaye kullanımı, sermaye yoğun teknolojiye yöneliş de söz konusudur. Nitekim çalışan kişi başına varlık yatırım tutarının 249 büyük firma ortalamasının üstünde oluşu da, bu eğiliminin bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde özkaynak artışı da cari fiyatlarla 5,3 kat olarak, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Böyle olmakla beraber özkaynaklar, varlıklardan daha hızlı arttığından, finansmanda özkaynak katkısı %54,8'den %68,6'ya yükselmiştir. Sanayi dalında 2010 yılında Özkaynak / Duran Varlık oranının %119 düzeyinde oluşu, serbest özkaynak varlığını ve firmaların işletme sermayelerinin bir bölümünü özkaynaklarıyla fonladıklarını göstermektedir.

Sanayi dalında devir hızları, genelde yavaşlamış ve 249 büyük firma genel ortalamasının da altında kalmıştır. Özsermaye devir hızı yılda 1,54 kezden 1,05'e, varlık devir hızı 0,84'den 0,72'ye gerilerken, işletme sermayesi devir hızı 1,63'den 1,70'ye yükselmiş olmakla beraber, yine de 249 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır. Sanayi dalında devir hızlarının yavaşlığı, finansal verimliliğin, kaynak kullanımında etkinliğin düşük oluşu, göreceli olarak kaynak gereksinimini artırdığı gibi özsermaye ve varlık karlılığı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplu bilanço karı sabit fiyatla %97,5 düzeyinde artmış olmakla beraber, artış hızı 249 büyük firma genelinin altında kalmış, kar tutarı ölçüsüne göre sektörel sıralamadaki yeri de üçüncü sıradan altıncı sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında karlılık oranları farklı yönlerde değişime göstermiş; özsermaye karlılığı %14,9'dan hafifçe %14'e gerilerken, satış karlılığı %9,7'den %13,3'e yükselmiş, ekonomik karlılık ise sırasıyla %14,9 ve %15,2 olarak belirgin bir değişime göstermemiştir. Sanayi dalında satış karlılığı belirgin şekilde artarken özsermaye karlılığının hafifçe gerilemesi, devir hızı yavaşlamasının sonucudur.

Sanayi dalında 2010 yılı itibarıyla karlılık oranları, 249 büyük firma geneline göre; özsermaye karlılığı düşüklük, satış karlılığı göreceli yükseklik gösterirken, ekonomik karlılık da genel ortalamaya yakın düzeyde bulunmaktadır.

Sanayi dalında istihdam inceleme döneminde %10,7 oranında, 249 büyük firma genelinin altında artmıştır. Sanayi dalının yavaş büyümesi yanı sıra, sermaye emek ikamesi, sanayi dalının istihdam yarama olanağını sınırlamıştır.

Sanayi dalında sermaye yoğun teknolojiye yönelişin de etkisi ile işgücü verimliliği yükselmiş, çalışan kişi başına net kar %78,4, yaratılan net katma değer %54,2, üretimden satışlar %20,7 ve satış hasılatı da %29,8 oranlarında artmıştır. İşgücü verimliliğinin artmasına karşın, kar dışında diğer ölçütlere göre verimlilik, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalı, büyüme hızı göreceli olarak yavaş, sanayi sektöründeki yeri gerileyen, ağırlıklı olarak iç pazara dönük üretim yapan, sermaye yoğun teknolojiye yönelen, üretimde dikey tamlama derecesi düşen ve istihdam yaratma gücü zayıflayan bir faaliyet alanı görüntüsü vermektedir.

II-7 ANA METAL SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Ana Metal Sanayii'nde 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına 32 firma girmektedir.

Ana Metal Sanayi'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre payları; firma sayısı olarak %12,9, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %15,4, sabit fiyatlarla %9,7, satış hasılatında cari fiyatlarla %13,7, sabit fiyatlarla %8,5, net katma değerinde cari fiyatla %6,5 sabit fiyatla %4,1, toplu bilanço karında cari fiyatla %4, sabit fiyatla %2,6, ihracatta cari dolar değeriyle %17,5, istihdamda çalışan kişi sayısı olarak %10,6'dır.

Sanayi dalında inceleme dönemindeki fiyat artış hızı, sanayi sektörünün ortalama fiyat artış hızından çok daha yüksek olduğundan; sanayi dalının cari fiyatlarla sektörel payları, sabit fiyatla olan paylarının üstündedir.

Sanayi dalının 2001-2010 döneminde özelliği; cari fiyatlarla hızla büyüyen, buna karşı sabit fiyatla büyüme hızı yavaş, 249 büyük firma kapsamında en azından durağan bir sını dalı görüntüsü vermesidir. Gerçekten Ana Metal Sanayii'nin 2001-2010 döneminde 249 büyük firma içindeki payları cari fiyatlarla üretimden satışlarda %12,4'ten %15,4'e, satış hasılatında %10,7'den %13,7'ye, yaratılan net katma değerinde %4'ten %6,5'e yükselirken; sabit fiyatla %11,3'ten %9,7'ye, satış hasılatında %9,6'dan %8,5'e, ihracatta %17,9'dan %17,5'e gerilemektedir. Sanayi dalının yaratılan net katma değer içindeki payı sabit fiyatla dönem başı ve dönem sonu olmak üzere sırasıyla; %3,7 ve %4,1 olarak belirgin bir değişim göstermezken, istihdamdaki payı hafifçe %10,1'den %10,6'ya yükselmiş, bilanço karı eksiden artıya dönüşerek, toplam kar içinde 2010 yılında cari fiyatla %4, sabit fiyatla da %2,6 düzeyinde pay almıştır.

Sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 döneminde sektörel sıralamada yeri, cari fiyatlarla üretimden satışlarda üçüncü sıradan ikinci sıraya, net katma değerinde sekizinci sıradan altıncı sıraya, toplu bilanço karında zarar nedeniyle en son sıradan sekizinci sıraya yükselmiş; satış hasılatında sıralamadaki yeri üçüncü sıra olarak değişmezken, ihracattaki sırası ikinci sıradan üçüncü sıraya, istihdamdaki sırası da beşinci sıradan altıncı sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak ortalama işletme ölçeği, 249 büyük firma ortalama ölçeğinden büyük bir farklılık göstermemektedir.

II-7.1 Üretimden Satışlar

Ana Metal Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 32 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları, cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo II-7.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-7.1 Ana Metal Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	4.839.717.543	2.487.007.987	-	-
2002	6.990.761.746	2.573.918.169	44,4	3,5
2003	9.669.433.293	3.137.389.128	38,3	21,9
2004	15.329.720.835	3.507.945.271	58,5	11,8
2005	15.387.865.517	3.589.425.126	0,4	2,3
2006	20.292.978.331	3.585.331.861	31,9	-0,1
2007	23.665.178.077	4.416.793.221	16,6	23,2
2008	33.743.081.537	6.028.779.978	42,6	36,5
2009	22.912.378.005	3.932.105.372	-32,1	-34,8
2010	29.427.449.149	4.083.175.961	28,4	3,8

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde üretimden satışlar cari fiyatlarla yaklaşık 6,1 kat artarken, sabit fiyatla artış %64,2 oranında olmuştur.

Sanayi dalında üretimden satışlarda gelişme sabit fiyatla düzenli olmayıp, eksi %34,8 ile %36,5 arasında değişmiş; yıllık ortalama artış hızı %5,7 olarak gerçekleşerek 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde satışların en hızlı arttığı yıl 2008 yılı olurken, en hızlı azaldığı yıl ise kriz yılı olan 2009 yılı olmuştur.

Sanayi dalında fiyatlar sanayi sektörü ortalamasının üstünde olduğundan cari fiyatlarla artış hızları ve sektörel payları, sabit fiyatlara göre çok daha yüksek olmuştur.

Sanayi dalının, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamındaki sektörel payı üretimden satışlarda cari fiyatlarla %12,4'ten %15,4'e yükselirken, sabit fiyatla %11,3'ten %9,7'ye gerilemiştir. Üretimden satışlarda sektörel sıralamada yeri cari fiyatlarla üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselirken, sabit fiyatla üçüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir.

II-7.2 Satış Hasılatı

Ana Metal Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 32 firmanın, 2001-2010 dönemindeki satış hasılatı yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-7.2'de verilmiştir.

Tablo II-7.2 Ana Metal Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	5.064.539.782	2.602.538.429	-	-
2002	7.242.348.354	2.666.549.468	43,0	2,5
2003	9.992.087.682	3.242.079.066	38,0	21,6
2004	15.790.268.099	3.613.333.661	58,0	11,5
2005	15.775.559.769	3.679.859.988	-0,1	1,8
2006	21.230.862.060	3.751.035.700	34,6	1,9
2007	24.453.251.797	4.563.876.782	15,2	21,7
2008	34.632.998.444	6.187.778.889	41,6	35,6
2009	24.158.513.479	4.145.960.782	-30,2	-33,0
2010	31.392.957.434	4.355.898.076	29,9	5,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı dönem ortalaması olarak %96,1 gibi yüksek düzeyde olduğundan, satış hasılatı da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir. Oranın yüksekliği, sanayi dalında inceleme kapsamındaki

firmaların üretim faaliyetleri dışındaki ticari faaliyetlerin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında satışlar cari fiyatlarla 5,2 kat artarken, sabit fiyatla artış %67,4 oranında kalmıştır. Sanayi dalında 2001-2010 dönemindeki yıllık ortalama satış hasılatı artış hızı %5,9 olarak, 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

İnceleme döneminde satışlardaki gelişmelerde düzenli olmamış; satışlar, sabit fiyatlarla en hızlı %35,6 oranında 2008 yılında artarken, en belirgin azalışı da %33 oranında olmak üzere, kriz yılı olan 2009 yılında göstermiştir.

Sanayi dalının inceleme döneminde satış hasılatı ölçütüne göre 249 firma içindeki payı cari fiyatlarla %10,7'den %13,7'ye yükselirken, sabit fiyatla %9,6'dan %8,5'e gerilemiştir. Sanayi dalının satış hasılatı ölçütüne göre, 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamadaki yeri cari fiyatlarla üçüncü sıra olarak değişmezken, sabit fiyatla üçüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir.

II-7.3 İhracat

Ana Metal Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 32 firmanın 2001-2010 döneminde ihracatı, cari dolar değeri ile yıllar itibariyle Tablo II-7.3'te verilmiştir.

Tablo II-7.3 Ana Metal Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	1.823.497	-	44,1
2002	1.933.493	6,0	40,2
2003	2.614.085	35,2	39,1
2004	4.580.871	75,2	41,3
2005	4.296.884	-6,2	36,5
2006	5.437.706	26,5	36,7
2007	6.940.594	27,6	36,9
2008	11.777.734	69,7	44,0
2009	6.231.044	-47,1	39,9
2010	7.129.705	14,4	34,1

Sanayi dalının ihracatı 2001-2010 döneminde cari dolar değeri ile %291 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı %16,4 olarak, 249 büyük firma geneline ait %16,7 düzeyindeki artışın hafifçe gerisinde kalmıştır.

İnceleme döneminde ihracat artışı düzenli olmamış; ihracat 2004 yılında cari dolar değeri ile %75,2 oranında artarken, kriz yılı 2009 yılında da %47,1 oranında azalmıştır. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ihracatın ulaştığı en yüksek düzey 11,8 milyar dolar ile 2008 yılında gerçekleşmiş olup, 2010 yılı ihracat düzeyi 2008 yılının %39,5 oranında altında kalmıştır.

Sanayi dalında inceleme döneminde 249 büyük firma kapsamında ihracat içindeki payı hafifçe %17,9'dan %17,5'e gerilerken, sektörel sıralamadaki yeri de ikinci sıradan üçüncü sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde %44,1'den %34,1'e gerilemiş, dönem ortalaması ise %39,3 olmuştur. Sanayi dalında İhracat

/ Satış Hasılatı oranı dönem ortalaması olarak da 249 büyük firma ortalaması olan %27,5'in üstünde olmakla beraber, düşüş eğilimi göstermektedir. Sanayi dalının ihracat içindeki payının ve sektörel sıralamadaki yerinin gerilemesi de bu eğilimi yansıtmaktadır.

II-7.4 Katma Değer

II-7.4.1 Net Katma Değer

Ana Metal Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 32 firmanın inceleme döneminde yarattığı net katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-7.4.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-7.4.1 Ana Metal Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	190.070.569	97.672.440	-	-
2002	446.283.843	164.316.584	134,8	68,2
2003	1.498.427.057	486.186.586	235,8	195,9
2004	3.238.610.391	741.100.776	116,1	52,4
2005	1.735.960.249	404.935.911	-46,4	-45,4
2006	3.441.939.076	608.116.445	98,3	50,2
2007	3.280.270.347	612.219.176	-4,7	0,7
2008	3.974.300.721	710.076.956	21,2	16,0
2009	-75.528.290	-12.961.780	-	-
2010	2.074.354.074	287.824.903	-	-

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 32 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 10,9 kat artarken, sabit fiyatla %194,7 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı %12,8 olarak 249 büyük firma genelinin üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında net katma değerde yıllık değişimler de düzenli olmamış; net katma değer sabit fiyatla 2003 yılında %195,9 oranında artarken, kriz yılı olan 2009 yılında ise negatif değere düşmüştür. Sanayi dalında yaratılan net katma değer, inceleme döneminde en yüksek seviyesine 2008 yılında ulaşmış; 2010 yılında ise yaratılan net katma değer, 2004 yılı seviyesinden %61,2 oranında daha düşük düzeyde kalmıştır.

Sanayi dalının net katma değer ölçütüne göre 249 firma kapsamındaki payı cari fiyatlarla %4'ten %6,5'e yükselirken, sabit fiyatla belirgin değişme göstermemiş, dönem başı - dönem sonu yıllarında sırasıyla %3,4 ve %3,7 olmuştur.

Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değerde yıllık artış hızı, 249 büyük firma genelinden daha yüksek olduğundan, sanayi dalının net katma değer sıralamasındaki yeri sekizinci sıradan altıncı sıraya yükselmiştir.

II-7.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın inceleme döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümdeki gelişmeler Tablo II-7.4.1.1 ile verilmiştir.

Tablo II-7.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	245.940.906	-	251,8	145.093.011	-	148,6	4.255.310	-	4,4	-297.616.787	-	-304,7
2002	242.996.818	-1,2	147,9	66.737.984	-54,0	40,6	3.702.670	-13,0	2,3	-149.120.888	-49,9	-90,8
2003	279.015.715	14,8	57,4	39.881.455	-40,2	8,2	3.642.821	-1,6	0,7	163.646.595	-	33,7
2004	237.591.407	-14,8	32,1	34.689.145	-13,0	4,7	2.188.496	-39,9	0,3	466.631.728	185,1	63,0
2005	284.065.275	19,6	70,2	36.832.207	6,2	9,1	-	-	-	84.038.429	-82,0	20,8
2006	233.243.913	-17,9	38,4	59.582.406	61,8	9,8	-	-	-	315.290.126	275,2	51,8
2007	288.888.404	23,9	47,2	61.295.181	2,9	10,0	-	-	-	262.035.591	-16,9	42,8
2008	316.866.845	9,7	44,6	127.200.336	107,5	17,9	-	-	-	266.009.775	1,5	37,5
2009	262.505.544	-17,2	-2,025,2	100.988.860	-20,6	-779,1	-	-	-	-376.456.183	-	2.904,4
2010	237.464.824	-9,5	82,5	70.546.643	-30,1	24,5	-	-	-	-20.186.565	-94,6	-7,0

Sanayi dalı, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001 kriz yılında milli gelir anlamında büyük boyutlu zarar etmiş olduğundan, gerek ödenen ücretlerin gerek ödenen faizlerin tutarı, yaratılan katma değerden daha fazla olmuştur.

Ana Metal Sanayi’nde de genel kalıba uygun olarak, 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer içinde ücretlerin ve ödenen faizlerin payı düşerken, milli gelir anlamındaki karın payı yükselmiştir. Bununla beraber, sanayi dalında 2010 yılında da milli gelir anlamında kar negatif olduğundan, gerek ücretin gerek ödenen faizin net katma değere oranları yüksek düzeyde hesaplanmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde ödenen toplam ücretler sabit fiyatla %3,5 oranında azalırken, çalışan sayısının %31,3 oranında artması sonucu, çalışan kişi başına reel ücret %26,5 düzeyinde azalmıştır. Sanayi dalındaki bu denli reel ücret azalışı, 249 büyük firma genelindeki reel ücret azalışında da etkili olmuştur. Sanayi dalında Ödenen Ücret/Üretimden Satış oranı da 2001-2010 döneminde %9,9’dan %5,8’e düşmüştür.

Sanayi dalında milli gelir anlamındaki kar büyük boyutlu dalgalanma göstermiş, kriz yıllarında büyük boyutlu negatif iken, pay ve tutar olarak en yüksek düzeyinde 2004 yılında ulaşmıştır. 2004 yılında milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı %63 düzeyine kadar yükselmişse de, bu düzeyini izleyen yıllarda sürdürmemiş; 2010 yılında pay yeniden eksi %7’ye inmiştir.

Ödenen faizler, inceleme döneminde gerek pay gerekse de tutar olarak azalma eğilimi göstermiş; 2010 yılında ödenen faizler, sabit fiyatla 2001 düzeyine göre hemen hemen yarı düzeyinde, %51,4 oranında azalmıştır.

II-7.4.2 Brüt Katma Değer

Ana Metal Sanayii dalında inceleme kapsamına giren firmaların, 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-7.4.2 olarak verilirken, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları grafikte gösterilmiştir.

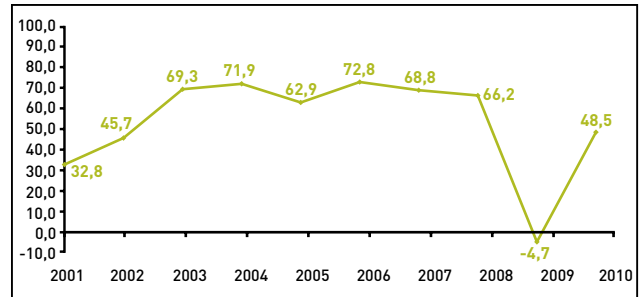
Tablo II-7.4.2 Ana Metal Sanayii’nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	579.212.018	297.642.353	-	-
2002	977.238.492	359.807.987	68,7	20,9
2003	2.162.327.753	701.598.882	121,3	95,0
2004	4.501.506.468	1.030.093.013	108,2	46,8
2005	2.761.073.014	644.057.153	-38,7	-37,5
2006	4.727.869.309	835.312.599	71,2	29,7
2007	4.764.856.006	889.297.500	0,8	6,5
2008	5.999.473.668	1.071.908.820	25,9	20,5
2009	1.604.285.568	275.319.301	-73,3	-74,3
2010	4.278.888.265	593.712.816	166,7	115,6

Ana Metal Sanayii’nde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla 7,4 kat artarken, sabit fiyatla da iki kata yakın olarak %99,5 oranında artmıştır.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %32,8’den %48,5’e yükselmiş, net katma değer negatif olduğu 2009 yılı bir yana bırakılacak olursa, 2001-2010 döneminde ortalama Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %60 olmuştur.

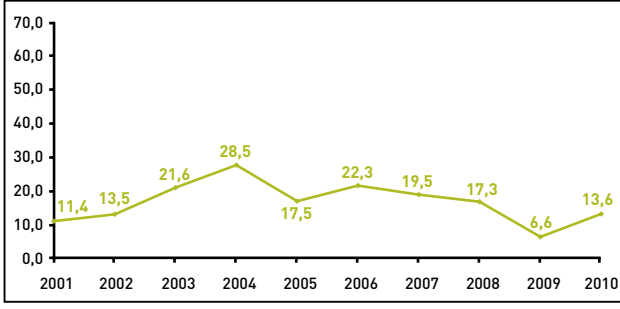
249 büyük firma genelinde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının %39,4 olduğu dikkate alındığında, sanayi dalında oran 249 büyük firma ortalamasının çok üstündedir. Oranın yüksekliği sanayi dalında dolaylı vergi yükünün göreceli düşüklüğünü, oranın yükselmesi de net katma değer artış hızının yüksek oluşunu yansıtmaktadır.

Grafik II-7-4-2 Ana Metal Sanayii’nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

II-7.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin Ana Metal Sanayii’nde inceleme döneminde gösterdiği gelişmeler grafikte gösterilmiştir.

Grafik II-7.5 Ana Metal Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)

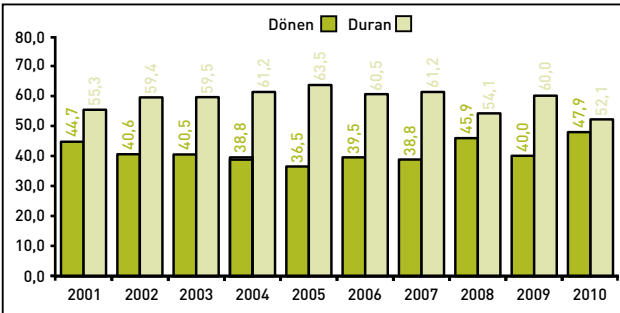
Sanayi dalında Brüt Katma Değer / Satışlar oranı hafifçe %11,4'ten %13,6'ya yükselmiş, 2001-2010 dönem ortalaması ise %17,2 olmuştur. Ana Metal Sanayi'nde üretimde dikey tamlaşma derecesi, 249 büyük firma ortalaması olan %32,8'e göre çok düşüktür. Sanayi dalı işletme içi üretim yerine fiziki girdilerini işletme dışından sağlanmakta, kullandığı kaynaklara göre daha düşük oranda katma değerde yaratmaktadır. Sanayi dalında ekonomik karlılık oranının düşük oluşu da, sanayi dalı hakkında bu tanıyı güçlendirmektedir.

II-7.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın varlık büyüklüğünde ve varlık yapısında inceleme döneminde yaşanan gelişmeler yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-7.6'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların toplam varlıkları (aktif büyüklüğü) inceleme döneminde cari fiyatlarla 7,4 kat artmıştır. Sanayi dalının varlık artışı oranı, 249 büyük firmaya ait 4,3 kat düzeyinden daha yüksektir. Ana Metal Sanayii'nde de varlık artışının önemli bir bölümü, 3,5 katı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde

Grafik II-7.6 Ana Metal Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Tablo II-7.6 Ana Metal Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	4.736.483.749	-	2.117.177.340	-	2.619.306.409	-
2002	7.096.099.379	49,8	2.878.286.980	35,9	4.217.812.399	61,0
2003	8.961.611.596	26,3	3.627.578.734	26,0	5.334.032.862	26,5
2004	16.759.760.576	87,0	6.496.371.000	79,1	10.263.389.576	92,4
2005	17.709.898.253	5,7	6.456.307.351	-0,6	11.253.590.902	9,6
2006	21.245.720.595	20,0	8.388.011.053	29,9	12.857.709.542	14,3
2007	24.919.822.238	17,3	9.665.307.081	15,2	15.254.515.157	18,6
2008	32.735.715.304	31,4	15.024.398.001	55,4	17.711.317.303	16,1
2009	30.192.030.695	-7,8	12.085.340.827	-19,6	18.106.689.868	2,2
2010	35.282.231.480	16,9	16.891.520.750	39,8	18.390.710.730	1,6

hesaben oluşmuştur. 2004-2010 döneminde ise varlık tutar artışı cari fiyatlarla %105,2 düzeyindedir.

Sanayi dalının varlık yapısı, çok belirgin olmasa da 2001-2010 döneminde değişmiş; dönen varlıkların payı %44,7'den %47,9'a yükselirken, duran varlıkların payı %55,3'ten %52,1'e gerilemiştir. Yeniden değerlemeye ve enflasyon düzeltmesine karşın, duran varlıkların payının azalması sanayi dalında sabit sermaye yatırımlarının durağan olduğunu göstermektedir. Gerçekten sanayi dalında duran varlık yatırımlarında, özellikle 2007 yılı sonrası ciddi bir yavaşlama gözlenmektedir.

Sanayi dalında 2010 yılı itibarıyla çalışan kişi başına duran varlık yatırımı tutarı 469,8 bin TL olup, 249 büyük firma ortalamasının oldukça üstündedir. Sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasına karşın, sanayi dalı sermaye yoğun üretim özelliği göstermektedir.

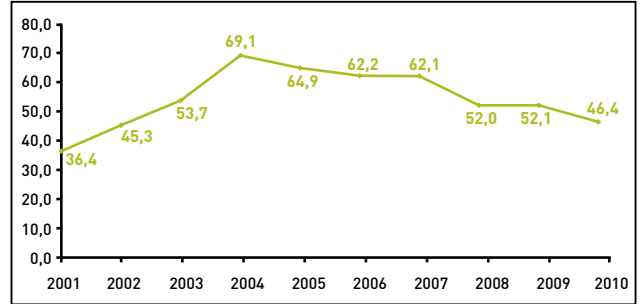
II-7.7 Özsermaye

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın özkaynak tutarında 2001-2010 döneminde yaşanan gelişmeler, yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-7.7'de gösterilmiştir.

Tablo II-7.7 Ana Metal Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye	Yıllık Değişim	
	(TL)	(TL)	(%)
2001	1.723.756.186	-	-
2002	3.213.013.213	1.489.257.027	86,4
2003	4.813.325.387	1.600.312.174	49,8
2004	11.588.131.137	6.774.805.750	140,8
2005	11.489.425.970	-98.705.167	-0,9
2006	13.206.535.419	1.717.109.449	14,9
2007	15.464.016.113	2.257.480.694	17,1
2008	17.033.395.954	1.569.379.841	10,1
2009	15.729.380.939	-1.304.015.015	-7,7
2010	16.382.360.870	652.979.931	4,2

Grafik II-7.7 Ana Metal Sanayii'nde Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların özsermayeleri inceleme dönemi başı ve sonu itibarıyla cari fiyatlarla 9,5 kat artmıştır. Sanayi dalında özsermaye artış hızı, 6,1 kat olan 249 büyük firma ortalamasının üstündedir. Ana Metal Sanayii'nde özsermaye artışının büyük bölümü; 6,7 katı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde hesaba oluşmuştur. 2004-2010 dönemindeki özsermaye artış ise cari fiyatlarla dahi %41,4 düzeyindedir.

Sanayi dalında özkaynaklar varlıklarından daha hızlı artmış olduğundan, varlık finansmanında özsermaye katkısı, 2001-2010 döneminde %36,4'ten %46,4'e yükselmiştir. Buna karşın sanayi dalında özkaynaklar 2010 yılında sadece duran varlıkları bile fonlayacak tutarda değildir. Sanayi dalında serbest özsermaye olmadığı gibi, sanayi dalında duran varlıkların bir bölümü de borçla fonlanmaktadır. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olsa da, özkaynak yetersizliği söz konusudur.

II-7.8 Devir Hızları

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarında inceleme dönemindeki gelişmeler yıllar itibarıyla Tablo II-7.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-7.8 Ana Metal Sanayii'nde Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	2,94	1,07	2,39
2002	2,25	1,02	2,52
2003	2,08	1,11	2,75
2004	1,36	0,94	2,43
2005	1,37	0,89	2,44
2006	1,61	1,00	2,53
2007	1,58	0,98	2,53
2008	2,03	1,06	2,31
2009	1,54	0,80	2,00
2010	1,92	0,89	1,86

İncelemede finansal verimlilik ve kaynak kullanmada etkinlik ölçüleri olarak kullanılan devir hızları, 2001-2010 döneminde yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı yılda 2,94 kezden 1,92 keze, varlık devir hızı 1,07 kezden 0,89 keze, işletme sermayesi devir hızı da 2,39 kezden 1,86'ya gerilemiştir. Sanayi dalı 2001 yılında 153 günlük işletme sermayesiyle çalışırken, bu süre 2010 yılında 196 güne uzamıştır.

Sanayi dalında 2010 yılı itibarıyla devir hızları, 249 büyük firma ortalamasına göre daha yavaştır. Sanayi dalında devir hızlarının yavaş olması ve yavaşlama eğilimi göstermesi, finansman gereksinimini göreceli olarak artırdığı gibi, özsermaye ve varlık (aktif) karlılığı üzerine de olumsuz etki yapmaktadır.

II-7.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-7.9.1 Toplu Kar

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın inceleme döneminde toplam net karı yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-7.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-7.9.1 Ana Metal Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-273.278.807	-140.431.042	-	-
2002	21.737.421	8.003.469	-	-
2003	869.428.150	282.098.686	3.899,7	3.424,7
2004	2.154.360.404	492.988.651	147,8	74,8
2005	498.236.460	116.220.308	-76,9	-76,4
2006	2.081.368.403	367.732.933	317,7	216,4
2007	2.223.847.493	415.051.790	6,8	12,9
2008	2.030.059.128	362.704.865	-8,7	-12,6
2009	-1.027.213.119	-176.285.073	-	-
2010	774.640.351	107.484.439	-	-

Sanayi dalının konjonktörel duyarlılığı yüksek olup, 2001 ve 2009 yıllarında olduğu gibi kriz yıllarında büyük boyutlu zarar ederken, ekonomik büyümenin hızlı olduğu dönemlerde de yüksek karlar sağlanmaktadır. Nitekim ekonomik büyümenin hızlı olduğu 2004 ve 2007 yıllarında, sanayi dalının da en yüksek kar seviyelerini sağlamış olduğu görülmektedir. Ayrıca döviz kurlarındaki gelişmeler de karlar üzerinde etkili olmakta; TL'nin değer kazandığı yıllar, girdilerinin önemli bölümünü ithalat yoluyla sağlayan ve/veya yabancı para ile borçlanmış firmaların büyük boyutlu karlar elde ettikleri yıllar olmaktadır.

Sanayi dalı hem konjonktür hem de döviz kuru hareketlerinden büyük ölçüde etkilendiğinden, istikrarlı bir gelişme gösterememekte, toplu kar da büyük boyutlu dalgalanmaktadır.

Sanayi dalı inceleme başlangıç yılında zararlı iken, 2010 yılında 249 büyük firma kapsamında, toplam bilanço kar ölçütüne göre cari fiyatlarla %4, sabit fiyatla da %2,6 düzeyinde paya ulaşmıştır. Toplam kar ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de 2001-2010 döneminde son sıradan sekizinci sıraya yükselmiştir.

II-7.9.2 Karlılık Oranları

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarındaki gelişmeler yıllar itibarıyla Tablo II-7.9.2'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar incelemenin başlangıç yılı olan 2001 yılında zararlı olduklarından, 2001-2010 döneminde kar oranları baz etkisiyle yükselmiş gözükmemektedir. Bu bağlamda

Tablo II-7.9.2 Ana Metal Sanayii Karlılık Oranları

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	-15,9	-5,4	4,0
2002	0,7	0,3	6,3
2003	18,1	8,7	16,7
2004	18,6	13,6	19,3
2005	4,3	3,2	9,8
2006	15,8	9,8	16,2
2007	14,4	9,1	13,2
2008	11,9	5,9	12,1
2009	-6,5	-4,3	-0,3
2010	4,7	2,5	5,9

özsermaye karlılığı eksi %15,9'dan artı %4,7'ye, satış karlılığı eksi %5,4'den artı %2,5'e, ekonomik karlılık da %4'ten %5,9'a yükselmiştir.

Karlılık oranlarının yükselmesine karşın sanayi dalında karlılık oranları, 249 büyük firma geneline kıyasla belirgin biçimde düşüktür. 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma genelinde özsermaye karlılığı %17,4, satış karlılığı %8,4 ve ekonomik karlılık da %14,7 düzeyindedir.

Sanayi dalında inceleme döneminde karlılık oranlarının en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2004 yılıdır. 2004 yılında özsermaye karlılığı %18,6, satış karlılığı %13,6 ve ekonomik karlılık da %19,3 olarak inceleme dönemindeki en yüksek düzeylerine ulaşmışlardır. Ancak izleyen yıllarda karlılık göstergeleri ulaştıkları bu düzeylerini sürdürememişlerdir.

II-7.10 İstihdam

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmada 2001-2010 döneminde ücretle çalışanların sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-7.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-7.10 Ana Metal Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	29.817	-	-
2002	34.618	4.801	16,1
2003	36.368	1.750	5,1
2004	35.969	-399	-1,1
2005	36.146	177	0,5
2006	37.207	1.061	2,9
2007	39.975	2.768	7,4
2008	40.828	853	2,1
2009	36.978	-3.850	-9,4
2010	39.143	2.165	5,9

2001-2010 döneminde Ana Metal Sanayii'nde istihdam, ücretle çalışan kişi sayısı olarak %31,3 oranında artarken, yıllık ortalama artış oranı ise %3,1 olmuştur. Sanayi dalındaki istihdam artış oranı, 249 büyük firma ortalamasına ait olan %26,1'den daha yüksek olduğundan, 2001-2010 döneminde sanayi dalının istihdamdaki payı %10,1'den %10,6'ya yükselmesine karşın, istihdamda sektörel sıralamadaki yeri beşinci sıradan altıncı sıraya gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde istihdamdaki gelişmeler de düzenli olmamış; yıllık %9,4 oranında azalışla, %16,1 oranında artış aralığında dalgalanmıştır. Sanayi dalında en hızlı istihdam artışı, kriz yılı ertesi baz etkisiyle 2002 yılında gerçekleşirken, en hızlı istihdam azalışı da yine bir kriz yılı olan 2009 yılında yaşanmıştır.

II-7.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı tutarı işgücü verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır. Ana Metal Sanayii'nde işgücü verimlilik göstergelerinde 2001-2010 dönemindeki gelişmeler iki tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-7.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	-9.165	-4.710	6.375	3.276
2002	628	231	12.892	4.747
2003	23.906	7.757	41.202	13.369
2004	59.895	13.706	90.039	20.604
2005	13.784	3.215	48.026	11.203
2006	55.940	9.883	92.508	16.344
2007	55.631	10.383	82.058	15.315
2008	49.722	8.884	97.343	17.392
2009	-27.779	-4.767	-2.043	-351
2010	19.790	2.746	52.994	7.353

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına bilanço karı eksiden artıya dönüşürken, sabit fiyatla yaratılan net katma değer %124,5, üretimden satış %25,1, satış hasılatı da %27,5 oranında artmıştır.

Sanayi dalında 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına bilanço karı ve yaratılan net katma değer 249 büyük firma ortalamasının altında kalırken, üretimden satış ve satış hasılatı 249 büyük firma genelinin üstünde bulunmaktadır. Sermaye yoğun teknoloji kullanılan endüstri kollarında, çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatının yüksek olması doğaldır. Çalışan kişi başına üretimden satış ve satış hasılatı yüksekliği, sermaye yoğun teknoloji kullanmanın diğer bir göstergesidir.

2001-2010 döneminde sanayi dalında çalışan kişi başına yaratılan net bilanço karı ve katma değer en yüksek düzeye ulaştığı yıl 2004 yılı olurken, üretimden satış ve satış hasılatının en yüksek düzeye ulaştığı yıl ise 2008 yılıdır.

Tablo II-7.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	162.314	83.409	169.854	87.284
2002	201.940	74.352	209.208	77.028
2003	265.878	86.268	274.749	89.146
2004	426.193	97.527	438.997	100.457
2005	425.714	99.304	436.440	101.805
2006	545.408	96.362	570.615	100.815
2007	591.999	110.489	611.714	114.168
2008	826.469	147.663	848.266	151.557
2009	619.622	106.336	653.321	112.120
2010	751.793	104.314	802.007	111.282

II-7.12 Bulgu Özeti

Ana Metal Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 32 firmanın 2001-2010 dönemi faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Ana Metal Sanayii'nde 2001-2010 döneminde sabit fiyatlarla üretimden satışlar %64,2, satış hasılatı %67,3, yaratılan net katma değer %194,7, ihracat cari dolar değeri ile %291,1, istihdam çalışan kişi olarak %31,3 oranında artmış, toplu bilanço karı ise eksiden artıya dönüşmüştür.

2001-2010 döneminde sanayi dalında yıllık ortalama artış hızları sabit fiyatla üretimden satışlarda %5,7, satış hâsılatında %5,9, yaratılan net katma değerde %12,8, ihracatta cari dolar değeri ile %16,4, istihdam da %3,1 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyatlar sanayi sektörü ortalamasından daha hızlı arttığından; gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla farklı görüntü ve izlenim vermektedir. Ana Metal Sanayi'nin 249 büyük firma içinde sektörel payları, cari fiyatlarla, üretimden satışlarda %12,4'ten %15,4'e, satış hâsılatında %10,7'den %13,7'ye, yaratılan net katma değerde %4'ten %6,5'e yükselirken; sabit fiyatla, üretimden satışlarda %11,3'ten %9,7'ye, satış hasılatında %9,6'dan %8,5'e gerilemekte, net katma değerde ise dönem başı-dönem sonu sırasıyla %3,7 ve %4,7 olarak belirgin bir artış göstermemektedir. Sanayi dalının ihracattaki payı cari dolar değeri ile %17,9'dan %17,5'e gerilerken, istihdamdaki payı hafifçe %10,1'den %10,6'ya yükselmiştir. Sanayi dalında toplu bilanço karı 2001 yılında negatif iken, 2010 yılında 249 büyük firma kapsamında cari fiyatla %4 sabit fiyatla %2,4 düzeyinde pay almaktadır.

Sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 döneminde sektörel sıralamada yeri; cari fiyatlarla, üretimden satışlarda üçüncü sıradan ikinci sıraya, net katma değerde sekizinci sıradan altıncı sıraya, bilanço karında son sıradan sekizinci sıraya yükselirken, sabit fiyatla üretimden satışlar ve satış hasılatında üçüncü sıradan dördüncü sıraya gerilemekte, net katma değerde sekizinci sıradaki yeri değişmemekte, toplu bilanço karında ise son sıradan dokuzuncu sıraya yükselmektedir. Sanayi dalının ihracat tutarına göre sektörel sıralamadaki yeri ikinci sıradan üçüncü sıraya, istihdamda da beşinci sıradan altıncı sıraya gerilemektedir.

Sanayi dalının ortalama işletme ölçeği 249 büyük firma ortalamasından farklılık göstermektedir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların Üretimden Satış/Satış Hasılatı oranının %96,1 düzeyinde oluşu, firmaların sınıai üretim dışında ticari faaliyetlerinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 yılları arasında İhracat/Satış Hasılatı oranı %44,1'den %34,1'e gerilemiş, dönem ortalaması ise %39,3 olmuştur. Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranının düşmesi yanı sıra, sanayi dalında yıllık ihracat artış hızının hafifçe de olsa 249 büyük firma genelinin altında kalması ve ihracat ölçütüne göre sanayi dalının sektörel sıralamadaki yerinin ikinci sıradan üçüncü sıraya gerileyişi, sanayi dalının iç pazara yönelik üretimin arttığını göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde 249 büyük firma ortalaması üstünde net katma değer artışının yanı sıra, net katma değerlerin üretim faktörleri arasında bölümümü değişmiş; ücret ve ödenen faizin payı azalırken, sanayi

sektöründeki genel eğilime uygun olarak milli gelir anlamındaki karın payı ise artmıştır. 2001 yılında sanayi dalında milli gelir anlamında kar negatif olduğundan, ödenen ücretin tutarı yaratılan net katma değerden daha yüksektir. Sanayi dalında 2010 yılında da milli gelir anlamındaki kar, daha sınırlı boyutta negatif olduğundan, ücretin net katma değer içindeki payı %82,5 gibi yüksek düzeyde hesaplanmaktadır. Ücretin net katma değer içindeki payının yüksek olmasına karşın, sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına reel ücret %26,5 düzeyinde azalmış, Ücret/Üretimden Satış oranı da %9,9'dan %5,8'e gerilemiştir. Ana Metal Sanayii'nde önemli boyutta reel ücret azalışı, sonuçta 249 büyük firma genelinde reel ücret gerileyişine neden olmuştur.

Sanayi dalında 2001 yılında ödenen faiz de yaratılan net katma değerden tutar olarak daha fazla iken, 2010 yılında pay %24,5'e gerilemiştir. Sanayi dalında milli gelir anlamındaki karda büyük dalgalanma görülmektedir. Milli gelir anlamındaki kar 2001, 2002, 2009 ve 2010 yıllarında negatif iken, pay ve tutar olarak en yüksek düzeyine 2004 yılında ulaşmıştır. Milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı 2004 yılında %63 düzeyine değin yükselmiş iken, 2010 yılında yeniden eksi %7,0'ye gerilemiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %32,8'den %48,5'e yükselmiş, 2009 yılındaki istisnai eksi değer hesaba katılmadığında, dönem ortalaması %60 gibi yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Oranın göreceli yüksekliği sanayi dalında, ihracat KDV istisnasının da etkisiyle dolaylı verginin ağır olmadığını göstermektedir.

Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesi, dönem ortalaması %17,2 olarak, 249 firma ortalaması olan %32,8'e göre daha düşüktür. Oranın düşüklüğü sanayi dalının ana fiziki girdilerini işletme dışından sağlandığını göstermektedir.

Sanayi dalında ekonomik karlılık oranında düşüklüğü, sanayi dalında iç üretimin payının göreceli düşüklüğünün diğer bir göstergesi olmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplam varlıklar (aktif büyüklüğü) cari fiyatlarla 7,5 kat 249 büyük firma ortalaması 5,3 kat artışın üstünde bir hızla artmıştır. Sanayi dalında varlık yapısı da belirgin olmasa da değişmiş; dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %44,7'den %47,9'a yükselirken, duran varlıkların payı %55,3'den %52,1'e gerilemiştir. Sanayi dalında sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamasına karşın, sanayi dalı sermaye yoğun özelliğini sürdürmektedir. Bu bağlamda anlamlı bir gösterge olan çalışan kişi başına duran varlık yatırımı 2010 yılı itibarıyla 470 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalaması 261 bin TL'nin çok üstünde bulunmaktadır.

Sanayi dalının 2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 9,5 kat olarak varlıklardan ve 249

büyük firma ortalaması 7,1 kattan daha hızlı artmıştır. Özkaynaklardaki hızlı artış sonucu varlık finansmanında özkaynak katkısı %36,4'den %46,4'e yükselmiş olmakla beraber, sanayi dalında özkaynak tutarı duran varlıkları fonlayacak düzeyde dahi değildir. Sanayi dalında serbest özkaynak olmadığı gibi, duran varlıkların bir bölümü de borçla, işletme dışı kaynaklarla finanse edilmektedir.

Sanayi dalında inceleme döneminde finansal verimlilik, kaynak kullanımında etkinlik göstergeleri olan devir hızları yavaşlamış; özkaynak devir hızı yılda 2,94 kezden 1,92'ye, varlık devir hızı 1,07'den 0,89'a, işletme sermayesi devir hızı da 2,39'dan 1,86'ya gerilemiştir. Sanayi dalında devir hızları, 249 büyük firma genelinden daha yavaştır. Devir hızlarının yavaşlaması, sanayi dalında inceleme döneminde kaynak kullanımında etkinliğin artmadığını, aksine azaldığını göstermektedir.

Sanayi dalının konjonktörel duyarlılığı yüksek olup, özellikle kriz yıllarında büyük boyutlu zararlar söz konusu olmaktadır. Sanayi dalı, 2001 kriz yılında toplu olarak zararlı olduğundan, inceleme döneminde kar oranları yükselmiş gibi gözükmektedir. 2010 yılında karlılık oranları; özkaynak karlılığı %4,7, satış karlılığı %2,5 ve ekonomik karlılık da %5,9 olarak göreceli olarak çok düşük düzeydedir. Sanayi dalının karlılık açısından da performansının en başarılı olduğu yıl 2004 yılıdır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde istihdam yılda ortalama %3,1 hızla %31,3 oranında, 249 büyük firma genelinden daha hızlı artmış olmakla beraber, sanayi dalının istihdam açısından sektörel sıralamadaki yeri beşinci sıradan altıncı sıraya gerilemiştir. Sanayi dalı sermaye yoğun teknoloji kullanıldığından istihdam yaratma olanağı sınırlıdır.

Sanayi dalında işgücü verimliliği artmış olmakla beraber, 2010 yılında dahi çalışan kişi başına sağlanan kar, yaratılan katma değer ve satış hasılatı 249 büyük firma genelinin altındadır. Ancak çalışan kişi başına üretimden satış tutarı, 249 büyük firma ortalamasının üstündedir. Sermaye yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında çalışan kişi başına üretimden satış tutarının yüksek olması beklenir.

Ana Metal Sanayii'nde 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasından hızlı arttığından; sanayi dalı cari fiyatlarla 249 büyük firma ortalaması üstünde gelişme göstermesine karşın, sabit fiyatlarla gerileyen bir sanayi konumundadır. Sanayi dalı, istikrarsız, konjonktörel duyarlılığı yüksek, yıllar itibariyle satış, katma değer ve kar olarak büyük boyutlu dalgalanmalar gösteren, genelde karlılığı ve katma değeri düşük, ana fiziki girdilerini işletme içi üretmeyen, girdilerini işletme dışı sağlayan, sermaye yoğun teknoloji kullanan bir sanayi görüntüsü vermektedir.

II-8 METAL EŞYA, MAKİNE&TEÇHİZAT VE MESLEKİ ALETLER SANAYİİ

Genel Değerlendirme

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dalında 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına 20 firma girmektedir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların, 249 büyük firma içinde 2010 yılı itibariyle çeşitli ölçütlere göre payları, firma sayısı olarak %8, üretimden satışlarda cari fiyatlarla %10,1, sabit fiyatlarla %10,9, satış hasılatında cari fiyatlarla %9,9, sabit fiyatlarla %10,5, yaratılan net katma değerde cari fiyatlarla %10,4, sabit fiyatla %11,2, toplu bilanço karında cari fiyatla %9,2, sabit fiyatla %10,1, ihracatta cari dolar değeri ile %15,7 istihdamda çalışan sayısı olarak %12,5'tir.

Sanayi dalının sabit fiyatla paylarının daha yüksek oluşu, inceleme döneminde fiyat artışı hızının sanayi sektörü ortalamasından daha yavaş olması sonucudur.

Sanayi dalının ihracat dışında 2001-2010 döneminde 249 büyük firma içindeki çeşitli ölçütlere göre payları sınırlı ölçüde de olsa azalmıştır. Cari fiyatlarla paylar üretimden satışlarda %10,2'den %10,1'e, satış hasılatında %10,1'den %9,9'a, net katma değerde %12,2'den %10,4'e gerilemiştir. Sektörün ihracat içindeki payı %14,4'ten %15,7'ye yükselirken, toplu bilanço karı içindeki payı %8'den %9,2'ye, istihdamdaki payı da %8,3'ten %11,1'e yükselmiştir. Sanayi dalının sektörel paylardaki azalış sınırlı boyutta kalmıştır.

Sanayi dalının 249 büyük firma içinde sektörel paylarının, firma sayısı payına göre daha yüksek oluşu sanayi dalında ortalama işletme büyüklüğünün, 249 büyük firma ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında çeşit ölçütlere göre büyüme hızları büyük firma ortalamasına yakın olduğundan, sanayi dalının sektörel sıralamadaki yerleri genelde belirgin değişme göstermemiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalının 249 firma içinde sektörel sıralamadaki yeri, cari fiyatlarla üretimden satışlar ve satış hasılatında beşinci, ihracatta dördüncü sıradaki yeri değişmezken, net katma değerde üçüncü sıradan beşinci sıraya, toplu bilanço karında da dördüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiş, yalnız istihdamdaki payı altıncı sıradan beşinci sıraya yükselmiştir. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasına göre daha yavaş arttığından, sanayi dalının sabit fiyatla sektörel sıralamadaki yeri, yaratılan net katma değer dışında daha yüksektir.

II-8.1 Üretimden Satışlar

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo II-8.1'de verilmiştir.

Tablo II-8.1 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	3.985.971.559	2.137.250.166	-	-
2002	5.886.792.724	2.435.578.289	47,7	14,0
2003	7.282.311.858	2.707.179.129	23,7	11,2
2004	10.203.796.075	3.266.259.947	40,1	20,7
2005	11.363.260.231	3.460.188.864	11,4	5,9
2006	15.145.727.989	4.084.608.411	33,3	18,0
2007	15.913.028.254	4.276.546.158	5,1	4,7
2008	17.184.987.045	3.952.388.925	8,0	-7,6
2009	16.932.518.009	3.976.636.451	-1,5	0,6
2010	19.392.663.862	4.557.617.829	14,5	14,6

Sanayi dalında, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde üretimden satışlar, cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %113,2 düzeyinde olmuştur.

Sanayi dalında üretimden satışlarda sabit fiyatlarla yıllık değişim eksi %7,6 ile artı %20,7 aralığında dalgalanmış, 2001-2010 döneminde yıllık ortalama artış hızı ise %8,8 olmuştur. Sanayi dalında üretimden satışlar en hızlı 2004 yılında artarken, en hızlı düşüşü, sanayi sektörünün genel eğiliminden farklı olarak 2008 yılında göstermiştir. 2008 yılı, 2001-2010 döneminde satışlarının azaldığı tek yıl olmuştur.

Ağırlıklı olarak sermaye malı üreten sanayi dalının üretimden satışlarının kriz yılı öncesi azalması, öncü bir kriz göstergesi olarak yorumlanabilir.

2001-2010 döneminde sanayi dalında fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasından daha yavaş arttığından, sanayi dalının 249 büyük firma içinde sektörel sıralamadaki payları farklı görüntü vermektedir. Üretimden satışlar içindeki payı, inceleme döneminde hafifçe %10,2'den %10,1'e gerilerken, sabit fiyatla payı %9,7'den %10,9'a yükselmiştir. 2001-2010 döneminde sanayi dalının üretimden satış ölçüsüne göre sektörel sıralamadaki yeri cari fiyatlarla beşinci sıra olarak değişmezken, sabit fiyatla beşinci sıradan dördüncü sıraya yükselmiştir.

II-8.2 Satış Hasılatı

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dalında inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle Tablo II-8.2'de verilmiştir.

Tablo II-8.2 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	4.767.086.044	2.556.078.308	-	-
2002	6.886.628.954	2.849.246.568	44,5	11,5
2003	8.867.190.761	3.296.353.443	28,8	15,7
2004	12.770.636.259	4.087.911.735	44,0	24,0
2005	14.050.431.991	4.278.450.667	10,0	4,7
2006	18.586.381.771	5.012.508.568	32,3	17,2
2007	19.551.256.009	5.254.301.534	5,2	4,8
2008	21.338.540.635	4.907.668.039	9,1	-6,6
2009	19.770.192.032	4.643.069.993	-7,3	-5,4
2010	22.710.791.109	5.337.436.218	14,9	15,0

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde Üretimden Satış/Satış Hasılatı oranı ortalama %82,6 düzeyinde olduğundan, satış hasılatı da genelde üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir. Anılan oran, sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların sınırlı üretim dışında ticari faaliyetlerinin de olduğunu göstermektedir. Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma ortalaması olan %83 düzeyine oldukça yakındır.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 4,8 kat artarken, sabit fiyatla %108,8 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %8,5 olmuştur.

Sanayi dalında satış hasılatı, üretimden satışlarda olduğu gibi, sabit fiyatla en hızlı %24 oranında olarak 2004 yılında artarken, en hızlı düşüşü ekisi %6,6 düzeyinde olmak üzere kriz yılı öncesi olan 2008 yılında göstermiştir. Sanayi dalında satış hasılatı ayrıca üretimden satışlardan farklı olarak 2009 yılında da bir önceki yıla göre azalmıştır.

Sanayi dalını 249 büyük firma kapsamında satış hasılatı ölçüsüne göre payı dönem başı-dönem sonu itibarıyla cari fiyatlarla hafifçe %10,1'den %9,9'a gerilerken, sabit fiyatla %9,4'den %10,5'e yükselmiştir. Satış hasılatı ölçüsüne göre sanayi sektörünün 2001-2010 döneminde sektörel sıralamadaki yeri beşinci sıra olarak değişmezken, sabit fiyatla dördüncü sıradan üçüncü sıraya yükselmiştir.

II-8.3 İhracat

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın inceleme dönemindeki cari dolar değeriyle ihracatı yıllar itibarıyla Tablo II-8.3'te gösterilmiştir.

Tablo II-8.3 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	1.471.614	-	37,8
2002	1.956.746	33,0	42,8
2003	2.656.595	35,8	44,7
2004	3.598.673	35,5	40,1
2005	4.129.561	14,8	39,4
2006	5.240.817	26,9	40,4
2007	6.130.707	17,0	40,8
2008	6.406.494	4,5	38,8
2009	5.728.569	-10,6	44,8
2010	6.413.806	12,0	42,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde ihracat cari dolar değeri ile %335,8 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %17,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında kriz yılı olan 2009 yılı dışında ihracat sürekli olarak artmış olmakla beraber, özellikle 2007 yılı sonrası belirgin bir yavaşlama gözlenmektedir.

2007 sonrası yavaşlamaya karşın, sanayi dalında inceleme döneminde ihracat artış hızı 249 büyük firma genelinin üstünde olduğundan; sanayi dalının ihracat ölçütüne göre sektörel payı %14,4'ten %15,7'ye yükselmiştir. Bu yükselişe karşın sanayi dalının bu kategoride sektörel sıralamada dördüncü sırada olan yeri değişmemiştir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı dönem ortalaması %41,2 olarak 249 büyük firma ortalaması %27,5'in üstündedir. 2010 yılında Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Taşıt Araçları Sanayii'nden sonra ihracata dönük üretim yapan ikinci sanayi dalı konumundadır.

II-8.4 Katma Değer

II-8.4.1 Net Katma Değer

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibarıyla Tablo II-8.4.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-8.4.1 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	580.824.059	311.433.812	-	-
2002	1.264.150.980	523.024.816	117,6	67,9
2003	1.551.205.867	576.656.456	22,7	10,3
2004	2.150.841.160	688.489.488	38,7	19,4
2005	2.148.823.073	654.331.021	-0,1	-5,0
2006	2.861.499.157	771.709.589	33,2	17,9
2007	2.350.273.908	631.624.270	-17,9	-18,2
2008	2.381.922.096	547.820.169	1,3	-13,3
2009	3.285.464.171	771.597.973	37,9	40,8
2010	3.345.763.186	786.313.322	1,8	1,9

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda, 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 5,8 kat artarken, sabit fiyatla %152,5 oranında artmış; artış hızı yıllık ortalama olarak %10,8 değeri ile 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır.

Sanayi dalında net katma değer inceleme döneminde, kriz ertesi baz etkisiyle en hızlı %67,9 oranında 2002 yılında artarken, 2005, 2007 ve 2008 yıllarında azalış göstermiştir. Bununla beraber inceleme döneminde yaratılan net katma değer en yüksek düzeye ulaştığı yıl, 2010 yılı olmuştur.

Sanayi dalının 2001-2010 döneminde net katma değer ölçütüne göre 249 büyük firma içindeki payı cari fiyatlarla %12,2'den %10,4'e, sabit fiyatlarla da %11,8'den %11,2'ye gerilemiştir. Net katma değer ölçütüne göre sanayi dalının sektörel sıralamadaki yeri cari ve sabit fiyatla üçüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiştir.

Tablo II-8.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	209.784.498	-	67,4	268.065.620	-	86,1	3.834.110	-	1,2	-170.250.416	-	-54,7
2002	235.123.829	12,1	45,0	84.269.321	-68,6	16,1	2.036.240	-46,9	0,4	201.595.426	-	38,5
2003	281.664.925	19,8	48,8	48.841.970	-42,0	8,5	1.966.308	-3,4	0,3	244.183.254	21,1	42,3
2004	303.897.637	7,9	44,1	50.095.114	2,6	7,3	2.691.209	36,9	0,4	331.805.528	35,9	48,2
2005	331.635.050	9,1	50,7	40.478.816	-19,2	6,2	-	-	-	282.217.155	-14,9	43,1
2006	334.831.816	1,0	43,4	48.547.126	19,9	6,3	-	-	-	388.330.647	37,6	50,3
2007	373.499.237	11,5	59,1	43.400.191	-10,6	6,9	-	-	-	214.724.841	-44,7	34,0
2008	377.468.414	1,1	68,9	47.941.719	10,5	8,8	-	-	-	122.410.035	-43,0	22,3
2009	396.841.709	5,1	51,4	47.245.133	-1,5	6,1	-	-	-	327.511.131	167,6	42,4
2010	449.241.558	13,2	57,1	29.252.918	-38,1	3,7	-	-	-	307.818.846	-6,0	39,1

II-8.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve kar olarak bölüşümü, yıllar itibariyle sabit fiyatlarla Tablo II-8.4.1.1'de gösterilmiştir.

İnceleme kapsamındaki firmalarda 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasındaki bölüşümü, sanayi sektörü genelindeki genel kalıba uyumlu olarak değişmiş; ücretlerin, özellikle de ödenen faizlerin payı azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı yükselmiştir. İncelemenin başlangıç yılında sanayi dalında milli gelir anlamındaki kar tutarı negatif olduğundan, ücretlerin, özellikle de ödenen faizlerin göreceli payı yüksektir.

2001-2010 döneminde ücretin net katma değer içindeki payı %67,4'ten %57,1'e gerilemiş olmakla beraber, sanayi dalında inceleme döneminde reel ücretler %27,1 oranında artmıştır. Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranı ise 2001 ve 2010 yıllarında %9,8 olarak değişim göstermemiştir.

Milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı 2001 yılında eksi %54,7 düzeyinde iken, 2010 yılında artı %39,1'e yükselmiştir. İnceleme döneminde milli gelir anlamındaki kar en yüksek düzeyine %50,3 olarak 2006 yılında yükselmiş ise de, izleyen yıllarda bu düzeyini koruyamamıştır.

İnceleme döneminde ödenen faizler, gerek tutar gerekse de pay olarak 2001 yılında en yüksek düzeyinde iken, 2001-2010 döneminde sürekli azalarak, pay olarak dramatik bir düşüşe %86,1'den %3,7'ye gerilerken, reel olarak da %89,1 oranında azalış göstermiştir.

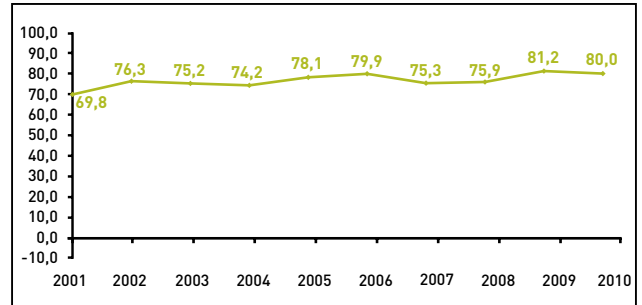
II-8.4.2 Brüt Katma Değer

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı cari ve sabit fiyatlarla brüt katma değer Tablo II-8.4.2 ile verilirken, yıllar itibarıyla Net Katma Değer/Brüt Katma oranları da grafikte gösterilmiştir.

Tablo II-8.4.2 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	831.865.065	446.040.249	-	-
2002	1.657.521.953	685.776.563	99,3	53,7
2003	2.063.115.847	766.957.564	24,5	11,8
2004	2.897.532.042	927.507.056	40,4	20,9
2005	2.750.229.810	837.463.401	-5,1	-9,7
2006	3.582.473.849	966.147.208	30,3	15,4
2007	3.120.208.958	838.540.435	-12,9	-13,2
2008	3.138.580.397	721.844.618	0,6	-13,9
2009	4.046.797.711	950.398.711	28,9	31,7
2010	4.183.708.472	983.245.234	3,4	3,5

Grafik II-8.4.2 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

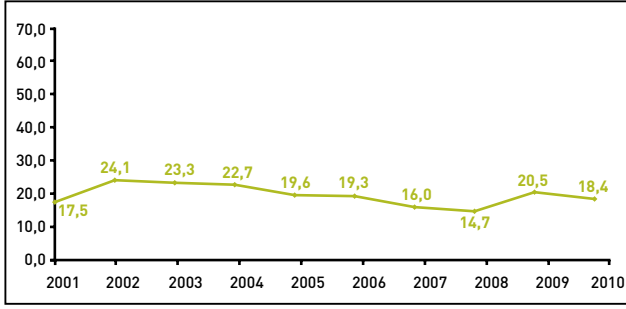
Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 20 firma ile sınırlı olarak, brüt katma değer 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4 kat artarken, sabit fiyatla %120,4 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %9,2 olmuştur.

2001-2010 döneminde sanayi dalında yaratılan net katma değer, brüt katma değerden daha hızlı arttığından Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %69,8'den %80'e yükselmiş; dönem ortalaması ise %76,6 olmuştur. Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının yüksekliği sanayi dalı ürünleri üzerinde dolaylı vergi yükünün hafifliğini göstermektedir. Daha çok yatırım malı üreten sanayi dalında, teşvik belgeli yatırımlarda makina ve teçhizat ürünlerinde KDV istisnası, dolaylı vergi yükünün düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

II-8.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler grafikte gösterilmiştir.

Grafik II-8.5 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Dikey Tamlama Oranları (%)

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde üretimde dikey tamlama derecesi, inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde, dönem ortalaması olarak %19,6 olup, dönem başı ve dönem sonu yıllarında sırasıyla %17,5 ve %18,4 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir.

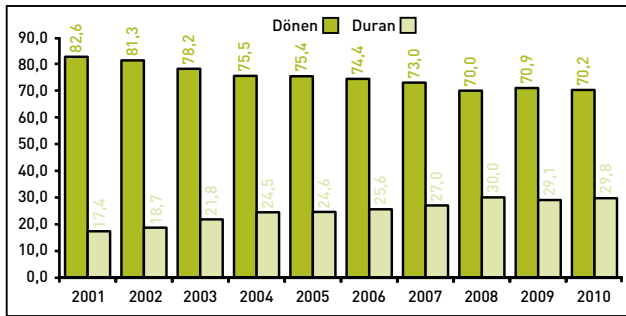
Sanayi dalında üretimde dikey tamlama derecesi, 249 büyük firma ortalamasına ait %32,8 düzeyine göre çok düşüktür. Oranın düşüklüğü sanayi dalının montaj ağırlıklı üretim yaptığını göstermektedir. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar iç üretim yerine, ana fiziki girdilerini, ara mallarını işletme dışından, yurtdışından tedarik etmektedir.

II-8.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın net varlık toplamı, dönen ve duran varlık dağılımı 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo II-8.6'da verilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde toplam varlıklar (aktif büyüklüğü)

Grafik II-8.6 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Tablo II-8.6 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	4.000.687.246	-	3.305.169.261	-	695.517.985	-
2002	5.924.884.528	48,1	4.816.363.793	45,7	1.108.520.735	59,4
2003	7.220.281.139	21,9	5.642.722.914	17,2	1.577.558.225	42,3
2004	9.994.954.030	38,4	7.546.702.606	33,7	2.448.251.424	55,2
2005	11.233.998.173	12,4	8.466.391.201	12,2	2.767.606.972	13,0
2006	13.898.275.466	23,7	10.337.305.940	22,1	3.560.969.526	28,7
2007	14.999.222.615	7,9	10.943.998.146	5,9	4.055.224.469	13,9
2008	16.933.587.704	12,9	11.847.283.709	8,3	5.086.303.995	25,4
2009	17.751.204.718	4,8	12.591.607.277	6,3	5.159.597.441	1,4
2010	19.436.067.967	9,5	13.653.568.240	8,4	5.782.499.727	12,1

cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat, 249 büyük firma ortalaması 5,3 kattan daha yavaş artmıştır. Sanayi dalında yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 yılları arasında 2,5 kat artarken, dönemin 2004-2010 bölümünde ancak %94,5 oranında artmıştır.

Sanayi dalının varlık yapısı inceleme döneminde değişmiş, dönen varlıkların payı %82,6'dan %70,2'ye gerilerken, duran varlıkların payı %17,4'ten %29,8'e yükselmiştir. Bu değişimde bir ölçüde inceleme dönemini 2001-2004 bölümünde duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine tabi olması etkili olmuştur.

Sanayi dalının varlık yapısı, varlıklar içinde dönen varlıkların payının yüksekliği, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına duran varlık yatırım tutarının 141,2 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalaması 260,7 bin TL'nin çok altında bulunması, sanayi dalının emek yoğun olduğunu göstermektedir. Ayrıca sanayi dalının firma sayısı olarak 249 büyük firma kapsamında %8 paya sahip olmasına karşın, istihdamdaki payının %11,1 düzeyinde daha yüksek oluşu da emek yoğunluğunun diğer bir göstergesi olmaktadır.

II-8.7 Özsermaye

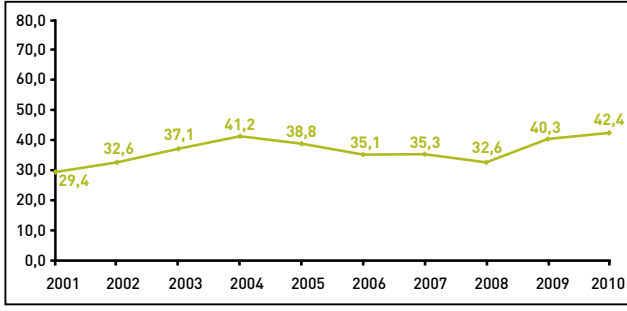
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde özsermayelerindeki gelişmeler, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo II-8.7'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 döneminde toplam özsermayesi cari fiyatlarla 7 kat olarak, 249 büyük firma düzeyinde artmıştır.

Tablo II-8.7 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye	Yıllık Değişim	
	(TL)	(TL)	(%)
2001	1.175.220.571	-	-
2002	1.929.288.286	754.067.715	64,2
2003	2.677.268.348	747.980.062	38,8
2004	4.120.368.151	1.443.099.803	53,9
2005	4.355.001.287	234.633.136	5,7
2006	4.882.752.442	527.751.155	12,1
2007	5.290.329.754	407.577.312	8,3
2008	5.513.588.345	223.258.591	4,2
2009	7.162.592.713	1.649.004.368	29,9
2010	8.231.723.018	1.069.130.305	14,9

Grafik II-8.7 Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

Özsermaye artışında 249 büyük firma genelinde olduğu gibi, 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur. 2001-2004 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 3,5 kat artarken, inceleme döneminin 2004-2010 bölümünde ise 2 kat artmıştır.

Sanayi dalında özsermayenin varlık toplamından daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özsermaye katkısı inceleme döneminin başı ve sonu itibarıyla %29,4'ten %42,4'e yükselmiştir. Varlık finansmanında özsermaye katkısının duran varlık tutarından daha yüksek oluşu, sanayi dalında serbest özkaynak varlığını, özkaynakların bir bölümü ile işletme sermayesinin fonlandığını göstermektedir.

II-8.8 Devir Hızları

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları, yıllar itibarıyla Tablo II-8.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-8.8 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	4,06	1,19	1,44
2002	3,57	1,16	1,43
2003	3,31	1,23	1,57
2004	3,10	1,28	1,69
2005	3,23	1,25	1,66
2006	3,81	1,34	1,80
2007	3,70	1,30	1,79
2008	3,87	1,26	1,80
2009	2,76	1,11	1,57
2010	2,76	1,17	1,66

İncelemede finansal verimlilik veya kaynak kullanımında etkinlik ölçüleri olarak kullanılan devir hızları, Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak farklı yönlerde değişime göstermiştir.

2001-2010 yıllarında özsermaye devir hızı yılda 4,06 kezden 2,76 keze gerilerken, varlık (aktif) devir hızı sırasıyla 1,19 ve 1,17 olarak hemen hemen değişime göstermemiş, işletme sermayesi devir hızı ise 1,44'ten 1,66'ya yükselmiştir. Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmalar 2001 yılında 253 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, 2010 yılında bu süreyi 220 güne kadar indirmişlerdir.

2010 yılında işletme sermayesi devir hızı dışındaki diğer devir hızları, 249 büyük firma ortalamasına göre daha yüksektir. İşletme sermayesi devir hızı, 2001-2010 döneminde yükselmesine karşın yine de 249 büyük firma ortalaması 1,88'e göre yavaş bulunmaktadır.

II-8.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-8.9.1 Toplu Kar

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde toplu bilanço karı yıllar itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-8.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-8.9.1 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	206.321.829	110.628.327	-	-
2002	667.478.854	276.160.055	223,5	149,6
2003	870.397.908	323.567.996	30,4	17,2
2004	963.230.578	308.332.451	10,7	-4,7
2005	1.015.504.396	309.227.892	5,4	0,3
2006	1.194.192.430	322.058.368	17,6	4,1
2007	944.330.227	253.783.990	-20,9	-21,2
2008	677.105.719	155.728.086	-28,3	-38,6
2009	1.538.472.598	361.313.433	127,2	132,0
2010	1.762.547.515	414.229.733	14,6	14,6

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların toplu karları cari fiyatlarla yaklaşık 8,5 kat artarken, sabit fiyatla artış 3,7 kat olmuştur.

Sanayi dalında sabit fiyatlarla yıllık kar artış hızı eksi %38,6 ile artı %149,6 arasında değişmiş, yıllık ortalama artış hızı ise %15,8 olarak 249 büyük firma ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Sanayi dalında genel eğiliminden farklı olarak 2008 yılının dışında, 2004 ve 2007 yıllarında da toplam karın azalması dikkat çekmektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplam kar artış hızı, 249 büyük firma genelinin üstünde olduğundan, sanayi dalının toplu kar ölçüsüne göre sektörel payı %8'den %9,2'ye yükselmesine karşın; sektörel sıralamadaki yeri cari fiyatla dördüncü sıradan beşinci sıraya gerilemiş, sabit fiyatla dördüncü sıradaki yeri ise değişmemiştir.

II-8.9.2 Karlılık Oranları

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmanın 2001-2010 döneminde, özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranları yıllar itibarıyla TabloII-8.9.2'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, toplam kar artışına paralel olarak karlılık oranları da yükselmiş; özsermaye karlılığı %17,6'dan %21,4'e, satış karlılığı %4,3'den %7,8'e, ekonomik karlılık da %14,5'ten %17,2'ye yükselmiştir. İnceleme döneminde karlılık oranları; özsermaye karlılığı %34,6 ile 2002 yılında; satış karlılığı %9,8 ve ekonomik karlılık

da %21,5 olarak 2003 yılında en yüksek düzeylerine ulaşmışsalar da, izleyen yıllarda bu yüksek düzeylerini sürdürmemişlerdir.

Tablo II-8.9.2 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	17,6	4,3	14,5
2002	34,6	9,7	21,3
2003	32,5	9,8	21,5
2004	23,4	7,5	21,5
2005	23,3	7,2	19,1
2006	24,5	6,4	20,6
2007	17,9	4,8	15,7
2008	12,3	3,2	14,1
2009	21,5	7,8	18,5
2010	21,4	7,8	17,2

Karlılık oranlarında 2002 ve 2003 yıllarına göre gerilemeye karşın, 2010 yılı itibariyle sanayi dalında özsermaye ile ekonomik karlılık oranlarının, 249 büyük firma geneline göre yüksek olmasına karşın, satış karlılığı düşüktür. Satış karlılığın düşük olmasına karşın özsermaye karlılığının 249 büyük firma genelinden daha yüksek olması, özsermaye devir hızının göreceli yüksekliğinden kaynaklanmaktadır.

II-8.10 İstihdam

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 20 firmada 2001-2010 döneminde ücretle çalışanlar sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-8.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-8.10 Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	24.304	-	-
2002	23.834	-470	-1,9
2003	25.352	1.518	6,4
2004	28.946	3.594	14,2
2005	30.797	1.851	6,4
2006	33.465	2.668	8,7
2007	35.324	1.859	5,6
2008	38.088	2.764	7,8
2009	37.437	-651	-1,7
2010	40.964	3.527	9,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarda inceleme döneminde ücretle çalışanlar sayısı %68,5 oranında artmış, istihdamda yıllık ortalama artış hızı ise %6 olmuştur. İnceleme döneminde sanayi dalındaki istihdam artış hızı, 249 büyük firma geneline ait olan %26,1'in çok üstünde olduğundan, sanayi dalının istihdamdaki payı %8,3'ten %11,1'e yükselirken, ücretle çalışan sayısı ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de altıncı sıradan beşinci sıraya yükselmiştir.

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında istihdamı en hızlı artan sanayi dalı olmuştur.

Sanayi dalında yıllık artış hızı eksi %1,9 ile artı %14,2 aralığında değişmiş, sanayi dalında en hızlı istihdam artışı 2004 yılında gerçekleşirken, istihdam 2002 ve 2009 yıllarında sırasıyla %1,9 ve %1,7 oranlarında azalmıştır.

II-8.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada işgücü verimliliği ölçüsü olarak kullanılan çalışan kişi başına elde edilen net kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı tutarları, 2001-2010 döneminde yıllar itibariyle iki tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-8.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	8.489	4.552	23.898	12.814
2002	28.005	11.587	53.040	21.944
2003	34.333	12.763	61.187	22.746
2004	33.277	10.652	74.305	23.785
2005	32.974	10.041	69.774	21.247
2006	35.685	9.624	85.507	23.060
2007	26.733	7.184	66.535	17.881
2008	17.777	4.089	62.537	14.383
2009	41.095	9.651	87.760	20.611
2010	43.027	10.112	81.676	19.195

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatlarla net bilanço karı %122,2, yaratılan net katma değer %49,8, üretimden satışlar %26,5 ve satış hasılatı da %23,9 oranında artmıştır.

Sanayi dalında işgücü verimlilik göstergeleri, sabit fiyatlarla en yüksek düzeylerine net bilanço karı olarak 2003, net katma değer olarak 2004, üretimden satış ve satış hasılatı olarak da 2006 yılında ulaşmıştır. Sanayi dalında 2010 yılı itibariyle işgücü verimlilik göstergeleri, 249 büyük firma ortalamasının üstünde bulunmaktadır.

Tablo II-8.11.1 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	164.005	87.938	196.144	105.171
2002	246.991	102.189	288.941	119.545
2003	287.248	106.784	349.763	130.023
2004	352.511	112.840	441.188	141.225
2005	368.973	112.355	456.227	138.924
2006	452.584	122.056	555.398	149.784
2007	450.488	121.066	553.484	148.746
2008	451.192	103.770	560.243	128.851
2009	452.294	106.222	528.092	124.024
2010	473.407	111.259	554.409	130.296

II-8.12 Bulgu Özeti

Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde 2001-2010 döneminde faaliyet sonuçlarına göre gelişmeler inceleme kapsamına giren 20 firma ile sınırlı olarak aşağıda özetlenmiştir.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde 2001-2010 döneminde sabit fiyatlarla;

üretimden satışlar %113,3, satış hasılatı %108,8, yaratılan net katma değer %120,4, toplam kar %274,4, ihracat cari dolar değeri ile %335,8, istihdamda da çalışan kişi sayısı olarak %68,5 oranında artış göstermiştir.

Yıllık ortalama artış hızları sabit fiyatlarla üretimden satışlarda %8,8, satış hasılatında %8,5, yaratılan net katma değerde %10,8, toplam karda %15,8, ihracatta %17,8 ve istihdamda da %6 olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasına göre daha yavaş arttığından, sanayi dalının 249 firma içinde çeşitli büyüklük ölçütlerine göre payları cari ve sabit fiyatlara göre farklı görüntü vermektedir. Sabit fiyatlarla sanayi dalının inceleme döneminde 249 büyük firma içindeki payları yaratılan net katma değer dışında artış gösterirken, cari fiyatlarla belirgin bir değişme göstermemekte, hatta hafifçe gerilemektedir.

Sanayi dalının sabit fiyatlarla 249 büyük firma içindeki payları 2001-2010 döneminde üretimden satışlarda %9,7'den %10,9'a, satış hasılatında %9,4'ten %10,5'e yükselirken; cari fiyatlarla paylar üretimden satışlarda hafifçede olsa %10,2'den %10,1'e, satış hasılatı da %10,1'den %9,9'a gerilemiştir. Yaratılan net katma değerde de pay, sabit fiyatlarla %11,8'den %11,2'ye gerilerken, cari fiyatla gerilemiş daha belirgin olmuş ve pay %12,2'den %10,4'e gerilemiştir. Sanayi dalının toplam kardaki payı ise sabit fiyatlarla %7,2'den %10,1'e yükselirken, cari fiyatlarla %8'den %9,2'ye yükselmiştir.

Sanayi dalının ihracattaki payı cari dolar değeri ile %14,4'ten %15,7'ye, istihdamdaki payı da %8'den %9,2'ye yükselmiştir. Yaratılan net katma değer dışında sanayi dalında çeşitli ölçütlere göre 2001-2010 döneminde artış hızları, 249 büyük firma genelini üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalının 249 büyük firma genelinde sektörel sıralamadaki yeri cari ve sabit fiyatlarla farklılık göstermektedir. 2010 yılında sanayi dalı cari fiyatlarla üretimden satış, satış hasılatı ve toplam kar ölçütlerine göre beşinci sırada iken, sabit fiyatlarla üretimden satış ve toplam karda dördüncü, satış hasılatında üçüncü sıraya yükselmekte, yaratılan net katma değerde sıralamadaki yeri beşinci sıra olarak cari ve sabit fiyatlarla değişim göstermemektedir. Sanayi dalı 2010 yılında sektörel sıralamada ihracat ölçütüne göre dördüncü, ücretle çalışan sayısına göre de beşinci sırada yer almaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde yıllık ortalama artış hızları; sabit fiyatlarla, üretimden satışlarda %8,8, satış hasılatında %8,5, yaratılan net katma değerde %10,8, toplu karda %15,8, ihracatta %17,8, istihdamda ücretle çalışan sayısı açısından %6 olmuştur. Sanayi dalında sabit fiyatlarla artış hızları yaratılan net katma değer dışında, genelde 249 büyük firma ortalamasının üstündedir.

Sanayi dalının 249 büyük firma kapsamındaki sektörel paylarının genelde, firma sayısına göre daha yüksek oluşu, sanayi dalında işletme ölçeğinin 249 firma ortalamasından daha büyük olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde Üretimden Satış/Satış Hasılatı oranı ortalama olarak %82,6 olup, 249 büyük firma ortalaması %83 düzeyine çok yakındır. Söz konusu oran, sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmaların sınai üretim yanı sıra ticari faaliyetlerinin de bulunduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında İhracat/Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde ortalama %41,2 olarak 249 büyük firma ortalaması %27,5 düzeyinin çok üstündedir. İhracat/Satış Hasılatı ölçütüne göre sektör, Taşıt Araçları Sanayii'nin ardından ihracata dönük üretim yapan ikinci sıradaki sektör konumundadır.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer 2001-2010 döneminde üretim faktörleri arasında dağılımı, genel eğilime uygun olarak değişmiş, ücret ve özellikle de ödenen faizin payı düşerken, milli gelir anlamındaki karın payı artmıştır. Ücretin net katma değer içindeki payı 2001 yılında %67,4 düzeyinde iken, 2010 yılında pay %57,1'e gerilemiştir. Payındaki düşüşüne karşın, sanayi dalında 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına reel ücret %27,1 oranında artmış, Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranı ise %9,8 olarak değişme göstermemiştir.

Sanayi dalı 2001 yılında neredeyse yaratılan net katma değere yakın faiz öderken, %86,1 olan faizin net katma değer içindeki payı, dramatik bir düşüşle 2010 yılında %3,7'ye kadar gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001 yılında milli gelir anlamındaki karın payı negatif iken, 2010 yılında pay %39,1'e yükselmiştir. Sanayi dalında milli gelir anlamındaki kar, sabit fiyatla tutar ve net katma değer içindeki pay olarak en yüksek düzeyine 2006 yılında ulaşmıştır. 2006 yılında net katma değer içindeki payı %50,3'e değin ulaşan milli gelir anlamındaki kar, tutar ve pay olarak izleyen yıllarda bu seviyelerini sürdürememiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı 2001-2010 döneminde %69,8'den %80'e yükselmiş, dönem ortalaması ise %76,6 olmuştur. Oranın yüksekliği sanayi dalında görece olarak dolaylı vergi yükünün hafifliğini göstermektedir. Sermaye malı üreten sanayi dalının ürünlerinin önemli bir bölümünün yatırım mallarının KDV istisnasından yararlanması, sektörde dolaylı vergi yükünün göreceli olarak düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde üretimde dikey bütünleşme derecesi dönem başı-dönem sonu sırasıyla %17,5 ve %18,4 olarak neredeyse değişmemiş, dönem ortalaması %19,6 düzeyinde kalmıştır. Yaratılan brüt katma değer 2001-2010 döneminde üretimden satış hasılatı içinde bu denli düşük pay

taşıması, sanayi dalının montaj ağırlıklı üretim yaptığını, işletme içi üretim yerine, fiziki ara girdileri işletme dışından tedarik ettiğini göstermektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplam varlıklar, cari fiyatlarla 4,9 kat, 249 büyük firma geneli 5,3 kata göre daha yavaş artmıştır. Sanayi sektörü genelinde olduğu gibi, varlık artışının önemli bir bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde hesaben oluşmuştur.

Sanayi dalında varlık yapısı bir ölçüde enflasyon düzeltmesinin de etkisiyle değişmiş, dönen varlıkların payı %82,6'dan %70,2'ye gerilerken, dönen varlıkların payı %17,4'ten %29,3'e yükselmiştir. Varlık yapısının yanı sıra 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına duran varlık yatırım tutarı 141,2 bin TL'nin 249 büyük firma ortalaması 260,7 bin TL'nin çok altında bulunuşu, sanayi dalının emek yoğun olduğunu göstermektedir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin sermaye (yatırım) malı ürettiği dikkate alındığında, yatırım malları üretiminin kalifiye işgücü gerektiren emek yoğun olduğu görülmektedir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 7 kat ile 249 büyük firma geneli düzeyinde artmıştır. Sanayi dalında özkaynakların toplam varlık artış hızından daha hızlı artması, varlık finansmanında özkaynak katkısını %29,4'ten %42,4'e yükseltmiştir.

Sanayi dalında devir hızları farklı yönde değişme göstermiş; özsermaye devir hızı yılda 4,06 kezden 2,76 keze gerilerken, varlık devir hızı sırasıyla 1,19 ve 1,17 kez olarak değişme göstermezken, işletme sermayesi devir hızı yılda 1,44 kezden 1,66 keze yükselmiştir. Sanayi dalında 2010 yılı itibariyle özsermaye ve varlık devir hızları 249 büyük firma genelinden hafifçe yüksek olmasına karşın, işletme sermayesi devir hızı daha yavaştır. İşletme sermayesi devir hızındaki göreceli yavaşlık, sanayi dalının emek yoğun üretim yapması ve üretim sürecinin göreceli uzunluğu ile açıklanabilir. Devir hızlarındaki gelişmeler sanayi dalında 2001-2010 döneminde finansal verimliliğin artmadığını göstermektedir.

Sanayi dalında toplu karın 249 büyük firma genelinden daha hızlı artması, sanayi dalında karlılık oranlarında da yükselişe yol açmıştır. Sanayi dalında 2010 yılı itibariyle özsermaye karlılığı ile ekonomik karlılık oranları 249 büyük firma ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Anılan yıl itibariyle sanayi dalında özsermaye karlılığı %21,4, ekonomik karlılık da %17,2 olarak, sektörel sıralamada karlılık ölçütüne göre dördüncü sırada bulunmaktadır. Sanayi dalında satış karlılığı ise %7,8 düzeyinde olarak, 249 büyük firma ortalamasının altındadır.

Sanayi dalında toplu kar en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmış olmakla beraber, karlılık oranları 2003 yılında ulaşmış oldukları düzeylerinin altında bulunmaktadır.

Sanayi dalında istihdam yıllık ortalama olarak %6 oranındaki artış hızı ile 249 büyük firma ortalamasının üstünde bir genişleme göstermiştir. Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 döneminde istihdamı en hızlı genişleyen sanayi dalı olmuştur.

Sanayi dalında işgücü verimliliği 2001-2010 döneminde artmış, çalışan kişi başına sabit fiyatla bilanço karı %122,2, yaratılan net katma değer %49,8, üretimden satışlar %26,5 ve satış hasılatı da %23,9 düzeyinde artmıştır. 2010 yılı itibariyle sanayi dalında işgücü verimliliği 249 büyük firma ortalamasının üstünde bulunmaktadır.

Çalışmadan elde edilen verilere göre Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii; 249 büyük firma kapsamında, cari ve sabit fiyatlara göre farklı görüntü veren, cari fiyatlarla sektörel payları hafifçe daralan, sabit fiyatlarla 249 büyük firma genelinde daha hızlı büyüyen, emek yoğun, dış pazara dönük montaj ağırlıklı üretim yapan, karlılık ve verimlilik oranlar düşmekle beraber, yine de 249 büyük firma ortalaması üstünde olan sanayi dalı görüntüsü vermektedir.

II-9 TAŞIT ARAÇLARI SANAYİİ

Genel Değerlendirme

2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamına Taşıt Araçlar Sanayii'nden 26 firma girmektedir.

Taşıt Araçları Sanayii'nin 26 firma ile sınırlı olarak, çeşitli ölçütlere göre 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma içinde payları; firma sayısı olarak %10,4, üretimden satışlarda cari fiyatla %15,4, sabit fiyatla %20,4, satış hasılatında cari fiyatla %15,7, sabit fiyatla %20,6, yaratılan net katma değerde cari fiyatla %16, sabit fiyatla %21,3, toplam bilanço karında cari fiyatla %11,5, sabit fiyatla %15,6, ihracatta cari dolar değeriyle %29,3, istihdam çalışan kişi sayısı olarak %17,7'dir.

2001-2010 döneminde Taşıt Araçlar Sanayii'nde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasından daha yavaş arttığından sanayi dalının sabit fiyatla payları cari fiyatlara göre daha yüksek düzeydedir.

Sanayi dalında işletme ölçeği, 249 firma ortalamasına göre büyük olduğundan, genel toplam içindeki payları, firma sayısına göre olan paydan çok daha yüksek düzeydedir.

Taşıt Araçları Sanayii, tüm ölçütler göz önünde tutulduğunda 249 büyük firma kapsamında en hızlı gelişen sanayi dalı olduğundan, 2001-2010 döneminde tüm ölçütlere göre 249 büyük firma kapsamında payları artmıştır. 2001-2010 döneminde sanayi dalının 249 firma içinde payları; cari fiyatlarla üretimden satışlarda %11,3'ten %15,4'e, satış hasılatında %10,6'dan %15,7'ye, yaratılan net katma değerde %10,2'den %16'ya, toplam bilanço karında %6'dan %11,5'e, ihracatta %24'ten %29,3'e, istihdamda da %13,8'den %17,7'ye yükselmiştir.

2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında sanayi dalının sektörel sıralamada yeri, üretimden satış, satış hasılatı ve yaratılan net katma değerde dördüncü sıradan ikinci sıraya, toplam karda altıncı sıradan üçüncü sıraya ve istihdamda da üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiş, ihracatta ise ilk sıradaki yerini payını artırarak sürdürmüştür.

II-9.1 Üretimden Satışlar

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-9.1 'de gösterilmiştir.

Tablo II-9.1 Taşıt Araçları Sanayii'nde Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	4.411.637.294	2.233.740.402	-	-
2002	6.958.208.088	2.719.112.188	57,7	21,7
2003	11.367.259.969	3.707.521.190	63,4	36,4
2004	17.596.704.557	5.327.491.540	54,8	43,7
2005	18.453.091.239	5.249.812.586	4,9	-1,5
2006	21.924.519.194	5.721.429.852	18,8	9,0
2007	25.253.114.494	7.813.463.643	15,2	36,6
2008	26.273.232.904	8.202.695.256	4,0	5,0
2009	23.906.552.159	6.977.977.863	-9,0	-14,9
2010	29.369.837.074	8.560.139.048	22,9	22,7

Taşıt Araçları Sanayi'nde inceleme kapsamına 26 firma ile sınırlı olarak üretimden satışlar 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 6,7 kat artarken, sabit fiyatla %283,2 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı da %16,1 olmuştur.

2001-2010 döneminde üretimden yıllık satış artış hızı en yüksek 2004, en düşük 2009 yılları olmak üzere, artı %43,7 ile eksi %14,9 arasında değişmiştir. Ekonominin büyüme hızı ile sanayi dalının üretimden satışları arasında yakın bir gelişme gözlemlenmektedir. Üretimden satışlar en hızlı 2004 yılında artmış olmakla beraber, tutar olarak en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalına üretimden satışlar 249 büyük firma genelinden hızlı arttığından, 2001-2010 döneminde sanayi dalının cari fiyatlarla üretimden satışlar içindeki payı %11,3'ten %15,4'e; sektörel sıralamadaki yeri de dördüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiştir. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasından daha yavaş arttığından sabit fiyatlarla 249 büyük firma kapsamında üretimden satışlardaki pay artışı daha belirgin olup; %10,1'den %20,4'e yükselmiştir.

II-9.2 Satış Hasılatı

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-9.2'de gösterilmiştir.

Tablo II.9.2 Taşıt Araçları Sanayii'nde Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	5.026.055.089	2.544.838.020	-	-
2002	8.045.267.595	3.143.910.744	60,1	23,5
2003	13.410.455.223	4.373.925.383	66,7	39,1
2004	21.006.009.572	6.359.675.922	56,6	45,4
2005	21.823.345.231	6.208.633.067	3,9	-2,4
2006	25.753.866.304	6.720.737.553	18,0	8,2
2007	29.431.441.236	9.106.262.759	14,3	35,5
2008	31.507.268.760	9.836.799.488	7,1	8,0
2009	28.887.737.337	8.431.913.992	-8,3	-14,3
2010	35.994.666.534	10.491.013.271	24,6	24,4

Sanayi dalında inceleme döneminde Üretimden Satışlar/ Satış Hasılatı oranının ortalama %84 düzeyinde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların sınai üretim faaliyeti dışında ticari faaliyetlerinin de olduğunu göstermektedir. Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı, 249 büyük firma ortalamasına ait %83 oranına oldukça yakındır.

Sanayi dalında satış hasılatı da üretimden satışlara paralel gelişme göstermiş; 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 7,2 kat artarken, sabit fiyatla %312,2 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %17 olmuştur.

Satış hasılatı da tıpkı üretimden satışlarda olduğu gibi inceleme döneminde sabit fiyatla en hızlı 2004 yılında %45,4 oranında artarken, 2009 kriz yılında da %14,3 oranında azalış göstermiştir. Satış hasılatı da tutar olarak en yüksek düzeyine 2010 yılında ulaşmıştır.

Sanayi dalında satışlar 2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinden daha hızlı arttığından; sanayi dalının 249 büyük firma genelinde satış hasılatındaki payı cari fiyatlarla %10,6'dan %15,7'ye, sabit fiyatla da %9,4'ten %20,6'ya; satış hasılatı ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de dördüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiştir.

II-9.3 İhracat

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde cari ABD doları değeri ile ihracat tutarları ve İhracat/Satış Hasılatı oranları yıllar itibariyle Tablo II-9.3'te gösterilmiştir.

Tablo II-9.3 Taşıt Araçları Sanayii'nde İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	2.450.954	-	59,8
2002	3.003.049	22,5	56,2
2003	4.361.709	45,2	48,6
2004	6.282.840	44,0	42,5
2005	7.020.728	11,7	43,1
2006	9.046.804	28,9	50,3
2007	12.645.012	39,8	55,9
2008	14.988.083	18,5	61,5
2009	10.486.054	-30,0	56,2
2010	11.933.779	13,8	49,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 dönemi ihracatı cari dolar değeri ile %386,9 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı da %19,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde yıllık ihracat artış hızı eksi %30,0 ile artı %45,2 aralığında değişmiş, en hızlı artış 2003 yılında gerçekleşirken, en hızlı azalış da kriz yılı olan 2009 yılında yaşanmıştır. Sanayi dalının ihracatı 2001-2010 döneminde tutar olarak en yüksek düzeyine 2008 yılında ulaşmıştır. 2010 yılı ihracatı tutar olarak 2008 yılı düzeyinden %20,4 oranında daha düşüktür. Böyle olmakla beraber sanayi dalında 2001-2010 döneminde ihracat, 249 büyük firma genelinden daha hızlı arttığından; sanayi dalının ihracat içindeki payı cari dolar değeri ile %24'ten %29,3'e yükselmiş, sanayi dalı, ihracat ölçütüne göre sektörel sıralamada ilk sırada olan yerini korumuştur.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde İhracat/Satış Hasılatı oranı %59,8'den %49,7'ye gerilemiş olmakla beraber, dönem ortalaması %52,3 olarak ihracata dönük üretim açısından sanayi dalının ilk sıradaki yeri değişmemiştir.

Tablo II-9.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	303.463.098	-	122,8	139.326.288	-	56,4	4.505.089	-	1,8	-200.120.499	-	-81,0
2002	325.333.477	7,2	84,5	113.226.132	-18,7	29,4	2.404.767	-46,6	0,6	-55.773.588	-	-14,5
2003	378.182.649	16,2	55,0	52.911.878	-53,3	7,7	2.687.297	11,7	0,4	254.336.735	-	37,0
2004	440.075.591	16,4	47,1	68.858.051	30,1	7,4	2.553.798	-5,0	0,3	422.584.538	66,2	45,2
2005	470.548.818	6,9	58,2	40.496.789	-41,2	5,0	-	-	-	297.186.199	-29,7	36,8
2006	490.885.958	4,3	56,3	54.446.580	34,4	6,2	-	-	-	326.456.921	9,8	37,4
2007	723.164.431	47,3	54,2	50.990.385	-6,3	3,8	-	-	-	560.623.358	71,7	42,0
2008	804.375.648	11,2	59,8	110.336.300	116,4	8,2	-	-	-	429.751.680	-23,3	32,0
2009	725.947.648	-9,8	67,7	81.659.870	-26,0	7,6	-	-	-	265.327.023	-38,3	24,7
2010	844.169.427	16,3	56,4	68.228.637	-16,4	4,6	-	-	-	585.027.438	120,5	39,1

II-9.4 Katma Değer

II-9.4.1 Net Katma Değer

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatla Tablo II-9.4.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-9.4.1. Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	488.168.600	247.173.975	-	-
2002	985.703.226	385.190.788	101,9	55,8
2003	2.109.771.503	688.118.559	114,0	78,6
2004	3.085.239.743	934.071.978	46,2	35,7
2005	2.840.934.797	808.231.806	-7,9	-13,5
2006	3.340.697.204	871.789.458	17,6	7,9
2007	4.314.003.059	1.334.778.174	29,1	53,1
2008	4.306.316.998	1.344.463.627	-0,2	0,7
2009	3.675.873.737	1.072.934.541	-14,6	-20,2
2010	5.137.666.895	1.497.425.501	39,8	39,6

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 dönemine yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 10,5 kat artarken, sabit fiyatla artış %505,8 oranında olmuş, yıllık ortalama artış hızı da %22,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında inceleme döneminde yaratılan net katma değer en hızlı 2003 yılında artarken, en hızlı azalışı da yine kriz yılı olan 2009 yılında eksi %20,2 oranıyla göstermiştir.

Sanayi dalında yaratılan net katma değer de, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma ortalamasından daha hızlı arttığından, sanayi dalının 249 büyük firma kapsamında net katma değer ölçütüne göre payı cari fiyatlarla %10,2'den %16'ya, sabit fiyatla da %9,3'ten %21,3'e yükselmiştir. Sanayi dalı, net katma değer ölçütüne göre 249 büyük firma kapsamında 2001 yılında sektörel sıralamada dördüncü sırada iken, 2010 yılında ikinci sıraya yükselmiştir.

II-9.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında ücret, ödenen faiz ve kar olarak bölüşümü yıllar itibariyle Tablo II-9.4.1.1'de gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında bölüşümü, sanayi sektörünün genel kalıbına uygun biçimde değişmiş; ücret ve ödenen faizin aldıkları paylar azalırken, milli gelir anlamında karın payı artmıştır.

Sanayi dalında 2001 yılında milli gelir anlamındaki karın payı eksi olduğundan, ücretin tutarı yaratılan net katma değerden daha yüksek olup, payı da %122,8 olarak hesaplanmıştır. İnceleme döneminde ücretin payı %122,8'den %56,4'e gerilerken, ödenen ücret tutarı sabit fiyatla %178,2 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde sanayi dalında ücretle çalışanların sayısı %62,3 oranında artmış, reel ücret artışı %37,3 olarak hesaplanmıştır. Sanayi dalında Ücret/Üretimden Satış oranı ise inceleme döneme başı ve sonu itibarıyla %13,5'ten %9,9'a gerilemiştir.

Sanayi dalında 2001 yılında milli gelir anlamındaki kar negatif iken, 2010 yılında karın net katma değer içindeki payı %39,1'e yükselmiştir. İnceleme döneminde milli gelir anlamındaki kar payının ulaştığı en yüksek düzey %45,2 olarak 2004 yılında gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında en dramatik düşüş ödenen faizlerde gözlemlenmiş; ödenen faizlerin net katma değer içindeki payı %56,4'ten %4,6'ya gerilemiştir. 2001-2010 döneminde ödenen faizler tutar olarak da sabit fiyatla %51 oranında azalmıştır.

II-9.4.2 Brüt Katma Değer

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın inceleme döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-9.4.2'de yıllar itibarıyla Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları da grafiklerle gösterilmiştir.

Tablo II-9.4.2 Taşıt Araçları Sanayii'nde Brüt Katma Değer

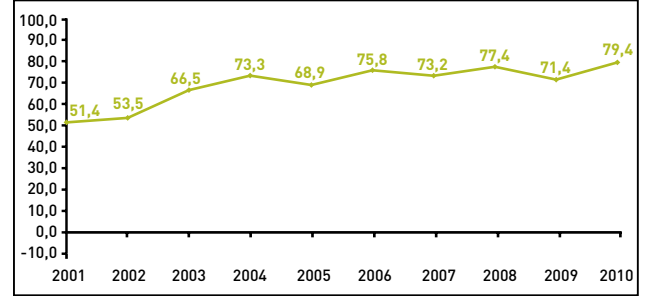
Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	949.425.194	480.721.617	-	-
2002	1.841.736.437	719.709.432	94,0	49,7
2003	3.172.468.948	1.034.725.684	72,3	43,8
2004	4.210.173.461	1.274.651.366	32,7	23,2
2005	4.124.063.296	1.173.275.475	-2,0	-8,0
2006	4.408.291.084	1.150.389.114	6,9	-2,0
2007	5.892.513.708	1.823.178.746	33,7	58,5
2008	5.564.626.471	1.737.317.037	-5,6	-4,7
2009	5.150.194.963	1.503.267.648	-7,4	-13,5
2010	6.466.649.611	1.884.771.090	25,6	25,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değeri cari fiyatlarla 6,8 kat, sabit fiyatla da %292,1 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %16,4 olarak, 249 büyük firma genelinin üstünde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı göreceli olarak yüksek olup, 2001-2010 döneminde %51,4'den %79,4 yükselmiş, dönem ortalaması ise %69,1 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi dalı daha çok ihracata dönük olarak üretim yaptığından KDV ihracat

istisnasından faydalanmış, bundan dolayı da ortalama dolaylı vergi yükünün hafif olması Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranını yükseltmiştir. Ayrıca 2001-2010 döneminde sanayi dalında hızlı net katma değer artışı da aritmetik olarak oranı yükseltmiştir.

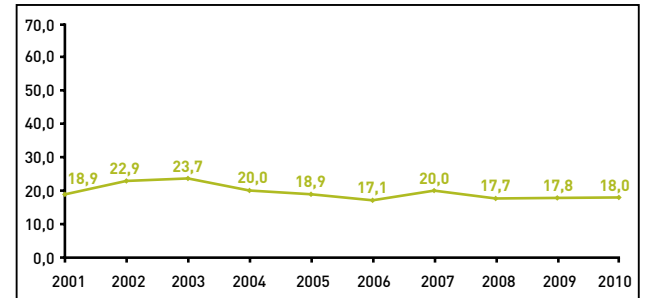
Grafik II-9.4.2 Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

II-9.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma (entegrasyon) derecesinin, 2001-2010 döneminde Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firma ile gösterdiği gelişmeler Grafik II-9.5'te gösterilmiştir.

Grafik II-9.5 Taşıt Araçları Sanayii'nde Dikey Tamlaşma Oranları (%)

Sanayi dalı montaj ağırlıklı üretim yaptığından, üretimde dikey tamlaşma derecesi düşüktür. 2001 yılında %18,9 olan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı, 2010 yılı itibarıyla %18, dönem ortalaması olarak ise %19,5'tir.

Taşıt Araçları Sanayii'nde üretimde dikey tamlaşma derecesi, 249 büyük firma ortalaması olan %32,8'in de çok altındadır. Sanayi dalında satış hasılatı içinde brüt katma değer payının bu denli düşük oluşu, sanayi dalı üretiminin montaj ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

II-9.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

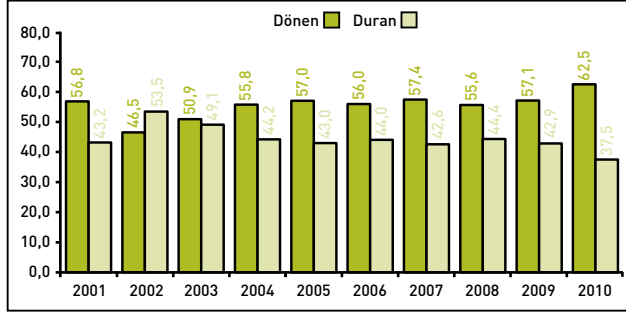
Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde varlık büyüklüğünde ve varlık yapısındaki gelişmeler, yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-9.6'da gösterilmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren 26 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde aktif büyüklüğü cari fiyatlarla 4,8 kat olarak 249 büyük firma genelinden daha yavaş artmıştır. Sanayi dalında genel kalıba uygun olarak varlıkların büyük bir bölümü, yeniden değerlendirme enflasyon düzeltmesinin yapıldığı dönemde gerçekleşmiştir. Varlıklar, cari fiyatlarla 2001-2004 döneminde 2,6 kat artarken, 2004-2010 dönemindeki artış %83,5 düzeyinde olmuştur.

Tablo II-9.6 Taşıt Araçları Sanayii'nde Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	4.555.281.061	-	2.588.654.150	-	1.966.626.911	-
2002	7.410.846.671	62,7	3.449.701.993	33,3	3.961.144.678	101,4
2003	9.070.292.928	22,4	4.619.333.977	33,9	4.450.958.951	12,4
2004	11.966.576.707	31,9	6.673.678.580	44,5	5.292.898.127	18,9
2005	12.316.830.416	2,9	7.023.174.721	5,2	5.293.655.695	0,0
2006	14.139.593.650	14,8	7.912.699.447	12,7	6.226.894.203	17,6
2007	16.102.578.754	13,9	9.244.987.699	16,8	6.857.591.055	10,1
2008	18.143.989.198	12,7	10.096.701.392	9,2	8.047.287.806	17,3
2009	18.942.728.945	4,4	10.822.934.249	7,2	8.119.794.696	0,9
2010	21.963.785.330	15,9	13.727.191.571	26,8	8.236.593.759	1,4

Grafik II-9.6 Taşıt Araçları Sanayii'nde Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

Sanayi dalında varlık yapısı değişmiş; 2001-2010 döneminde dönen varlıkların payı %56,8'den %62,5'e yükselirken, duran varlıkların payı %43,2'den %37,5'e gerilemiştir. 2001-2004 dönemindeki yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine karşın duran varlıkların payının azalması, sanayi dalında sabit sermaye yatırımlarının sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. 2010 yılında çalışan kişi başına duran varlık yatırımı 125,8 bin TL olarak, 249 büyük firma geneline ait 260,7 bin TL tutarının çok altındadır. Sanayi dalındaki montaj ağırlıklı üretim yapısı, sabit sermaye yatırımlarını sınırlamakta, emek yoğunluğunu arttırmaktadır.

II-9.7 Özsermaye

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde özkaynak tutarındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-9.7'de gösterilmiştir.

Tablo II-9.7 Taşıt Araçları Sanayii'nde Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

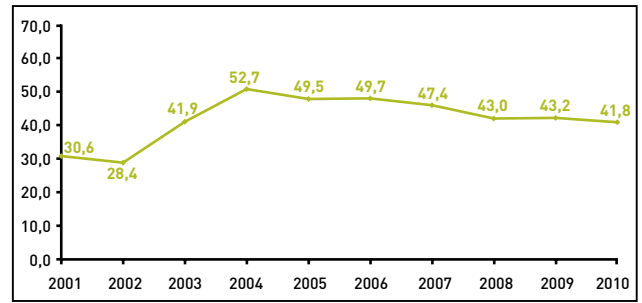
Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	1.394.362.234	-	-
2002	2.105.011.577	710.649.343	51,0
2003	3.803.630.606	1.698.619.029	80,7
2004	6.309.795.460	2.506.164.854	65,9
2005	6.092.305.499	-217.489.961	-3,4
2006	7.022.355.162	930.049.663	15,3
2007	7.635.261.034	612.905.872	8,7
2008	7.798.417.251	163.156.217	2,1
2009	8.184.077.910	385.660.659	4,9
2010	9.177.338.996	993.261.086	12,1

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 6,6 kat artarak, 249 büyük firma ortalaması olan 7,1'den az da olsa daha yavaş hızla artmıştır. Taşıt Araçları Sanayii'nde de özsermaye artışının önemli bir bölümü 2001-2004 döneminde, yeniden değerlendirme ve enflasyon

düzeltilmesi sonucu hesaben olmuştur. Özkaynaklar 2001-2004 döneminde cari fiyatlarla 4,5 kat artarken, 2004-2010 döneminde ancak %45,4 oranında artmıştır.

2001-2010 döneminde özkaynaklar toplam varlıklardan daha hızlı arttığından, varlık finansmanında özkaynakların payı %30,6'dan %41,8'e yükselmiştir. Sanayi dalında özkaynaklar duran varlıkların tümünü fonladığı gibi, sınırlı ölçüde de olsa cari işletme faaliyetinde kullanılan serbest özkaynak bulunmaktadır.

Grafik II-9.7 Taşıt Araçları Sanayii'nde Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-9.8 Devir Hızları

Araştırmada finansal verimlilik veya kaynak kullanımında etkinlik ölçüsü olarak kullanılan özsermaye, varlık ve işletme sermaye devir hızlarının, inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-9.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-9.8 Taşıt Araçları Sanayii Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	3,60	1,10	1,94
2002	3,82	1,09	2,33
2003	3,53	1,48	2,90
2004	3,33	1,76	3,15
2005	3,58	1,77	3,11
2006	3,67	1,82	3,25
2007	3,85	1,83	3,18
2008	4,04	1,74	3,12
2009	3,53	1,53	2,67
2010	3,92	1,64	2,62

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, sanayi sektörü genelinden farklı olarak devir hızları yükselmiştir. Özsermaye devir hızı yılda 3,60 kezden 3,92'ye, varlık devir hızı 1,10'dan 1,64'e ve işletme sermayesi devir hızı

da 1,94'ten 2,62'ye yükselmiştir. Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalar 2001 yılında 188 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2010 yılında 139 güne indirmişlerdir.

Sanayi dalında devir hızları, 249 büyük firma ortalamasından açık ara yüksektir. Devir hızlarının yükselmesi, sanayi dalında 2001-2010 döneminde finansal verimliliğin yükseldiğini göstermektedir. Finansal verimliliğin yükselmesi finansman gereksinimi üzerinde olumlu etki yaparken, özsermaye ve varlık karlılık oranlarının yükselmesine de katkıda bulunmuştur.

II-9.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-9.9.1 Toplu Kar

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 döneminde elde etmiş olduğu toplam kar, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-9.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II.9.9.1 Taşıt Araçları Sanayii'nde Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	155.748.604	78.860.053	-	-
2002	145.465.145	56.844.527	-6,6	-27,9
2003	1.133.434.904	369.678.703	679,2	550,3
2004	1.666.741.379	504.614.405	47,1	36,5
2005	1.108.979.027	315.499.012	-33,5	-37,5
2006	1.377.209.187	359.396.969	24,2	13,9
2007	1.756.169.435	543.369.256	27,5	51,2
2008	1.398.053.286	436.482.450	-20,4	-19,7
2009	1.167.378.092	340.740.832	-16,5	-21,9
2010	2.194.065.521	639.482.810	87,9	87,7

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde toplu bilanço karı cari fiyatlarla 14,1 kat artarken, sabit fiyatlarla da 8,1 kat gibi yüksek hızla artmış; sabit fiyatlarla yıllık ortalama artış hızı da %26,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalında kar artışı düzenli olmamış; 2003 yılında toplam kar sabit fiyatlarla %550,3 gibi olağandışı artış gösterirken, 2002, 2005, 2008 ve 2009 yıllarında bir önceki yıllara göre azalmıştır.

Sanayi dalında toplu kar artış hızı 249 büyük firma genelinden daha yüksek olduğundan, sanayi dalının toplam bilanço karı içindeki payı; cari fiyatlarla %6'dan %11,5'e; sabit fiyatla da %5,1'den %15,6'ya yükselmiştir. Sanayi dalının toplam kar ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri 2001 yılında altıncı sıra iken, 2010 yılında sanayi dalı üçüncü sıraya kadar yükselmiştir.

II-9.9.2 Karlılık Oranları

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarında inceleme döneminde ki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-9.9.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-9.9.2 Taşıt Araçları Sanayii Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	11,2	3,1	10,7
2002	6,9	1,8	13,3
2003	29,8	8,5	23,3
2004	26,4	7,9	25,8
2005	18,2	5,1	23,1
2006	19,6	5,3	23,6
2007	23,0	6,0	26,8
2008	17,9	4,4	23,7
2009	14,3	4,0	19,4
2010	23,9	6,1	23,4

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde karlılık oranları, toplam kar artışına paralel olarak yükselmiştir. İnceleme döneminde özsermaye karlılığı %11,2'den %23,9'a, satış karlılığı %3,1'den %6,1'e ve ekonomik karlılık da %10,7'den %23,4'e yükselmiştir.

2010 yılı itibariyle sanayi dalında özsermaye karlılığı ile ekonomik karlılık oranları 249 büyük firma ortalamasının üstünde olmakla beraber; satış karlılığı ortalamasının altında kalmıştır. Sanayi dalında satış karlılığının göreceli olarak düşüklüğüne karşın, özsermaye karlılığının yüksekliği, devir hızlarının artması sonucudur.

Sanayi dalı, 2001-2010 dönemindeki sektörel sıralamada; özsermaye karlılığında sekizinci sıradan üçüncü sıraya, ekonomik karlılıkta dokuzuncu sıradan ikinci sıraya yükselirken, satış karlılığında ise sekizinci sıradaki yeri değişmemiştir.

II.9.10 İstihdam

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmada 2001-2010 döneminde ücretle çalışanlar sayısındaki yıllık gelişmeler Tablo II-9.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-9.10 Taşıt Araçları Sanayii'nde Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	40.342	-	-
2002	38.194	-2.148	-5,3
2003	43.622	5.428	14,2
2004	51.256	7.634	17,5
2005	53.678	2.422	4,7
2006	58.005	4.327	8,1
2007	65.600	7.595	13,1
2008	71.358	5.758	8,8
2009	61.903	-9.455	-13,3
2010	65.461	3.558	5,7

Sanayi dalında inceleme döneminde çalışan sayısı, yıllık ortalama %5,5 artış hızı ile %62,3 oranında artmıştır. Sanayi dalında istihdam artış hızı düzenli olmamış, eksi %13,3 ile artı %17,5 arasında dalgalanmış; 2001-2010 döneminde istihdam en hızlı 2004 yılında artarken, en hızlı azalış da kriz yılı olan 2009 yılında göstermiştir.

İstihdamdaki dalgalanmaya karşın sanayi dalında istihdam artış hızı, 249 büyük firma ortalamasından

daha yüksek olduğundan, 2001-2010 döneminde sanayi dalının istihdam içindeki payı %13,8'den %17,7'ye yükselmiştir.

Taşıt Araçları Sanayii, 2001-2010 döneminde istihdam artış hızı açısından ikinci sırada yer almış ve çalışan sayısı ölçütüne göre sektörel sıralamada yeri de üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiştir.

II-9.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada işgücü verimlilik ölçüleri olarak kullanılan çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatının, 2001-2010 döneminde Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamındaki 26 firmada gösterdiği gelişmeler yıllar itibariyle iki tablo halinde; Tablo II-9.11.1 ve Tablo II-9.11.2 olarak verilmiştir.

Tablo II-9.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	3.861	1.955	12.101	6.127
2002	3.809	1.488	25.808	10.085
2003	25.983	8.475	48.365	15.775
2004	32.518	9.845	60.193	18.224
2005	20.660	5.878	52.925	15.057
2006	23.743	6.196	57.593	15.030
2007	26.771	8.283	65.762	20.347
2008	19.592	6.117	60.348	18.841
2009	18.858	5.504	59.381	17.333
2010	33.517	9.769	78.484	22.875

Sanayi dalında inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla bilanço karı %399,7, yaratılan net katma değer %273,4, üretimden satış %136,2, satış hasılatı da %154,1 düzeyinde artmıştır.

Sanayi dalında kişi başına bilanço karı dışında diğer ölçütlere göre işgücü verimliliği, 249 büyük firma ortalamasının üstünde olup, bilanço karında da 249 büyük firma düzeyine oldukça yakındır.

Sanayi dalı, 2001-2010 döneminde işgücü verimliliği artış hızı açısından çalışan kişi başına kar, katma değer ve satış hasılatı ölçütlerine göre ikinci, üretimden satış ölçütüne göre de dördüncü sırada yer almıştır.

Tablo II-9.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	109.356	55.370	124.586	63.082
2002	182.181	71.192	210.642	82.314
2003	260.585	84.992	307.424	100.269
2004	343.310	103.939	409.825	124.077
2005	343.774	97.802	406.560	115.664
2006	377.976	98.637	443.994	115.865
2007	384.956	119.108	448.650	138.815
2008	368.189	114.951	441.538	137.851
2009	386.194	112.724	466.661	136.212
2010	448.662	130.767	549.864	160.264

II-9.12 Bulgu Özeti

Taşıt Araçları Sanayii'nde inceleme kapsamına giren 26 firmanın 2001-2010 dönemine ilişkin faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Taşıt Araçları Sanayii, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında tüm ölçütlere göre hızla gelişen bir sanayi dalı olmuştur.

2001-2010 döneminde sanayi dalında sabit fiyatla üretimden satışlar %283,2, satış hasılatı %312,3, yaratılan net katma değer %506,1 toplu bilanço karı %710,5, ihracat cari ABD dolar değeri ile %386,9 ve istihdam da ücretle çalışan kişi sayısı olarak %62,3 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde yıllık ortalama artış hızları üretimden satışlarda %16,1, satış hasılatında %17, yaratılan net katma değerde %22, toplam karda %26 ve ihracatta da %19,2 olmuştur.

Sanayi dalında tüm finansal ölçütlere göre artış hızları, 249 büyük firma ortalamasının üstünde olduğundan, sanayi dalının sektörel payları yükselmiş; sanayi dalında 2001-2010 döneminde fiyat artış hızı, sanayi sektörü ortalamasından daha düşük olduğundan, sabit fiyatla pay artışları, cari fiyatlara göre daha belirgin düzeyde gerçekleşmiştir.

Sanayi dalının 2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde payı; üretimden satışta cari fiyatlarla %11,3'ten %15,4'e, sabit fiyatla %10,1'den %15,4'e, satış hasılatında cari fiyatlarla %10,6'dan %15,7'ye, sabit fiyatla %9,4'ten %20,6'ya, yaratılan net katma değerde cari fiyatla %10,2'den %16'ya, sabit fiyatla %9,3'ten %21,3'e, toplam karda cari fiyatla %6'dan %11,5'e, sabit fiyatla %5,1'den %15,6'ya, ihracatta %24'ten %29,3'e ve istihdamda da çalışan kişi sayısı olarak %13,8'den %17,7'ye yükselmiştir.

Sanayi dalında büyüme 2001-2010 döneminde 249 firma ortalamasının üstünde olduğundan, sanayi dalının sektörel sıralamadaki yerleri de üretimden satış, satış hasılatı ve net katma değerde dördüncü sıradan ikinci sıraya, toplam karda altıncı sıradan üçüncü sıraya, istihdamda da üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiş, ihracatta ilk sıradaki yerini ise payını arttırarak sürdürmüştür.

Sanayi dalının çeşitli ölçütlere göre 249 büyük firma içindeki payları, firma sayısı olarak %10,4'ün üstünde oluşu, sanayi dalında ortalama işletme ölçeği büyüklüğünün 249 büyük firma ortalamasının üstünde olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı dönem ortalamasının %84 düzeyinde oluşu, inceleme kapsamındaki firmaların sınıai üretim dışında, küçümsenmeyecek boyutta ticari faaliyeti olduğunu göstermektedir.

Sanayi dalı büyük ölçüde ihracata dönük üretim yapmaktadır. Sanayi dalında inceleme döneminde İhracat/Satış Hasılatı oranı ortalama %52,3 olup, 249 büyük firma kapsamında satışlar içinde ihracatın payının en yüksek olduğu sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii'dir.

Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı yüksek olup, inceleme döneminde %51,4'ten %79,4'e yükselmiş, dönem ortalaması olarak %69,1 ile 249 büyük firma ortalaması olan %39,4'ün çok üstünde gerçekleşmiştir. Oranın yüksekliği, sanayi dalında ortalama dolaylı vergi yükünün göreceli düşük olmasının yanı sıra, sanayi dalının emek yoğun üretim yapmasının sonucudur. Sanayi dalının üretiminin yarıdan fazlasının dış pazarlara yönelik oluşu sonucu, KDV ihracat vergi istisnası ve/veya ihracatta vergi iadesi uygulamaları sonucu sanayi dalında dolaylı vergi yükünün göreceli olarak düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

Sanayi dalında göreceli olarak hızlı net katma değer artışının yanı sıra, net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü de değişmiş; ücretin payı %122,8'den %56,4'e, ödenen faizin payı da %56,4'ten %4,6'ya gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise eksi %81'den artı %39,1'e yükselmiştir.

Sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların bilanço karları, arızı, üretim faaliyeti sonucu yaratılmamış; transfer niteliğindeki gelirleri de içerdiğinden, bilanço karları ile milli gelir anlamındaki kar tutarları arasında farklar bulunmaktadır. Nitekim, 2001 yılında sanayi dalında inceleme kapsamındaki firmaların toplam bilanço karları artı iken, milli gelir anlamındaki kar tutarı önemli boyutta eksidir. Bu nedenle net katma değer içinde karın payı eksi gözükürken, ödenen ücretlerin tutarı yaratılan net katma değerden daha fazla olmaktadır. 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer içinde ücretin payının azalmasına karşın, çalışan kişi başına reel ücret artışı %37,3 düzeyinde olmuştur. Ücretin üretimden satışlar içindeki payı ise %13,5'ten %9,9'a gerilemiştir.

Sanayi dalında üretim montaj ağırlıklıdır. Nitekim üretimde dikey tamlama ölçüsü olarak kullanılan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı %18,9'dan %18'e gerilerken, dönem ortalaması olarak %19,5 ile 249 büyük firma geneline ait %32,8 düzeyinin de çok altında kalmıştır.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde toplam varlıklar cari fiyatlarla 4,8 kat, 249 büyük firma ortalaması 5,3 kata göre daha yavaş artmış ve varlık yapısı belirgin olmasa da değişim göstermiştir. Dönen varlıkların (işletme sermayesinin) payı %56,8'den %62,5'e yükselirken, duran varlıkların payı %43,2'den %37,5'e gerilemiştir. Sanayi dalının varlık yapısının yanı sıra kişi başına duran varlık yatırım tutarının 2010 yılı itibariyle 125,8 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalaması 260,7 bin TL'nin çok altında oluşu, üretimin emek yoğun oluşunun diğer bir göstergesidir.

Sanayi dalında 2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 6,6 kat artmış olmasına rağmen yine de 249 büyük firma ortalaması 7,1 kata kıyasla daha yavaş, buna karşın özkaynak artışı varlık artışından daha hızlı olduğundan, özkaynakların varlık finansmanına katkısı %30,6'dan %41,8'e yükselmiştir. Sanayi dalı duran varlıklarının tümünü özkaynak ile fonladığı gibi işletme faaliyetinde kullandığı serbest özkaynağı da bulunmaktadır.

2001-2010 döneminde sanayi dalında da, sanayi genelinde olduğu gibi varlık ve özkaynak artışının büyük bölümü 2001-2004 yılları arasındaki yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi sonucu hesaba gelmiştir.

Finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği ölçüsü olan devir hızları, sanayi dalında belirgin biçimde artmış; özsermaye devir hızı yılda 3,60 kezden 3,90'a yükselirken, varlık (aktif) devir hızı 1,10'dan 1,64'e, işletme sermayesi devir hızı da 1,94'ten 2,62'ye yükselmiştir. Sanayi dalında firmalar 2001 yılında ortalama 188 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, işletme sermaye yöneliminde artan etkinlik sonucu, bu süreyi 2010 yılında 139 güne indirmişlerdir. Devir hızlarının yükselmesi, varlık ve özsermaye karlılığı üzerinde olumlu etki yaparken, genişleyen iş hacminin gerektirdiği finansman ihtiyacını da göreceli olarak azaltmıştır.

Sanayi dalında toplu bilanço karı (ticari kar) 2001-2010 döneminde sabit fiyatla %710,9 gibi yüksek oranlı artış göstermiştir. Taşıt Araçları Sanayii, 249 büyük firma kapsamında inceleme döneminde karı en hızlı artan sanayi dalı olmuştur. Kar artışına paralel olarak sanayi dalında karlılık oranları da yükselmiş; özsermaye karlılığı %11,2'den %23,9'a, satış karlılığı %3,1'den %6,1'e, ekonomik karlılık da %10,7'den %23,4'e yükselmiştir.

2010 yılı itibariyle sanayi dalı, karlılık oranları açısından sektörel sıralamada; ekonomik karlılıkta ikinci, özsermaye karlılığında üçüncü, satış karlılığında ise sekizinci sırada bulunmaktadır. Sanayi dalında satış karlılığının göreceli olarak düşük olmasına karşın, yaratılan net katma değer ve özsermaye devir hızının yüksekliği nedeniyle, ekonomik karlılık ve özsermaye karlılık oranları yüksektir.

Sanayi dalında 2001-2010 istihdam %62,3 oranında artmış; sanayi dalı istihdam artış hızı açısından sektörel sıralamada ikinci sırada yer almış, istihdamdaki payı da %13,8'den %17,7'ye yükselmiştir. Sanayi dalında 2001-2010 döneminde işgücü emek verimliliği artmış, sabit fiyatlarla, ücretle çalışan başına bilanço karı %389,6, yaratılan net katma değer %273,3, üretimden satış %136,2, satış hasılatı da %156,2 gibi yüksek oranlarla, 249 büyük firma ortalaması üstünde artmıştır.

Sanayi dalı 2010 yılı itibariyle işgücü verimliliği ölçütlerine göre sektörel sıralamada yaratılan net katma değerde üçüncü, satış hasılatında dördüncü, üretimden satışlarda beşinci ve bilanço karında altıncı sırada bulunmaktadır.

Taşıt Araçları Sanayii, 2001-2010 döneminde göreceli olarak hızla büyüyen, 249 büyük firma kapsamında üretimden satış, satış hasılatı, yaratılan net katma değer, bilanço karı, istihdam ve ihracat ölçütlerine göre payı artan, karlılığı ve işgücü verimliliği yükselen, montaj ağırlıklı olarak dış pazarlara dönük üretim yapısı nedeniyle konjonktürel duyarlılığı yüksek bir sanayi dalı görünümündedir.

II-10 MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI SEKTÖRÜ

Genel Değerlendirme

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründen 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamına 4 firma girmektedir.

Alt sektörün inceleme kapsamına giren 4 firma ile sınırlı olarak 2010 yılı itibariyle 249 firma kapsamında payları; firma sayısı olarak %1,6, üretimden satışlarda cari fiyatla %2, sabit fiyatla %1,4, satış hasılatında cari fiyatla %1,7, sabit fiyatla %1,2, yaratılan net katma değerde cari fiyatla %4,8, sabit fiyatla %3,4, toplam bilanço karında cari fiyatla %5,7, sabit fiyatla %3,8, ihracatta cari ABD doları değeriyle %1,6 ve istihdamda çalışan kişi sayısı olarak %4,1'dir.

Alt sektörde, 2001-2010 döneminde fiyatlar sanayi sektörü ortalamasından daha hızlı arttığından, alt sektörün 249 büyük firma içinde sabit fiyatla payları, cari fiyatla paylarına göre daha düşüktür.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü göreceli olarak yavaş büyüyen bir faaliyet dalı olduğundan, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma içinde payları genelde azalmıştır. Alt sektörün inceleme döneminde 249 büyük içinde payları cari fiyatlarla üretimden satışlarda %2,3'den %2'ye, satış hasılatında %1,9'dan %1,7'ye, yaratılan net katma değerde %9'dan %4,8'e, toplam bilanço karında %6,3'ten %5,2'ye, istihdamda çalışan kişi sayısı olarak %7'den %4,1'e gerilemiş, yalnız ihracatta ihmal edilebilir tutardan %1,6'ya yükselmiştir.

Alt sektör, çeşitli ölçütlere göre 249 büyük firma içindeki paylarının, firma sayısı payına göre daha yüksek oluşu, alt sektörde işletme ölçeğinin, 249 büyük firma ortalamasından daha büyük olduğunu göstermektedir.

II-10.1 Üretimden Satışlar

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları, yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-10.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-10.1 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	897.055.320	520.635.705	-	-
2002	1.254.858.990	526.367.026	39,9	1,1
2003	1.413.765.108	511.677.564	12,7	-2,8
2004	1.746.987.486	540.361.115	23,6	5,6
2005	1.917.584.720	541.079.210	9,8	0,1
2006	2.302.435.866	572.033.756	20,1	5,7
2007	2.657.182.346	571.559.980	15,4	-0,1
2008	3.308.134.339	608.560.401	24,5	6,5
2009	2.855.942.689	475.119.396	-13,7	-21,9
2010	3.758.058.692	583.640.114	31,6	22,8

Alt sektörde üretimden satışlar inceleme kapsamına giren 4 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 4,22 kat artarken, sabit fiyatlarla %12,1 oranında artmış,

yıllık ortalama artış hızı da %1,3 düzeyinde kalmıştır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, krizden en fazla etkilenen faaliyet dallarından biri olmuş; üretimden satışlar 2009 yılında sabit fiyatlarla %21,9 oranında azalırken, izleyen 2010 yılında baz etkisiyle artış hızı %22,8 olarak inceleme döneminin en yüksek artış hızı olarak hesaplanmıştır. Ancak 2010 yılında üretimden satışlar, sabit fiyatla 2008 düzeyinin yine de %4,1 oranında gerisinde kalmıştır.

Alt sektörde üretimden satış artış hızı, 249 büyük firma genelinin altında olduğundan; sektörün üretimden satış içindeki payı cari fiyatlarla %2,3'ten %2'ye, sabit fiyatla da %2,4'ten %1,4'e gerilemiştir.

Alt sektör, 2001 yılında üretimden satış ölçütüne göre sektörel sıralamada dokuzuncu sırada iken, 2010 yılında sıralamadaki yeri gerilemiş, ancak iki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi'nin bir üst sırasında yer alabilmiştir.

II-10.2 Satış Hasılatı

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı yıllar itibariyle, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-10.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-10.2 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	907.568.519	526.737.388	-	-
2002	1.270.993.151	533.134.711	40,0	1,2
2003	1.432.597.590	518.493.518	12,7	-2,7
2004	1.800.405.156	556.883.748	25,7	7,4
2005	1.927.339.230	543.831.611	7,1	-2,3
2006	2.324.625.065	577.546.600	20,6	6,2
2007	2.657.535.888	571.636.027	14,3	-1,0
2008	3.322.043.895	611.119.186	25,0	6,9
2009	3.580.821.182	595.711.393	7,8	-2,5
2010	3.936.085.446	611.288.313	9,9	2,6

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı 2001-2010 döneminde ortalama %95,5 düzeyinde olduğundan, satış hasılatı üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir. İnceleme döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 4,3 kat artarken, sabit fiyatla artış %16,1 düzeyinde kalmış; yıllık ortalama artış hızı ise %1,7 oranında gerçekleşmiştir.

Alt sektörde inceleme döneminde 2003, 2005, 2007 ve 2009 yıllarında satış hasılatı azalırken, satış hasılatı en hızlı artışı sabit fiyatla %7,4 olarak 2004 yılında göstermiştir. Satış hasılatı, yıllar itibariyle düzenli gelişme göstermemiş olmakla beraber, dalgalanmanın boyutu ekisi %2,7 ile artı %7,4 aralığında sınırlı kalmıştır.

Alt sektörde satış hasılatı 249 büyük firma geneline göre daha yavaş arttığından, alt sektörün satış hasılatı içindeki payı cari fiyatlarla %1,9'dan %1,7'ye, sabit fiyatla ise

daha belirgin biçimde %1,9'dan %1,2'ye gerilemiştir. Satış hasılatı ölçüsüne göre de alt sektör, 2001 yılında sektörel sıralamada dokuzuncu sırada iken, 2010 yılında sadece Diğer İmalat Sanayii'nin üstünde yer almıştır.

II-10.3 İhracat

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde cari ABD doları değerleriyle ihracatı ve İhracat/Satış Hasılatı oranı yıllar itibariyle Tablo II-10.3'te gösterilmiştir.

Tablo II-10.3 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe İhracat

Yıllar	İhracat (Bin USD)	Yıllık Değişim (%)	İhracat/Satış Hasılatı (%)
2001	0	-	-
2002	185.897	-	22,0
2003	205.910	10,8	21,5
2004	250.671	21,7	19,8
2005	298.687	19,2	20,8
2006	372.876	24,8	23,0
2007	398.143	6,8	19,5
2008	547.335	37,5	21,3
2009	454.954	-16,9	19,7
2010	656.277	44,3	25,0

Alt sektörün, inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak, 2001 yılında ihracatı ihmal edilebilir boyutta iken, 2002-2010 döneminde cari dolar değeri ile %253, yıllık ortalama olarak da %21 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde yıllık ihracat artış hızı eksi %16,9 ile artı %44,3 arasında değişmiştir. Alt sektörde ihracat kriz yılı olan 2009 yılında azalırken, en hızlı artışı baz etkisiyle 2010 yılında göstermiştir.

Sektörün yıllık ihracat artış hızı 249 büyük firma ortalaması olan %16,7'nin üstünde olduğundan, inceleme döneminde alt sektörün ihracat içindeki payı ihmal edilebilir düzeyden %1,6'ya yükselmiştir.

2001-2010 döneminde sektör ihracata yönelmiş de İhracat/Satış Hasılatı oranı dönem ortalaması (2002-2010) %21,4 olarak 249 büyük firma genelinin altında kalmıştır. Bununla beraber alt sektörde 2010 yılında İhracat/Satış Hasılatı %25 seviyelerine kadar yükselerek, dönem içindeki en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

II-10.4 Katma Değer

II-10.4.1 Net Katma Değer

Alt sektörde inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-10.4.1'de gösterilmiştir.

Alt sektörlerde inceleme kapsamındaki firmaların yarattığı net katma değer cari fiyatlarla 3,6 kat artarken, sabit fiyatlarla net katma değer -%4,8 oranında azalmıştır.

Alt sektörde yaratılan net katma değer 2003, 2004, 2005, 2007 ve 2010 yıllarında bir önceki yıla göre azalmış; yaratılan net katma değer en hızlı artışı %7,5 olarak 2008 yılında gösterirken, en hızlı düşüş eksi %10,7 olarak 2003 yılında yaşanmıştır. 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer sabit fiyatla tutar olarak en yüksek düzeyine 2002 yılında ulaşmıştır.

Tablo II-10.4.1 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	431.873.505	250.652.063	-	-
2002	616.549.418	258.619.722	42,8	3,2
2003	638.253.260	231.000.094	3,5	-10,7
2004	683.869.735	211.527.911	7,1	-8,4
2005	718.874.014	202.842.555	5,1	-4,1
2006	847.571.727	210.576.827	17,9	3,8
2007	965.775.494	207.738.330	13,9	-1,3
2008	1.214.475.800	223.413.503	25,8	7,5
2009	1.435.264.738	238.773.039	18,2	6,9
2010	1.535.892.963	238.529.735	7,0	-0,1

Alt sektörde 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer reel olarak azalmış olduğundan, alt sektörün 249 büyük firma kapsamında net katma değer içindeki payı cari fiyatlarla %9'dan %4,8'e, sabit fiyatla da %9,5'ten %3,4'e gerilemiştir.

Alt sektör, yaratılan net katma değer ölçütüne göre 2001 yılında sektörel sıralamada altıncı sırada yer alırken, 2010 yılında dokuzuncu sıraya gerilemiştir.

II-10.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer üretim faktörleri arasında

Tablo II-10.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	181.696.262	-	72,5	14.553.215	-	5,8	1.497.375	-	0,6	52.905.211	-	21,1
2002	164.009.777	-9,7	63,4	5.899.786	-59,5	2,3	3.404.242	127,3	1,3	85.305.917	61,2	33,0
2003	159.866.653	-2,5	69,2	5.018.642	-14,9	2,2	5.579.400	63,9	2,4	60.535.399	-29,0	26,2
2004	153.933.685	-3,7	72,8	453.819	-91,0	0,2	6.571.898	17,8	3,1	50.568.509	-16,5	23,9
2005	155.060.543	0,7	76,4	3.262.430	618,9	1,6	-	-	-	44.519.582	-12,0	21,9
2006	138.941.504	-10,4	66,0	5.465.457	67,5	2,6	-	-	-	66.169.866	48,6	31,4
2007	128.298.490	-7,7	61,8	22.926.963	319,5	11,0	-	-	-	56.512.877	-14,6	27,2
2008	114.054.189	-11,1	51,1	27.480.138	19,9	12,3	-	-	-	81.879.175	44,9	36,6
2009	103.967.590	-8,8	43,5	12.945.828	-52,9	5,4	-	-	-	121.859.621	48,8	51,0
2010	99.977.297	-3,8	41,9	6.626.192	-48,8	2,8	-	-	-	131.926.246	8,3	55,3

ücret, faiz ve kar olarak dağılımı yıllar itibariyle Tablo II-10.4.1.1'de gösterilmiştir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasındaki bölüşümü, sanayideki genel eğilime uyumlu olarak değişmiş; net katma değer içinde ücretin payı %72,5'ten %41,9'a, ödenen faizlerin payı da %5,8'den %2,8'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı dramatik bir artışla %21,1'den %55,3'e yükselmiştir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde ödenen toplam ücret sabit fiyatlarla %45 oranında azalmış, aynı dönemde ücretle çalışan sayısı da %25,8 oranında azaldığından, çalışan kişi başına reel ücret azalışı %25,8 düzeyinde kalmıştır. İnceleme döneminde Toplam Ücret/Üretimden Satışlar oranı da hemen hemen yarı yarıya azalmış %34,9'dan %17,1'e gerilemiştir.

II-10.4.2 Brüt Katma Değer

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-10.4.2'de verilirken, yıllar itibariyle Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları da grafikte gösterilmiştir.

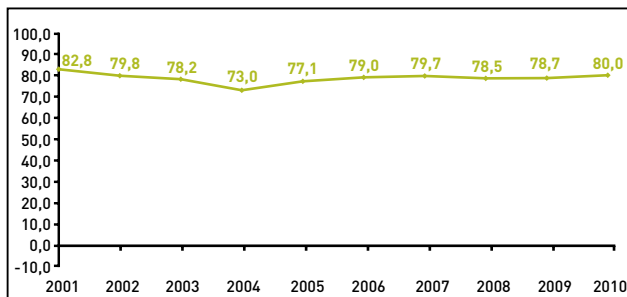
Tablo II-10.4.2 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	521.292.171	302.549.142	-	-
2002	772.766.851	324.147.169	48,2	7,1
2003	816.564.648	295.535.522	5,7	-8,8
2004	937.077.795	289.847.756	14,8	-1,9
2005	931.817.201	262.928.104	-0,6	-9,3
2006	1.072.686.869	266.506.054	15,1	1,4
2007	1.212.024.401	260.706.475	13,0	-2,2
2008	1.546.503.885	284.492.988	27,6	9,1
2009	1.824.373.621	303.505.843	18,0	6,7
2010	1.919.579.973	298.117.716	5,2	-1,8

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer cari fiyatlarla 3,7 kat artarken, sabit fiyatla -%1,5 oranında azalmıştır. Alt sektörde inceleme döneminde yaratılan net katma değerün sabit fiyatla tutar olarak en yüksek düzeyine ulaştığı yıl 2002 yılı olmuştur.

Alt sektörde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı belirgin bir değişme göstermemiş; inceleme dönemi

Grafik II-10.4.2 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

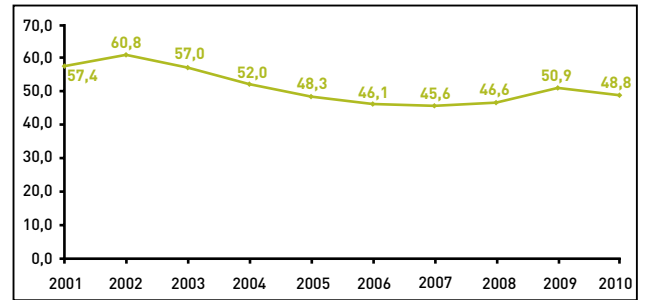

başında %82,8 iken, dönem sonunda %80, dönem ortalaması olarak da %78,7 olmuştur. Alt sektörde bu oranın yüksekliği, sektör ürünleri üzerinde dolaylı vergi oranının göreceli olarak düşük olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca sektörün emek yoğun oluşu da, söz konusu oranın yüksekliğinde bir diğer etken olmaktadır.

II-10.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmada inceleme döneminde gösterdiği gelişmeler Grafik II-10.5'te gösterilmiştir.

Grafik II-10.5 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Dikey Tamlaşma Oranları (%)

Alt sektörde 2001-2010 döneminde üretimde dikey bütünleşme derecesi %57,4'ten %48,8'e gerilemiş olmakla beraber; dönem ortalaması %51,4 olarak, yine de 249 büyük firma geneline ait %32,8'lik ortalamanın oldukça üstündedir. Alt sektörde yaratılan net ve brüt katma değerün azalışı, alt sektörün fiziki girdilerinin bir bölümünü iç üretim yerine, işletme dışı tedarikle yaptığı izlenimini vermektedir. Oranın düşüşünde aritmetiğin etkisi de, oranın payı (brüt katma değer) azalırken, paydanın (satışların) artışı da dikkate alınmalıdır.

II-10.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın toplam varlık tutarında (aktif büyüklüğünde) ve varlıkların dönen ve duran varlık dağılımındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-10.6'da gösterilmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmaların 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla aktif büyüklüğü 6,2 kat, 249 büyük firma ortalamasının üstünde artmıştır. Alt sektörde de varlık artışının büyük bölümü, sanayi sektörünün genelinde olduğu gibi, 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaba alınmıştır. Varlık artışı 2001-2004 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 3,7 kat olurken, 2004-2010 döneminde %69,8 düzeyinde kalmıştır.

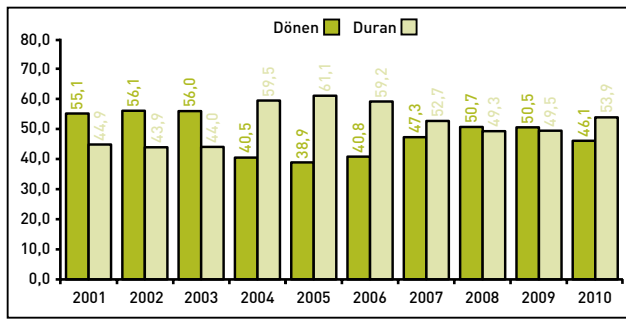
Alt sektörün varlık yapısı değişmiş, dönen varlıkların payı %55,1'den %46,1'e gerilerken, duran varlıkların payı %44,9'dan %53,9'a yükselmiştir. Varlık yapısının değişiminde de 2001-2004 döneminde duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine tabi olması

Tablo II.10.6 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	708.261.409	-	390.534.476	-	317.726.933	-
2002	1.138.245.027	60,7	638.161.298	63,4	500.083.729	57,4
2003	1.482.932.500	30,3	829.862.424	30,0	653.070.076	30,6
2004	2.591.022.939	74,7	1.049.770.414	26,5	1.541.252.525	136,0
2005	2.698.822.925	4,2	1.050.345.948	0,1	1.648.476.977	7,0
2006	3.289.901.960	21,9	1.343.270.821	27,9	1.946.631.139	18,1
2007	3.595.542.361	9,3	1.701.097.503	26,6	1.894.444.858	-2,7
2008	3.863.158.490	7,4	1.958.567.607	15,1	1.904.590.883	0,5
2009	4.272.530.115	10,6	2.159.758.731	10,3	2.112.771.384	10,9
2010	4.398.486.245	2,9	2.028.046.931	-6,1	2.370.439.314	12,2

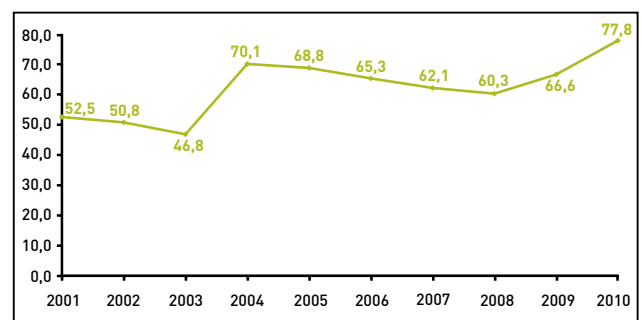
etkili olmuştur. 2010 tarihi itibarıyla alt sektörde çalışan kişi başına duran varlık yatırımının 155,3 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalaması olan 260,7 bin TL'nin altında oluşu da alt sektörün emek yoğun olduğunu göstermektedir.

Grafik II-10.6 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

faaliyet dalı, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörüdür. Sektörde ödenen faizlerin yaratılan net katma değer içindeki payının 2010 yılında %2,8 düzeyinde oluşu da, alt sektörün finans yapısının bu özelliğini yansıtmaktadır.

Grafik II-10.7 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Yıllar İtibarıyla Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-10.7 Özsermaye

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye tutarları yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-10.7'de gösterilmiştir.

Tablo II-10.7 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	372.083.283	-	-
2002	577.955.454	205.872.171	55,3
2003	694.094.591	116.139.137	20,1
2004	1.815.908.968	1.121.814.377	161,6
2005	1.855.895.197	39.986.229	2,2
2006	2.148.090.485	292.195.288	15,7
2007	2.233.790.398	85.699.913	4,0
2008	2.327.956.037	94.165.639	4,2
2009	2.844.807.832	516.851.795	22,2
2010	3.421.594.662	576.786.830	20,3

Alt sektörde özkaynaklar 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 9,2 kat, 249 büyük firma ortalamasında 7,1 kat olan artıştan daha hızlı artmıştır. Sektörde de özkaynak artışının büyük bir bölümü, 4,9 katı, 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaba oluşmuştur. 2004-2010 döneminde ise cari fiyatlarla özkaynak artışı %88,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Sektörde özkaynaklar varlıklardan daha hızlı arttığından, varlık finansmanında özkaynak katkısı 2001-2010 döneminde %52,5'den %77,8'e yükselmiştir. 2010 yılında finansmanda özkaynak katkısının en yüksek olduğu

II-10.8 Devir Hızları

Araştırmada finansal verimlilik ya da varlık kullanımında etkinlik ölçüsü olarak kullanılan özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarının, sektörde inceleme kapsamına giren 4 firmada 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler yıllar itibarıyla Tablo II-10.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-10.8 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörü Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	2,44	1,28	2,32
2002	2,20	1,12	1,99
2003	2,06	0,97	1,73
2004	0,99	0,69	1,72
2005	1,04	0,71	1,83
2006	1,08	0,71	1,73
2007	1,19	0,74	1,56
2008	1,43	0,86	1,70
2009	1,26	0,84	1,66
2010	1,15	0,89	1,94

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmalarla sınırlı olarak 2001-2010 döneminde devir hızları belirgin biçimde yavaşlamış; özsermaye devir hızı yılda 2,44 kezden 1,15 keze, varlık devir hızı 1,28'den 0,89'a ve işletme sermayesi devir hızı da 2,32'den 1,94'e gerilemiştir.

Alt sektörlerde inceleme döneminin başında inceleme kapsamındaki firmalar 157 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2010 yılında 188 güne yükselmiş, işletme sermayesi yönetiminde etkinlik daha da azalmıştır. Alt sektörde devir hızları yavaşladığı gibi, devir hızları, işletme sermayesi devir hızı dışında, 249 büyük firma ortalamasının da altında bulunmaktadır.

II-10.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-10.9.1 Toplu Kar

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde toplu karın yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-10.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-10.9.1 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	163.835.182	95.087.163	-	-
2002	307.317.626	128.908.400	87,6	35,6
2003	261.221.184	94.542.593	-15,0	-26,7
2004	322.051.919	99.613.956	23,3	5,4
2005	212.666.742	60.007.546	-34,0	-39,8
2006	341.512.392	84.847.799	60,6	41,4
2007	393.714.072	84.687.905	15,3	-0,2
2008	640.947.833	117.907.990	62,8	39,2
2009	923.548.094	153.643.003	44,1	30,3
2010	1.002.064.921	155.624.308	8,5	1,3

Alt sektörde inceleme kapsamındaki firmaların 2001-2010 döneminde toplam bilanço karı cari fiyatlarla 6,1 kat artarken, sabit fiyatla artış %63,7 oranında olmuş; kar sabit fiyatla yıllık ortalama %5,6 hızla artmıştır.

Alt sektörde toplam bilanço karı da 249 büyük firma genelinden daha yavaş arttığından, 2001-2010 döneminde alt sektörlerin toplam bilanço karı içindeki payı; cari fiyatlarla %6,3'ten %5,2'ye, sabit fiyatla da %6,2'den %3,8'e gerilemiştir. Alt sektörlerin toplam kar ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de gerilemiş; beşinci sıradan altıncı sıraya inmiştir.

II-10.9.2 Karlılık Oranları

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmanın 2001-2010 döneminde karlılık oranları; özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranları olarak Tablo II-10.9.2'de gösterilmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak, özsermaye karlılığı ile ekonomik karlılık oranları düşerken, satış karlılığı oranı yükselmiştir. Özsermaye karlılığı %44'ten %29,3'e, ekonomik karlılık oranı da %61'den %34,9'a gerilemiş olmasına karşın, 2010 yılı itibariyle de alt sektör, gerek özsermaye karlılığı, gerek ekonomik karlılıkta ilk sıradaki yerini korumaktadır.

Tablo II-10.9.2 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörü Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar/ Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	44,0	18,1	61,0
2002	53,2	24,2	54,2
2003	37,6	18,2	43,0
2004	17,7	17,9	26,4
2005	11,5	11,0	26,6
2006	15,9	14,7	25,8
2007	17,6	14,8	26,9
2008	27,5	19,3	31,4
2009	32,5	25,8	33,6
2010	29,3	25,5	34,9

Alt sektörde satış karlılığı %18,1'den %25,5'e yükselirken, özsermaye karlılığının gerilemesi, devir hızı yavaşlığının sonucudur. Alt sektör satış karlılığında, 2010 yılı itibariyle Elektrik sektöründen sonra sektörler arasında ikinci sıradadır.

Alt sektörde ekonomik karlılığın yüksek düzeyde oluşması, sektörün emek yoğun oluşunun bir sonucudur.

II-10.10 İstihdam

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firmada 2001-2010 döneminde istihdam, ücretle çalışan sayısı olarak, yıllar itibariyle Tablo II-10.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-10.10 Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektöründe Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı (Kişi)	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	20.577	-	-
2002	19.125	-1.452	-7,1
2003	17.320	-1.805	-9,4
2004	18.222	902	5,2
2005	17.726	-496	-2,7
2006	17.481	-245	-1,4
2007	17.092	-389	-2,2
2008	15.881	-1.211	-7,1
2009	15.476	-405	-2,6
2010	15.267	-209	-1,4

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak çalışan kişi sayısı %25,8 oranında azalmıştır. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında istihdamı azalan iki sektörden birisidir. İstihdamı azalan diğer sektör ise Elektrik sektörüdür. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe çalışan sayısındaki oransal olarak azalış, Elektrik sektöründen daha yüksektir.

Alt sektörde istihdam azalması sonucu, alt sektörün 249 büyük firma kapsamında istihdamdaki payı %7'den %4,1'e gerilerken, çalışan sayısına göre sektörel sıralamadaki yeri de yedinci sıradan sekizinci sıraya inmiştir.

II-10.11 İşgücü Verimliliği

Araştırmada işgücü verimliliği ölçüsü olarak kullanılan çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatı tutarları, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörlerinde inceleme kapsamına giren 4 firmada yıllar itibariyle iki tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-10.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	7.962	4.621	20.988	12.181
2002	16.069	6.740	32.238	13.523
2003	15.082	5.459	36.851	13.337
2004	17.674	5.467	37.530	11.608
2005	11.997	3.385	40.555	11.443
2006	19.536	4.854	48.485	12.046
2007	23.035	4.955	56.505	12.154
2008	40.359	7.424	76.474	14.068
2009	59.676	9.928	92.741	15.429
2010	65.636	10.194	100.602	15.624

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarla sınırlı olarak 2001–2010 döneminde işgücü verimlilik oranları sabit fiyatla, çalışan kişi başına bilanço karı %120,6 yaratılan net katma değer %28,3, üretimden satışlar %51,1 ve satış hasılatı da %56,4 oranında artmıştır.

Alt sektörde çalışan kişi başına bilanço karı dışındaki diğer işgücü verimlilik ölçütleri, 249 büyük firma ortalamasının oldukça altındadır.

Alt sektörde işgücü verimlilik artışı 249 büyük firma ortalamasına göre yavaştır. Artış hızı yönünden sektörel sıralamada alt sektör, çalışan kişi başına bilanço karı ve satış hasılatı artışında beşinci, üretimden satış artışında altıncı, yaratılan net katma değer artışında da dokuzuncu sıradadır.

Tablo II-10.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	43.595	25.302	44.106	25.598
2002	65.614	27.522	66.457	27.876
2003	81.626	29.543	82.713	29.936
2004	95.872	29.654	98.804	30.561
2005	108.179	30.525	108.730	30.680
2006	131.711	32.723	132.980	33.039
2007	155.464	33.440	155.484	33.445
2008	208.308	38.320	209.184	38.481
2009	184.540	30.700	231.379	38.493
2010	246.156	38.229	257.817	40.040

II-10.12 Bulgu Özeti

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme kapsamına giren 4 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 dönemine ilişkin faaliyet sonuçları şöyle özetlenebilir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde sabit fiyatla yıllık ortalama olarak üretimden satış ve satış hasılatı %1,7, toplam kar %5,6, ihracat %21 oranında artmış, buna karşılık yaratılan net katma değer %4,8, istihdam çalışan kişi sayısı olarak %25,8 oranında azalmıştır.

Özetlenen verilerin ortaya koyduğu gibi, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü karlılık düzeyinin yüksek olmasına karşın, 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 döneminde göreceli payı gerileyen bir faaliyet alanıdır. Alt sektörde 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü geneline göre daha hızlı yükseldiğinden, göreceli gerilemiş ya da yavaşlama sabit fiyatlarla daha da belirgindir.

Alt sektörün 2001-2010 döneminde çeşitli ölçütlere göre 249 büyük firma içinde payları; üretimden satışlarda cari fiyatlarla %2,3'ten %2'ye, sabit fiyatla %2,4'ten %1,4'e; satış hasılatında cari fiyatlarla %1,9'dan %1,7'ye, sabit fiyatla %1,9'dan %1,2'ye; yaratılan net katma değerde cari fiyatlarla %9'dan %4,8'e, sabit fiyatla %9,5'ten %3,4'e; toplu bilanço karında cari fiyatlarla %6,3'ten %5,2'ye, sabit fiyatla %6,2'den %3,8'e ve istihdamda da çalışan kişi sayısı olarak %7'den %4,1'e gerilemiştir. Alt

sektörün 2001 yılında ihracatı istatistiksel olarak anlamlı bir boyutta değil iken, 2010 yılında 249 firma toplamında %1,6 düzeyine yükselmiştir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalar, sayı olarak 249 büyük firmanın %1,6'sını oluştururken; üretimden satışlar, satış hasılatı, katma değer ve istihdam olarak payının daha yüksek düzeylerde oluşu, firmaların işletme ölçeğinin 249 büyük firma ortalamasından daha büyük olduğunu göstermektedir.

Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranının %95,5 düzeyinde oluşu, firmaların üretim dışındaki ticari faaliyetlerinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Alt sektör ağırlıklı olarak iç pazar için üretimde bulunmakla beraber, 2000'li yıllarda dış pazarlara da yönelmiş; İhracat/Satış Hasılatı oranı 2010 yılında %25 seviyesine kadar yükselmiştir.

Alt sektörde dolaylı vergi yükünün göreceli olarak düşük düzeyde oluşu, alt sektörde üretimin emek yoğun oluşu ve alt sektörün dış pazarlara da yönelmesi; alt sektörde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının dönem ortalaması olarak %78,7 gibi 249 büyük firma ortalaması olan %39,4'ün çok üstünde oluşmasına yol açan etkenlerdir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer reel olarak azalışının yanı sıra, net katma değer reel üretim faktörleri arasında paylaşımı da değişmiş; genel eğilime uygun olarak ücretin payı %72,5'ten %41,5'e, faizin payı da %5,8'den %2,8'e gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise %21,1'den %55,3'e yükselmiştir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde üretimde dikey tamlama derecesini gösteren Brüt Katma Değer/Satışlar oranı %57,4'ten %48,8'e gerilemiş, dönem ortalaması ise %51,4 olmuştur. İnceleme döneminde alt sektörde satışlar reel olarak artarken, yaratılan brüt katma değerde düşüş aritmetik olarak alt sektörde üretimde dikey tamlamanın azaldığı izlenimini vermektedir. Bununla beraber 2001-2010 döneminde alt sektörde çalışan sayısında ve brüt katma değerde azalış, satışların reel olarak artışı alt sektörde inceleme kapsamındaki firmaların fiziki girdilerinin bir bölümünü işletme dışından sağladıklarını göstermektedir.

Alt sektörlerde 2001-2010 döneminde varlıklar (aktif büyüklüğü) cari fiyatlarla 6,3 kat, 249 büyük firma ortalaması 5,3 katın üstünde artmıştır. Alt sektörde varlık yapısı değişmiş; duran varlıkların payı %44,9'dan %53,9'a yükselirken, dönen varlıkların payı %55,1'den %46,1'e gerilemiştir. Varlık yapısı değişiminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkili olmakla beraber, duran varlıklar artarken çalışan sayısındaki belirgin azalış,

alt sektörde bir ölçüde sermaye-emek ikamesi olduğu izlenimini vermektedir. İkame etkisine karşın, sektörde çalışan kişi başına duran varlık yatırımının 2010 yılında 155,3 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalaması olan 260,7 bin TL'nin altında oluşu, alt sektörde üretimin emek yoğun olduğunu göstermektedir.

Alt sektörde inceleme döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 9,3 kat, 249 büyük firma ortalamasının 7,1 kat artışından daha hızlı artmıştır. Öz kaynak artışının da önemli bir bölümü 2001-2004 döneminde yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaben olmuştur. Özkaynaklar, varlık toplamından daha hızlı arttığından, özkaynakların inceleme döneminde varlık finansmanındaki payı %52,5'ten, %77,8'e yükselmiştir. Alt sektör finansmanda özkaynak katkısının en yüksek olduğu faaliyet alanıdır. Alt sektörde finansmanda özkaynak katkısının yüksek oluşu nedeniyle ödenen faizlerin katma değer içindeki payı, 2010 yılında %2,8 gibi çok düşük düzeyde kalmaktadır.

Alt sektörde üretim faaliyetinin özelliği olarak devir hızları göreceli olarak yavaşken, 2001-2010 döneminde daha da yavaşlamıştır. Özsermaye devir hızı 2,44 kez/yıldan 1,15'e, varlık devir hızı 1,28'den 0,89'a, işletme sermayesi devir hızı da 2,32'den 1,94'e gerilemiştir. Alt sektörde inceleme kapsamına giren firmalar 2001 yılında 157 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süre 2010 yılında 188 güne yükselmiştir. Devir hızının yavaşlaması işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin azaldığını göstermektedir. Devir hızlarının yavaşlaması, özsermaye ve varlık karlılıkları üzerinde de olumsuz etki yapmıştır.

Alt sektörde olumlu gelişme, bilanço karının (ticari karın) 2001-2010 döneminde sabit fiyatla %63,6 oranında artmasıdır. Kar artışına karşın alt sektörde kar artış hızı, 249 büyük firma genelinin altında kaldığından alt sektörün toplam karda sektörel payı %6,3'ten %5,2'ye gerilemiştir.

2001-2010 döneminde alt sektörde satış karlılığının artmasına, %18,1'den %25,5'e yükselmesine karşın, özsermaye karlılığı %44'ten %29,3'e, ekonomik karlılık da %61'den %34,9'a gerilemiştir. Alt sektörde özsermaye devir hızının yavaşlaması ve yaratılan net katma değer in reel olarak azalışı, özsermaye ve ekonomik karlılık oranlarında düşüşe yol açmıştır. Bu gerilemeye karşın alt sektör, 2010 yılında özsermaye ve ekonomik karlılıkla ilk, satış karlılığında ise ikinci sırada bulunmaktadır.

Alt sektör, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında istihdamı azalan iki alt sektörden biridir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe inceleme döneminde istihdam %25,8 oranında azalmıştır. Bu azalışta sermaye-emek ikamesi yanı sıra, alt sektörde üretimde dikey tamlama derecesinin düşmesi de etkili olmuştur.

Alt sektörde işgücü, emek verimliliği artmış; sabit fiyatla

çalışan kişi başına bilanço karı %120,6, yaratılan net katma değer %28,3, üretimden satışlar %51,1 ve satış hasılatı da %56,4 oranında artmıştır. Ancak, çalışan kişi başına bilanço karı dışındaki diğer işgücü verimlilik ölçüleri, 249 büyük firma ortalamasının altında kalmıştır.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında göreceli olarak yavaş büyüyen, sektörel payları azalan; buna karşın, karlılığı yüksek ve dış pazarlara dönük üretime yönelik bir faaliyet dalı görüntüsü vermektedir.

II-11 ELEKTRİK SEKTÖRÜ

Genel Değerlendirme

Elektrik alt sektöründen 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamına giren firma sayısı 7'dir.

Elektrik alt sektörü çeşitli ölçütlere göre 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma içindeki payları; firma sayısı olarak %2,8, üretimden satışlarda cari fiyatla %6,1, sabit fiyatla %5, satış hasılatında cari fiyatla %5,4, sabit fiyatla %4,4, net katma değerde cari fiyatla %14,9, sabit fiyatla %12,2, toplam bilanço karında cari fiyatla %26,2, sabit fiyatla %25,7, istihdamda da çalışan kişi sayısı olarak %3'tür. Sektörün ihracatı yok denilecek kadar azdır.

Elektrik alt sektöründe inceleme döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasından daha hızlı arttığından, 2010 yılı itibariyle cari fiyatla 249 büyük firma içindeki payları sabit fiyata göre çok daha yüksektir. Elektrik alt sektörü hızlı gelişen bir faaliyet alanı olduğundan, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında çeşitli ölçütlere göre payları, istihdam dışında genelde artmıştır.

Sektörün 249 büyük firma içinde 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla payları; üretimden satışlarda %3,6'dan %6,1'e, satış hasılatında %3'ten %5,4'e, net katma değerde %1,5'ten %14,9'a, toplam bilanço karında %13,1'den %26,2'ye yükselmiş, yalnız istihdamda %4,7'den %3'e gerilemiştir.

Sabit fiyatlarla ise pay artışı daha sınırlı boyutta kalmıştır. Elektrik sektörünün 249 büyük firma kapsamındaki sabit fiyatla payları; üretimden satışlarda %2,9'dan %5'e, satış hasılatında %2,4'ten %4,4'e, yaratılan net katma değerde %1,2'den %12,2'ye ve toplam bilanço karında ise %10,2'den %22'ye yükselmiştir.

Elektrik sektörü 249 büyük firma kapsamında göreceli olarak hızlı büyüdüğünden, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamadaki yeri de yükselmiştir. Dönem başı-sonu itibarıyla üretimden satış ve satış hasılatında sekizinci sıradan altıncı sıraya, yaratılan katma değerde dokuzuncu sıradan üçüncü sıraya yükselmiş, toplam karda ve istihdamda ikinci ve dokuzuncu sırada olan yerleri ise değişmemiştir.

Elektrik sektörünün 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre paylarının, firma sayısına göre çok yüksek olması; sektörde işletme ölçeğinin, büyük firmalar ortalamasından büyük olduğunu göstermektedir.

II-11.1 Üretimden Satışlar

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın inceleme döneminde üretimden satışları, yıllar itibariyle, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-11.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-11.1 Elektrik Sektöründe Üretimden Satışlar

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	1.395.860.943	646.830.835	-	-
2002	4.233.913.244	1.578.051.899	203,3	144,0
2003	3.450.530.008	1.246.128.569	-18,5	-21,0
2004	4.190.791.081	1.523.924.029	21,5	22,3
2005	4.674.697.770	1.855.038.798	11,5	21,7
2006	5.543.550.992	1.607.292.256	18,6	-13,4
2007	6.668.003.930	2.047.283.982	20,3	27,4
2008	9.093.929.638	1.742.132.115	36,4	-14,9
2009	9.209.171.871	1.971.141.240	1,3	13,1
2010	11.701.703.383	2.110.696.858	27,1	7,1

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla 8,4 kat artarken, sabit fiyatla da %226,3 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %14 olmuştur.

Elektrik sektöründe üretimden satış artışı düzenli olmamış, sabit fiyatla üretimden satışlar en hızlı %144 oranı ile 2002 yılında artarken, üretimden satışlar en belirgin 2003 yılı olmak üzere, 2006 ve 2008 yıllarında ise değişen oranlarda azalmıştır.

Sektörde üretimden satışlar, 249 büyük firma genelinden daha hızlı arttığından 2001-2010 döneminde sektörün üretimden satışlar içindeki payı cari fiyatlarla %3,6'dan %6,1'e yükselirken, sabit fiyatla da %2,9'dan %5'e yükselmiştir. Elektrik sektörünün üretimden satış ölçütüne göre sektörel sıralamadaki yeri de, 2001-2010 döneminde sekizinci sıradan altıncı sıraya yükselmiştir.

II-11.2 Satış Hasılatı

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı, yıllar itibariyle, cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-11.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-11.2 Elektrik Sektöründe Satış Hasılatı

Yıllar	Satış Hasılatı (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	1.409.707.892	653.247.401	-	-
2002	4.252.973.273	1.585.155.898	201,7	142,7
2003	3.866.273.828	1.396.270.794	-9,1	-11,9
2004	4.587.952.775	1.668.346.464	18,7	19,5
2005	5.031.195.285	1.996.506.065	9,7	19,7
2006	5.909.105.062	1.713.280.679	17,4	-14,2
2007	6.995.744.249	2.147.910.423	18,4	25,4
2008	9.440.290.166	1.808.484.706	34,9	-15,8
2009	9.480.780.022	2.029.276.546	0,4	12,2
2010	12.294.324.824	2.217.591.058	29,7	9,3

Elektrik sektöründe Üretimden Satışlar/Satış Hasılatını oranının inceleme döneminde ortalama olarak %95,1 seviyelerinde olması, satış hasılatının da üretimden satışlara paralel gelişmeler gösterdiğini işaret etmektedir.

Satış hasılatı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 8,7 kat artarken sabit fiyatla %239,5 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızı ise %14,5 olmuştur.

II-11.3 İhracat

İnceleme döneminde sektörde kayda değer bir ihracat tutarı olmadığından, bu bölümle ilgili bir değerlendirme yapılamamıştır.

II-11.4 Katma Değer

II-11.4.1 Net Katma Değer

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001–2010 döneminde yarattığı net katma değer yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-11.4.1’de gösterilmiştir.

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla yaratılan net katma değer 68,5 kat gibi yüksek düzeyde artarken, sabit fiyatla da 26,7 kat artmış, yıllık ortalama artış oranı ise %44 gibi olağandışı bir hızla artmıştır.

Sektörde yaratılan net katma değerde artış hızı düzenli olmamış, sabit fiyatla 2002 yılında baz etkisiyle de %488,4 oranında artarken, 2009 kriz yılında da %460,3 oranında azalmıştır.

Tablo II-11.4.1 Elektrik Sektöründe Net Katma Değer

Yıllar	Net Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	69.556.077	32.231.732	-	-
2002	508.835.617	189.651.739	631,5	488,4
2003	1.040.931.863	375.923.389	104,6	98,2
2004	1.637.193.239	595.342.996	57,3	58,4
2005	1.005.178.805	398.880.478	-38,6	-33,0
2006	88.676.386	25.710.753	-91,2	-93,6
2007	187.697.237	57.628.872	111,7	124,1
2008	-530.039.002	-101.540.039	-	-
2009	1.709.275.856	365.855.277	-	-
2010	4.763.545.642	859.225.404	178,7	134,9

2001-2010 döneminde sektörde yaratılan net katma değer, 249 büyük firma ortalamasının çok üstünde arttığından sektörün, net katma değer içindeki payı; cari fiyatlarla %1,5’den %14,9’a, sabit fiyatla da %1,2’den %12,2’ye yükselmiştir. Elektrik sektörü 2001 yılında net katma değer ölçütüne göre 249 büyük firma kapsamında dokuzuncu sırada iken, 2010 yılında inceleme kapsamına giren 7 firma ile ikinci sıraya kadar yükselmiştir.

Tablo II-11.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Yıllar	Ücret			Faiz			Kira			Kar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Pay (%)
2001	38.129.140	-	118,3	61.315.691	-	190,2	2.990.833	-	9,3	-70.203.932	-	-217,8
2002	91.019.866	138,7	48,0	55.094.301	-10,1	29,1	233.984	-92,2	0,1	43.303.589	-	22,8
2003	129.158.628	41,9	34,4	200.681.916	264,3	53,4	582.636	149,0	0,2	45.500.209	5,1	12,1
2004	123.147.748	-4,7	20,7	65.595.855	-67,3	11,0	1.077.007	84,9	0,2	405.522.386	791,3	68,1
2005	173.513.558	40,9	43,5	64.532.415	-1,6	16,2	-	-	-	160.834.505	-60,3	40,3
2006	132.970.550	-23,4	517,2	58.105.798	-10,0	226,0	-	-	-	-165.365.595	-	-643,2
2007	129.883.235	-2,3	225,4	62.408.021	7,4	108,3	-	-	-	-134.662.384	18,6	-233,7
2008	105.915.090	-18,5	-104,3	41.619.050	-33,3	-41,0	-	-	-	-249.074.179	-	245,3
2009	104.694.248	-1,2	28,6	59.057.507	41,9	16,1	-	-	-	202.103.522	-	55,2
2010	90.111.896	-13,9	10,5	27.315.044	-53,7	3,2	-	-	-	741.798.464	267,0	86,3

II-11.4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren firmalarda 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasındaki ücret, ödenen faiz ve kar olarak bölüşümü Tablo II-11.4.1.1 ile gösterilmiştir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde sanayi sektöründeki genel eğilime uygun olarak net katma değer üretim faktörleri arasında bölüşümü, paylaşımı değişmiş; ücretin payı %118,3’ten %10,5’e, ödenen faizin payı da %190,2’den %3,2’ye gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı ise eksiden artı %86,3’e yükselmiştir. 2001 yılında alt sektörde milli gelir tanımında kar negatif olduğundan ücret ve ödenen faizlerin tutarı, yaratılan net katma değerden çok daha yüksek olmuştur.

Alt sektörde özellikle milli gelir anlamındaki karda büyük boyutlu dalgalanmalar nedeniyle, üretim faktörlerinin aldıkları paylar da yıllar itibariyle büyük değişim göstermiştir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına reel ücret %195 gibi yüksek bir oranda artarken, Ücret/Üretimden Satışlar oranı %5,9’dan %4,3’e gerilemiştir. Alt sektörde Ücret/Üretimden Satışlar oranının düşük düzeyde oluşu, sermaye yoğun teknoloji kullanımının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

II-11.4.2 Brüt Katma Değer

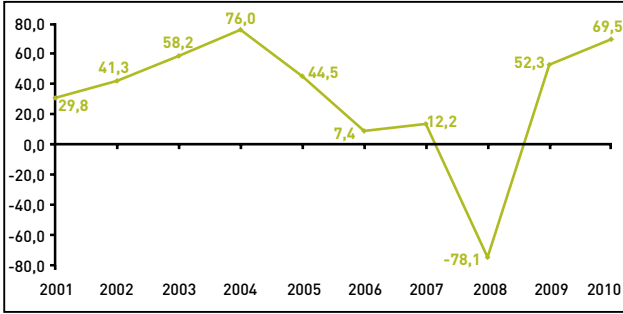
Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın inceleme döneminde yarattığı brüt katma değer cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-11.4.2’de; yıllar itibariyle Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranları da grafikte gösterilmiştir.

Tablo II-11.4.2 Elektrik Sektöründe Brüt Katma Değer

Yıllar	Brüt Katma Değer (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	233.329.859	108.123.197	-	-
2002	1.230.873.792	458.767.720	427,5	324,3
2003	1.787.471.164	645.529.492	45,2	40,7
2004	2.154.702.380	783.528.138	20,5	21,4
2005	2.257.378.402	895.785.080	4,8	14,3
2006	1.196.347.200	346.867.846	-47,0	-61,3
2007	1.541.120.313	473.171.726	28,8	36,4
2008	678.757.522	130.030.177	-56,0	-72,5
2009	3.268.901.690	699.679.300	381,6	438,1
2010	6.850.034.864	1.235.576.274	109,6	76,6

Elektrik sektöründe inceleme kapsamındaki 7 firma ile sınırlı olarak 2001–2010 döneminde yaratılan brüt katma değer cari fiyatlarla 29,4 kat artarken, sabit fiyatla da 11,4 kat artmıştır.

Grafik II-11.4.2 Elektrik Sektöründe Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Alt sektörde net katma değer negatif olduğu 2008 yılı, dönem ortalamasına dahil edilmediğinde, 2001-2010 döneminde Net Katma Değer /Brüt Katma Değer oranı %29,8'den %69,5'e yükselirken, dönem ortalaması %43,5 olmuştur. Sanayi dalında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı, 249 büyük firma ortalamasına ait %39,4'ün hafifçe yüksek olmasına karşın, yine de göreceli olarak düşüktür. Oranın göreceli düşüklüğü, Elektrik sektörünün sermaye yoğun teknoloji kullanımının başka bir göstergesi olmaktadır. Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının yükselmesi, oran hesabındaki aritmetik etkiyi yansıtmaktadır.

II-11.5 Üretimde Dikey Tamlaşma

Araştırmada Brüt Katma Değer/ Satış Hasılatı oranı ile ölçülen üretimde dikey tamlaşma derecesinin, Elektrik alt sektöründe inceleme dönemi kapsamında gösterdiği gelişmeler Grafik II-11.5'te gösterilmiştir.

Alt sektörde Brüt Katma Değer/Satışlar Oranı %16,6'dan %55,7'ye yükselmiş, ancak dönem ortalaması %32,3

Grafik II-11.5 Elektrik Sektöründe Dikey Tamlaşma Oranları (%)

Tablo II-11.6 Elektrik Sektöründe Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Aktifler		Dönen Varlıklar		Duran Varlıklar	
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	6.622.329.302	-	1.983.035.402	-	4.639.293.900	-
2002	11.444.553.024	72,8	3.510.806.189	77,0	7.933.746.835	71,0
2003	13.410.381.079	17,2	4.051.283.649	15,4	9.359.097.430	18,0
2004	16.217.538.910	20,9	4.564.863.765	12,7	11.652.675.145	24,5
2005	17.019.522.590	4,9	5.588.004.994	22,4	11.431.517.596	-1,9
2006	18.674.063.758	9,7	7.300.664.834	30,6	11.373.398.924	-0,5
2007	23.869.108.284	27,8	8.255.727.976	13,1	15.613.380.308	37,3
2008	30.597.213.175	28,2	14.899.473.337	80,5	15.697.739.838	0,5
2009	32.671.863.196	6,8	16.197.634.689	8,7	16.474.228.507	4,9
2010	34.955.259.890	7,0	18.179.413.387	12,2	16.775.846.503	1,8

seviyesinde gerçekleşerek, 249 büyük firma ortalamasına ait %32,8'lik ortalama değere oldukça yakın olmuştur.

Özellikle brüt katma değer hızla arttığı yıllarda oranın yükselmesinin de ortaya koyduğu gibi, oran hesabında aritmetik etki önemli olmaktadır. Oranın değerinin %100'den küçük olduğu durumlarda oranın pay ve paydasına aynı tutarlar eklense dahi oranın değeri yükselmektedir.

II-11.6 Varlıklar ve Varlık Yapısı

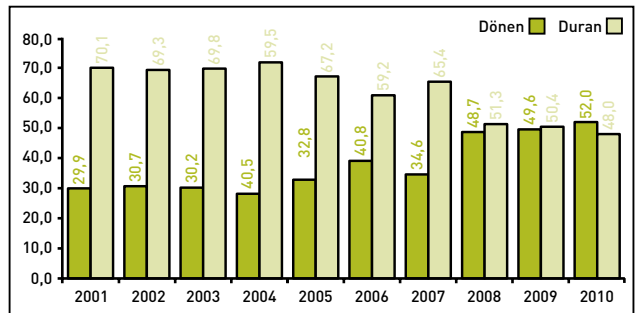
Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın inceleme döneminde aktif büyüklüğünde ve aktiflerin dönen ve duran varlık olarak dağılımında yaşanan gelişmeler yıllar itibarıyla cari fiyatlarla Tablo II-11.6'da ve grafikte gösterilmiştir.

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde varlık toplamı cari fiyatlarla 5,3 kat, 249 büyük firma ortalamasına uyumlu olarak artmıştır. Elektrik sektöründe de yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi etkisiyle 2001-2004 döneminde varlık toplamı %144,9 oranında artarken, 2004-2010 dönemindeki artış oranı ise %115,5 düzeyinde olmuştur. Yıllık artış hızlarının ortaya koyduğu gibi, sanayi sektörünün geneli ile paralel, Elektrik sektöründe de inceleme döneminde varlık artışının önemli bir bölümü hesaba alınmıştır.

2001-2010 döneminde sanayi dalının varlık yapısı belirgin biçimde değişmiş; dönen varlıkların toplam varlıklar içindeki payı yaklaşık %29,9'dan %52,0'ye yükselirken, duran varlıkların payı %70,1'den %48'e gerilemiştir.

Varlık yapısındaki değişikliğe karşın, sektör sermaye yoğun özelliğini korumaktadır. 2010 yılı itibarıyla çalışan kişi başına 1.512,2 bin TL olan duran varlık yatırımının,

Grafik II-11.6 Elektrik Sektöründe Net Aktifler İçinde Dönen ve Duran Varlıkların Payları (%)

249 büyük firma ortalaması olan 260,7 bin TL'nin çok üstünde oluşu, Elektrik sektörünün sermaye yoğun oluşunun diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

II-11.7 Özsermaye

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001-2010 döneminde özsermaye tutarında cari fiyatlarla yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle Tablo II-11.7'de, ayrıca Özsermaye/Net Aktifler oranları da grafikte gösterilmiştir.

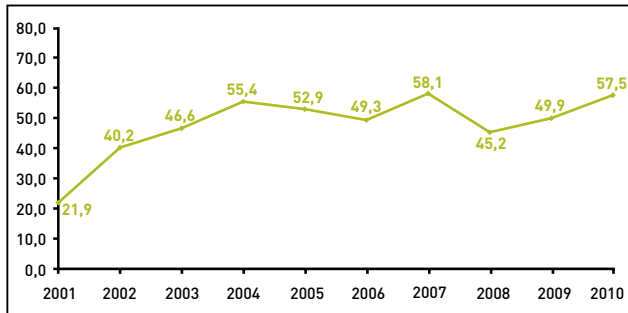
Tablo II-11.7 Elektrik Sektöründe Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Yıllık Değişim	
		(TL)	(%)
2001	1.452.809.459	-	-
2002	4.596.536.232	3.143.726.773	216,4
2003	6.247.805.926	1.651.269.694	35,9
2004	8.987.896.630	2.740.090.704	43,9
2005	9.005.594.682	17.698.052	0,2
2006	9.200.439.701	194.845.019	2,2
2007	13.867.742.799	4.667.303.098	50,7
2008	13.843.276.171	-24.466.628	-0,2
2009	16.303.829.359	2.460.553.188	17,8
2010	20.109.789.637	3.805.960.278	23,3

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firma ile sınırlı olarak inceleme döneminde özsermaye cari fiyatlarla 13,8 kat, 249 büyük firma ortalaması olan 7,1 kattan çok daha hızlı artmıştır. Elektrik sektöründe de özkaynak artışının önemli bölümü, 6,2 katı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde hesaben gerçekleşmiştir. 2004-2010 zaman aralığında ise özkaynak artışı cari fiyatlarla %123,7 düzeyinde olmuştur.

Elektrik sektöründe 2001-2010 döneminde özkaynakların varlık toplamından çok daha hızlı artması sonucu, varlık finansmanında özkaynak payı %21,9'dan %57,5'e yükselmiştir. Sektörde duran varlıkların tümü özkaynaklarla fonlandığı gibi, işletmelerin cari faaliyetinin fonlanmasında da kullanılan serbest özkaynak da bulunmaktadır. Bu tanımdaki serbest özkaynağın varlık toplamına oranı, 2010 tarihi itibariyle %3,5 düzeyindedir.

Grafik II-11.7 Elektrik Sektöründe Yıllar İtibariyle Özsermaye / Net Aktifler Oranları (%)

II-11.8 Devir Hızları

Elektrik sektöründe inceleme kapsamındaki 7 firmada devir hızları; özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları olarak yıllar itibariyle Tablo II-11.8'de gösterilmiştir.

Tablo II-11.8 Elektrik Sektörü Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	0,97	0,21	0,71
2002	0,93	0,37	1,21
2003	0,62	0,29	0,95
2004	0,51	0,28	1,01
2005	0,56	0,30	0,90
2006	0,64	0,32	0,81
2007	0,50	0,29	0,85
2008	0,68	0,31	0,63
2009	0,58	0,29	0,59
2010	0,61	0,35	0,68

Araştırmada finansal verimlilik ya da faaliyet kaynak kullanımını etkinliği ölçüsü olarak kullanılan devir hızları, elektrik sektöründe göreceli olarak yavaştır. Sektörde inceleme kapsamındaki 7 firma ile sınırlı olarak inceleme döneminde devir hızları farklı yönde gelişme göstermiştir.

Özsermaye devir hızı yavaşlarken, varlık devir hızı hızlanmış, işletme sermayesi devir hızı ise neredeyse değişmemiştir. 2001-2010 döneminde sektörde özsermaye devir hızı yılda 0,97 kezden 0,61'e gerilerken, varlık devir hızı 0,21 kezden 0,35'e yükselmiş, işletme sermayesi devir hızı ise dönem başı ve dönem sonu itibariyle, sırasıyla 0,71 ve 0,68 kez olarak belirgin bir değişim göstermemiştir. Elektrik sektöründe üretimin sermaye yoğun olması nedeniyle, devir hızları, 249 büyük firma geneline göre belirgin bir biçimde yavaştır.

II-11.9 Toplu Kar ve Karlılık Oranları

II-11.9.1 Toplu Kar

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001-2010 döneminde toplu karında yaşanan yıllık gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla Tablo II-11.9.1'de gösterilmiştir.

Tablo II-11.9.1 Elektrik Sektöründe Toplu Kar

Yıllar	Toplam Kar (TL)		Yıllık Değişim (%)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	339.172.460	157.169.815	-	-
2002	530.864.632	197.862.330	56,5	25,9
2003	540.946.588	195.358.103	1,9	-1,3
2004	1.446.424.611	525.972.586	167,4	169,2
2005	302.229.994	119.932.537	-79,1	-77,2
2006	-111.823.345	-32.421.961	-137,0	-127,0
2007	112.602.981	34.572.607	-	-
2008	-533.742.457	-102.249.513	-574,0	-395,8
2009	1.811.816.784	387.803.250	-	-
2010	5.010.205.599	903.716.739	176,5	133,0

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde toplam kar cari fiyatlarla 14,8 kat artarken, sabit fiyatla artış %475 oranında, döneme ait yıllık ortalama artış oranı da %31,1 olmuştur.

Elektrik sektöründe toplam kar inceleme döneminde düzenli bir gelişme göstermemiş, eksi %77,2 ile artış %169,2 oranında değişmiştir. Sektörde sabit fiyatla 2003, 2005, 2006 ve 2008 yılları toplam karın önceki yıllara

göre azaldığı, hatta 2006 ve 2008 yılları dönem karının zarara dönüştüğü yıllar olduğu halde; 2004, 2009 ve 2010 yıllar ise dönem karının çok hızlı arttığı yıllar olmuştur.

Elektrik sektöründe düzenli olmamakla beraber toplu kar, 2001-2010 döneminde yıllık ortalama %31,1 hızla artmıştır. Elektrik sektörü kar artış hızı açısından Taşıt Araçları Sanayii'nin ardından ikinci sırada yer almıştır.

Elektrik sektörünün 249 büyük firma kapsamında toplam kardaki payı 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla %13,1'den %26,2'ye, sabit fiyatla da %10,2'den %22'ye yükselmiştir. Elektrik sektörünün toplam kar ölçütüne göre 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamada ikinci sırada olan yeri inceleme döneminde değişmemiştir.

II-11.9.2 Karlılık Oranları

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmada 2001-2010 dönemindeki karlılık oranları; özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranları olarak, yıllar itibarıyla Tablo II-11.9.2'de gösterilmiştir.

Tablo II-11.9.2 Elektrik Sektörü Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı (Kar / Özsermaye)	Satış Karlılığı (Kar / Satışlar)	Ekonomik Karlılık (Net Katma Değer / Net Aktif)
2001	23,3	24,1	1,1
2002	11,5	12,5	4,4
2003	8,7	14,0	7,8
2004	16,1	31,5	10,1
2005	3,4	6,0	5,9
2006	-1,2	-1,9	0,5
2007	0,8	1,6	0,8
2008	-3,9	-5,7	-1,7
2009	11,1	19,1	5,2
2010	24,9	40,8	13,6

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren firmaların sınırlı olarak, düzenli olmamakla beraber, 2001-2010 döneminde karlılık oranları yükselmiş; özsermaye karlılığı %23,3'ten %24,9'a, satış karlılığı %24,1'den %40,8'e ve ekonomik karlılık da %1,1 düzeyinden %13,6'ya yükselmiştir. Elektrik sektöründe özsermaye devir hızı yılda bir kezden daha yavaş olduğundan, satış karlılığı özsermaye karlılığından daha yüksektir.

Elektrik sektörü, 2010 yılında 249 büyük firma kapsamındaki karlılık sıralamasında; satış karlılığında birinci, özsermaye karlılığında ikinci ve ekonomik karlılıkta da yedinci sırada yer almaktadır. Bununla beraber Elektrik sektörü, 2001-2010 döneminde ekonomik karlılığı en hızlı artan faaliyet alanı olmuş, ekonomik karlılık sıralamasındaki yeri onbirinci sıradan yedinci sıraya yükselmiştir.

II-11.10 İstihdam

Elektrik sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firmanın çalışan sayısında inceleme döneminde yaşanan yıllık gelişmeler Tablo II-11.10'da gösterilmiştir.

Tablo II-11.10 Elektrik Sektöründe Ücretle Çalışanlar

Yıllar	Çalışanların Sayısı	Yıllık Değişim	
	(Kişi)	(Kişi)	(%)
2001	13.822	-	-
2002	13.320	-502	-3,6
2003	12.179	-1.141	-8,6
2004	12.312	133	1,1
2005	12.462	150	1,2
2006	12.084	-378	-3,0
2007	12.087	3	0,0
2008	11.786	-301	-2,5
2009	14.279	2.493	21,2
2010	11.072	-3.207	-22,5

İnceleme döneminde sektörde ücretle çalışanlar sayısı %19,9 oranında azalmış, bu azalış ise 2010 yılında gerçekleşmiştir. Alt sektörde çalışan sayısında azalış nedeniyle, alt sektörün 2001 yılında 249 büyük firma kapsamında %4,7 olan istihdamdaki payı, 2010 yılında %3'e gerilemiştir. Paydaki bu gerilemeye karşın, Elektrik alt sektörünün istihdam ölçütüne göre sektörel sıralamada dokuzuncu sırada olan yeri, inceleme döneminde değişmemiştir.

II-11.11 İşgücü Verimliliği

Elektrik sektöründe çalışan kişi başına kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı tutarı olarak nitelendirilen işgücü verimlilik göstergelerinde inceleme dönemindeki yıllık gelişmeler iki ayrı tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo II-11.11.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı ve Katma Değer

Yıllar	Net Bilanço Karı (TL)		Net Katma Değer (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	24.539	11.371	5.032	2.332
2002	39.855	14.855	38.201	14.238
2003	44.416	16.041	85.469	30.867
2004	117.481	42.720	132.975	48.355
2005	24.252	9.624	80.660	32.008
2006	-9.254	-2.683	7.338	2.128
2007	9.316	2.860	15.529	4.768
2008	-45.286	-8.676	-44.972	-8.615
2009	126.887	27.159	119.706	25.622
2010	452.511	81.622	430.234	77.603

Elektrik alt sektöründe inceleme kapsamına giren 7 firma ile sınırlı olarak 2001-2010 döneminde çalışan sayısının azalışının etkisiyle işgücü verimlilik göstergeleri, 249 büyük firma genelinin üstünde artış göstermiştir.

2001-2010 döneminde alt sektörde sabit fiyatla çalışan kişi başına toplam bilanço karı %617,8, yaratılan net katma değer 33,3 kat, üretimden satış %307,4, satış hasılatı da %323,8 oranında artmıştır.

Elektrik alt sektörü, 2001-2010 döneminde işgücü verimlilik ölçülerinin artış hızı açısından, 249 büyük firma kapsamında sektörel sıralamada ilk sırada yer almıştır. Elektrik alt sektörü, 2010 yılında sabit fiyatla, çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı ve yaratılan net katma değer ölçülerine göre tutar olarak sektörel sıralamada ilk sırada yer alırken, üretimden satış ve satış

hasılatı ölçülerine göre üçüncü, iki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayi sırama dışı tutulduğunda ise ikinci sırada yer almıştır.

Tablo II-11.11.2 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar ve Satış Hasılatı

Yıllar	Üretimden Satışlar (TL)		Satış Hasılatı (TL)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
2001	100.988	46.797	101.990	47.261
2002	317.861	118.472	319.292	119.006
2003	283.318	102.318	317.454	114.646
2004	340.383	123.776	372.641	135.506
2005	375.116	148.856	403.723	160.208
2006	458.751	133.010	489.002	141.781
2007	551.667	169.379	578.783	177.704
2008	771.587	147.814	800.975	153.443
2009	644.945	138.045	663.967	142.116
2010	1.056.873	190.634	1.110.398	200.288

II-11.12 Bulgu Özeti

Elektrik alt sektöründe büyük firma kapsamında inceleme kapsamına giren 7 firmanın 2001-2010 döneminde faaliyet sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Elektrik alt sektörü, inceleme döneminde 249 büyük firma kapsamında hızlı gelişen, ancak gelişmesi düzenli olmayan ve büyük dalgalanmalar gösteren bir faaliyet alanı görüntüsü vermektedir.

Elektrik alt sektöründe 2001 kriz yılında faaliyet sonuçlarının çok düşük düzeylerde bulunmasına karşılık, 2010 yılında en yüksek düzeylere ulaşması baz etkisini artırmıştır. Bu nedenle 2001-2010 yılları karşılaştırmasında sonuçların, baz etkisiyle, abartılı olduğu da göz önünde tutulmalıdır.

Elektrik alt sektörünün 249 büyük firma kapsamındaki sektörel payları, istihdam dışında, yükselmiştir. Sektörde 2001-2010 döneminde fiyatlar, sanayi sektörü ortalamasının üstünde daha hızlı olarak arttığından, alt sektörde cari fiyatlarla pay artışları, sabit fiyatlara göre daha belirgindir.

Elektrik alt sektörünün 2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamında payları; üretimden satışlarda cari fiyatlar %3,6'dan %6,1'e, sabit fiyatlarla %2,9'dan %5'e, satış hasılatında cari fiyatlarla %3'ten %5,4'e, sabit fiyatla %2,4'ten %4,4'e, yaratılan net katma değerde cari fiyatla %1,5'ten %14,9'a, sabit fiyatla %1,2'den %12,2'ye; toplam bilanço karında cari fiyatla %13,1'den %26,2'ye, sabit fiyatla %10,2'den %22'ye yükselmiş; yalnız istihdamda %4,7'den %3'e gerilemiştir. Elektrik alt sektörünün ihracatı ise istatistiksel olarak yok denilecek kadar düşük düzeydedir.

Elektrik alt sektörü, 249 büyük firma kapsamında çeşitli ölçütlere göre genel ortalamadan daha hızlı geliştiğinden, sektörel sıralamada yeri de yükselmiştir. İnceleme döneminde, yaratılan net katma değerde dokuzuncu sıradan üçüncü sıraya, üretimden satış ve satış hasılatında sekizinci sıradan altıncı sıraya yükselirken, toplam bilanço karında ikinci ve istihdamda da dokuzuncu sırada olan yeri değişmemiştir.

Alt sektörde Üretimden Satış/Satış Hasılatı oranının %95,1 gibi yüksek seviyede oluşu, alt sektörde inceleme kapsamındaki firmaların esas itibarıyla ürettikleri elektrik enerjisini sattıklarını göstermektedir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş; ücret ve ödenen faizin payları azalırken, milli gelir anlamındaki karın payı ise artmıştır. 2010 yılı itibarıyla milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı %86,3 düzeyine kadar yükselirken, ücretin payı %10,5, ödenen faizin payı da %3,2 olarak inceleme dönemindeki en düşük düzeylerine inmiştir. Alt sektörde ücretin katma değer içindeki payının düşmesine, Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranının %5,9'dan %4,3'e gerilemesine karşın; 2001-2010 döneminde alt sektörde reel ücretler %195 oranında artmıştır.

İnceleme döneminde sektörün Brüt Katma Değer/Satışlar oranı %16,6'dan %55,7'ye yükselmiş, dönem ortalaması da %32,3 olarak, 249 büyük firma ortalaması olan %32,8 değerine oldukça yakın düzeyde gerçekleşmiştir. Oranın yükselmesi üretimde dikey tamlamadan çok, inceleme döneminde brüt katma değer hızla artması sonucu, oran hesabındaki aritmetik etkiden kaynaklanmıştır.

Alt sektörde aktif büyüklüğü cari fiyatlarla 5,3 kat, 249 büyük firma ortalamasına yakın düzeyde artmış olmakla beraber, varlık yapısı değişmiş; dönen varlıkların payı %29,9'dan %52'ye yükselirken, duran varlıkların payı %70,1'den %48'e gerilemiştir. Duran varlık yatırımlarının göreceli olarak yavaş olmasına karşın, 2010 yılında çalışan kişi başına duran varlık tutarı 1.515,2 bin TL olarak, 249 büyük firma ortalamasının oldukça üstündedir. Alt sektörde çalışan kişi başına duran varlık tutarının yüksekliği ve Net Katma Değer/Brüt Katma Değer ve Ödenen Ücret/Üretimden Satışlar oranlarının göreceli düşüklüğü üretimde sermaye yoğunluğunun göstergeleridir.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde özsermaye cari fiyatlarla 13,8 kat, 249 büyük firma ortalaması olan 7,1 katlık artışın oldukça üstünde bir hızla artmıştır. Özkaynaklardaki hızlı artış, varlık finansmanında özkaynak katkısının %21,9'dan %57,5'e yükselmesi sonucunu doğurmuştur.

Sanayi genelinde olduğu gibi Elektrik sektöründe de inceleme döneminde varlık ve özkaynak artışının önemli bir bölümü, 2001-2004 yılları arasında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu, hesaba olmuştur.

Alt sektörde devir hızları, üretimin ve sektörün varlık yapısı ve sermaye yoğun teknoloji kullanımının sonucu yavaş olup, 2001-2010 döneminde bu özelliğini sürdürmüştür. İnceleme döneminde özsermaye devir hızı yılda 0,97 kezden 0,61'e gerilerken, varlık devir hızı 0,21'den 0,35 keze yükselmiş, işletme sermaye devir

hızı ise dönem başı ve dönem sonu sırasıyla 0,71 ve 0,68 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir. Elektrik sektörü, devir hızları açısından sektörel sıralamada açık ara en son sırada yer almaktadır.

Elektrik sektöründe 2001-2010 döneminde toplu bilanço karı sabit fiyatla %475 düzeyinde artış göstermiştir. Alt sektörde toplu bilanço karı da inceleme döneminde düzenli gelişme göstermemiş; 2004 ve 2010 yıllarında toplu kar sabit fiyatla, sırasıyla %169,2 ve %133 gibi yüksek oranlı artışlar gösterirken, sektör 2006 ve 2008 yıllarında toplu olarak zarar etmiştir. Alt sektör, 2001-2010 döneminde Taşıt Araçlar Sanayii'nin ardından karı en hızlı artan faaliyet dalı olmuştur.

Alt sektörde 2001-2010 döneminde satış karlılığı %24,1'den %40,8'e, ekonomik karlılık %1,1'den %13,6'ya yükselirken, özkaynak karlılığı dönem başı ve dönem sonu sırasıyla %23,3 ve %24,9 olarak belirgin bir artış göstermemiştir. Elektrik sektörü, karlılık ölçütüne göre, 2010 yılında sektörel sıralamada satış karlılığında ilk, özkaynak karlılığında ikinci, ekonomik karlılıkta ise yedinci sırada yer almaktadır.

Elektrik sektöründe 2001-2010 döneminde ücretle çalışan sayısı %19,9 oranında azalmış, alt sektör inceleme döneminde istihdamı azalan iki alt sektörden biri olmuştur.

Elektrik sektöründe işgücü verimliliği, incelemede kullanılan ölçütlere göre 249 büyük firma genelinin üzerinde artmıştır. İnceleme döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına elde edilen bilanço karı %617,8, üretimden satış %307,4, satış hasılatı %323,8 oranlarında artarken, yaratılan net katma değer 33,3 kat artmıştır.

İnceleme döneminde Elektrik sektörü 249 büyük firma kapsamında göreceli olarak hızla gelişen, ancak gelişmesi düzenli olmayan, büyük dalgalanma gösteren karlılığı yüksek, sermaye yoğun teknoloji kullanan ve doğrudan istihdam yaratma gücü zayıf bir faaliyet alanı özelliği göstermektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME

İnceleme kapsamındaki büyük firmaların %44,2'sini, 110 İSO üyesi firma oluşturmaktadır. 2010 yılı itibariyle İSO üyelerinin 249 büyük firma içindeki payları cari fiyatlarla üretimden satışlarda %47,4, satış hasılatında %45,3, ihracatta %61,2, yaratılan net katma değerde %39,3, brüt katma değerde %30,6, aktif büyüklüğünde %37,2, özsermayede %36,2, toplam karda %34,4 ve istihdamda da ücretle çalışan sayısı olarak %42,3'dür.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda ortalama fiyat artış hızı, İSO üyesi olmayan firmalardan, dolayısıyla 249 büyük firma ortalamasından daha yavaş olduğundan, İSO üyesi firmaların sabit fiyatlarla (2000 fiyatları ile) toplam içindeki payları daha yüksektir. Sabit fiyatla 2010 yılında İSO üyelerinin büyük firmalar içindeki payları, üretimden satışlarda %50,2, satış hasılatında %47,7, yaratılan net katma değerde %43,4, brüt katma değerde %32,5 ve toplam karda da %39'dur.

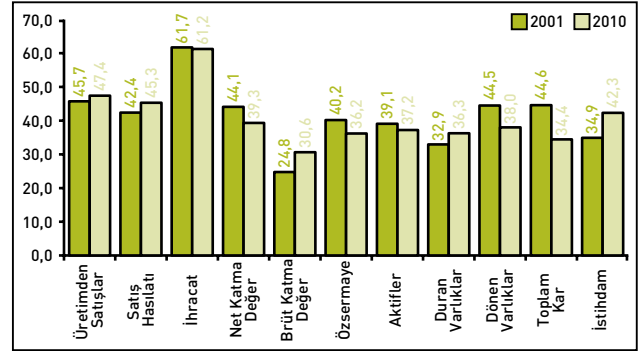
2001 yılı payları cari fiyatlarla karşılaştırıldığında 249 büyük firma kapsamında, İSO üyesi firmaların 2001-2010 döneminde payları; üretimden satışlarda %45,7'den %47,4'e, satış hasılatında %42,4'ten %45,3'e, yaratılan brüt katma değerde %24,8'den %30,6'ya ve istihdamda da %34,9'dan %42,3'e yükselirken; net katma değerde %44,1'den %39,3'e, özsermayede %40,2'den %36,2'ye, aktif büyüklüğünde %39,1'den %37,2'ye ve toplam karda da %44,6'dan %34,4'e gerilemiş, ihracattaki payı ise sırasıyla %61,7 ve %61,2 olarak belirgin bir değişime göstermemiştir.

İSO üyesi firmaların 249 büyük firma içinde çeşitli ölçütlere göre inceleme dönemi başı ve sonu itibariyle cari fiyatlarla payları karşılaştırmalı olarak Grafik III-A'da gösterilirken, 2010 yılı itibariyle İSO üyesi firmaların 249 büyük firma kapsamındaki sektörel payları da Tablo III-A'da verilmiştir.

Tablo III-A İSO Üyesi Kuruluşların Sektörel Payları (%) (2010)

Sektörler	Firma Sayısı	Üretimden Satış	Satış Hasılatı	İhracat	Net Katma Değer	Varlık, Net	Özsermaye	Bilanço Karı	Çalışan Sayısı
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	23,4	26,8	28,2	19,5	31,1	35,7	33,1	50,6	13,8
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	42,3	40,2	39,0	44,9	42,9	38,6	45,8	47,7	35,0
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	20,0	36,6	35,3	42,1	27,7	48,2	38,2	33,7	15,9
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	80,0	74,3	74,9	81,2	87,0	71,9	80,9	77,5	78,9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	65,9	44,6	35,8	42,9	50,6	39,2	45,5	39,3	59,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	42,3	53,2	57,4	55,7	47,7	50,6	43,7	34,9	66,0
Ana Metal Sanayii	43,8	46,1	44,2	61,1	19,4	33,1	30,7	19,0	31,4
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	55,0	69,3	71,2	77,0	59,8	67,5	70,4	61,4	73,4
Taşıt Araçları Sanayi	42,3	75,3	74,8	80,0	68,5	56,5	55,7	84,2	61,6
Diğer İmalat Sanayii	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Elektrik Sektörü	14,3	1,9	2,7	0,0	-0,4	4,7	3,7	-0,5	1,9
İSO GENEL	44,2	47,4	45,3	61,2	39,3	37,2	36,2	34,4	42,3

Grafik III-A İSO Üyesi Kuruluşların Büyük Firmalar İçindeki Payları (%) (Cari Fiyatlarla)

İSO üyesi firmalar, 249 büyük firma kapsamında %100 paya sahip olduğu Diğer İmalat Sanayi dışında, Taşıt Araçları, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Taş Toprağa Dayalı Sanayii dallarında ağırlıklı paya sahiptir.

İSO üyesi kuruluşların 2010 yılında büyük firmalar kapsamında Taşıt Araçları Sanayii'nde üretimden satışlarda %75,3, satış hasılatında %74,8, ihracatta %80, yaratılan net katma değerde %68,5, bilanço karında %84,2 ve istihdamda da %61,6 paya sahip bulunmaktadır.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde ise İSO üyesi kuruluşların payları; üretimden satışlarda %74,3, satış hasılatında %74,9, ihracatta %81,2, yaratılan net katma değerde %87, toplam bilanço karında %77,5 ve istihdamda da %78,9'dur.

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde büyük firmalar tanımına giren İSO üyelerinin 2010 yılındaki payları; üretimden satışlarda %69,3, satış hasılatında %71,2, ihracatta %77, yaratılan net katma değerde %59,8, toplam bilanço karında %61,4, istihdamda %73,4'dür.

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii de İSO üyesi büyük kuruluşlar firma sayısı olarak %42,3 oranında bir paya sahip olmakla beraber, 2010 yılında bu sanayi dalında payları üretimden satışlarda %53,2, satış hasılatında

%57,4, ihracatta %55,7, net katma değerde %47,7, toplam bilanço karında %34,9 ve istihdamda %66'dır. Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dalında İSO üyelerinin firma sayısına göre, üretimden satış, satış hasılatı, aktif büyüklüğü ve istihdamda paylarının daha yüksek düzeylerde oluşu, İSO üyesi firmalarda işletme ölçeğinin ortalama olarak, İSO üyesi olmayan kuruluşlardan daha büyük olduğunu göstermektedir.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde ise İSO üyelerinin firma sayısı olarak %65,9 paya sahip olmasına karşın, büyüklük ölçütlerine göre paylarının daha düşük düzeyde olması, bu sanayi dalında İSO üyelerinde işletme ölçeğinin İSO üyesi olmayan kuruluşlara göre daha küçük olduğunu göstermektedir.

İSO üyesi firmaların 2010 yılında büyük firmalar kapsamında Ana Metal, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı, Gıda, İçki ve Tütün ve Orman Ürünleri ve Mobilya sanayilerinde payları, İSO üyesi olmayanlara göre daha düşüktür.

Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe büyük firma kapsamında İSO üyesi firma bulunmamaktadır. Elektrik sektöründe büyük firma kapsamına tek bir İSO üyesi firma girmekte olup, payı 2010 yılında üretimden satışlarda %1,9 gibi son derece düşük düzeyde bulunmaktadır.

III-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR

III-1.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo III-1.1'de gösterilmiştir.

İnceleme kapsamına giren 110 İSO üyesi firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 5,1 kat artarken, sabit fiyatla artış %111,3 oranında olmuştur. 249 büyük firma genelinde üretimden satışlar 2001-2010 döneminde sabit fiyatla %90,4, yıllık ortalama olarak %7,4 oranında artarken, İSO üyesi firmalarda az da olsa daha hızlı, yıllık ortalama olarak %7,7 hızla artmıştır.

Tablo III-1.2 Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler (2001 ve 2010)

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	1.075.357.359	559.499.146	6.529.345.290	1.276.010.414	507,2	128,1
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	1.270.075.254	682.469.239	2.820.426.404	625.371.708	122,1	-8,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	56.002.040	33.715.858	914.983.394	250.200.545	1.533,8	642,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	664.898.903	362.540.296	1.982.901.317	560.299.892	198,2	54,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	4.695.687.757	3.081.159.946	22.822.483.350	5.445.593.737	386,0	76,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	1.380.310.125	690.155.063	4.255.477.281	851.265.709	208,3	23,3
Ana Metal Sanayii	14	2.279.194.276	1.171.220.080	13.559.470.431	1.881.430.613	494,9	60,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	3.036.257.235	1.628.019.965	13.443.666.688	3.159.498.634	342,8	94,1
Taşıt Araçları Sanayii	11	3.039.114.903	1.538.792.356	22.126.010.049	6.448.851.661	628,0	319,1
Diğer İmalat Sanayii	2	225.830.183	125.461.213	1.927.685.635	496.954.276	753,6	296,1
Elektrik Sektörü	1	176.498.939	81.788.202	216.882.725	39.120.261	22,9	-52,2
TOPLAM	110	17.899.226.974	9.954.821.363	90.599.332.564	21.034.597.450	406,2	111,3

Bu gelişme sonucu İSO üyesi firmaların büyük firmalar kapsamında üretimden satışlar içindeki payı inceleme dönemi başı ve sonu itibariyle; cari fiyatlarla %45,7'den %47,4'e yükselirken, sabit fiyatla da %45,2'den %50,2'ye yükselmiştir.

Tablo III-1.1 Üretimden Satışlar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	17.899.226.974	-
2002	26.671.077.609	49,0
2003	35.857.242.862	34,4
2004	49.487.060.148	38,0
2005	54.102.837.005	9,3
2006	65.809.763.545	21,6
2007	73.061.856.812	11,0
2008	84.794.155.403	16,1
2009	76.612.628.743	-9,6
2010	90.599.332.564	18,3

III-1.2 Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

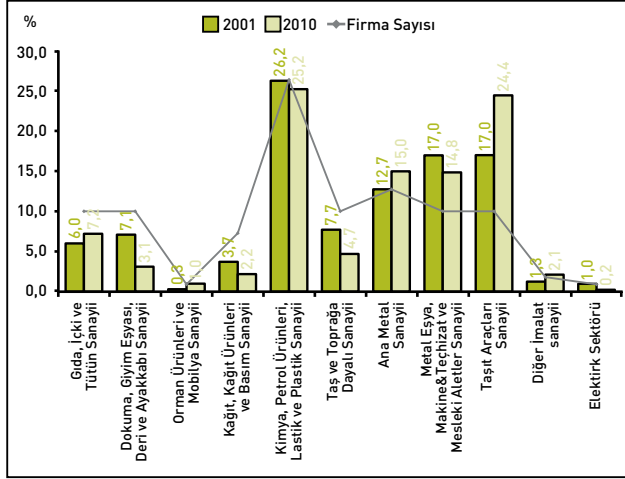
İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001 ve 2010 yıllarında üretimden satışlarında sektörel gelişmeler Tablo III-1.2 verilmiştir.

İSO üyesi büyük firmalar kapsamına birer firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Elektrik Sektörü ve iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı bırakıldığında, 2010 yılında üretimden satışlarda cari fiyatlarla sektörel sıralamada ilk sırayı %25,2 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almaktadır. Bu sanayi dalını %24,4 payla Taşıt Araçları Sanayii, %15 payla Ana Metal Sanayii, bu düzeye yakın %14,8 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %7,2 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %4,7 payla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemektedir. Sıralama dışı bırakılan sanayi dalları hariç, 2010 yılında üretimden satışlarda sektörel sıralamada, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii %3,1 ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii de %2,1 paylarla en alt sıralarda yer almaktadır.

Sektörel sıralamaya dahil edilmeyen sanayi dalları hariç, 2001-2010 döneminde üretimden satışları en hızlı artan sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii olmuş; bu sanayi dalının inceleme döneminde cari fiyatlarla üretimden

satışlar içindeki payı %17'den %24,4'e yükselmiştir. Cari fiyatlarla üretimden satış artış açısından bu sektörü izleyen Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı da %6'dan %7,2'ye yükselmiştir. Artış hızı açısından üçüncü sırada yer alan Ana Metal Sanayii'nin payı ise %12,7'den %15'e yükselmiştir. Bu sektörlerin dışında kalan diğer sanayi dallarının payları ise İSO toplamında azalmıştır.

Grafik III-1.2 Üretimden Satışlarda Sektörel Paylar (Cari Fiyatlarla) (%)

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii cari fiyatlarla tutar açısından 2010 yılında da sektörel sıralamada ilk sırada yer almış olmakla beraber, üretimden satışlardaki payı %26,2'den %25,2'ye gerilemiş, bu sektörün yanında Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %17'den %14,8'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %7,7'den %4,7'ye, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %7,1'den %3,1'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %3,7'den %2,2'ye gerilemiştir.

III-2 SATIŞ HASILATI

III-2.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi 110 büyük firmanın satış hasılatında 2001-2010 döneminde gösterdiği gelişmeler yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo III-2.1'de gösterilmiştir.

Tablo III-2.1 Satış Hasılatı (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	20.083.797.854	-
2002	29.703.315.988	47,9
2003	40.174.230.543	35,3
2004	56.847.299.487	41,5
2005	62.641.062.660	10,2
2006	76.737.874.024	22,5
2007	85.151.423.233	11,0
2008	98.321.943.734	15,5
2009	87.932.485.127	-10,6
2010	103.756.791.559	18,0

İSO üyesi 110 firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla yaklaşık 5,2 kat artarken, sabit fiyatla %117,3 oranında artmıştır. İSO üyesi firmalarda Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %87 olup, 2001-2010 dönem ortalaması olarak 249 büyük firma geneline

ait %83'ün üstündedir. Oranın yüksekliği, İSO üyesi firmaların sınai üretim dışında ticari faaliyetlerinin İSO üyesi olmayan büyük firmalara kıyasla daha sınırlı olması sonucu, satış hasılatı 2001-2010 döneminde genelde üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

249 büyük firma genelinde satış hasılatı sabit fiyatla %87,8, yıllık ortalama %7,3 oranında artarken, İSO üyesi firmalarda yıllık ortalama artış hızının %9 düzeyinde daha hızlı olması sonucu; İSO üyelerinin satış hasılatı içindeki payı cari fiyatlarla %42,4'den %45,3'e, sabit fiyatla, daha belirgin biçimde %41,3'den %47,7'ye yükselmiştir.

III-2.2 Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatında görülen yıllık sektörel gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-2.2'de verilmiştir.

İSO üyesi büyük firma kapsamına birer firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Elektrik Sektörü ve iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında bırakıldığında, 2010 yılında cari fiyatlarla satış hasılatı ölçütüne göre %25,9 payla ilk sırayı Taşıt Araçları Sanayii almakta; bu sanayi dalını çok yakın bir orana, %25,1'lik payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, %15,6'lık payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii üçüncü sırada izlemektedir. Bu sanayi dallarının ardından %13,4 payla Ana Metal Sanayii, %7 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %5 payla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii sıralamada yer almaktadır.

Sıralama dışı tutulan faaliyet alanları hariç, 2010 yılı itibariyle satış hasılatı sıralamasında en alt sırada yer alan iki sanayi dalı; %3 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile %2 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii satış hasılatının 2010 yılında 2001 yılına göre reel olarak %5,2 oranında gerilemiş olduğu görülmektedir.

2001-2010 döneminde İSO üyeleri kapsamında satış hasılatı en hızlı artan sanayi dalı, sıralama dışı bırakılanlar hariç, Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Taşıt Araçları Sanayii'nin toplam satış hasılatı içindeki payı da cari fiyatlarla %17'den %25,9'a yükselmiştir. Artış hızı açısından Taşıt Araçları Sanayii'nin ardından ikinci sırada gelen Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin satışlar içindeki payı %5,7'den %7'ye, üçüncü sırada yer alan Ana Metal Sanayii'nin payı da %12,2'den %13,4'e yükselmiştir.

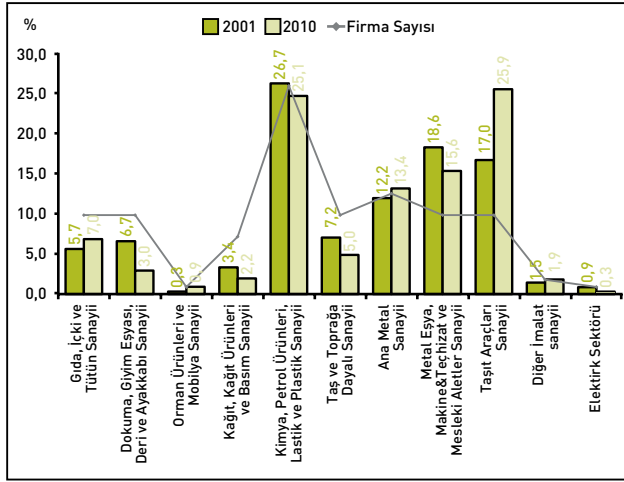
Sektörel sıralamaya alınan diğer sanayi dallarının 2001-2010 döneminde satış hasılatlarındaki artış hızları İSO üyesi firmaların ortalamasının altında kaldığından, satış hasılatı içindeki payları gerilemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin satış hasılatı

Tablo III-2.2 Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	1.148.494.292	597.551.661	7.224.098.227	1.411.783.902	529,0	136,3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	1.344.604.528	722.517.210	3.090.133.574	685.173.741	129,8	-5,2
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	64.693.480	38.948.513	964.920.084	263.855.642	1.391,5	577,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	680.920.849	371.276.363	2.059.887.722	582.053.609	202,5	56,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	5.356.907.980	3.515.031.483	26.033.356.813	6.211.729.137	386,0	76,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	1.436.770.024	718.385.012	5.156.663.153	1.031.538.938	258,9	43,6
Ana Metal Sanayii	14	2.441.216.089	1.254.478.977	13.885.214.707	1.926.628.931	468,8	53,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	3.731.292.666	2.000.693.118	16.176.057.283	3.801.658.586	333,5	90,0
Taşıt Araçları Sanayi	11	3.408.316.111	1.725.729.676	26.907.436.812	7.842.447.337	689,5	354,4
Diğer İmalat Sanayii	2	294.082.896	163.379.387	1.930.412.994	497.657.384	556,4	204,6
Elektrik Sektörü	1	176.498.939	81.788.202	328.610.190	59.273.122	86,2	-27,5
TOPLAM	110	20.083.797.854	11.189.779.601	103.756.791.559	24.313.800.331	416,6	117,3

Grafik III-2.2 Satış Hasılatında Sektörel Paylar (Cari Fiyatlarla) (%)

içindeki payı cari fiyatlarla %26,7'den %25,1'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %18,6'dan %15,6'ya, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %7,2'den %5'e; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %6,7'den %3'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %3,4'ten %2 seviyelerine kadar gerilemiştir.

III-3 İHRACAT

III-3.1 İSO Üyeleri Genel

Büyük firma kapsamındaki 110 İSO üyesi firmanın, 2001-2010 döneminde ihracatında cari ABD doları ile yıllık gelişmeler Tablo III-3.1'de verilmiştir.

Tablo III-3.1 İhracat

Yıllar	Tutar (Bin Dolar)	Değişim (%)
2001	6.289.668	-
2002	7.517.098	19,5
2003	10.166.957	35,3
2004	15.037.796	47,9
2005	16.103.039	7,1
2006	19.057.221	18,3
2007	24.237.036	27,2
2008	29.859.622	23,2
2009	21.677.368	-27,4
2010	24.983.890	15,3

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde ihracat %297,2 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı ise %16,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

İhracat artışı düzenli gelişme göstermemiş; yıllık artış hızıeksi %27,4 ile artı %47,9 aralığında değişmiştir. İhracat en hızlı 2004 yılında artarken, kriz yılı 2009 yılında -%27,4 oranında azalmış; ihracat salt tutar olarak en yüksek düzeyine ise 25 milyar dolar ile 2010 yılında ulaşmıştır.

İSO üyesi olmayan büyük firmalarda 2001-2010 döneminde ihracat %305 düzeyinde daha hızlı arttığından, İSO üyesi firmaların büyük firmalar kapsamında ihracattaki payı hafifçe %61,7'den %61,2'ye gerilemiştir.

III-3.2 İhracatta Sektörel Gelişmeler

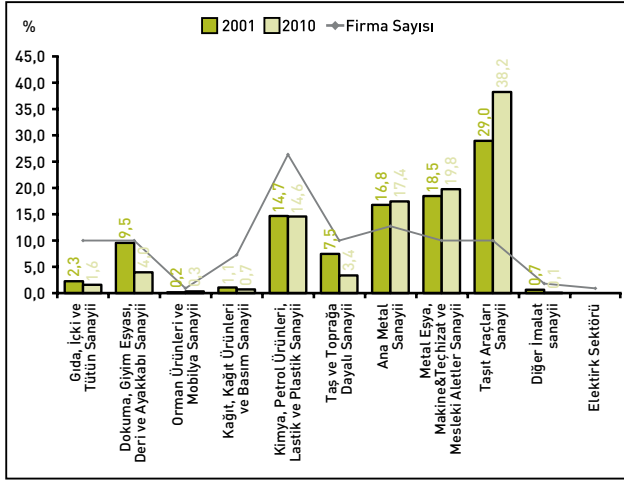
Büyük firma kapsamına giren 110 İSO üyesi firmanın ihracatında 2001-2010 döneminde sektör bazında yaşanan gelişmeler Tablo III-3.2'de verilmiştir.

Tablo III-3.2 İhracatta Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	İhracat (Bin Dolar)		
		2001	2010	Değişim (%)
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	142.461	397.026	178,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	600.570	989.284	64,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	9.490	81.131	754,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	67.707	177.270	161,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	922.782	3.638.166	294,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	468.714	839.227	79,0
Ana Metal Sanayii	14	1.054.975	4.354.799	312,8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	1.160.842	4.938.953	325,5
Taşıt Araçları Sanayi	11	1.821.132	9.552.203	424,5
Diğer İmalat Sanayii	2	40.995	15.831	-61,4
Elektrik Sektörü	1	-	-	-

Tek firma ile inceleme kapsamına giren dolayısıyla istatistik olarak anlam taşımayan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii sıralama dışı tutulduğunda, 2001-2010 döneminde ihracat artış hızında ilk sırayı %424,5 düzeyinde artışla Taşıt Araçları Sanayii almıştır. İhracat artış hızı açısından bu sektörü %325,5 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %312,8 oranında artışla Ana Metal Sanayii, %294,3 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve %178,7 oranındaki artışla da Gıda, İçki ve Tütün Sanayii izlemiştir.

Grafik III-3.2 İhracatta Sektörel Paylar (%)

2010 yılı itibariyle büyük firma kapsamındaki 110 İSO üyesinin toplam ihracatı içindeki sektörel payları; Taşıt Araçları Sanayii'nin %38,2, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin %19,8, Ana Metal Sanayii'nin %17,4, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin %14,6 ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin ise %1,6'dır. 2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan söz konusu beş sanayi dalının, İSO üyeleri ihracatı içinde toplam payları, 2010 yılı itibariyle %91,6 düzeyindedir.

2001-2010 döneminde Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin ihracatı daha hızlı artmış olmakla beraber, 2010 yılı itibariyle, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin salt ihracat tutarları ve toplam ihracat içindeki payları sırasıyla %4,0 ve %3,4 olarak Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nden daha yüksektir. Ancak söz konusu bu iki sanayi dalı, 2001-2010 döneminde İSO üyeleri kapsamında ihracatı en yavaş artan iki alt sektör durumundadır.

Tek firma ile inceleme kapsamına girdiğinden İSO üyesi büyük firmalar arasında anlamlı bir ölçüğe bulunmayan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin ihracatı 2001 yılında firmanın ihracatının çok düşük düzeyde olması nedeniyle baz etkisiyle %754,9 oranında artış göstermiştir; ancak 2010 yılındaki söz konusu sanayi dalının İSO üyesi firmalar kapsamındaki payı ancak %0,3 düzeyindedir.

III-4 KATMA DEĞER

III-4.1 Net Katma Değer

III-4.1.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren 110 İSO üyesi firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer yılın itibariyle değişimi cari fiyatlarla Tablo III-4.1.1 verilmiştir.

110 İSO üyesi büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla yaklaşık 6 kat artarken, sabit fiyatlarla artış %162,6 olmuştur.

Tablo III-4.1.1 Net Katma Değer

Yıllar	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	2.106.413.718	-
2002	3.837.511.808	82,2
2003	5.299.448.584	38,1
2004	7.788.631.545	47,0
2005	7.761.509.979	-0,3
2006	10.107.535.984	30,2
2007	10.852.345.068	7,4
2008	11.028.023.237	1,6
2009	10.871.567.400	-1,4
2010	12.596.727.625	15,9

249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer sabit fiyatla yıllık ortalama olarak %11,5 hızla %165,8 oranında artarken, İSO üyesi firmalarda yıllık ortalama %11,3 artış hızı ile göreceli olarak daha yavaş %162,6 oranında artması sonucu; İSO üyesi firmaların net katma değer içindeki payı sabit fiyatlarla hafifçe %44'ten %43,4'e gerilemiştir.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda ortalama fiyat artış hızı, İSO üyesi olmayan büyük firmalara göre daha yavaş olduğundan, cari fiyatlarla net katma değer içindeki paydaki gerileme daha belirgindir. Cari fiyatlarla İSO üyesi firmaların 249 büyük firma kapsamında toplam net katma değer içindeki payı, inceleme döneminde %44,1'den %39,3'e gerilemiştir.

III-4.1.2 Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

110 İSO üyesi büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari ve sabit fiyatlarla yıllar itibariyle sektörel dağılımı Tablo III-4.1.2'de verilmiştir.

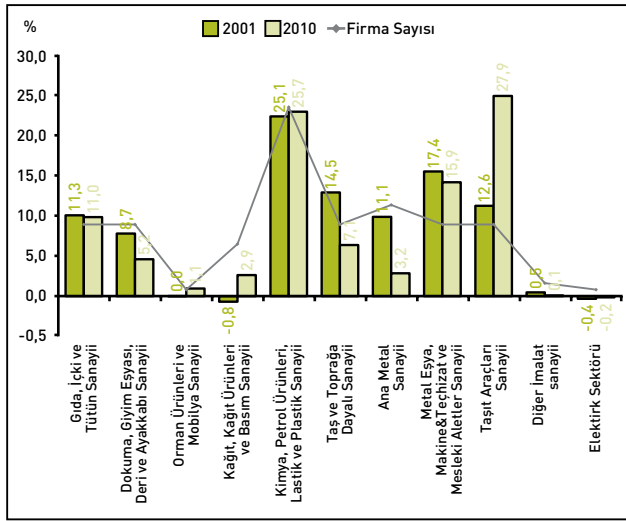
İnceleme kapsamında birer firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve Elektrik Sektörü ile iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında bırakıldığında, 2010 yılında yaratılan net katma değer ölçütüne göre cari fiyatlarla ilk sırayı alan sektörün %27,9 payla Taşıt Araçları Sanayii olduğu görülmektedir. Bu sanayi dalını %25,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, %15,9 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %11,0 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %7,1 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %5,2 payla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii izlemektedir. Yaratılan net katma değer sıralamasında, sıralama dışı tutulan faaliyet dalları hariç, en alt iki sırada %3,2 payla Ana Metal Sanayii ve %2,9 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii yer almaktadır.

2001-2010 döneminde net katma değeri negatiften artıya dönüşen Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii dikkate alınmadığında, 2001-2010 döneminde net katma değeri en hızlı artan sanayi dalı da yine Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Taşıt Araçları Sanayii'nin İSO üyeleri kapsamında yaratılan net katma değer içindeki payı, inceleme dönemi başlangıç ve bitiş yılları itibariyle %12,6'dan %27,9'a yükselmiştir. Kimya, Petrol Ürünleri,

Tablo III-4.1.2. Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	237.582.894	123.612.328	1.389.329.208	271.512.450	484,8	119,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	183.972.345	98.856.714	649.262.584	143.960.662	252,9	45,6
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	298.412	179.658	134.055.322	36.657.184	44.822,9	20.303,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	-16.313.528	-8.895.053	370.899.059	104.803.351	-	-
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	527.978.092	346.442.318	3.240.823.770	773.281.739	513,8	123,2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	304.818.644	152.409.322	898.785.246	179.793.008	194,9	18,0
Ana Metal Sanayii	14	233.083.808	119.775.852	402.833.994	55.894.824	72,8	-53,3
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	366.244.679	196.377.844	2.001.064.273	470.285.376	446,4	139,5
Taşıt Araçları Sanayi	11	265.403.949	134.381.746	3.517.241.769	1.025.136.045	1.225,2	662,9
Diğer İmalat Sanayii	2	11.122.595	6.179.219	13.012.231	3.354.532	17,0	-45,7
Elektrik Sektörü	1	-7.778.172	-3.604.343	-20.579.831	-3.712.091	-	-
TOPLAM	110	2.106.413.718	1.165.715.605	12.596.727.625	3.060.967.080	498,0	162,6

Grafik III-4.1.2 Net Katma Değerde Sektörel Paylar (%)

Lastik ve Plastik Sanayii'nin net katma değer içindeki payı cari fiyatlarla hafifçe artarak %25,1'den %25,7'ye yükselirken, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii de eksi değerli paydan (-%0,8) artı %2,9'ya yükselmiştir. Diğer sanayi dallarının net katma değer içinde payları ise gerilemiştir.

Net katma değer içinde Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %17,4'ten %15,9'a, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı %11,3'ten hafifçe %11'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %14,5'ten %7,1'e ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı da %8,7'den %5,2'ye gerilemiştir.

Yaratılan net katma değer içindeki payda en dramatik düşüş Ana Metal Sanayii'nde yaşanmış; 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer reel olarak %53,3 oranında azalan bu sanayi dalının, yaratılan net katma değer içindeki payı da %11,1'den %3,2'ye gerilemiştir.

III-4.2 Brüt Katma Değer

III-4.2.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren 110 İSO üyesi büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla ve Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı yıllar itibariyle Tablo III-4.2.1'de verilmiştir.

Tablo III-4.2.1 Brüt Katma Değer

Yıllar	Tutar (TL)	Değişim (%)	Net Katma Değer / Brüt Katma Değer (%)
2001	3.761.824.005	-	56,0
2002	6.615.926.209	75,9	58,0
2003	9.119.115.768	37,8	58,1
2004	13.470.509.586	47,7	57,8
2005	13.583.507.616	0,8	57,1
2006	16.417.500.894	20,9	61,6
2007	18.376.746.732	11,9	59,1
2008	18.553.266.879	1,0	59,4
2009	19.058.964.908	2,7	57,0
2010	22.212.698.692	16,5	56,7

İnceleme kapsamındaki İSO üyesi firmaların incelenen dönemde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla 5,9 kat artarken sabit fiyatla artış %151,6 oranında, net katma değer artışından daha yavaş olmuştur. Bununla beraber İSO üyesi firmalarda brüt katma değer, 2001-2010 döneminde yıllık ortalama %10,8 hızla, 249 büyük firma genelinden daha hızlı arttığından, İSO üyelerinin brüt katma değer içindeki payı cari fiyatla %24,8'den %30,6'ya, sabit fiyatla da %22,7'den %32,5'e yükselmiştir. İnceleme döneminde 249 büyük firma genelinde yaratılan brüt katma değer ise yıllık ortalama %6,5 hızla %76,1 düzeyinde artmıştır.

İnceleme döneminde İSO üyelerinin net katma değeri, brüt katma değerden hafifçe de olsa daha hızlı arttığından Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %56'dan %56,7'ye yükselirken, 2001-2010 dönem ortalaması da %58,1 olmuştur. İSO üyesi firmalarda Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı 249 büyük firma ortalaması olan %39,4'e göre daha yüksektir. İSO üyesi firmaların ağırlıklı olarak ihracata dönük üretimde bulunmaları, İhracat/Satış Hasılatı oranının yüksekliği, ihracatta KDV istisnasından yararlanılması nedeniyle dolaylı vergi yükünün göreceli hafifliği ve emek yoğun teknoloji kullanımı, İSO üyelerinde Net Katma Değer/ Brüt Katma Değer oranının 249 büyük firma geneline göre daha yüksek olmasına yol açmaktadır.

III-4.2.2 Brüt Katma Değerin Sektörel Dağılımı

İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattıkları brüt katma değerdeki sektörel gelişmeler yıllar itibariyle cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-4.2.2'de verilmiştir.

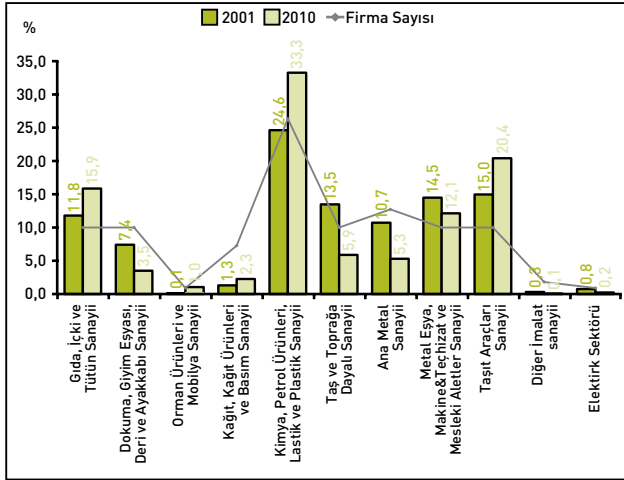
Tablo III-4.2.2 Brüt Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	443.914.714	230.964.992	3.523.246.340	688.537.491	693,7	198,1
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	278.729.997	149.774.313	778.954.050	172.717.084	179,5	15,3
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	4.765.853	2.869.267	233.199.560	63.767.996	4.793,1	2.122,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	49.209.660	26.831.876	502.664.079	142.035.626	921,5	429,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	926.655.923	608.041.944	7.390.460.223	1.763.412.127	697,5	190,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	507.018.036	253.509.018	1.306.652.082	261.382.693	157,7	3,1
Ana Metal Sanayii	14	403.446.919	207.321.130	1.178.454.490	163.515.262	192,1	-21,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	544.802.047	292.119.060	2.696.246.843	633.665.533	394,9	116,9
Taşıt Araçları Sanayi	11	563.007.904	285.067.293	4.535.727.196	1.321.984.027	705,6	363,7
Diğer İmalat Sanayii	2	11.898.996	6.610.553	14.985.376	3.863.206	25,9	-41,6
Elektrik Sektörü	1	28.373.956	13.148.265	52.108.453	9.399.072	83,6	-28,5
TOPLAM	110	3.761.824.005	2.076.257.712	22.212.698.692	5.224.280.115	490,5	151,6

2001-2010 döneminde yeterli sayıda firma ile inceleme kapsamına girmeyen sektörler sıralama dışında bırakıldığında, 2010 yılında yaratılan brüt katma değer ölçütüne göre cari fiyatlarla ilk sırayı %33,3 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almaktadır. Bu sektörü %20,4 payla Taşıt Araçları Sanayii, %15,9 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %12,1 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %5,9 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %5,3 payla da Ana Metal Sanayii izlemektedir.

Brüt katma değer ölçütüne göre 2010 yılında sektörel sıralamada, sıralama dışında bırakılanlar hariç, alt sırada yer alan iki sanayi dalı %3,5 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ve %2,3 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir.

Grafik III-4.2.2 Brüt Katma Değerde Sektörel Paylar (%)

İSO üyeleri kapsamında 2001-2010 döneminde brüt katma değeri en hızlı artan alt sektör, sektörel sıralamaya dahil edilmeyen dallar hariç, cari fiyatlarla %921,5, sabit fiyatla %429,4 olmak üzere Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olmuştur. Brüt katma değer artış hızı ölçüsüne göre bu sektörü, Taşıt Araçları Sanayii (%705,6, %363,7) ikinci, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii (%697,5, %190) üçüncü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii (%693,7, %198,1) dördüncü, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii de (%394,9, %116,9) beşinci sırada izlemiştir.

Ana Metal Sanayii'nin inceleme döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla %192,1 oranında artarken, sabit fiyatla %21,1 oranında azalmıştır. Sektörel sıralama dışında tutulan Diğer İmalat Sanayii ile Elektrik Sektörü hariç, brüt katma değeri yavaş artan iki sanayi dalı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii (%179,5, %15,3) ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii (%157,7, %3,1) olmuştur.

III-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA

III-5.1 İSO Üyeleri Genel

Araştırmada üretimde dikey tamlaşma derecesinin ölçüsü olarak alınan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranının 2001-2010 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda gelişimi, yıllar itibariyle Grafik III-5.1'de gösterilmiştir.

Grafik III-5.1 Yıllar İtibariyle Dikey Tamlaşma Oranları (%)

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı çok az da olsa artarak %18,7'den %21,4'e yükselmiş, dönem ortalaması da %21,4 olmuştur. İSO üyesi büyük firmalarda üretimde dikey tamlaşma derecesi, hem 2010 yılı düzeyi hem de dönem ortalaması olarak, 249 büyük firma geneline göre daha düşük bir seviyededir. 249 büyük firma genelinde bu oran 2010 yılı itibariyle %31,7, dönem ortalaması olarak da %32,8 düzeyindedir.

Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranını başlıca iki faktör etkilemektedir;

- Dolaylı vergi yükü,
- Firmaların ara fiziki girdilerini işletme içi üretmeleri ya da işletme dışı sağlamaları.

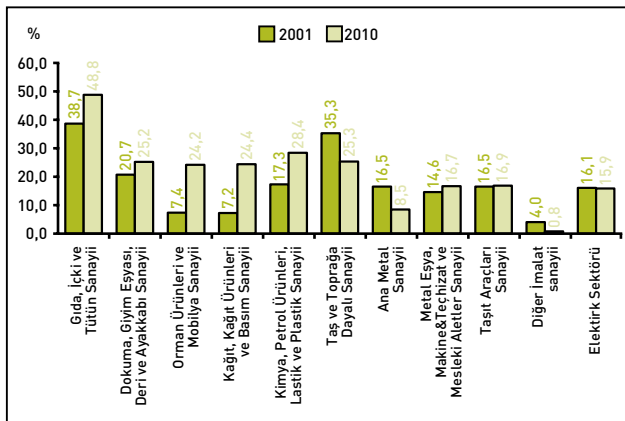
Bu oranı bir ölçüde de olsa kullanılan teknolojinin de etkilediği söylenebilir. İnceleme döneminde üretimde dikey tamlama derecesinin hafifçe de olsa yükselmesinde dolayı vergi yükünün artmasının yanı sıra, bazı sanayi dallarında sermaye-emek ikamesi, sermaye-yoğun teknolojiye yöneliş de etkili olmuştur.

İSO üyelerinde oran ortalamasının genelde düşüklüğü, 249 büyük firma ve İSO üyesi olmayan firmalar ortalamasının altında oluşu, İSO üyesi büyük firmalar kapsamında üretimde montaj ağırlıklı Taşıt Araçları Sanayii ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin önemli paya sahip olmasının sonucudur.

III-5.2 Sektörel Olarak Üretimde Dikey Tamlama

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi 110 büyük firmada inceleme dönemi başlangıç ve bitiş yılları itibarıyla, sektörel bazda üretimde dikey tamlama dereceleri Grafik III-5.2'de gösterilmiştir.

Grafik III-5.2 Sektörler İtibarıyla Dikey Tamlama Oranları (%)

İnceleme döneminde İSO üyesi firmalar genelinde üretimde dikey tamlama derecesi göstergesi olarak alınan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranının hafifçe yükselmesine karşın, sektör bazında gelişmeler farklı oranlarda ve yönlere olmuştur.

İstatistiksel olarak anlamlı sayıda firma ile inceleme kapsamına girmedikleri için sektörel değerlendirmede sıralama dışı tutulan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Elektrik Sektörü ve Diğer İmalat Sanayii kapsam dışı bırakıldığında; 2001-2010 döneminde Brüt Katma Değer/

Satış Hasılatı oranı, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde %38,7'den %48,8'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde %17,3'ten %28,4'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde %20,7'den %25,2'ye, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde %7,2'den %24,4'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %14,6'dan %16,7'ye yükselirken; Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %35,3'ten %25,3'e, Ana Metal Sanayii'nde %16,5'ten %8,5'e gerilemiş, Taşıt Araçları Sanayii'nde ise dönem başı, dönem sonu olarak; sırasıyla %16,5 ve %16,9 olarak belirgin bir değişme göstermemiştir.

III-6 VARLIKLAR VE VARLIK YAPISI

III-6.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi 110 büyük firmanın varlık büyüklüğünde ve varlık yapısında 2001-2010 dönemindeki cari fiyatlarla gelişmeler, yıllar itibarıyla Tablo III-6.1'de verilmiştir.

İSO üyesi büyük firmaların 2001-2010 döneminde varlıkları (aktif büyüklüğü) cari fiyatlarla 5,1 kat artmıştır. 249 büyük firmanın varlıkları da aynı dönemde cari fiyatla 5,3 kat, İSO üyesi olmayan kuruluşlarda da 5,5 kat artmıştır. İSO üyesi firmalarda varlık artışının göreceli olarak daha düşük düzeyde kalması sonucu, İSO üyesi büyük firmaların 249 büyük firma kapsamında varlık toplamındaki payı 2001-2010 döneminde %39,1'den %37,2'ye gerilemiştir.

İSO üyesi firmalarda da varlık artışının önemli bir bölümü, 2,6 katı, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzenlemesi sonucu 2001-2004 döneminde hesaba alınırken, 2004-2010 döneminde varlıklar %99 oranında artmıştır.

İSO üyesi büyük firmalarda da varlık yapısı bir ölçüde değişmiş; duran varlıkların payı 2001-2010 döneminde %36,7'den %43,0'a yükselirken, dönen varlıkların payı %63,3'ten %57'ye gerilemiştir. Varlık yapısı değişiminde, 2001-2004 döneminde duran varlıkların yeniden değerlendirilmesi ve enflasyon düzeltilmesine tabi olması etkili olmuştur.

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın varlık yapısında ise belirgin bir değişim olmamış; dönem başı-dönem sonu olarak dönen varlıkların payı sırasıyla %55,6 ve %55,8; duran varlıkların payı da sırasıyla %44,4 ve %44,2 olmuştur.

Tablo III-6.1 Varlıklar (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Net Varlık Toplamı		Dönen Varlıklar			Duran Varlıklar		
	Tutar (TL)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Pay (%)	Değişim (%)	Tutar (TL)	Pay (%)	Değişim (%)
2001	16.009.509.474	-	10.139.165.995	63,3	-	5.870.343.479	36,7	-
2002	23.641.414.659	47,7	14.157.270.700	59,9	39,6	9.484.143.959	40,1	61,6
2003	28.760.744.456	21,7	16.811.345.165	58,5	18,7	11.949.399.291	41,5	26,0
2004	40.859.894.015	42,1	22.739.504.635	55,7	35,3	18.120.389.380	44,3	51,6
2005	44.035.897.372	7,8	25.160.341.252	57,1	10,6	18.875.556.120	42,9	4,2
2006	52.830.409.046	20,0	30.206.574.548	57,2	20,1	22.623.834.498	42,8	19,9
2007	58.813.694.111	11,3	32.393.116.778	55,1	7,2	26.420.577.333	44,9	16,8
2008	69.630.697.860	18,4	38.180.948.534	54,8	17,9	31.449.749.326	45,2	19,0
2009	73.074.313.024	4,9	40.385.672.175	55,3	5,8	32.688.640.849	44,7	3,9
2010	81.316.404.255	11,3	46.337.833.781	57,0	14,7	34.978.570.474	43,0	7,0

İSO üyesi olmayan büyük firmalarda ise 2001-2010 döneminde dönen varlıkların payı %50,7'den %55,2'ye yükselirken, duran varlıkların payı %49,3'den %44,8'e gerilemiştir. İnceleme döneminde İSO üyesi büyük firmalarla İSO üyesi olmayan büyük firmaların varlık yapılarındaki gelişme farklı yönde olmuştur.

2010 yılı itibariyle İSO üyesi büyük firmalarda çalışan kişi başına duran varlık tutarı 223,6 bin TL iken, bu tutar 249 büyük firma genelinde 260,7 bin TL, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda ise 347,2 bin TL'dir.

İSO üyesi büyük firmaların gerek varlık yapısı, gerek çalışan kişi başına duran varlık yatırım tutarı, İSO üyesi firmaların İSO dışı firmalara göre emek yoğun olduğunu göstermektedir.

III-6.2 Varlıklarda Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001-2010 döneminde varlık tutarında sektörel gelişmeler, Tablo III-6.2'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına birer firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Elektrik Sektörü ve iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışı bırakıldığında, İSO üyesi firmalar kapsamında 2010 yılında cari fiyatlarla varlık tutarı ölçütüne göre ilk sırayı %22,7 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almaktadır. Bu sanayi dalını %16,1 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %15,3 payla Taşıt Araçları Sanayii, %14,4 payla Ana Metal Sanayii, %10,4 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %7,7 payla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemektedir. Aktif büyüklüğü açısından sektörel sıralamada, sıralama dışı sanayi dalları hariç, en alt iki sırada %5,6 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ve %3,2 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii yer almaktadır.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalar kapsamında aktif büyüklüğü en hızlı artan sanayi dalı, sıralama dışı bırakılanlar hariç, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde 2001-2010 döneminde varlık toplamı cari fiyatlarla yaklaşık 8,8 kat artmış; bu sanayi dalının varlık toplamı ölçütüne göre sektörel payı %6'dan %10,4'e yükselmiştir. Varlık artış hızı açısından Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'ni, yaklaşık 6,5 kat artışla

Ana Metal Sanayii, 6,2 kat artışla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii izlemektedir. Bu sanayi dallarında cari fiyatlarla varlık artış hızı İSO üyeleri ortalamasından daha hızlı arttığından, toplam varlık içinde payları; Ana Metal Sanayii'nde %11,2'den %14,4'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde ise %18,6'dan %22,7'ye yükselmiştir. Diğer sanayi dallarında varlık artış hızı, İSO üyeleri ortalamasında daha düşük seviyelerde kaldığından, bu sektörlerin payları gerilemiştir.

2001-2010 döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla 4,6 kat artan Taşıt Araçları Sanayii'nin varlık toplamı içinde payı %16,8'den %15,3'e, varlık toplamı 4,2 kat artan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %19,7'den %16,1'e, varlık toplamı 3,9 kat artan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %10'dan %7,7'ye, varlık toplamı 3,2 kat artan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı %5,1'den %3,2'ye ve varlık toplamı 3 kat artan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı da %9,4'ten %5,6'ya kadar gerilemiştir.

III-7 ÖZSERMAYE

III-7.1 İSO Üyeleri Genel

Büyük firma kapsamındaki 110 İSO üyesi firmanın 2001-2010 döneminde özsermayelerinde cari fiyatlarla yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle Tablo III-7.1'de gösterilmiştir.

Tablo III-7.1 Özsermaye (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Özsermaye (TL)	Değişim (TL)	Değişim (%)
2001	6.211.186.510	-	-
2002	9.804.396.606	3.593.210.096	57,9
2003	13.841.447.998	4.037.051.392	41,2
2004	22.905.825.359	9.064.377.361	65,5
2005	23.976.196.130	1.070.370.771	4,7
2006	27.346.791.907	3.370.595.777	14,1
2007	30.684.817.152	3.338.025.245	12,2
2008	32.613.282.615	1.928.465.463	6,3
2009	36.580.621.510	3.967.338.895	12,2
2010	39.864.485.662	3.283.864.152	9,0

İSO üyesi 110 büyük firmanın toplam özkaynakları 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla 6,4 kat, 249 büyük firma ortalamasından daha yavaş artmıştır. İnceleme döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla 249 büyük firma genelinde 7,1 kat, İSO üyesi olmayan firmalarda da 7,6 kat artış göstermiştir. İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde

Tablo III-6.2 Sektörlere Göre Varlıklar

Sektörler	Firma Sayısı	2001		2010		Değişim (%)
		Tutar (TL)	Pay (%)	Tutar (TL)	Pay (%)	
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	967.406.909	6,0	8.483.142.322	10,4	776,9
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	1.498.874.142	9,4	4.560.929.502	5,6	204,3
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	73.594.646	0,5	1.514.868.864	1,9	1.958,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	815.415.805	5,1	2.635.533.308	3,2	223,2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	2.976.805.230	18,6	18.431.539.806	22,7	519,2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	1.599.898.380	10,0	6.289.906.841	7,7	293,1
Ana Metal Sanayii	14	1.791.421.651	11,2	11.672.982.063	14,4	551,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	3.151.300.839	19,7	13.125.737.745	16,1	316,5
Taşıt Araçları Sanayii	11	2.692.148.728	16,8	12.407.695.818	15,3	360,9
Diğer İmalat Sanayii	2	89.345.780	0,6	549.790.730	0,7	515,4
Elektrik Sektörü	1	353.297.364	2,2	1.644.277.256	2,0	365,4
Toplam	110	16.009.509.474	100,0	81.316.404.255	100,0	407,9

Tablo III-7.2 Sektörlere Göre Özsermaye

Sektörler	Firma Sayısı	2001		2010		Değişim (%)
		Tutar (TL)	Pay (%)	Tutar (TL)	Pay (%)	
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	335.116.365	5,4	4.125.270.964	10,3	1.131,0
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	521.067.443	8,4	2.994.683.933	7,5	474,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	23.694.338	0,4	497.669.454	1,2	2.000,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	374.754.762	6,0	1.816.689.437	4,6	384,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	1.234.267.243	19,9	9.786.092.657	24,5	692,9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	832.876.185	13,4	3.721.880.422	9,3	346,9
Ana Metal Sanayii	14	714.584.053	11,5	5.031.044.539	12,6	604,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	933.462.503	15,0	5.797.220.391	14,5	521,0
Taşıt Araçları Sanayii	11	948.255.899	15,3	5.114.966.736	12,8	439,4
Diğer İmalat Sanayii	2	49.652.879	0,8	244.659.363	0,6	392,7
Elektrik Sektörü	1	243.454.840	3,9	734.307.766	1,8	201,6
Toplam	110	6.211.186.510	100,0	39.864.485.662	100,0	541,8

öz kaynak artışı hızının, 249 büyük firma geneline göre daha yavaş olması sonucu, İSO üyesi firmaların 249 büyük firma kapsamında, özkaynaklar içindeki payı 2001-2010 döneminde %40,2'den %36,2'ye gerilemiştir.

İSO üyesi firmalarda da özkaynak artışının önemli bölümü, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde hesaben oluşmuştur. 2001-2004 döneminde İSO üyelerin toplam özkaynakları cari fiyatlarla 3,7 kat artarken, 2004-2010 döneminde özkaynak artışı %74 düzeyinde olmuştur.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde özkaynakların varlıklarından daha hızlı artması sonucu, özkaynakların varlık finansmanına katkısı %38,8'den %49'a yükselmiştir. Ancak Özkaynak/Varlık Toplamı oranı, 2010 yılı itibariyle 249 büyük firma genelinde %50,4 ve İSO üyesi olmayan firmalarda da %51,2 olarak daha yüksek düzeydedir.

III-7.2 Özsermayede Sektörel Gelişmeler

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi 110 büyük firmanın özsermaye tutarında sektörel bazda cari fiyatlarla yaşanan gelişmeler Tablo III-7.2'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına az sayıda firma ile giren sanayi dalları sıralama dışı tutulduğunda, cari fiyatlarla özsermaye tutarı ve payı olarak ilk sırada Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii yer almaktadır. Özsermaye tutarı ölçütüne göre söz konusu bu sektörün İSO üyeleri kapsamında 2010 yılındaki sektörel payı %24,5'tir. Bu sektörü %14,5 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %12,8 payla Taşıt Araçları Sanayii, %12,6 payla Ana Metal Sanayii, %10,3 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %9,3 payla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemektedir. Özsermaye tutarı açısından sektörel sıralamada en alt sıralarda yer alan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %7,5 iken, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %4,6'dır.

Sıralama dışı bırakılan sektör ve sanayi dalları dikkate alınmadığında, 2001-2010 döneminde özsermayesi en hızlı artan sanayi dalı Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olurken, bu sanayi dalının özsermaye ölçütüne göre

sektörel payı 2001-2010 döneminde %5,4'ten %10,3'e yükselmiştir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin yanı sıra 2001-2010 döneminde özsermaye artışı, İSO üyeleri genelinden daha yüksek olan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin sektörel payı %19,9'dan %24,5'e, Ana Metal Sanayii'nin payı da %11,5'ten %12,6'ya yükselmiştir.

Buna karşın, özsermaye artışı İSO üyeleri genel ortalamasının altında kalan Taşıt Araçları Sanayii'nin payı %15,3'ten %12,8'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %15'ten %14,5'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %13,4'ten %9,3'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %8,4'ten %7,5'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %6'dan %4,6'ya gerilemiştir.

Sanayi dallarının varlık yapıları nedeniyle özsermayelerinin yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinden farklı oranlarda etkilenmesi, kar düzeylerinin değişik oluşu ve kar dağıtım politikalarının benzeşik (homojen) olmaması gibi nedenleri, inceleme döneminde özkaynak artış hızlarının sektörler itibariyle farklılık göstermesine yol açmıştır.

III-8 DEVİR HIZLARI

III-8.1 İSO Üyeleri Genel

2001-2010 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda finansal verimlilik veya faaliyet etkinlik göstergesi olarak kullanılan özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızlarındaki gelişmeler yıllar itibariyle Tablo III-8.1'de gösterilmiştir.

Tablo III-8.1 Devir Hızları

Yıllar	Özsermaye Devir Hızı	Varlık (Aktif) Devir Hızı	İşletme Sermayesi Devir Hızı
2001	3,23	1,25	1,98
2002	3,03	1,26	2,10
2003	2,90	1,40	2,39
2004	2,48	1,39	2,50
2005	2,61	1,42	2,49
2006	2,81	1,45	2,54
2007	2,78	1,45	2,63
2008	3,01	1,41	2,58
2009	2,40	1,20	2,18
2010	2,60	1,28	2,24

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda özsermaye devir hızı yavaşlayarak yılda 3,23 kezden 2,60 keze gerilemiş, aktif (varlık) devir hızı dönem başı ve dönem sonu itibariyle sırasıyla 1,25 ve 1,28 olarak neredeyse değişmezken, işletme sermayesi devir hızı ise 1,98'den 2,24'e yükselerek hızlanmıştır. İSO üyesi firmalar 2001 yılında 184 günlük işletme sermayesi ile çalışırken, bu süreyi 2010 yılında 163 güne indirmişlerdir.

İSO üyesi büyük firmaların devir hızları, 249 büyük firma ortalamasından ve İSO üyesi olmayan büyük firmalardan belirgin biçimde daha yüksektir. Devir hızlarının yüksekliği, 2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda finansal verimliliğin veya faaliyet etkinliğinin göreceli olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir.

İSO üyesi firmalarda, inceleme döneminde özsermaye devir hızı 2001 yılında en yüksek düzeyinde iken, aktif (varlık) devir hızı en yüksek düzeyine 1,45 kez/yıl olarak 2006-2007 yıllarında, işletme sermayesi devir hızı da 2,63 kez/yıl olarak 2007 yılında ulaşmıştır. Ancak izleyen yıllarda bu yüksek düzeylerini sürdürmemişlerdir.

III-8.2 Sektörel Devir Hızları

III-8.2.1 Özsermaye Devir Hızı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında özsermaye devir hızında 2001-2010 dönemindeki sektörel gelişmeler Tablo III-8.2.1'de verilmiştir.

İstatistiksel olarak yeterli sayıda firma ile inceleme kapsamına girmeyen Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Elektrik Sektörü ve Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralamaya dahil edilmediklerinde, 2010 yılı itibariyle İSO üyesi firmalar kapsamında özsermaye devir hızı en yüksek olan sanayi dalı yılda 5,26 kez olarak Taşıt Araçları Sanayii'dir. Özsermaye devir hızı açısından bu sektörü yılda 2,79 kezle Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, 2,76 kezle Ana Metal Sanayii, 2,66 kezle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 1,75 kezle Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve 1,39 kezle Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemektedir. Sektörel sıralama dışında tutulanlar hariç, 2010 yılı itibariyle özsermaye devir hızı en düşük olan iki sanayi dalı; yılda 1,13 kezle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile 1,03 kezle Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

Tablo III-8.2.1 Sektörler İtibariyle Özsermaye Devir Hızları

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	3,43	2,63	2,31	1,39	1,87	1,91	1,75	2,01	1,90	1,75
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	2,58	2,40	1,95	1,69	1,43	1,25	1,14	1,16	0,96	1,03
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	2,73	2,30	1,90	1,94	2,19	4,47	2,75	6,39	1,98	1,94
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	1,82	1,57	1,31	1,12	1,16	1,24	1,17	1,20	1,02	1,13
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	4,34	3,74	3,63	2,77	2,84	2,91	2,85	3,23	2,54	2,66
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	1,73	1,54	1,36	1,11	1,19	1,27	1,33	1,43	1,28	1,39
Ana Metal Sanayii	3,42	3,02	3,03	2,21	2,16	2,51	2,50	2,96	2,11	2,76
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	4,00	3,66	3,42	3,23	3,43	3,97	3,82	3,99	2,86	2,79
Taşıt Araçları Sanayii	3,59	4,53	4,34	4,36	4,70	4,99	5,23	5,37	4,69	5,26
Diğer İmalat Sanayii	5,92	4,28	3,93	6,37	11,32	13,99	15,79	12,06	9,06	7,89
Elektrik Sektörü	0,72	0,91	0,98	0,82	1,07	1,28	1,37	1,34	0,66	0,45

İSO üyeleri kapsamında 2001-2010 döneminde özsermaye devir hızı yükselen tek sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sektörün inceleme döneminde özsermaye devir hızı yılda 3,59 kezden 5,26 keze yükselmiştir. 2001-2010 döneminde, özsermaye devir hızı; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde 4,34'ten 2,66'ya, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde, 4'ten 2,79'a, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde 3,43'ten 1,75'e, Ana Metal Sanayii'nde 3,42'den 2,76'ya, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde 2,58'den 1,03'e, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde 1,82'den 1,13'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde de 1,73 kezden 1,39'a gerilemiştir. Bu sonuçlardan da görülebileceği üzere özsermaye devir hızında en dramatik yavaşlama, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde yaşanmıştır.

Özsermaye devir hızı yavaşlamasında genelde kaynak kullanımında etkinliğin artmaması yanı sıra, 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu özsermayenin hesaben artması da etkili olmuştur.

III-8.2.2 Varlık Devir Hızı

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde varlık devir hızında sektörel gelişmeler yıllar itibariyle Tablo III-8.2.2'de verilmiştir.

Firma sayısı nedeniyle sektörel sıralama dışında tutulan sektörler hariç, 2010 itibariyle varlık devir hızında da en yüksek sanayi dalı, yılda 2,17 kez ile Taşıt Araçları Sanayii'dir. Varlık devir hızı açısından Taşıt Araçları Sanayii'ni 1,41 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 1,23 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, 1,19 ile Ana Metal Sanayii, 0,85 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve 0,82 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemektedir.

İSO üyeleri kapsamında 2010 yılı itibariyle varlık devir hızı en yavaş iki sanayi dalı ise yılda 0,78 kezle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile 0,68 kezle Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde Taşıt Araçları ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler sanayileri dışında kalan diğer sanayi dallarının varlık devir hızları ise

Tablo III-8.2.2 Sektörler İtibariyle Varlık Devir Hızları

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	1,19	1,05	1,16	0,84	1,11	1,10	1,13	0,96	0,92	0,85
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	0,90	0,91	0,89	0,89	0,79	0,75	0,74	0,75	0,67	0,68
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,88	0,92	0,77	0,80	0,56	0,69	0,66	0,61	0,63	0,64
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	0,84	0,93	0,90	0,87	0,93	0,99	0,80	0,75	0,69	0,78
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	1,80	1,72	1,85	1,54	1,58	1,52	1,61	1,59	1,39	1,41
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	0,90	0,86	0,84	0,77	0,79	0,85	0,88	0,82	0,74	0,82
Ana Metal Sanayii	1,36	1,29	1,40	1,34	1,31	1,52	1,42	1,43	1,00	1,19
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	1,18	1,20	1,28	1,39	1,33	1,36	1,30	1,32	1,20	1,23
Taşıt Araçları Sanayii	1,27	1,38	1,84	2,25	2,37	2,36	2,32	2,34	2,02	2,17
Diğer İmalat Sanayii	3,29	2,61	2,78	4,06	5,03	5,81	4,98	4,68	3,57	3,51
Elektrik Sektörü	0,50	0,67	0,78	0,65	0,84	0,80	0,85	0,85	0,33	0,20

yavaşlamıştır. 2001-2010 döneminde varlık devir hızı Taşıt Araçları Sanayii'nde 1,27'den 2,17'ye yükselirken, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde de 1,18'den hafifçe 1,23'e yükselmiştir. Varlık devir hızı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde 1,80'den 1,41'e, Ana Metal Sanayii'nde 1,36'dan 1,19'a, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde 1,19'dan 0,85'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde 0,90'dan 0,82'ye, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde 0,90'dan 0,68'e ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde de 0,84'den 0,78'e gerilemiştir. Varlık devir hızının yavaşlamasında da 2001-2004 döneminde maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi nedeniyle hesaben artması önemli bir etken olmuştur.

III-8.2.3 İşletme Sermayesi Devir Hızı

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde işletme sermayesi (dönen varlıklar) devir hızında sektörel gelişmeler yıllar itibariyle Tablo III-8.2.3'de verilmiştir.

Yeterli sayıda firma ile inceleme kapsamına girmeyen sanayi dalları sektörel sıralama dışında tutulduğunda, İSO üyesi büyük firmalar kapsamında 2010 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızı en yüksek sanayi dalı yılda 3,23 kezle Taşıt Araçları Sanayii'dir. İşletme sermayesi devir hızı açısından Taşıt Araçları Sanayii'ni yılda 2,52 kezle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 2,31 kezle Ana Metal Sanayii, 2,02 kezle Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, 1,83 kezle Gıda, İçki ve Tütün Sanayii izlemektedir. 2010 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızı en düşük iki sanayi dalı, yılda 1,69 kezle Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve 1,20 kezle de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

Tablo III-8.2.3 Sektörler İtibariyle İşletme Sermayesi Devir Hızları

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	1,97	1,76	2,18	2,03	2,30	2,41	2,55	2,23	1,93	1,83
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	1,78	1,99	1,97	2,00	1,73	1,59	1,62	1,57	1,31	1,20
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1,21	1,65	1,39	1,81	1,36	1,35	1,52	1,19	1,09	1,15
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	1,64	1,80	1,93	2,03	1,90	1,99	1,97	1,81	1,72	2,02
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	2,58	2,57	2,92	2,68	2,70	2,57	2,92	2,74	2,53	2,52
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	1,57	1,69	1,78	1,79	1,69	1,86	2,10	1,81	1,59	1,69
Ana Metal Sanayii	2,71	2,76	3,05	3,05	3,07	3,34	3,12	2,78	2,02	2,31
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	1,40	1,46	1,60	1,83	1,76	1,83	1,78	1,88	1,68	1,75
Taşıt Araçları Sanayii	2,39	2,88	3,39	3,60	3,78	3,85	3,74	4,19	3,37	3,23
Diğer İmalat Sanayii	3,48	2,73	2,92	4,61	5,58	6,43	5,41	5,17	3,94	3,85
Elektrik Sektörü	0,65	0,97	1,23	1,25	1,81	2,09	2,88	3,16	1,05	0,67

2001-2010 döneminde İSO üyeleri kapsamında işletme sermayesi devir hızları artan sanayi dalları Taşıt Araçları, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi ve Taş ve Toprağa Dayalı sanayi dalları olurken, diğer alt sektörlerde değişen oranlarda yavaşlama olmuştur.

İşletme sermayesi devir hızı Taşıt Araçları Sanayii'nde yılda 2,39 kezden 3,23 keze yükselirken, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde 1,64'den 2,02'ye, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde de 1,57'den 1,69'a yükselmiştir.

Buna karşın, işletme sermayesi devir hızı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde 2,58'den hafifçe 2,52'ye gerilerken, Ana Metal Sanayii'nde 2,71'den 2,31'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde 1,97'den 1,83'e gerilemiş, en dramatik düşüş ise 1,78 kezden 1,20 kez olmak üzere Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde yaşanmıştır. Devir hızlarındaki yavaşlama işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin azalmasının önemli bir göstergesi niteliğindedir.

III-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI

III-9.1 Toplu Kar

III-9.1.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi büyük firmaların 2001-2010 dönemindeki cari fiyatlarla toplu bilanço karları, yıllar itibariyle Tablo III-9.1.1'de gösterilmiştir.

İSO üyesi 110 büyük firmanın 2001-2010 dönemindeki toplam karı cari fiyatlarla 5,7 kat artarken, sabit fiyatla artış %153,7 oranında olmuş, yıllık ortalama artış hızı

Tablo III-9.1.1 Toplu Kar

Yıllar	Tutar (TL)	Değişim (%)
2001	1.154.704.041	-
2002	2.052.813.892	77,8
2003	3.025.015.198	47,4
2004	3.958.980.903	30,9
2005	3.562.879.880	-10,0
2006	5.092.034.289	42,9
2007	5.649.966.550	11,0
2008	4.589.525.911	-18,8
2009	4.976.747.866	8,4
2010	6.592.912.156	32,5

da %10,7 olarak gerçekleşmiştir. İnceleme döneminde 249 firma genelinde toplam kar yıllık ortalama %12,5 hızla, %188,4 oranında artarken, İSO üyesi firmalardaki artışın daha düşük seviyelerde kalması sonucu; İSO üyesi firmaların toplam bilanço karı içindeki payı, cari fiyatlarla %44,6'dan %34,4'e, sabit fiyatlarla da %41,6'dan %39'a gerilemiştir. İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde ortalama artış hızı, 249 büyük firma genelinden daha yavaş olduğundan, sabit fiyatlarla toplam kar içindeki pay azalışı sınırlı boyutta kalmıştır.

III-9.1.2 Toplu Karın Sektörel Dağılımı

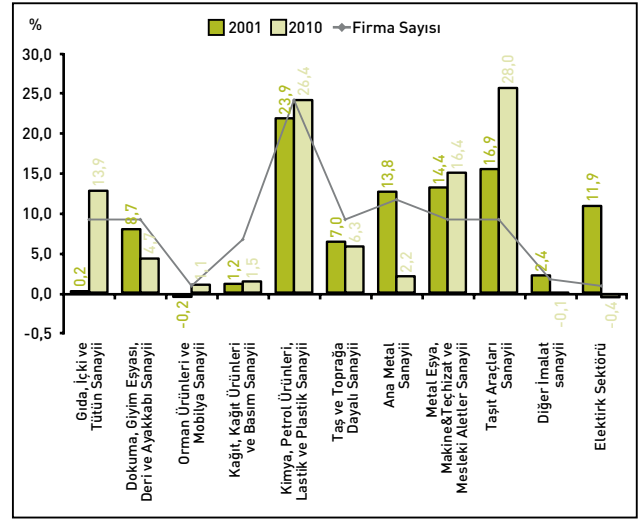
İSO üyeleri kapsamında toplu bilanço karının 2001 ve 2010 yıllarındaki sektörel dağılımı ve dağılımdaki gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-9.1.2'de verilmiştir.

İnceleme kapsamına 1 ve 2 firma ile giren sanayi dalları sektörel sıralama dışında tutulduğunda, 2010 yılında İSO üyesi firmalar kapsamında toplu kar içinde cari fiyatlarla en yüksek paya %28'lik payla Taşıt Araçları Sanayii sahip bulunmaktadır. Toplam kar ölçütüne göre bu sektörü %26,4 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, %16,4 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %13,9 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %6,3 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %4,7 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii izlemektedir.

Sıralama dışı tutulan sanayi dalları hariç, toplam kar sıralamasında en alt sıralarda yer alan Ana Metal Sanayii'nin payı %2,2; Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı da %1,5 düzeyindedir.

Tablo III-9.1.2 Toplu Karın Sektörel Dağılımı

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	2.264.276	1.178.083	918.862.571	179.570.563	40.480,9	15.142,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	100.232.646	53.859.563	307.403.743	68.160.475	206,7	26,6
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	-2.569.101	-1.546.719	70.911.912	19.390.733	-	-
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	13.796.633	7.522.701	100.744.259	28.466.872	630,2	278,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	275.505.086	180.777.615	1.737.711.178	414.629.248	530,7	129,4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	80.408.733	40.204.367	416.594.488	83.335.565	418,1	107,3
Ana Metal Sanayii	14	159.426.171	81.925.062	147.221.886	20.427.624	-7,7	-75,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	166.236.535	89.134.871	1.082.406.976	254.384.718	551,1	185,4
Taşıt Araçları Sanayii	11	195.271.415	98.871.603	1.846.758.642	538.256.672	845,7	444,4
Diğer İmalat Sanayii	2	27.151.447	15.084.137	-8.217.503	-2.118.459	-	-
Elektrik Sektörü	1	136.980.200	63.475.533	-27.485.996	-4.957.791	-	-
TOPLAM	110	1.154.704.041	630.486.815	6.592.912.156	1.599.546.220	471,0	153,7

Grafik III-9.1.2 Toplu Kar Sektörel Paylar (%)

2001-2010 döneminde İSO üyeleri kapsamında cari fiyatlarla toplu karı en hızlı artan sanayi dalı Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'dir. Sektörün toplam kar içindeki payı %0,2 gibi çok düşük bir düzeyden, %13,9'a yükselmiştir. Kar artış hızı açısından ikinci sırada yer alan Taşıt Araçları Sanayii'nin toplu karı cari fiyatlarla %845,7 oranında artarken, bu sanayi dalının İSO üyelerinin toplam karı içindeki payı da %16,9'dan %28'e yükselmiştir.

Toplu karı cari fiyatlarla %630,2 oranında artan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin 2001 yılında %1,2 olan payı ise 2010 yılında ancak %1,5'e yükselbilmiştir. Toplu karı cari fiyatlarla %551,1 oranında artan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %14,4'ten %16,4'e yükselirken, karı İSO üyeleri ortalamasından daha hızlı artan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı da %23,9'dan %26,4'e yükselmiştir.

Buna karşın toplu karı %418,1 oranında artan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı %7'den %6,3'e, %206,7 oranında artan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %8,7'den %4,7'ye ve toplu karı cari fiyatlarla %7,7 oranında azalan Ana Metal Sanayii'nin payı ise %13,8'ten dramatik bir düşüşle %2,2'ye gerilemiştir.

III-9.2 Karlılık Oranları

III-9.2.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren 110 İSO üyesi firmanın özsermaye, satış ve ekonomik karlılık oranlarında 2001-2010 döneminde yıllar itibarıyla gelişmeler Tablo III-9.2.1’de verilmiştir.

Tablo III-9.2.1 Karlılık Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye Karlılığı	Satış Karlılığı	Ekonomik Karlılık
2001	18,6	5,7	13,2
2002	20,9	6,9	16,2
2003	21,9	7,5	18,4
2004	17,3	7,0	19,1
2005	14,9	5,7	17,6
2006	18,6	6,6	19,1
2007	18,4	6,6	18,5
2008	14,1	4,7	15,8
2009	13,6	5,7	14,9
2010	16,5	6,4	15,5

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde karlılık oranları farklı yönlerde değişme göstermiş; özsermaye karlılığı %18,6’dan %16,5’e gerilerken; satış karlılığı %5,7’den %6,4’e, ekonomik karlılık da %13,2’den %15,5’e yükselmiştir.

İSO üyesi firmalarda özsermaye karlılığı en yüksek düzeyine 2003 yılında %21,9 olarak ulaşmış; en düşük düzeyine ise %13,6 ile kriz yılı 2009 yılında inmiştir.

İSO üyesi firmalarda satış karlılığının en yüksek düzeye ulaştığı yıl özsermaye karlılığında olduğu gibi %7,5 olarak yine 2003 yılında gerçekleşirken, en düşük düzeye indiği yıl %4,7 olarak 2008 yılıdır.

İnceleme döneminde İSO üyesi firmaların ekonomik karlılık oranları %19,1 ile %13,2 arasında değişmiş; en yüksek düzeyine 2003 ve 2006 yıllarında %19,1 ile ulaşırken, en düşük düzeyine yine bir kriz yılı olan 2001 yılında inmiştir.

2010 yılı itibarıyla İSO üyesi firmaların özsermaye ve satış karlılıkları, 249 büyük firma genelinin ve dolayısıyla İSO dışı firmaların karlılık oranlarından daha düşük iken, ekonomik karlılık oranı daha yüksektir. 2010 yılında 249 büyük firma genelinde özsermaye karlılığı %17,4, satış karlılığı %8,4, ekonomik karlılık ise %14,7 düzeyindedir. İSO üyesi

Tablo III-9.2.2.1 Sektörel İtibarıyla Özsermaye Karlılık Oranları (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	0,7	16,5	24,8	9,7	21,0	25,6	27,3	18,6	25,7	22,3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	19,2	20,1	13,5	7,1	4,4	0,9	1,9	-0,3	4,4	10,3
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	-10,8	33,7	19,3	10,1	2,3	-39,1	52,6	-96,9	5,8	14,2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	3,7	22,9	17,9	10,5	15,2	13,4	12,6	2,2	6,5	5,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	22,3	27,4	20,1	12,5	14,1	16,1	18,5	13,6	14,5	17,8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	9,7	19,5	16,1	12,7	14,3	16,2	16,3	6,1	5,4	11,2
Ana Metal Sanayii	22,3	18,9	17,3	18,1	3,3	19,2	15,3	18,6	2,2	2,9
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	17,8	35,5	31,9	19,4	21,5	22,6	15,4	11,2	21,2	18,7
Taşıt Araçları Sanayii	20,6	-3,8	29,2	39,5	27,5	34,2	32,4	30,1	23,4	36,1
Diğer İmalat Sanayii	54,7	24,0	7,9	-0,4	-2,4	-1,8	2,9	-2,3	-0,5	-3,4
Elektrik Sektörü	56,3	20,5	9,9	1,1	-17,3	-17,8	4,9	26,9	3,1	-3,7

olmayan büyük firmalarda da karlılık oranları sırasıyla %17,9, %10 ve %14,2 olarak 2001 yılı düzeylerinin üstündedir.

III-9.2.2 Sektörel Karlılık Oranları

III-9.2.2.1 Sektörel Özsermaye Karlılığı

İSO üyesi büyük firmalar kapsamında 2001-2010 döneminde özsermaye karlılık oranlarındaki sektörel gelişmeler Tablo III-9.2.2.1’de verilmiştir.

İSO üyesi büyük sanayi kuruluşu kapsamında inceleme kapsamına birer firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Elektrik Sektörü ve iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı tutulduğunda, 2010 yılında özsermaye karlılığının en yüksek olduğu sanayi dalı %36,1 düzeyi ile Taşıt Araçları Sanayii’dir. Bu sanayi dalını %22,3’lük karlılık oranı ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %18,7 ile Metal Eşyası, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %17,8 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, %11,2 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %10,3 oranı ile de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii izlemiştir.

2010 yılında özsermaye karlılığı en düşük iki sanayi dalı ise %5,5’lik oranla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile %2,9’luk oranla Ana Metal Sanayii olmuştur.

İnceleme döneminin başlangıç ve bitiş yılları itibarıyla, İSO üyesi firmalar kapsamında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Ana Metal ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayileri dışında kalan diğer sanayi dallarının özkaynak karlılık oranları yükselmiştir. Özsermaye karlılık oranları; Taşıt Araçları Sanayii’nde %20,6’dan %36,1’e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii’nde %0,7’den %22,3’e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii’nde %17,8’den %18,7’ye, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii’nde %9,7’den %11,2’ye, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii’nde %3,7’den %5,5’e yükselirken; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii’nde %22,3’ten %17,8’e, Ana Metal Sanayii’nde %22,3’ten dramatik bir düşüşle %2,9’a ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii’nde de %19,2’den %10,3’e gerilemiştir.

Tablo III-9.2.2.2 Sektörler İtibariyle Satış Karlılık Oranları (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	0,2	6,3	10,7	7,0	11,2	13,4	15,6	9,3	13,5	12,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	7,5	8,4	6,9	4,2	3,1	0,7	1,6	-0,2	4,6	9,9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	-4,0	14,7	10,2	5,2	1,0	-8,8	19,1	-15,2	2,9	7,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	2,0	14,6	13,7	9,4	13,2	10,8	10,8	1,8	6,3	4,9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	5,1	7,3	5,5	4,5	5,0	5,5	6,5	4,2	5,7	6,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	5,6	12,7	11,8	11,5	12,1	12,8	12,3	4,3	4,2	8,1
Ana Metal Sanayii	6,5	6,2	5,7	8,2	1,5	7,6	6,1	6,3	1,0	1,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	4,5	9,7	9,3	6,0	6,3	5,7	4,0	2,8	7,4	6,7
Taşıt Araçları Sanayii	5,7	-0,8	6,7	9,1	5,8	6,8	6,2	5,6	5,0	6,9
Diğer İmalat Sanayii	9,2	5,6	2,0	-0,1	-0,2	-0,1	0,2	-0,2	-0,1	-0,4
Elektrik Sektörü	77,6	22,4	10,0	1,3	-16,2	-13,9	3,6	20,1	4,7	-8,4

III-9.2.2.2 Sektörel Satış Karlılığı

İSO üyesi 110 büyük kuruluşun satış karlılığında inceleme dönemindeki sektörel gelişmeler Tablo III-9.2.2.2'de verilmiştir.

İSO üyesi büyük firma kapsamında anlamlı sayıda temsil edilmeyen 3 alt sektör sıralama dışı bırakıldığında, 2010 yılında satış karlılığı en yüksek seviyede olan sanayi dalının, %12,7 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olduğu görülmektedir. Satış karlılığı açısından bu sektörü sırasıyla; %9,9 ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ikinci, %8,1 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii üçüncü, %6,9 ile Taşıt Araçları Sanayii dördüncü ve %6,7'şerlik oranlarla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada izlemektedir.

Satış karlılığında da oranın en düşük olduğu iki sanayi dalı; özsermaye karlılığında olduğu gibi, %4,9 oranı ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile %1,1 oranı ile Ana Metal Sanayii'dir.

2001 ve 2010 yılları satış karlılık oranları bakımından Ana Metal Sanayii haricindeki diğer tüm alt sanayi dallarında satış karlılık oranları artmıştır. 2001 yılında Ana Metal Sanayii'nde %6,5 olan satış karlılık oranı, 2010 yılında %1,1'e gerilemiştir. Buna karşın, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde %0,2'den, büyük bir sıçramayla %12,7'ye yükselen oran, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde %7,5'ten %9,9'a, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %5,6'dan %8,1'e, Taşıt Araçları Sanayii'nde %5,7'den %6,9'a, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %4,5'ten %6,7'ye, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde %5,1'den %6,7'ye, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde de %2'den %4,9'a yükselmiştir.

Tablo III-9.2.2.3 Sektörler İtibariyle Ekonomik Karlılık Oranları (%)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	24,6	15,8	17,8	14,1	19,6	23,4	24,3	16,9	18,3	16,4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	12,3	15,7	12,8	14,6	10,4	6,8	7,3	7,7	10,4	14,2
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	0,4	17,7	6,2	6,9	2,9	0,8	13,8	-1,5	7,5	8,8
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-2,0	13,6	14,2	14,4	20,7	18,6	13,4	5,7	12,7	14,1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	17,7	21,1	19,2	16,7	17,2	18,1	20,6	19,0	18,4	17,6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	19,1	21,1	21,1	20,1	22,8	20,8	20,8	12,3	10,3	14,3
Ana Metal Sanayii	13,0	9,9	11,1	14,1	7,1	16,7	13,0	11,0	3,8	3,5
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11,6	21,8	21,8	22,1	18,4	19,6	13,7	14,0	18,4	15,2
Taşıt Araçları Sanayii	9,9	8,7	23,3	30,6	28,3	28,9	30,1	28,5	21,8	28,3
Diğer İmalat Sanayii	12,4	8,0	0,9	5,1	1,1	6,6	2,3	9,1	5,6	2,4
Elektrik Sektörü	-2,2	-0,1	2,9	-0,7	-11,4	-9,8	6,9	15,5	2,8	-1,3

Özsermaye ve satış karlılık oranları arasında sektörel sıralamada meydana gelen farklılık devir hızlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Taşıt Araçları Sanayii satış karlılığı sıralamasında dördüncü sırada yer alırken, özsermaye karlılığında devir hızı yüksekliği nedeniyle ilk sırada bulunmaktadır.

III-9.2.2.3 Sektörel Ekonomik Karlılık

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi kuruluşların ekonomik karlılık oranlarında yıllar itibariyle gelişmeler Tablo III-9.2.2.3'te gösterilmiştir.

İSO üyesi büyük kuruluşlar kapsamında 2010 yılında ekonomik karlılık oranı bakımından ilk sırada yer alan sektör %28,3 düzeyi ile Taşıt Araçları Sanayii'dir. Ekonomik karlılık oranları bakımından Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii %17,6'lık oranla ikinci sırada yer alırken, %16,4 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii üçüncü, %15,2 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve %14,3 oranı ile de Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii beşinci sırada yer almıştır. Sektörel sıralama dışında tutulan sanayi dalları hariç, 2010 yılında ekonomik karlılık oranı en düşük olan sanayi dalı %3,5 oranı ile Ana Metal Sanayii'dir.

2001 ve 2010 yıllarında İSO üyeleri kapsamındaki kuruluşlarda ekonomik karlılık oranları Taşıt Araçları Sanayii'nde %9,9'dan %28,3'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %11,6'dan %15,2'ye, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde %12,3'ten %14,2'ye, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde %2'den %14,1'e yükselirken, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde %24,6'dan %16,4'e, Ana Metal Sanayii'nde %13'ten dramatik bir

düşüşle %3,5'e gerilemiştir. Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde inceleme dönemi başı ve sonu olarak sırasıyla %17,7 ve %17,6 olarak ekonomik karlılık belirgin bir değişme göstermemiştir.

III-10 İSTİHDAM

III-10.1 İSO Üyeleri Genel

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi büyük firmalarda ücretle çalışanların sayısında yıllar itibariyle yaşanan gelişmeler Tablo III-10.1'de verilmiştir.

Tablo III-10.1 İSO Üyesi Kuruluşlarda Ücretle Çalışanların Sayısı

Yıllar	Çalışan Sayısı	Yıllık Değişim	
		(Kişi)	(%)
2001	102.404	-	-
2002	103.940	1.536	1,5
2003	112.368	8.428	8,1
2004	127.279	14.911	13,3
2005	133.358	6.079	4,8
2006	140.992	7.634	5,7
2007	153.151	12.159	8,6
2008	159.246	6.095	4,0
2009	146.631	-12.615	-7,9
2010	156.466	9.835	6,7

İnceleme kapsamına giren İSO üyesi 110 büyük kuruluşta ücrete çalışan sayısı inceleme döneminde, yılda ortalama %4,8 olarak, %52,8 oranında artmıştır.

2001-2010 döneminde İSO üyelerinde istihdamın en hızlı arttığı yıl %13,3 ile 2004 yılı olurken, kriz yılı olan 2009 yılında ise %7,9 oranında azalış göstermiştir. İSO üyesi kuruluşlarda çalışan kişi sayısı olarak en fazla istihdamın olduğu yıl 159.246 kişi ile 2008 yılıdır. 2010 yılında çalışan sayısı, 2008 yılına göre 2.780 kişi (%1,7) daha azdır.

2001-2010 döneminde İSO üyesi kuruluşlarda firmalarda istihdam, 249 büyük firma genelinden ve İSO üyesi olmayan firmalardan daha hızlı artmış; İSO üyelerinin istihdamdaki payı %34,9'dan %42,3'e yükselmiştir. İnceleme döneminde istihdam, 249 firma genelinde %26,1 oranında artarken, İSO üyesi olmayan büyük kuruluşlarda ise %11,8 düzeyinde artmıştır.

III-10.2 İstihdamda Sektörel Gelişmeler

İSO üyesi büyük firmalarda 2001–2010 döneminde sektörel bazda istihdamda yaşanan gelişmeler yıllar itibariyle Tablo III-10.2'de verilmiştir

İstatistiksel olarak anlamlı sayıda firma ile inceleme kapsamında yer almayan sektörler sıralama dışı bırakıldığında, 2010 yılında istihdamda sektörel sıralamada ilk sırayı %25,8'lik payla Taşıt Araçları Sanayii almıştır. Bu sektörün ardından %19,2 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %17,5 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, %10,6 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %9 payla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %7,8 payla da Ana Metal Sanayii izlemektedir.

İstihdam payı açısından en alt sıralarda %6 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile %2,8 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii yer almaktadır.

İSO üyeleri kapsamında 2001–2010 döneminde istihdamı en fazla artan sanayi dalı %79,3 ile Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu artış sonucu sanayi dalının istihdamdaki payı 2001 yılındaki %22 seviyesinden, 2010 yılında %25,8'e yükselmiştir. İstihdam artış hızı açısından %75'lik artış oranı ile ikinci sırada yer alan Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin istihdamdaki payı da %16,8'den %19,2'ye yükselmiştir. İstihdam artış hızı bakımından %72,8 ile üçüncü sırada olan Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payı %2,4'ten %2,8'e yükselirken, artış hızı bakımından %69,9 ile dördüncü sırada olan Ana Metal Sanayii'nin payı da %7,1'den %7,8'e yükselmiştir.

Buna karşın istihdam artış hızı İSO üyeleri firmaları geneline ait %52,8'lik oranın altında kalan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin artış hızı %48,3 olup, iki dönem arasındaki payı %6,2'den %6'ya; istihdamı %44,8 oranında artan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %18,5'ten %17,5'e; istihdamı %18,1 oranında artan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %13,7'den %10,6'ya ve istihdamı ancak %10,2 oranında artan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı da %12,5'ten %9'a gerilemiştir.

Tablo III-10.2 İstihdamda Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı (Kişi)		Değişim (%)	Pay 2010	Sıralama	
		2001	2010			Kişi	Artış Hızı (2001-2010)
		Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	6.376	9.458	48,3	6,0
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	14.062	16.608	18,1	10,6	4	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	370	1.368	269,7	0,9	9	1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	2.496	4.312	72,8	2,8	8	4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	18.943	27.427	44,8	17,5	3	7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	12.782	14.087	10,2	9,0	5	10
Ana Metal Sanayii	14	7.223	12.275	69,9	7,8	6	5
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	17.179	30.058	75,0	19,2	2	3
Taşıt Araçları Sanayi	11	22.480	40.315	79,3	25,8	1	2
Diğer İmalat Sanayii	2	270	347	28,5	0,2	10	8
Elektrik Sektörü	1	223	211	-5,4	0,1	11	11

III-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

III-11.1 İSO Üyeleri Genel

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde işgücü verimlilik ölçüleri; çalışan kişi başına bilanço karı, yaratılan net katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatı tutarları, yıllar itibariyle cari fiyatlarla Tablo III-11.1’de verilmiştir.

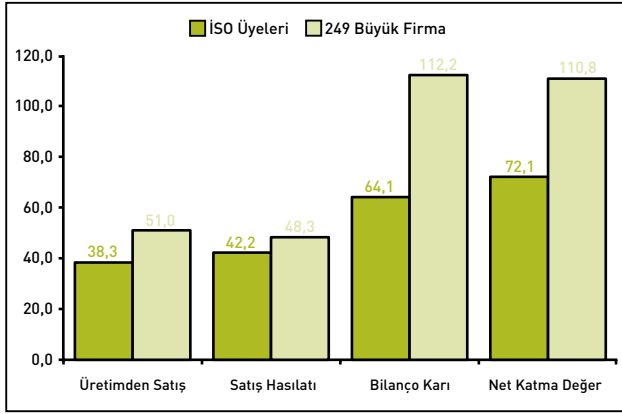
Tablo III-11.1 Çalışan Kişi Başına Verimlilik Göstergeleri (Cari Fiyatlarla, TL)

Yıllar	Üretimden Satış	Satış Hasılatı	Bilanço Karı	Net Katma Değer
2001	174.790	196.123	11.276	20.570
2002	256.601	285.774	19.750	36.920
2003	319.105	357.524	26.921	47.162
2004	388.808	446.635	31.105	61.193
2005	405.696	469.721	26.717	58.201
2006	466.762	544.271	36.116	71.689
2007	477.058	555.997	36.891	70.860
2008	532.473	617.422	28.820	69.251
2009	522.486	599.686	33.941	74.142
2010	579.035	663.127	42.136	80.508

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde sabit fiyatlarla çalışan kişi başına kar %64,1 yaratılan net katma değer %72,1, üretimden satışlar %38,3 ve satış hasılatı da %42,2 oranında artmıştır.

2010 yılı itibariyle İSO üyelerinde işgücü verimliliği, 249 büyük firma genelinden hafifçe de olsa daha yüksektir. İSO üyesi firmalarla, 2010 yılında 249 büyük firma

Grafik III-11.1 2001 ve 2010 Yılları Arasında İşgücü Verimlilik Göstergelerindeki Değişimler (Sabit Fiyatlarla, Kişi Başına) (%)

Tablo III-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar	Artış Hızı
								2010	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	355	185	97.152	18.986	27.257,1	10.175,6	1	1
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	7.128	3.830	18.509	4.104	159,7	7,2	8	7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	-6.944	-4.180	51.836	14.175	-846,5	-439,1	3	11
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	5.527	3.014	23.364	6.602	322,7	119,0	6	3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	14.544	9.543	63.358	15.118	335,6	58,4	2	6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	6.291	3.145	29.573	5.916	370,1	88,1	7	4
Ana Metal Sanayii	14	22.072	11.342	11.994	1.664	-45,7	-85,3	9	8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	9.677	5.189	36.011	8.463	272,1	63,1	5	5
Taşıt Araçları Sanayi	11	8.686	4.398	45.808	13.351	427,4	203,6	4	2
Diğer İmalat Sanayii	2	100.561	55.867	-23.682	-6.105	-123,5	-110,9	10	10
Elektrik Sektörü	1	614.261	284.644	-130.265	-23.497	-121,2	-108,3	11	9
TOPLAM	110	782.159	376.977	223.657	58.777	-71,4	-84,4		

geneline göre sabit fiyatla çalışan kişi başına bilanço karı %7,9 oranında daha düşük olmakla beraber, yaratılan net katma değer %2,8, üretimden satışlar %18,6 ve satış hasılatı da %12,8 oranında daha yüksektir.

Ancak 2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda işgücü verimliliği artışı 249 büyük firma geneline göre daha yavaş olmuştur. İSO üyelerinde, İSO üyesi olmayanlara göre daha hızlı istihdam genişlemesi olmuş, bu durum işgücü verimlilik ölçülerinde kısa vadede daha yavaş artışa yol açmıştır.

III-11.2 Sektörel İşgücü Verimliliği

III-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Sektörel Bilanço Karı

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına bilanço karında sektörel bazda yaşanan gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-11.2.1’de verilmiştir.

İnceleme kapsamına bir ya da iki firma ile giren sanayi dalları sektörel sıralama dışında bırakıldığında, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına gerek sabit, gerekse cari fiyatlarla en yüksek karın elde edildiği sanayi dalı Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Çalışan kişi başına kar ölçütüne göre bu alt sektörü sırasıyla, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, Taşıt Araçları Sanayii üçüncü, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii beşinci sırada izlemektedir.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına en düşük tutarda karın elde edildiği iki alt sektör de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Ana Metal Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına bilanço karının en hızlı arttığı alt sektör yine Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii’nde çalışan kişi başına bilanço karı cari fiyatlarla 273,6 kat, sabit fiyatlarla da 102,8 kat artmıştır. Bu sektörün ardından sabit fiyatla %203,6 artışla Taşıt Araçları Sanayii ikinci, %119 artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii üçüncü, %88,1

artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii dördüncü, %63,1 artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada yer almaktadır.

İnceleme dönemine Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde sabit fiyatla çalışan kişi başına bilanço karı %7,2 oranında artarken, Ana Metal Sanayii'nde %85,3 oranında azalmıştır.

III-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Sektörel Net Katma Değer

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değerinde sektörel bazda gelişmeler cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-11.2.2'de gösterilmiştir.

İSO üyesi büyük firma kapsamında inceleme dışı bırakılan sanayi dalları hariç, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına en yüksek net katma değer yaratıldığı sanayi dalı, tıpkı bilanço karında olduğu gibi yine Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer ölçütüne göre bu sektörü; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, Taşıt Araçları Sanayii de üçüncü sırada izlemektedir. İlk üç sırada yer alan sanayi dalları dışında kalan diğer sektörlerde 2010 yılında yaratılan net katma değer, İSO üyesi firmaların ortalamasının altında kalmıştır.

Sabit fiyatla çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutarında Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii dördüncü, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ise altıncı sırada yer almaktadır. Sektörel sıralamaya dahil edilmeyen faaliyet alanları hariç, çalışan kişi başına yaratılan net katma değer sıralamasında en son sıralarda yer alan sanayi dalları ise Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Ana Metal Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en hızlı arttığı sanayi dalı net katma değeri eksiden artıya dönüşen Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii hariç, sabit fiyatla %325,4 oranında olmak üzere Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer artışı oranı bakımından

bu sektörün ardından; %54,2 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, %48,1 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii üçüncü, %36,9 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve %23,3 ile de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

Sektörel sıralamaya dahil edilmeyen sanayi dalları hariç, 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en yavaş arttığı sanayi dalı %7 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii olurken, Ana Metal Sanayii'nde %72,5 oranında azalış görülmektedir.

III-11.2.3 Çalışan Kişi Başına Sektörel Üretimden Satışlar

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına üretimden satışlarda görülen sektörel bazda gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-11.2.3'te verilmiştir.

2010 yılı itibariyle İSO üyesi büyük firma kapsamında çalışan kişi başına üretim satışlarında sektörel sıralamada ilk sırayı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almakta; bu sanayi dalını Taşıt Araçları Sanayii ikinci, Ana Metal Sanayii üçüncü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ise beşinci sırada izlemiştir.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına üretimden satışların en düşük düzeyde olduğu sanayi dalları ise Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

2001-2010 döneminde sabit fiyatla çalışan kişi üretimden satışların oransal olarak en hızlı arttığı sanayi dalı %133,7 ile Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalının ardından artış hızı sıralamasında Gıda, İçki ve Tütün Sanayii %53,7 ile ikinci, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii %22,1 ile üçüncü, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii %11,9 ile dördüncü ve Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii de %10,9 ile beşinci sırada yer almaktadır.

İnceleme döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına

Tablo III-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar	Artış Hızı
								2010	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	37.262	19.387	146.895	28.707	294,2	48,1	1	4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	13.083	7.030	39.093	8.668	198,8	23,3	9	6
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	807	486	97.994	26.796	12.050,2	5.418,6	3	1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	-6.536	-3.564	86.016	24.305	-1.416,1	-782,0	5	11
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	27.872	18.289	118.162	28.194	323,9	54,2	2	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	23.847	11.924	63.802	12.763	167,5	7,0	7	8
Ana Metal Sanayii	14	32.270	16.583	32.817	4.554	1,7	-72,5	10	10
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	21.319	11.431	66.573	15.646	212,3	36,9	6	5
Taşıt Araçları Sanayii	11	11.806	5.978	87.244	25.428	639,0	325,4	4	2
Diğer İmalat Sanayii	2	41.195	22.886	37.499	9.667	-9,0	-57,8	8	9
Elektrik Sektörü	1	-34.880	-16.163	-97.535	-17.593	179,6	8,8	11	7
TOPLAM	110	168.045	94.266	678.561	167.136	303,8	77,3		

Tablo III-11.2.3 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar	Artış Hızı
								2010	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	168.657	87.751	690.352	134.913	309,3	53,7	7	4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	90.320	48.533	169.823	37.655	88,0	-22,4	11	10
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	151.357	91.124	668.848	182.895	341,9	100,7	4	3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	266.386	145.249	459.857	129.940	72,6	-10,5	8	9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	247.885	162.654	832.117	198.549	235,7	22,1	2	5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	107.989	53.994	302.085	60.429	179,7	11,9	10	6
Ana Metal Sanayii	14	315.547	162.151	1.104.641	153.273	250,1	-5,5	6	8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	176.742	94.768	447.258	105.113	153,1	10,9	9	7
Taşıt Araçları Sanayi	11	135.192	68.452	548.828	159.962	306,0	133,7	5	2
Diğer İmalat Sanayii	2	836.408	464.671	5.555.290	1.432.145	564,2	208,2	1	1
Elektrik Sektörü	1	791.475	366.763	1.027.880	185.404	29,9	-49,4	3	11
TOPLAM	110	3.287.957	1.746.110	11.806.979	2.780.278	259,1	59,2		

üretimden satışlar Ana Metal Sanayii'nde %5,5, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde %10,5, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde de %22,4 oranında azalmıştır.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde çalışan kişi başına üretimden satışların %22,1 oranında göreceli yavaş artmasına karşın, sektör 2010 yılında da ilk sıradaki yerini korumuştur. Sektörel sıralama dışı tutulan sanayi dalları hariç, 2001 yılında kişi başına üretimden satış sıralamasına göre yedinci sırada bulunan Taşıt Araçları Sanayii, 2010 yılında ikinci sıraya kadar yükselmiştir.

III-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Sektörel Satış Hasılatı

İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatında görülen sektörel bazda gelişmeler, cari ve sabit fiyatlarla Tablo III-11.2.4'te verilmiştir.

2010 yılı itibariyle İSO üyesi büyük firmalarda Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %87,3 gibi yüksek bir düzeyde olduğundan, kişi başına satış hasılatı da üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

2010 yılında sabit fiyatla çalışan kişi başına satış hasılatının en yüksek olduğu sanayi dalı, sektörel sıralama dışı tutulan sanayi dalları hariç, yine Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir. Bu kategoride ikinci sırada Taşıt Araçları Sanayii, üçüncü sırada Ana

Metal Sanayii, dördüncü sırada Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve beşinci sırada da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii yer almıştır.

Çalışan kişi başına satış hasılatının en düşük olduğu sanayi dalları ise Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının sabit fiyatla en hızlı arttığı sanayi dalı %153,4'lük oranla yine Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalını %59,3'lük artış oranıyla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ikinci sırada izlerken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii %30,3 ile üçüncü, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii %22,1 ile dördüncü, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii %8,6 ile beşinci sırada izlemiştir.

İnceleme döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına satış hasılatı Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde %9,3, Ana Metal Sanayii'nde %9,6, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde de dramatik bir biçimde, %19,7 oranında azalmıştır.

Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde çalışan kişi başına satış hasılatı sınırlı bir boyutta artmış olmasına karşın, sektör, çalışan kişi başına satış hasılatı ölçütüne göre de ilk sıradaki yerini korumuştur. Bu ölçüte göre Taşıt Araçları Sanayii, satış hasılatında sıralama dışı tutulan sektörler hariç, 2001 yılında yedinci sırada iken, 2010 yılında ikinci sıraya kadar yükselmiştir.

Tablo III-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar	Artış Hızı
								2010	Sabit Fiyatlarla
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	11	180.128	93.719	763.808	149.269	324,0	59,3	7	4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	11	95.620	51.381	186.063	41.256	94,6	-19,7	11	10
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	1	174.847	105.266	705.351	192.877	303,4	83,2	5	3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	272.805	148.749	477.711	134.985	75,1	-9,3	8	8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	29	282.791	185.558	949.187	226.482	235,6	22,1	3	6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	11	112.406	56.203	366.058	73.226	225,7	30,3	10	5
Ana Metal Sanayii	14	337.978	173.678	1.131.178	156.956	234,7	-9,6	6	9
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	11	217.201	116.462	538.161	126.477	147,8	8,6	9	7
Taşıt Araçları Sanayi	11	151.615	76.767	667.430	194.529	340,2	153,4	4	1
Diğer İmalat Sanayii	2	1.089.196	605.109	5.563.150	1.434.171	410,8	137,0	1	2
Elektrik Sektörü	1	791.475	366.763	1.557.394	280.915	96,8	-23,4	2	11
TOPLAM	110	3.706.062	1.979.655	12.905.492	3.011.143	248,2	52,1		

III-12 BÖLÜME AİT ÖZET BULGULAR

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 110'unu, %42,2'sini İSO üyesi özel firmalar oluşturmaktadır. 2010 yılı itibariyle İSO üyesi özel kuruluşların 249 büyük firma içindeki payları, cari fiyatlarla; üretimden satışlarda %47,4, satış hasılatında %45,3, ihracatta %61,2, yaratılan net katma değerde %39,3, özkaynaklarda %36,2, toplam varlıklarda (aktif büyüklüğünde) %37,2, toplam karda %34,4 ve istihdamda da %42,3'tür.

İSO üyesi firmalarda 2001–2010 döneminde ortalama fiyat artış hızı, 249 büyük firma genelinden daha yavaş olduğundan, İSO üyelerinin sabit fiyatla payları cari fiyatlı paylara kıyasla daha yüksektir. 2010 yılı itibariyle İSO üyelerinin 249 büyük firma içindeki payları, sabit fiyatlarla; üretimden satışlarda %50,2, satış hasılatında %47,7, net katma değerde %43,4, brüt katma değerde %32,5, toplam karda %39 olup, cari fiyatlarla paylara göre daha yüksektir.

İnceleme döneminin başlangıç yılı ile karşılaştırıldığında İSO üyesi firmaların, büyük firmalar kapsamında payları, cari fiyatla; üretimden satışlarda %45,7'den %47,4'e, satış hasılatında %42,4'ten %45,3'e, istihdamda çalışan sayısı olarak %34,9'dan %42,3'e yükselirken, yaratılan net katma değerde %44,1'den %39,3'e, özkaynak toplamında %40,2'den %36,2'ye, aktif büyüklüğünde %39,1'den %37,2'ye, toplam karda %44,6'dan %34,4'e gerilemiş: ihracattaki payı ise dönem başı-dönem sonu olarak, sırasıyla %61,7 ve %61,2 olarak belirgin bir değişime göstermemiştir.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalar, 249 büyük firma kapsamında üretimden satış ve satış hasılatı ölçütleri esas alındığında Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Taş ve Toprağa Dayalı sanayi dallarında ağırlıklı pay almaktadırlar. Gıda, İçki ve Tütün, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Ana Metal ve Orman Ürünleri ve Mobilya sanayi dallarında ise İSO üyesi firmaların payları göreceli olarak daha düşüktür. Elektrik sektöründe İSO üyesi olarak sadece bir büyük firma bulunmakta, payı da 2010 yılında satış hasılatında %1,9 gibi düşük düzeyde bulunmaktadır. Madencilik Taşocakçılığı alt sektöründe ise inceleme kapsamına giren İSO üyesi büyük firma bulunmamaktadır.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalara ilişkin gelişmeler şu şekildedir:

İSO üyesi firmalarda üretimden satışlar 2001-2010 döneminde, cari fiyatlarla yaklaşık 5,1 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) %111,3 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı cari %19,7 ve sabit %8,7 olarak, 249 büyük firma ortalamasına ait olan %7,4'ün üstünde gerçekleşmiştir. Bunun sonucu, üretimden satışlarda İSO üyelerinin payı, inceleme döneminde %45,7'den %47,4'e yükselmiştir.

İSO üyesi büyük firma kapsamına iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii ve tek firma ile giren Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve Elektrik Sektörü hariç tutularak yapılan sektörel sıralamaya göre; 2001-2010 döneminde İSO üyeleri firmalarda üretimden satışlar en hızlı Taşıt Araçları Sanayii'nde artmış, bu sektörü Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, Ana Metal Sanayii, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemiştir.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde üretimden satışlar cari fiyatlarla %198,2 ve sabit fiyatla %54,5 oranında artarken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde üretimden satışlar cari fiyatlarla %122,1 oranında artmış olmasına karşın, sabit fiyatla %8,4 oranında azalmıştır.

2010 yılında cari fiyatlarla üretimden satışlar içinde en büyük paya, %25,2 payla yine Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii sahip olmakta, bu sanayi dalını Taşıt Araçları Sanayii, Ana Metal Sanayi, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii izlemiştir.

2001-2010 döneminde cari fiyatlarla üretimden satışları, İSO üyeleri genel ortalamasının üzerinde artan Taşıt Araç Sanayii'nin payı %17,7'den %24,4'e, Ana Metal Sanayii'nin payı %12,7'den %14,8'e ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin payı %6'dan %7,2'ye yükselirken, diğer sanayi dallarının payları ise gerilemiştir.

2010 yılında da yine üretimden satışlarda en yüksek paya sahip olan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %26,2'den %25,2'ye gerilerken, en dramatik pay azalışı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde yaşanmış; bu sanayi dalının üretimden satışlar içindeki payı %7,1'den %3,1'e gerilemiştir.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı, ortalama %87 olarak, 249 büyük firma ortalamasına ait %83'lük değer üzerinde. İnceleme döneminde İSO üyelerinin satış hasılatı cari fiyatlarla %416,6, sabit fiyatlarla %117,3 oranında, üretimden satışlardan bir ölçüde daha hızlı artmıştır. Yıllık ortalama artış hızı cari fiyatlarla %20, sabit fiyatlarla da %9, olarak, 249 büyük firma geneli ortalamasına ait cari fiyatlarla %19,1 ve sabit fiyatla da %7,2'lik artış oranlarının üzerinde olduğundan, İSO üyelerinin satış hasılatı içindeki payı cari fiyatlarla %42,4'ten %45,3'e, sabit fiyatla da %41,3'ten %47,7'ye yükselmiştir.

Bir ya da iki firma ile 2001-2010 döneminde İSO üyesi büyük firmalar kapsamına giren sanayi dalları sektörel sıralama dışında bırakıldığında, inceleme döneminde satış hasılatı en hızlı artan sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii olmuştur.

İSO üyesi firmaların ihracatı, cari ABD doları değeriyle yıllık ortalama %16,6 hızla, %297,2 oranında artmıştır. İSO üyesi firmalarda ihracat artışı 249 büyük firma geneli %305 düzeyinin bir ölçüde gerisinde kaldığından, İSO üyelerinin ihracat içindeki payı, 2001-2010 döneminde hafifçe, %61,7'den %61,2'ye gerilemiştir.

2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı da yine Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. İhracat artışında Taşıt Araçları Sanayii'ni, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Ana Metal Sanayii, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii izlemiştir. 2001-2010 döneminde ihracatı en yavaş artan iki sanayi dalı ise; Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer yıllık ortalama cari fiyatlarla %22, sabit fiyatlarla da %11,3 oranında artmıştır. İSO üyesi firmalarda net katma değer artış hızı, İSO üyesi olmayan firmalar ve 249 büyük firma genel ortalamasının altında kaldığından, İSO üyelerinin 2001-2010 döneminde net katma değer içindeki payı cari fiyatlarla %44,1'den %39,3'e, sabit fiyatla da hafifçe %44'ten %43,4'e gerilemiştir.

2001-2010 döneminde net katma değeri en hızlı artan alt sektör cari fiyatla 13,3 kat, sabit fiyatla da %662,9 olarak Taşıt Araçlar Sanayii olmuştur. Net katma değer artış hızı açısından bu sanayi dalını, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve Metal Eşya, Makine ve Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii izlemiştir.

Üretimde dikey tamlama derecesi (Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı) inceleme döneminde %18,7'den %21,4 yükselmiş; dönem ortalaması da %21,4 olmuştur. İSO üyesi firmalarda üretimde dikey bütünleşme oranı, 2010 yılı itibariyle de 249 büyük firma geneline ait %31,7, İSO üyesi olmayan firmalara ait %40,2'lik değerlerin oldukça altındadır. İSO üyesi büyük firmalar kapsamında, üretimde dikey tamlama derecesi düşük, montaj ağırlıklı üretim yapan Taşıt Araçları Sanayii ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin önemli paya sahip olması İSO üyeleri genelinde, üretimde dikey tamlama derecesinin düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır.

İSO üyesi firmalarda toplam varlıklar (aktif büyüklüğü) cari fiyatlarla yaklaşık 5,1 kat artmıştır. İSO üyesi olmayan büyük firmalarda bu oran 5,5 kat olurken, İSO üyesi firmalarda varlık artışının daha sınırlı kalması sonucu, İSO üyesi firmaların 249 büyük firma kapsamında varlık toplamı içindeki payı, %39,1'den %36,2'ye gerilemiştir. İSO üyesi firmalarda da inceleme döneminde varlık artışının önemli bir bölümü 2001-2004 yılları arasında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi sonucu hesaben olmuştur.

İSO üyesi büyük firmaların varlık yapısı, İSO dışı büyük firmalardan farklı olduğu gibi inceleme döneminde de farklı yönde gelişme göstermiştir. İSO üyesi büyük firmalarda duran varlıkların daha hızlı artması sonucu, 2001-2010 döneminde varlık yapısı değişmiş, duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payı %36,7'den %43'e yükselirken, dönen varlıkların payı %63,3'ten %57'ye gerilemiştir.

İSO üyesi olmayan büyük firmalarda inceleme döneminde dönen varlıkların payı %50,7'den %55,2'ye yükselirken, duran varlıkların payı %49,3'ten %44,8'e gerilemiştir. Kuşkusuz duran varlıkların artışında 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmakla beraber, bu etken tüm firmalar için geçerlidir. İSO üyesi firmalarda duran varlıkların hızlı artması, bu firmalarda sabit sermaye yatırımlarının göreceli olarak hızlandığının bir göstergesidir.

İSO üyesi firmalarda duran varlıklar daha hızlı artmış olmakla beraber, 2010 yılı itibariyle de çalışan kişi başına duran varlık tutarı 260,2 bin TL olarak, İSO üyesi olmayan büyük firmalar tutarı olan 347,2 bin TL'den %25 oranında daha azdır. Çalışan kişi başına duran varlık yatırımı kullanılan teknolojinin bir göstergesi olarak alındığında, İSO üyesi firmaların, İSO üyesi olmayanlara kıyasla göreceli olarak emek yoğun teknoloji kullandıkları sonucu çıkarılabilir.

2001-2010 döneminde özkaynaklar cari fiyatlarla, 249 büyük firma genelinde 7,1, İSO üyesi olmayan firmalarda 7,6 kat artarken, İSO üyesi firmalarda daha yavaş 6,4 kat artmış; bunun sonucunda da İSO üyesi firmaların 249 büyük firma kapsamında özkaynaklar içindeki payı %40,2'den %36,2'ye gerilemiştir. İnceleme döneminde özkaynak artışında 2001-2004 yıllarında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesi etkili olmuştur. Bir bölümü hesaben de olsa, özkaynakların varlıklarından daha hızlı artması sonucu varlık finansmanında özkaynakların payı %38,8'den %49 yükselmiştir. Ancak varlık finansmanında özkaynakların payı 249 büyük firma genelinde %50,4, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda %51,2 olarak daha yüksektir. Finansman yapısındaki bu farklılık, bir ölçüde varlık yapısındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Finansal verimlilik ve faaliyet etkinliğinin göstergesi olarak alınan devir hızları, İSO üyesi firmalarda, İSO dışı firmalara göre 2010 yılı itibariyle daha yüksektir. İSO üyesi firmalarda özsermaye, varlık ve işletme sermayesi devir hızları kez/yıl olarak sırasıyla, 2,60, 1,28 ve 2,24 olurken, İSO üyesi olmayanlarda 1,78, 0,91 ve 1,66'dır. İSO üyesi firmalarda 2010 yılı itibariyle devir hızları, İSO üyesi olmayanlara göre daha yüksek olmakla beraber; 2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda da özsermaye devir hızı 3,23'ten 2,60'a gerilemiş, varlık devir hızı sırasıyla 1,25 ve 1,28 kez/yıl olarak belirli bir değişim göstermemiş, yalnız işletme sermayesi devir hızı 1,98'den

2,24 kez/yıla yükselmiştir. Son yıllarda, özellikle 2007 yılı sonrası İSO üyesi firmalarda devir hızlarında bir yavaşlama gözlenmektedir.

İSO üyesi büyük firmaların 2001-2010 döneminde toplam bilanço karı cari fiyatlarla 5,7 kat, sabit fiyatla da %150,6 oranında artarken, yıllık ortalama artış hızı %10,7 olmuştur. Aynı dönemde İSO üyesi olmayan büyük firmaların karı ise cari fiyatlarla yaklaşık 8,8 kat, sabit fiyatla %179,6 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızı %12,1 ile daha yüksek olmuştur. Bunun sonucunda da İSO üyesi firmaların 249 büyük firmanın toplam bilanço karı içindeki payı cari fiyatlarla %44,6'dan %34,4'e, sabit fiyatla da %41,6'dan %39'a gerilemiştir.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde karlılık oranları farklı yönlerde gelişme göstermiş; özsermaye karlılığı %18,6'dan %16,5'e gerilerken, satış karlılığı %5,7'den %6,4'e, ekonomik karlılık da %13,2'den %15,9'a yükselmiştir. 2010 yılı itibariyle İSO üyesi firmaların karlılık oranları, ekonomik karlılık dışında, İSO üyesi olmayanların ve 249 büyük firma ortalamasının altındadır.

Özsermaye karlılığı İSO üyelerinde %16,5 düzeyinde iken, İSO üyesi olmayanlarda %17,8, 249 büyük firma genelinde %17,4 olarak daha yüksektir. Satış karlılığı, İSO üyesi olmayanlarda %10, 249 büyük firma genelinde %8,4 iken, İSO üyelerinde %6,4 ile daha düşük seviyelerdedir. Buna karşın ekonomik karlılık İSO üyesi firmalarda %15,5 olarak, İSO üyesi olmayanlara ait %14,2 ve 249 büyük firmaya ait %14,7 seviyelerinin az da olsa üstünde bulunmaktadır.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde ücretle çalışanların sayısı yılda ortalama %4,8 oranında artışla, %52,8 artmıştır. Aynı dönemde İSO üyesi olmayanlarda istihdam artışı %11,8 düzeyinde kalırken, 249 büyük firma genelinde de %26,1 olmuştur. İSO üyesi firmalarda göreceli olarak hızlı istihdam artışı sonucu, inceleme döneminde İSO üyelerinin 249 büyük firma genelinde istihdamdaki payı %34,9'dan %42,3'e yükselmiştir.

İSO üyesi firmalarda 2001-2010 döneminde işgücü verimliliği yükselmiş, çalışan kişi başına sabit fiyatla sağlanan bilanço karı %64,1, yaratılan net katma değer %72,1, üretimden satış %38,3, satış hasılatı da %42,2 oranında artmıştır. Aynı dönemde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda sabit fiyatla çalışan kişi başına kar %150, yaratılan net katma değer %139,7, üretimden satış %54,9 ve satış hasılatı %49,5 olarak İSO üyesi firmalardan daha hızlı artmıştır. Böyle olmakla beraber 2010 yılı itibariyle İSO üyesi firmalarda, İSO üyesi olmayanlara göre, sabit fiyatla çalışan kişi başına yaratılan net katma değer %5, üretimden satış %37,3, satış hasılatı da %24,5 oranlarında daha yüksek düzeyde bulunurken, yalnız çalışan kişi başına kar %12,9 oranında daha düşüktür. 2001 yılında ise İSO üyesi firmalarda çalışan kişi başına elde edilen kar, İSO üyesi olmayanlara

göre sabit fiyatla %32,8 oranında daha fazla idi.

2001-2010 döneminde büyük firma tanımına giren İSO üyelerinin, 249 büyük firma kapsamında, üretimden satışlar, satış hasılatı, brüt katma değer ve istihdamdaki payları artarken, net katma değer, özsermaye, varlık büyüklüğü ve toplam kar ölçütlerine göre payları azalmış; ihracattaki pay ise belirgin bir değişim göstermemiştir.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalar genelinde fiyatlar, İSO üyesi olmayanlar ortalamasına göre daha yavaş arttığından yukarıda belirtilen ölçütlere göre pay gerilemeleri sabit fiyatlarla daha sınırlı boyutta kalmıştır.

İSO üyesi firmalarda inceleme döneminde finansal verimlilik, faaliyet etkinliği artmamış olmakla beraber, devir hızları ile ölçülen finansal verimlilik, yine de İSO üyesi olmayanlara göre daha yüksektir. İSO üyesi firmalarda, İSO üyesi olmayan büyük firmalara göre finansal verimliliğin daha yüksek olmasına ve satışların da daha hızlı artmasına karşın, toplam kardaki pay gerilemesi, satış karlılığının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır.

Kar dışında işgücü verimliliği de İSO üyesi firmalarda, İSO üyesi olmayanlara göre daha yavaş artmaktadır. 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına kar dışında, İSO üyesi firmalarda işgücü verimliliği, İSO üyesi olmayan büyük firmalara göre daha yüksektir. Ancak işgücü verimlilik farkları giderek azalmaktadır. Karlılık ve işgücü verimliliği açılarından, 2001-2010 döneminde İSO üyesi firmaların performansının İSO dışı büyük firmalara göre daha başarılı olduğu söylenemez.

GENEL DEĞERLENDİRME

2001-2010 döneminde 249 büyük firma kapsamına giren sınai kuruluşlara ilişkin genel, sektörel ve İSO üyelerine ilişkin gelişmeler daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde açıklandıktan sonra, bu bölümde de bulgular ana hatlarıyla özetlenmiştir.

249 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

İnceleme kapsamındaki sınai firmaların başlıca mali büyüklük ve göstergelere göre 2001 ve 2010 yıllarındaki görünüşleri şu şekildedir:

İnceleme kapsamındaki firmaların 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarken, sabit fiyatla (2000 yılı fiyatıyla) artış %90,4 düzeyinde gerçekleşmiş, sabit fiyatla yıllık ortalama artış ise %7,4 olmuştur.

İnceleme döneminin ilk yılı olan 2001 yılında Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı %82,6 iken, 2010 yılında %84,5 ve inceleme dönemi yıllık ortalaması da %83 olmuştur. Oranın ortaya koyduğu gibi 2001-2010 döneminde satış hasılatı, üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Satış hasılatı, 2001-2010 döneminde cari fiyatlarla %383,3, sabit fiyatla da %87,8 olarak üretimden satış artış hızına çok yakın bir hızla artmış; inceleme dönemi yıllık ortalama artış hızı da sabit fiyatla %7,2 olmuştur.

İnceleme kapsamındaki firmaların 2001-2010 döneminde ihracatı cari USD değeri ile %300,2 oranında artarak 10.193 milyon dolardan 40.793 milyona yükselmiş, yıllık ortalama artış hızı da %16,7 olmuştur. İhracat/Satış Hasılatı oranı, inceleme döneminde belirgin bir değişim göstermemiş, dönem başı-dönem sonu itibarıyla, sırasıyla %26,4 ve %26,7 oranında gerçekleşirken, inceleme dönemi ortalaması da %27,5 olmuştur. 249 büyük firma 2001 yılında ülke ihracatının %32,5'ni gerçekleştirirken, bu oran 2010 yılında %35,8'e yükselmiştir.

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer cari fiyatlarla %570,8 oranında artarken, sabit fiyatla artış %165,8 oranında olmuş; yıllık ortalama artış hızı cari fiyatlarla %24 olurken, sabit fiyatla da %11,5 oranında gerçekleşmiştir. Firmalarda cari fiyatlarla Net Katma Değer/Satış Hasılatı oranı, 2001-2010 döneminde %10,1'den %14'e yükselmiştir. Bu yükselişte, kriz yılı 2001 yılında yaratılan net katma değer düşük düzeyde olmasının baz etkisi oldukça yüksektir.

2001-2010 döneminde inceleme kapsamındaki 249 büyük

firmanın yarattığı brüt katma değer, net katma değerden daha yavaş, cari fiyatla %377,0, sabit fiyatla da %76,1 oranında artmıştır. İnceleme döneminde brüt katma değerde yıllık ortalama artış hızı cari fiyatla %19, sabit fiyatla da %6,5 olmuştur.

Net katma değer brüt katma değerden daha hızlı artması sonucu Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı cari fiyatla inceleme döneminde %31,4'ten %44,2'ye yükselmiştir. Bu yükselişte, satışlar içinde ihracatın payının artması nedeniyle ihracatta KDV istisnasından yararlanan bazı alt sektörlerde dolaylı vergi yükünün hafiflemesi etkili olmuştur.

Araştırmada üretimde dikey tamlama (entegrasyon) ölçüsü olarak kullanılan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı %32,1'den hafifçe %31,7'ye gerilemiş, 2001-2010 dönemi ortalaması ise %32,8 olmuştur. Oranın düşük olması, inceleme kapsamındaki firmaların ara fiziki girdileri işletme içi üretmek yerine yurtdışından sağladıklarını göstermektedir. Firmaların satışlara göre düşük düzeyde katma değer yaratmaları, başka bir deyişle üretimde dikey tamlama oranının göreceli düşüklüğü, 249 firma kapsamında üretimin montaj ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer üretim faktörleri arasındaki bölümünü de değiştirmiş; ücretin payı %83,9'dan %48,9'a, ödenen faizin payı da %55,4'ten %6,9'a gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %40,8'den artı %44,2'ye yükselmiştir. Milli gelir anlamında kar, bilanço karından (ticari kardan) farklı bir kavram olduğundan, faaliyet dışı işlemlerden geçici olarak kaynaklanan gelir ve karlarla, transfer niteliğinden olan gelirleri de (örneğin alman faizler, kar payları vb) içermediğinden, toplam bilanço karının oluştuğu dönemlerde de eksi değer taşıyabilmektedir. İnceleme döneminde 249 büyük firmada ödenen ücretler %24,1 oranında artarken, ücretle çalışan sayısı %26,1 ile daha yüksek bir oranda arttığından, çalışan kişi başına reel ücret %1,6 oranında azalmıştır.

İnceleme kapsamındaki firmaların varlıkları (aktif büyüklüğü) cari fiyatlarla %433,1 oranında artmıştır. Varlık artış hızı İSO üyesi olmayan büyük firmalarda %449,2 olarak, İSO üyesi firmalar varlık artış hızı olan %407,9'un üzerinde gerçekleşmiştir. Artışın önemli bölümü, fiyat artış hızının yüksek olduğu 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi sonucu hesaben, muhasebe kaydı olarak oluşmuştur.

2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesine karşın, 249 büyük firma genelinde inceleme döneminde duran varlıkların %430,7,

dönen varlıkların da bu orana yakın olarak %434,9 oranında artmış olması, büyük firmaların varlık yapısını değiştirmemiştir. Dönen varlıkların payı inceleme döneminin ilk ve son yıllarında sırasıyla %55,6 ve %55,8 olurken, duran varlıkların payı da sırasıyla %44,4 ve %44,2 olarak hemen hemen değişme göstermemiştir. Enflasyon düzeltilmesinden sonra duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payının azalması, inceleme döneminde büyük firmalarda sabit sermaye yatırımlarının sınırlı ölçüler içinde kaldığını göstermektedir.

Sanayi dalları itibariyle varlık artışı farklı boyutlarda olmuş; cari fiyatlarla %644,9 ile %267,9 arasında değişmiştir. Varlıklar en hızlı Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde artarken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii varlık artışı en yavaş olan sanayi dalları olmuşlardır.

İnceleme kapsamındaki büyük firmaların özsermayesi cari fiyatlarla 2001-2010 döneminde %612 oranında artmıştır. Özsermaye artışının da önemli bölümü, varlık artışında olduğu gibi, 2001-2004 döneminde yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltilmesinden kaynaklanmış, reel kaynak sağlamayan muhasebe kaydı olarak kalmıştır.

Özsermaye artışı hızı da İSO üyesi büyük firmalarla İSO üyesi olmayanlar arasında farklı olmuş; inceleme döneminde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda özsermaye artışı cari fiyatlarla %659,2 düzeyinde gerçekleşirken, İSO üyesi firmalarda %541,8 ile daha düşük düzeyde kalmıştır.

Özsermaye artış hızı da sanayi dalları itibariyle farklı düzeylerde olmuş; inceleme döneminde özsermaye en hızlı Elektrik Sektörü'nde artarken, en yavaş artış Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde yaşanmıştır.

Özsermayenin, varlıklardan daha hızlı artması sonucu, 249 büyük firma genelinde varlık finansmanında özkaynak katkısı %37,7'den %50,4'e yükselmiştir. Bu bağlamda İSO üyesi firmalarda varlık finansmanında özkaynak katkısı %38,8'den %49'a yükselirken, İSO üyesi olmayanlarda %37,1'den %51,2'ye yükselmiştir.

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın finansal verimlilik ya da faaliyet etkinliği göstergeleri olan devir hızları yavaşlamıştır. Kez/yıl olarak özsermaye devir hızı 3,06'dan 2,08'e, aktif devir hızı 1,16'dan 1,05'e, işletme sermayesi devir hızı da 2,08'den 1,88'e gerilemiştir. 2010 yılı itibariyle İSO üyesi firmalarda devir hızları, İSO üyesi olmayanlara göre daha yüksektir.

249 büyük firma genelinde devir hızlarının yavaşlaması, inceleme döneminde kaynak kullanımında ve işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artmadığını göstermektedir. Devir hızlarının yavaşlaması bir yandan göreceli olarak finansman gereksinimi artırırken, diğer yandan karlılık üzerinde de olumsuz etki yapmaktadır.

İnceleme kapsamındaki büyük firmaların 2001-2010 döneminde toplu karı cari fiyatla yaklaşık %639,8 oranında artarken, sabit fiyatla artış %167,6 oranında olmuştur. Toplu bilanço karı inceleme döneminde yıllık ortalama olarak cari fiyatla %25, sabit fiyatla da %11,6 düzeyinde artmıştır. 2001-2010 döneminde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda toplam kar, sabit fiyatla yıllık ortalama %12,1 hızla %179,6 oranında artarken, İSO üyesi firmalarda yıllık ortalama %10,7 oranında artışla %150,6 oranında daha yavaş artmıştır.

Sanayi dalları itibariyle kar artışı çok farklı düzeylerde, sabit fiyatla %11,6 ile %459,4'lük artış gibi geniş bir aralık içerisinde gerçekleşmiştir. İnceleme döneminde sabit fiyatla kar en hızlı Gıda, İçki Tütün Sanayii'nde artarken, en düşük kar artışı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde olmuştur.

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde karlılık oranları artmış; özsermaye karlılığı %16,7'den %17,4'e, satış karlılığı %5,5'ten %8,4'e, ekonomik karlılık da %11,7'den %14,7'ye yükselmiştir. 2010 yılı itibariyle sanayi dallarında karlılık oranları birbirinden oldukça farklıdır. Sanayi dallarında özsermaye karlılığı %4,7 ile %29,3, satış karlılığı %2,5 ile %40,8, ekonomik karlılık da %5,9 ile %34,9 oranları arasında değişmektedir. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü özsermaye ve ekonomik karlılığın, Elektrik Sektörü de satış karlılığının en yüksek olduğu sanayi dalları olurken; Ana Metal Sanayii karlılık oranları bakımından en alt sırada yer almaktadır.

İnceleme döneminde 249 büyük firma genelinde ücretle çalışanların sayısı %26,1 oranında artmış, yıllık ortalama istihdam artış hızı ise %2,6 olmuştur. İSO üyesi büyük firmalarda 2001-2010 döneminde ücretle çalışanların sayısı %52,8 oranında artarken, İSO üyesi olmayan kuruluşlarda ise artış oranı %11,8 düzeyinde kalmıştır.

Sanayi dalları itibariyle de istihdam artışı farklı düzeylerde olmuş; istihdamı en hızlı artan sektör Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii olurken, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe ise istihdam %25,8 oranında azalmıştır.

İnceleme döneminde işgücü verimliliği 249 büyük firma genelinde yükselmiş; çalışan kişi başına sabit fiyatlarla bilanço karı %112,2, yaratılan net katma değer %110,8, üretimden satışlar %51 ve satış hasılatı da %48,9 oranında artmıştır. 2001-2010 döneminde İSO üyesi olmayan büyük firmalarda ise işgücü verimliliği daha hızlı artmıştır.

Sanayi dalları itibariyle işgücü verimliliği artışı farklı düzeylerde olmuş; Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, Elektrik sektörü tüm ölçüklere göre işgücü verimliliğinin en hızlı arttığı sektör olurken, işgücü verimliliği en düşük sanayi dalı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

249 büyük firma ile sınırlı olarak, 2001-2010 döneminde Taşıt Araçları Sanayii ile Elektrik Sektörü genel ortalamanın üstünde hızlı gelişen sanayi dalları olurken; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Ana Metal Sanayii, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü durağan; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii de gerileyen sanayi dalları görünümü vermişlerdir.

IV-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR

2001-2010 döneminde 249 büyük firmanın üretimden satışları cari fiyatlarla %388,4, sabit fiyatla %90,4 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızları ise cari fiyatlarla %19,3, sabit fiyatlarla da %7,4 olmuştur.

249 büyük firma kapsamındaki İSO üyelerinin üretimden satışları cari fiyatlarla %406,2, sabit fiyatla da %111,3 oranında artarken; İSO üyesi olmayan firmaların üretimden satışlarında artış daha yavaş gerçekleşmiş, cari fiyatlarla %371,7, sabit fiyatla da %73,2 düzeyinde olmuştur.

İSO üyesi firmaların üretimden satışları, yıllık ortalama cari fiyatlarla %19,7, sabit fiyatla %8,7 hızla artarken; İSO üyesi olmayan firmalarda üretimden satışlarda yıllık ortalama artış, cari fiyatlarla %18,8, sabit fiyatla da %6,3 olmuştur.

Alt sektörler itibariyle üretimden satışlarda artış farklı hızlarda gerçekleşmiştir. Üretimden satışlarda 2001-2010 döneminde gerçekleşen sektörel gelişmeler Tablo IV-1 ve Tablo IV-1.1'de gösterilmiştir.

İnceleme kapsamında iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında bırakıldığında, 2001-2010 döneminde sabit fiyatla üretimden satışları en hızlı artan sektör Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Taşıt Araçları Sanayii'nde, inceleme döneminde üretimden satışlar sabit fiyatla yıllık ortalama olarak %16,1 oranında artarken, kümülatif artış da %283,2 olmuştur.

Dönemin kümülatif artış oranı ilk, yıllık ortalama artış oranı da ikinci sırada parantez içinde gösterilmek üzere; üretimden artış hızında Taşıt Araçları Sanayii'ni, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii (%262,5, %15,4) ikinci, Elektrik Sektörü (%226,3, %14) üçüncü, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii (%113,2, %8,8) dördüncü, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii (%81,9, %6,9) beşinci, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii (%80,2, %6,8) altıncı, Ana Metal Sanayii (%64,2, %5,7) yedinci ve Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii (%51,7, %4,7) ise sekizinci sırada izlemiştir.

2001-2010 döneminde sabit fiyatla üretimden satışları en yavaş artan sanayi dalları ise Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii (%33,7, %3,3), Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü (%12,1, %1,3), Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii (%11,5, %1) olmuştur.

Tablo IV-1 Sektörler İtibariyle Üretimden Satışlar (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	897.055.320	520.642.385	3.758.058.692	583.640.114
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	5.022.936.364	2.612.968.376	24.321.047.151	4.752.989.476
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	2.642.278.464	1.419.852.905	7.024.679.652	1.557.578.637
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	312.848.851	188.373.367	2.497.195.087	682.853.456
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	767.438.549	418.470.987	2.668.705.817	754.084.718
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	12.253.227.254	8.041.012.977	51.122.726.132	12.198.216.686
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	2.392.997.564	1.196.679.192	7.998.200.439	1.599.960.080
Ana Metal Sanayii	32	4.839.717.543	2.486.708.868	29.427.449.149	4.083.175.961
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	3.985.971.559	2.137.719.432	19.392.663.862	4.557.617.829
Taşıt Araçları Sanayii	26	4.411.637.294	2.233.856.745	29.369.837.074	8.560.139.048
Diğer İmalat Sanayii	2	225.830.183	125.461.822	1.927.685.635	496.954.276
Elektrik Sektörü	7	1.395.860.943	646.857.756	11.701.703.383	2.110.696.858
TOPLAM	249	39.147.799.888	22.028.604.812	191.209.952.073	41.937.907.138

Tablo IV-1.1 Sektörler İtibariyle Üretimden Satışlarda Değişim Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%) (2001-2010)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Diğer İmalat Sanayii	2	753,6	296,1	26,9	16,5
Taşıt Araçları Sanayii	26	565,7	283,2	23,4	16,1
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	698,2	262,5	26	15,4
Elektrik Sektörü	7	738,3	226,3	26,6	14
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	386,5	113,2	19,2	8,8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	384,2	81,9	19,2	6,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	247,7	80,2	14,9	6,8
Ana Metal Sanayii	32	508,0	64,2	22,2	5,7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	317,2	51,7	17,2	4,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	234,2	33,7	14,3	3,3
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	318,9	12,1	17,3	1,3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	165,9	9,7	11,5	1,0
TOPLAM	249	388,4	90,4	19,3	7,4

2001-2010 döneminde alt sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, sabit ve cari fiyatlarla artış hızlarına göre sektörel sıralama değişmektedir. Fiyatları sanayi sektörü ortalamasından daha hızlı artan Elektrik Sektörü ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ilk iki sıraya yükselirken, Taşıt Araçları Sanayii üçüncü sıraya gerilemekte, Ana Metal Sanayii de dördüncü sırada yer almaktadır.

2001-2010 döneminde yıllık ortalama artış hızı cari fiyatla %17,2, sabit fiyatla da %4,7 olarak 249 büyük firma ortalamasının gerisinde kalan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, üretimden satışlarda pay olarak 2011 yılında yine açık ara ilk sıradaki yerini korumaktadır. 2010 yılında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, cari fiyatla üretimden satışlardaki payı %26,7 düzeyindedir.

Cari fiyatlarla üretimden satışlar içerisinde pay olarak %15,4' erlik paylarla Ana Metal Sanayii ve Taşıt Araçları Sanayii ikinci ve üçüncü, %12,7 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü, %10,1 payla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada izlemektedir. Söz konusu beş sanayi dalının 2010 yılında cari fiyatlarla üretimden satışlar içerisindeki payları toplamı %80,3 düzeyindedir.

2010 yılı itibariyle sektörel sıralamada, Diğer İmalat Sanayii hariç, 249 büyük firma kapsamında en alt sırada yer alan sektörler, sırasıyla %1,4 ve %1,3' lük paylarla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii' dir.

IV-2 SATIŞ HASILATI

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde satış hasılatı cari fiyatlarla 3,8 kat artarken, sabit fiyatla %87,8 oranında artmış; yıllık ortalama artış hızları cari fiyatla %19,1, sabit fiyatla da %7,2 olmuştur.

Büyük firmalar kapsamında İSO üyesi firmalarla İSO üyesi olmayan firmaların satış hasılatı artış hızları farklı olmuş; inceleme döneminde sabit fiyatla satış hasılatı İSO üyesi firmalarda %117,3'e ulaşırken, İSO üyesi olmayan firmalarda %67,2 düzeyinde kalmıştır.

2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarda satış hasılatı, yıllık ortalama olarak cari fiyatla %20, sabit fiyatla %9 oranında artarken, İSO üyesi olmayan büyük firmalardaki artış ise sırasıyla, %15,2 ve %5,9 olmuştur.

2001-2010 döneminde satış hasılatı artış hızları, sanayi dalları itibariyle de çok farklı olmuştur. Satış hasılatında sektörel gelişmeler salt tutar olarak cari ve sabit fiyatlarla Tablo IV-2'de gösterilirken, değişim oranları da Tablo IV-2.1'de verilmiştir. İnceleme kapsamına iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii, sektörel değerlendirmede sıralama dışı tutulmuştur.

2001-2010 döneminde satış hasılatı en hızlı artan sanayi dalı, sabit fiyatla yıllık ortalama %17 artış hızıyla kümülatif olarak %312,2 oranında artan Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Satış hasılatı artış hızı açısından bu sektörü sabit fiyatla yıllık ortalama %15,4 hızla %263,5

Tablo IV-2 Sektörler İtibariyle Satış Hasılatı (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	907.568.519	526.518.788	3.936.085.446	611.288.313
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	5.275.602.817	2.745.428.489	25.638.252.576	5.010.406.992
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	2.848.551.608	1.531.249.692	7.921.108.719	1.756.343.397
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	341.665.768	205.697.475	2.734.376.646	747.710.322
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	786.966.349	429.201.588	2.749.289.397	776.854.873
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	18.162.779.320	11.916.861.926	72.717.835.494	17.350.950.965
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	2.499.167.496	1.249.813.708	8.978.115.511	1.795.982.299
Ana Metal Sanayii	32	5.064.539.782	2.602.089.651	31.392.957.434	4.355.898.076
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	4.767.086.044	2.556.243.400	22.710.791.109	5.337.436.218
Taşıt Araçları Sanayii	26	5.026.055.089	2.545.126.946	35.994.666.534	10.491.013.271
Diğer İmalat Sanayii	2	294.082.896	163.380.625	1.930.412.994	497.657.384
Elektrik Sektörü	7	1.409.707.892	653.193.242	12.294.324.824	2.217.591.058
TOPLAM	249	47.383.773.580	27.124.805.530	228.998.216.684	50.949.133.167

Tablo IV-2.1 Sektörler İtibariyle Satış Hasılatında Değişim Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%) (2001-2010)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Taşıt Araçları Sanayii	26	616,2	312,2	24,5	17,0
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	700,3	263,5	26,0	15,4
Elektrik Sektörü	7	772,1	239,5	27,2	14,5
Diğer İmalat Sanayii	2	556,4	204,6	23,3	13,2
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	376,4	108,8	18,9	8,5
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	386,0	82,5	19,2	6,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	249,4	81,0	14,9	6,8
Ana Metal Sanayii	32	519,9	67,4	22,5	5,9
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	300,4	45,6	16,7	4,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	259,2	43,7	15,3	4,1
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	333,7	16,1	17,7	1,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	178,1	14,7	12,0	1,5
TOPLAM	249	383,3	87,8	19,1	7,2

oranında artan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ikinci, ortalama %14,5 hızla %239,5 oranında artışla Elektrik Sektörü üçüncü, ortalama %8,5 hızla %108,8 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve ortalama %6,9 hızla %82,5 oranında artan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ise beşinci sırada izlemiştir.

2001-2010 döneminde satış hasılatı en yavaş artan iki sanayi dallı ise; satış hasılatı yılda ortalama %1,7 hızla %16,1 oranında artan Madencilik ve Taşocaklığı Sektörü ile yılda ortalama %1,5 hızla %14,7 oranında artan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

2010 yılında satış hasılatı içindeki payına göre sektörel sıralamada ilk sırayı, cari fiyatlarla %31,8 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii almaktadır. 2001-2010 döneminde satış hasılatı artış hızı açısından (Diğer İmalat Sanayii hariç) sekizinci sırada yer alan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, yine de satış hasılatı ölçüsüne göre ilk sıradaki yerini korumakla beraber, 249 büyük firma içindeki payı %38,3'ten %31,8'e gerilemiştir. Cari fiyatla satış hasılatı içindeki pay ölçütüne göre ikinci sırayı %15,7 payla Taşıt Araçları Sanayii alırken, bu sanayi dalını %13,7 payla Ana Metal Sanayii üçüncü, %11,2 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve %9,9 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii de beşinci sırada izlemektedir.

Satış hasılatı içindeki payları alt sıralarda yer alan iki sanayi dalı ise %1,2'şerlik paylarla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'dir.

Sektörler itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan sabit fiyatlarla satış hasılatı içindeki pay ölçütüne göre 2010 yılındaki sıralamada Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii %10,5 payla üçüncü sıraya yükselirken, Ana Metal Sanayii %8,5 payla beşinci sıraya gerilemektedir.

2001-2010 döneminde satış hasılatı artış hızları 249 büyük firma ortalamasının üzerinde olan Taşıt Araçları Sanayii'nin sabit fiyatlarla payı %9,4'ten %20,6'ya, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %9,4'ten %10,5'e, Elektrik Sektörü'nün payı %2,4'ten %4,4'e ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin payı da %0,8'den %1,5'e yükselirken, geri kalan alt sektör ve sanayi dallarının payları gerilemiştir.

Sabit fiyatla satış hasılatı içerisinde en dramatik pay gerilemesi Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde gözlenmiş; bu sanayi dalının payı %43,9'dan %34,1'e gerilemiştir. Oransal olarak gerilemenin en belirgin biçimde yaşandığı iki sanayi dalından Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %5,6'dan %3,4'e gerilerken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin payı da %4,6'dan %3,5'e gerilemiştir.

IV-3 İHRACAT

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde ihracatı cari USD değeri ile 3 kat artarak 10.193 milyon ABD dolarından 40.793 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde cari dolar değeri ile yıllık ortalama ihracat artış hızı %16,7 olmuştur.

249 büyük firmanın ihracat artış hızı Türkiye genelinin üstünde olduğundan, 249 büyük firma 2001 yılında Türkiye ihracatının %32,5'ini sağlarken, bu oran 2010 yılında %35,8 düzeyine yükselmiştir.

249 büyük firma kapsamında İSO üyesi firmalarla, İSO üyesi olmayan büyük firmaların ihracat artış hızları, birbirlerine yakın olsa da farklıdır. İSO üyesi firmaların ihracatı cari dolar değeri ile yıllık ortalama %16,6 hızla %297,2 oranında artarken, İSO üyesi olmayan kuruluşlarda %16,8 yıllık ortalama artış hızı ile %305 düzeyinde artmıştır. İSO üyesi firmalarda ihracat artış hızı, İSO üyesi olmayan firmalara göre az da olsa daha yavaş olmasına karşın, 2010 yılı itibariyle 249 büyük firmanın ihracatının %61,2'si İSO üyesi firmalarca sağlanmıştır.

İhracat artış hızları, 2001-2010 döneminde sektörler itibariyle de farklı olmuş, ihracatta sektörel gelişmeyi göstermek üzere Tablo IV-3 ve Tablo IV-3.1 düzenlenmiştir.

Tablo IV.3 Sektörler İtibariyle İhracat (Bin Dolar)

Sektörler	Firma Sayısı	İhracat (Bin Dolar)	
		Cari (2001)	Cari (2010)
Madencilik ve Taşocaklığı Sektörü	4	0	656.277
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	877.075	2.034.174
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	1.153.312	2.203.648
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	45.935	192.876
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	83.078	218.362
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	1.521.509	8.486.576
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	724.542	1.507.825
Ana Metal Sanayii	32	1.823.497	7.129.705
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	1.471.614	6.413.806
Taşıt Araçları Sanayi	26	2.450.954	11.933.779
Diğer İmalat Sanayii	2	40.995	15.831
Elektrik Sektörü	7	209	259
Toplam	249	10.192.720	40.793.118

2001-2010 döneminde ihracatı en hızlı artan alt sektör Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalında ihracat yıllık ortalama %21 oranında artışla, inceleme döneminde %457,8 oranında artmıştır. İhracat artışında dönem toplam artışı ile yıllık artış hızı parantez içinde gösterilmek üzere, bu sektörü, Taşıt Araçları Sanayii (%386,9, %19,2) ikinci, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, (%335,8, %17,8) üçüncü sırada izlemiştir.

İhracat artış hızı açısından Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii (%319,9, %17,3) dördüncü sırada yer almakla

Tablo IV-3.1 Sektörler İtibarıyla İhracatta Değişim Oranları ve Sektörel Paylar (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%)		249 Kuruluş İçindeki Pay (%)	
		(2001-2010)	Yıllık Ortalama	2001	2010
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	457,8	21,0	14,9	20,8
Taşıt Araçları Sanayii	26	386,9	19,2	24,0	29,3
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	335,8	17,8	14,4	15,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	319,9	17,3	0,5	0,5
Ana Metal Sanayii	32	291,0	16,4	17,9	17,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	162,8	11,3	0,8	0,5
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	131,9	9,8	8,6	5,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	108,1	8,5	7,1	3,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	91,1	7,5	11,3	5,4
Elektrik Sektörü	7	23,9	2,4	0,0	0,0
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	-	-	0,0	1,6
Diğer İmalat Sanayii	2	-61,4	-10,0	0,4	0,0
Toplam	249	300,2	16,7	100,0	100,0

beraber, bu sanayi dalının 2010 yılında 249 büyük firma ihracatı içerisindeki payı %0,5 olarak oldukça önemsiz bir düzeyde bulunmaktadır. Ana Metal Sanayii, ihracat artış hızı açısından (%291, %16,4) beşinci sırada yer almakla beraber, toplam ihracat içindeki payı 2010 yılında yine de %17,5 gibi yüksek bir düzeyde bulunmaktadır.

İhracat artış hızı açısından ilk üç sırada yer alan sanayi dallarından Taşıt Araçları Sanayii'nin 2001 yılında %24 olan ihracat içindeki payı %29,3'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin payı %14,9'dan %20,8'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı da %14,4'ten %15,7'ye yükselirken; Ana Metal Sanayii'nin payı %17,9'dan hafifçe %17,5'e gerilemiştir. Söz konusu dört sanayi dalının 249 büyük firma ihracatı içinde payları toplamı 2001 yılında %71,2 düzeyinde iken, bu pay toplamı 2010 yılında %83,3'e yükselmiştir.

Türkiye'nin geleneksel ihracat sanayilerinden olan Gıda, İçki ve Tütün, Taş ve Toprağa Dayalı ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinin ihracat performansı, 249 büyük firma genelinin belirgin bir biçimde gerisinde kalmıştır. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin (%131,9 %9,8) toplam içindeki payı %8,6'dan %5'e gerilerken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nin (%108,1, %8,5) payı %7,1'den %3,7'ye, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin (%91,1, %7,5) payı da %11,3'ten %5,1'e gerilemiştir.

İhracat içinde büyük paya sahip ve inceleme döneminde ihracatları göreceli olarak daha hızlı artan sanayi dallarının montaj ağırlıklı sanayiler olduğu görülmektedir. Üretimdeki tamlama derecesini gösteren, işletme içi üretimin göstergesi olan Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı, 2010 yılı itibarıyla Taşıt Araçları Sanayii'nde %18, Ana Metal Sanayii'nde %13,6, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %18,4 gibi düşük düzeylerde. Bu sanayi dallarında yaratılan brüt katma değer satış hasılatı içindeki payının göreceli olarak düşüklüğü, üretimin montaj ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

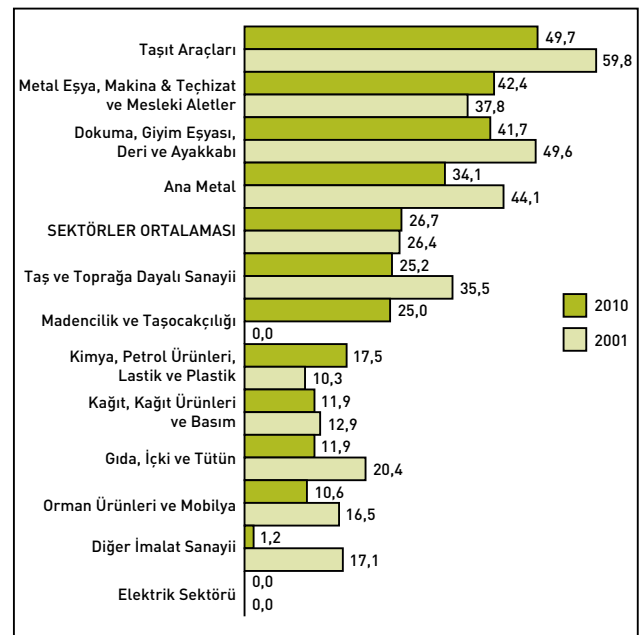
2001-2010 döneminde ihracatı hızlı artan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde üretimde dikey tamlama derecesi %43,4 ile göreceli olarak daha

yüksektir. Oranın yüksekliği, bu sanayi dalında dolaylı vergilerin ağırlığı ile ihracatın toplam satışlar içerisindeki payının düşüklüğü sonucudur. Nitekim inceleme döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde de üretimde dikey bütünleşme derecesi %48,6'dan %43,4'e gerilemiştir.

249 büyük firmada 2001-2010 döneminde ihracatın satışlar içindeki payı dönem başı ve dönem sonu itibarıyla sırasıyla %26,4 ve %26,7 olarak belirgin bir değişme göstermemiş, yıllık ortalama ise %27,5 olmuştur. Ancak ihracatın satışlar içindeki payı sanayi dalları itibarıyla çok farklı olup, inceleme döneminde de farklı yönlerde değişme göstermiştir.

Sanayi dalları itibarıyla ihracatın satışlar içindeki payları ve paylarda inceleme dönemindeki gelişmeler Grafik IV-3'te gösterilmiştir.

Grafik IV-3 Sanayi Dalları Bazında İhracatın Satışlar İçindeki Payları (%)

2010 yılı itibarıyla satışlar içinde ihracat payının en yüksek olduğu sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii'dir. Bu sanayi dalında satışların yaklaşık yarısı, %49,7'si ihracata yöneliktir. Satışlar içinde ihracat payı ölçütüne göre Taşıt Araçları Sanayii'ni %42,4 pay ile Metal Eşya,

Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %41,7 pay ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %34,1 payla Ana Metal Sanayii, %25,2 pay ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve %25 pay ile de Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü izlemektedir.

İhracat/Satışlar oranı, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde %17,5, Gıda, İçki ve Tütün ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde %11,9, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde de %10,6 gibi düşük düzeydedir. Diğer İmalat Sanayii ile Elektrik Sektörü'nün ihracatı ise yok denecek düzeydedir.

2001-2010 döneminde satışlar içinde ihracatın payının en belirgin, en hızlı arttığı alt sektör, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü olmuştur. Bu alt sektörün 2001 yılında ihracatı hemen hemen yok iken, 2010 yılında ihracatın toplam satışlar içindeki payı %25 düzeyine ulaşmıştır. Satışlar içinde ihracatın payının arttığı diğer sanayi dalları Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur. Satışlar içinde ihracatın payı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %37,8'den %42,4'e yükselirken, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde de %10,3'ten %17,5'e yükselmiştir. Bu sektörlerin dışında kalan sanayi dallarında ise ihracatın satışlar içindeki payları, 2010 yılında 2001 yılına göre düşmüştür.

2010 yılında Taşıt Araçları Sanayii, 249 büyük firmanın

ihracatı içinde en büyük paya sahip olmakla beraber, bu sanayi dalında ihracatın satışlar içindeki payı %59,8'den %49,7'ye gerilemiştir. Satışlar içinde ihracatın payının azaldığı diğer sanayi dalları olan Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde ihracatın payı %49,6'dan %41,7'ye, Ana Metal Sanayii'nde %44,1'den %34,1'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %35,5'den %25,2'ye, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde de %20,4'ten %11,9'a gerilemiştir.

249 büyük firma içinde önemli paylara sahip olmayan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde satışlar içinde ihracatın payı %16,5'den %10,6'ya gerilerken; bu pay, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde sırasıyla, %12,9 ve %11,9 olarak belirgin bir değişime göstermemiştir.

IV-4 KATMA DEĞER

IV-4.1 Net Katma Değer

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer genelde cari fiyatla 6,7 kat artarken, sabit fiyatla da yıllık ortalama %11,5 hızla %165,8 oranında artmıştır. İSO üyeleri ile İSO dışı büyük firmalarda sabit fiyatlarla katma değer artışı sırasıyla %163 ve %168 düzeylerinde birbirine yakın olurken, sanayi dalları itibariyle bu bağlamdaki gelişmeler Tablo IV-4.1 ve Tablo IV-4.1.1'de izlenebileceği gibi çok farklı hızlarda, hatta iki sanayi dalında olduğu gibi farklı yönde olmuştur.

Tablo IV-4.1 Sektörler İtibariyle Net Katma Değer (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	431.873.505	250.556.444	1.535.892.963	238.529.735
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	1.065.797.153	554.524.299	4.460.551.316	871.712.198
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	460.629.155	247.513.326	1.513.682.595	335.628.070
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	63.776.222	38.400.035	483.777.651	132.288.119
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-21.443.655	-11.692.287	426.158.780	120.417.853
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	995.184.457	653.052.976	6.404.451.348	1.528.143.963
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	441.132.685	220.543.155	1.883.061.854	376.687.708
Ana Metal Sanayii	32	190.070.569	97.667.086	2.074.354.074	287.824.903
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	580.824.059	311.411.217	3.345.763.186	786.313.322
Taşıt Araçları Sanayi	26	488.168.600	247.181.496	5.137.666.895	1.497.425.501
Diğer İmalat Sanayii	2	11.122.595	6.177.776	13.012.231	3.354.532
Elektrik Sektörü	7	69.556.077	32.231.428	4.763.545.642	859.225.404
TOPLAM	249	4.776.691.422	2.647.566.949	32.041.918.535	7.037.551.308

Tablo IV-4.1.1 Sektörler İtibariyle Net Katma Değer Değişim Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%) (2001-2010)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Elektrik Sektörü	7	6.748,5	2.565,8	59,9	44,0
Taşıt Araçları Sanayi	26	952,4	505,8	29,9	22,2
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	658,6	244,5	25,2	14,7
Ana Metal Sanayii	32	991,4	194,7	30,4	12,8
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	476,0	152,5	21,5	10,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	543,5	134,0	23,0	9,9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	326,9	70,8	17,5	6,1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	318,5	57,2	17,2	5,2
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	228,6	35,6	14,1	3,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-	-	-	-
Madencilik ve Taşocakçılığı	4	255,6	-4,8	15,1	-0,5
Diğer İmalat Sanayii	2	17,0	-45,7	1,8	-6,6
TOPLAM	249	570,8	165,8	23,4	11,5

2001-2010 döneminde sabit fiyatla net katma değer en hızlı, yaklaşık 25,7 kat ile Elektrik sektöründe artarken, bu sektörü %505,8 artışla Taşıt Araçları Sanayii ikinci, %244,5 artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii üçüncü, %194,7 artışla Ana Metal Sanayii dördüncü ve %152,5 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada takip etmiştir.

Net katma değer artış hızı açısından sektörel sıralamada en alt sırada yer alan iki sanayi dalı, sektörel sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii dışında, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörüdür. 2001-2010 döneminde Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde yaratılan net katma değer %35,6 oranında artarken, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %4,8 oranında azalmıştır. Bu dönemde Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde 2001 yılında yaratılan net katma değer negatif iken, 2010 yılında pozitif değere dönüşmüştür.

Net katma değer artış hızının göreceli olarak yavaş olmasına karşın Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, tutar olarak net katma değer sıralamasında, 2010 yılında yine de ilk sırada yer almaktadır. 2010 yılı itibariyle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin 249 büyük firmanın yarattığı net katma değer içindeki payı cari fiyatlarla %20 düzeyindedir. Bununla beraber sanayi dalının net katma değer artış hızı, 249 büyük firma ortalamasının altında kaldığından, sanayi dalının 2001 yılında %20,8 olan net katma değer içindeki payı, hafifçe de olsa %20'ye gerilemiştir.

Cari fiyatlarla net katma değer sıralamasındaki payı %10,2'den %16'ya çıkan Taşıt Araçları Sanayii ikinci sıraya yükselirken, üçüncü sırada inceleme döneminde net katma değeri en hızlı artan Elektrik Sektörü yer almaktadır. Elektrik sektörünün net katma değer içindeki payı inceleme döneminde %1,5'den %14,9'a yükselmiştir.

2001 yılında net katma değer sıralamasında ilk sırada yer alan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nin sıralamadaki yeri ise dördüncü sıraya, payı da %22,3'ten %13,9'a gerilemiştir. Net katma değer içindeki payı %12,2'den %10,4'e gerileyen

Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci; payı %4'ten %6,5'e yükselen Ana Metal Sanayii altıncı; payı %9,2'den %5,9'a gerileyen Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii yedinci; payı %9'dan %4,8'e gerileyen Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü sekizinci ve payı %9,6'dan %4,7'ye gerileyen Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii de dokuzuncu sırada yer almıştır.

Sektörel sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii dışında, net katma değer sıralamasında da payları artmış olmakla beraber en alt sıralarda yer alan sektörler; payı %1,3'ten %1,5'a yükselen Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile payı negatiften -%0,4'ten artı %1,3'e dönüşen Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olmuştur.

IV-4.2 Net Katma Değerin Bölüşümü

Yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında ücret, faiz ve milli gelir anlamında kar olarak bölüşümü ve bu bölüşümde 2001-2010 döneminde yaşanan değişim, sanayi dalları itibariyle Tablo IV-4.2'de verilmiştir.

Tablo incelenirken yinelenen şu iki hususun dikkate alınması gerekmektedir:

- Net katma değere dahil milli gelir anlamındaki kar, firmaların esas faaliyetinden kaynaklanmayan, faaliyet dışı geçici nedenlerden kaynaklanan transfer niteliğindeki gelir ve karları içermediğinden, bilanço karından farklı bir kavram ve büyüklüktür. Bir kuruluşun bilanço (ticari) karı artı olduğu halde, milli gelir anlamındaki karı eksi olabilmektedir.
- Milli gelir anlamındaki karın eksi, başka bir deyişle kuruluşun milli gelir anlamında zararlı olduğu yıllarda, ödenen ücret ve/veya ödenen faiz toplamı yaratılan net katma değerden daha yüksek hesaplanmaktadır. Yaratılan net katma değerden daha fazla ücret ve/veya faiz ödenmesi toplamı olabileceği dikkate alınmalıdır.

249 büyük firma genelinde yaratılan net katma değerün üretim faktörleri arasında bölüşümü 2001-2010 döneminde değişmiş; ücretin payı %83,9'dan %48,9'a, ödenen faizin payı da %55,4'den %6,9'a gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi

Tablo IV-4.2 Sektörlere Göre Net Katma Değerin Bölüşümü (%)

Sektörler	(2000 Yılı Fiyatlarıyla)							
	Ücretin Payı		Faizin Payı		Kıranın Payı		Karın Payı	
	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	72,5	41,9	5,8	2,8	0,6	0,0	21,1	55,3
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	61,3	58,1	57,7	8,6	1,2	0,0	-20,3	33,2
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	56,5	66,2	46,4	7,7	1,3	0,0	-4,3	26,1
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	48,4	47,8	98,2	11,5	0,0	0,0	-46,7	40,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-283,0	60,9	-182,6	3,8	-19,8	0,0	585,4	35,4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	80,4	45,5	27,7	7,2	1,2	0,0	-9,2	47,2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	75,7	52,7	45,4	5,5	1,8	0,0	-22,8	41,8
Ana Metal Sanayii	251,8	82,5	148,6	24,5	4,4	0,0	-304,7	-7,0
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	67,4	57,1	86,1	3,7	1,2	0,0	-54,7	39,1
Taşıt Araçları Sanayi	122,8	56,4	56,4	4,6	1,8	0,0	-81,0	39,1
Diğer İmalat Sanayii	17,0	61,3	204,2	8,7	0,2	0,0	-121,4	30,0
Elektrik Sektörü	118,3	10,5	190,2	3,2	9,3	0,0	-217,8	86,3
Sanayi Sektörü Genel	83,9	48,9	55,4	6,9	1,5	-	-40,8	44,2

%40,8'den artı %44,2'ye yükselmiştir. 2001 kriz yılında 249 büyük firma genelinde milli gelir anlamında zarar hesaplandığından, söz konusu yılda yaratılan net katma değer içinde ücretin ve ödenen faizlerin payı yüksek hesaplanmaktadır. İzleyen yıllardaki gelişmeler değerlendirilirken baz etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

2001-2010 döneminde ücretin, yaratılan net katma değer içindeki payı 249 büyük firma genelinde azalırken, çalışan kişi başına reel ücret tutarı da %1,6 oranında azalmış, Ücret/Üretimden Satışlar oranı da %10,9'dan %7,1'e gerilemiştir.

Sanayi dalları itibariyle net katma değerın bölüşümü sektörden sektöre farklılık göstermektedir. Sanayi dalının büyüme hızı, kullanılan teknoloji, finans yapısı ve karlılığı gibi faktörler, net katma değerın üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü etkilemektedir.

2010 yılı verilerine göre ücretin yaratılan net katma değer içindeki payı, sanayi dalları itibariyle %10,5 ile %82,5 gibi geniş bir aralıkta değişmektedir. Ana Metal Sanayi'nde ücretin net katma değer içindeki payı %82,5 seviyesine kadar yükselirken, Elektrik Sektörü'nde %10,5 gibi düşük düzeyde kalmaktadır.

Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, 2010 yılı itibariyle, ücretin net katma

değer içindeki payının yüksek olduğu diğer sanayi dalları; %66,2 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, %60,9 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, %58,1 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %57,1 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ve %56,4 payla da Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii dışındaki diğer tüm sanayi dallarında 2001-2010 döneminde, ücretin katma değer içindeki payı gerilemiştir.

2010 yılı itibariyle milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payı, sanayi dalları itibariyle eksi %7 ile artı %86,3 arasında değişmektedir. Anılan yıl itibariyle milli gelir anlamındaki karın net katma değer içindeki payının en yüksek olduğu sanayi dalı Elektrik sektörü olurken, en düşük olduğu sanayi eksi %7 payla Ana Metal Sanayii olmuştur. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü %55,3, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii %47,2, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi de %41,8 payla, milli gelir anlamında karın net katma değer içindeki payının yüksek olduğu diğer sanayi dallarıdır.

IV-4.3 Brüt Katma Değer

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer cari fiyatlarla 4,8 kat artarken, sabit fiyatla %76,1 oranında artmış, yıllık ortalama artış hızları da cari fiyatla %18,9, sabit fiyatla da %6,5 olmuştur.

Tablo IV-4.3 Sektörler İtibariyle Brüt Katma Değer (TL)

Sektörler	Firma Sayısı	2001 (TL)		2010 (TL)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	521.292.171	302.657.580	1.919.579.973	298.117.716
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	1.559.897.860	811.506.139	11.398.549.127	2.227.584.352
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	719.954.916	386.835.042	1.917.344.016	425.131.711
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	92.638.120	55.775.418	691.664.661	189.134.444
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	71.748.164	39.121.780	640.201.949	180.899.110
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	8.826.073.386	5.790.071.221	31.546.045.031	7.527.092.587
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	801.718.917	400.833.381	2.598.884.595	519.880.895
Ana Metal Sanayii	32	579.212.018	297.600.409	4.278.888.265	593.712.816
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	831.865.065	446.118.527	4.183.708.472	983.245.234
Taşıt Araçları Sanayi	26	949.425.194	480.686.328	6.466.649.611	1.884.771.090
Diğer İmalat Sanayii	2	11.898.996	6.615.079	14.985.376	3.863.206
Elektrik Sektörü	7	233.329.859	108.127.792	6.850.034.864	1.235.576.274
TOPLAM	249	15.199.054.666	9.125.948.694	72.506.535.940	16.069.009.435

Tablo IV-4.3.1 Sektörler İtibariyle Brüt Katma Değer Değişim Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%) (2001-2010)		Yıllık Ortalama Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
Elektrik Sektörü	7	2.835,8	1.042,7	45,6	31,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	792,3	362,4	27,5	18,5
Taşıt Araçları Sanayi	26	581,1	292,1	23,8	16,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	646,6	239,1	25,0	14,5
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	630,7	174,5	24,7	11,9
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	402,9	120,4	19,7	9,2
Ana Metal Sanayii	32	638,7	99,5	24,9	8,0
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	257,4	30,0	15,2	3,0
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	224,2	29,7	14,0	2,9
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	166,3	9,9	11,5	1,1
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	268,2	-1,5	15,6	-0,2
Diğer İmalat Sanayii	2	25,9	-41,6	2,6	-5,8
TOPLAM	249	377,0	76,1	18,9	6,5

Brüt katma değer artış hızı İSO üyesi büyük firmalarla, İSO üyesi olmayan firmalar arasında farklı düzeylerde olmuş; 2001-2010 döneminde İSO üyesi firmalarla yaratılan brüt katma değer artışı cari fiyatlarla %490,5, sabit fiyatla %151,6 oranında olurken, İSO üyesi olmayan firmalarda ise sırasıyla, %339,7 ve %53,8 düzeyinde kalmıştır. Artış hızlarının farklı olması sonucu İSO üyesi büyük firmaların, 249 büyük firmanın yarattığı brüt katma değer içindeki payı, cari fiyatlarla %24,8'den %30,6'ya yükselmiştir.

2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer en hızlı artan faaliyet alanı Elektrik sektörü olmuştur. Elektrik sektöründe yaratılan brüt katma değer sabit fiyatla yaklaşık 11,4 kat artmıştır. Sabit fiyatla brüt katma değer artış hızı açısından Elektrik sektörünü %362,4 artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ikinci, %292,1 artışla Taşıt Araçları Sanayii üçüncü, %239,1 artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii dördüncü ve %174,5 artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

Brüt katma değer artış hızı, büyük firmalar ortalamasının altında artan Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik Sanayii'nde brüt katma değer artış hızı %30 düzeyinde kalırken, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %29,7 ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde ise %9,9 olmuştur. Sektörel sıralama dışında tutulan Diğer İmalat Sanayii hariç, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe ise yaratılan brüt katma değer %1,5 oranında azalmıştır.

2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer yavaş artmış olmakla beraber, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii 2010 yılında da %46,8 payla sabit fiyatla brüt katma değer sektörel sıralamasında yine ilk sıradaki yerini korumuştur. Ancak, sanayi dalının payının inceleme döneminde %63,4'ten %46,8'e gerilemiş olması önemli bir bulgudur.

IV-4.4 Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranı

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %31,4'den %44,2'ye yükselmiş, dönem ortalaması ise %39,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Büyük firma kapsamında inceleme döneminde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı İSO üyesi firmalarda sırasıyla, %56 ve %56,7 olarak belirgin bir değişme göstermezken, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda %23,3'ten %38,7'ye yükselmiştir.

Sübvansiyonlar (mali destek akçeler) önemli boyutta olmadığından, net katma değer ile brüt katma değer arasında fark yaratan iki ana öge, amortisman giderleri ve dolaylı vergiler, bu bağlamda da ÖTV ve KDV'dir. Amortisman giderlerindeki farklılık nedeniyle sermaye yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı genelde daha düşük düzeyde kalırken, emek yoğun teknoloji kullanan sanayi dallarında göreceli olarak daha yüksek olmaktadır.

Sanayi dalları itibariyle kullanılan teknoloji farklı olduğu gibi, dolaylı vergi yükleri de değişiktir. Ayrıca ihracat yapan firmalar, ihracatta vergi, resim, harç istisnası, nakden vergi iadesi gibi vergi teşviklerinden yararlanmaktadırlar. İhracatta dolaylı vergi yükü göreceli olarak hafif olduğundan, ihracat ağırlıklı üretim yapan sanayi dallarında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı göreceli olarak daha yüksektir.

Sanayi dalları itibariyle Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranlarında 2001 ve 2010 dönemindeki gelişmeler Tablo IV-4.4'de verilmiştir.

Tablo IV-4.4 Net Katma Değer / Brüt Katma Değer Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	2001	2010	Ortalama (2001-2010)
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	82,8	80,0	78,7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	68,3	39,1	50,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	64,0	78,9	63,6
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	68,8	69,9	62,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-29,9	66,6	49,6
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	11,3	20,3	16,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	55,0	72,5	67,9
Ana Metal Sanayii	32	32,8	48,5	53,4
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	69,8	80,0	76,6
Taşıt Araçları Sanayii	26	51,4	79,4	69,1
Diğer İmalat Sanayii	2	93,5	86,8	80,5
Elektrik Sektörü	7	29,8	69,5	31,3
Sanayi Sektörü Genel	249	31,4	44,2	39,4

2010 yılı itibariyle sanayi dallarında Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %20,3 ile %80 gibi geniş bir aralıkta değişme göstermektedir. Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı, 2010 yılı itibariyle, emek yoğun teknoloji kullanan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %80, emek yoğun teknoloji yanı sıra ihracata dönük üretim yapan Taşıt Araçları Sanayii'nde %79,4, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde ise %78,9 olarak yüksek düzeylerde.

Buna karşı dolaylı vergi yükü yüksek ve göreceli olarak İhracat/Satış Hasılatı oranı düşük olan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı sırasıyla %39,1 ve %20,3 gibi oldukça düşük düzeylerde.

İnceleme döneminde özellikle tütün ve içki üzerindeki dolaylı vergilerin artırılması nedeniyle Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %68,3'ten %39,1'e kadar gerilemiştir. Bu gerileyişte, sanayi dalının sermaye yoğun teknolojiye yönelmiş olması da etkili olmuştur.

Dolaylı vergi yükü çok yüksek olan ve sermaye yoğun teknoloji kullanan Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde, 2001-2010 döneminde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının %11,3'ten %20,3'e yükselmesi, bu sanayi dalının ihracata yönelmesi ile açıklanabilir.

IV-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA

249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde üretimde dikey tamlama derecesi, Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı, belirgin bir değişme göstermemiş; dönem başında %32,1 düzeyinde olan oran, dönem sonunda da %31,7 olurken, dönem ortalaması da %32,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak sanayi dalları itibariyle üretimde dikey bütünleşme derecesi çok farklı olup, inceleme döneminde de farklı yönlerde gelişme göstermiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dallarında üretimde dikey tamlama derecesinde gelişmeler Tablo IV-5'te gösterilmiştir.

Tablo IV-5 Sektörler İtibariyle Dikey Tamlama Oranları (%)

Sektörler	Firma Sayısı	Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı (%)	
		2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	57,4	48,8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	29,6	44,5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	25,3	24,2
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	27,1	25,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	9,1	23,3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	48,6	43,4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	32,1	28,9
Ana Metal Sanayii	32	11,4	13,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	17,5	18,4
Taşıt Araçları Sanayi	26	18,9	18,0
Diğer İmalat Sanayii	2	4,0	0,8
Elektrik Sektörü	7	16,6	55,7

2010 yılı itibariyle Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı en yüksek olan sanayi dalı %55,7 ile Elektrik sektörüdür. Elektrik sektöründe oranın yüksekliği; sektördeki yüksek kar oranları, dolaylı vergi yükü ve üretim yapısının sermaye yoğun oluşu ile açıklanabilir. Elektrik sektöründe üretimde dikey bütünleşme derecesinin yüksek olmaması beklenir. Nitekim, 2001 yılında Elektrik sektöründe Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı %16,6 gibi oldukça düşük bir düzeyde bulunmaktaydı.

Elektrik sektörünün ayrık durumu dışında üretimde dikey bütünleşme derecesi görece olarak yüksek sanayi dalları; %48,8 ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, %44,5 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %43,4 oranı ile de Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur. Bu sayılan sanayi dallarını %28,9 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %25,3 ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve %24,2 ile de Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii izlemektedir.

Üretimde dikey bütünleşme derecesi düşük olan sanayi dalları, ihracata dönük, montaj ağırlıklı üretim yapan faaliyet alanlarıdır. Üretimde dikey bütünleşme derecesi 2010 yılı itibariyle, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %18,4, Taşıt Araçları Sanayii'nde %18 ve Ana Metal Sanayii'nde de %13,6 gibi düşük düzeylerde bulunmaktadır. Sektörel sıralama dışı

tutulan Diğer İmalat Sanayii bir yana bırakıldığında, bu üç sanayi dalı, üretimde dikey bütünleşme derecesinin en düşük seviyelerde olduğu faaliyet alanlarıdır.

Üretimde dikey tamlamayı etkileyen üç belirleyici etken;

- (i) Ara girdilerin işletme içi üretimi ya da işletme dışından tedarik;
- (ii) dolaylı vergi yükü,
- (iii) kullanılan teknolojidir.

249 büyük firma genelinde üretimde dikey tamlama derecesinin düşük oluşu, inceleme döneminde İhracat/Satış Hasılatı oranının yükselmesi, firmaların işletme içi üretim yerine nihai üretim için ara girdileri işletme dışından sağlamaları, montaj ağırlıklı üretim yapmaları ile açıklanabilir.

IV-6 VARLIKLAR (NET AKTİF BÜYÜKLÜĞÜ)

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplam varlıkları, aktif büyüklüğü cari fiyatlarla %433,1 oranında artarak, 40.973 milyon TL'den 218.418 milyon TL'ye yükselmiştir. Cari fiyatlarla bu derece yüksek varlık tutarı (aktif büyüklüğü) artışında, inceleme döneminin 2001-2004 yılları aralığında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesi büyük ölçüde etkili olmuş, varlık artışının önemli bir bölümü hesaba alınmıştır.

Varlık artış hızı İSO üyesi firmalarla, İSO üyesi olmayan firmalarda farklı olup; varlık artışı İSO üyesi firmalarda cari fiyatlarla %408 oranında olurken, İSO üyesi olmayan firmalarda daha yüksek, %449,2 oranında gerçekleşmiştir.

2001-2010 döneminde aktif büyüklüğü artış hızları sanayi dalları itibariyle farklı olduğundan, sektörel gelişmeleri ortaya koymak üzere tablolar IV-6, IV-6.1 ve IV-6.2 düzenlenmiştir.

2001-2010 döneminde varlık toplamı en hızlı artan sanayi dalı, cari fiyatlarla %876,9 oranında artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii olmuştur. Bu artışa karşın, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nin, 2010 yılında 249 büyük firmanın toplam varlıklar içindeki payı, ancak %0,8'den %1,4'e yükselmiştir. Sektörel sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii hariç, toplam varlık tutarı içindeki sektörel pay ölçütüne göre Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii 2010 yılında da en alt sırada yer almıştır.

İnceleme döneminde cari fiyatlarla varlık artış hızı açısından Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'ni; %644,9 oranında artışla Ana Metal Sanayii ikinci, %521 oranında artışla Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü üçüncü, %465,5 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dördüncü ve %431,3 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii de beşinci sırada izlemiştir.

2001-2010 döneminde varlık artış hızı en yavaş olan iki sanayi dalı ise, cari fiyatla %269,6 oranında artışla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile %267,9 oranında artışla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir.

Tablo IV-6 Sektörler İtibariyle Aktif Toplamları (Cari Fiyatlarla) (Milyon TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Varlık Tutarı (Milyon TL)		Değişim (%)	Pay (%)	
		2001	2010		2001	2010
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	8.313	47.011	465,5	20,3	21,5
Ana Metal Sanayii	32	4.736	35.282	644,9	11,6	16,2
Elektrik Sektörü	7	6.622	34.955	427,8	16,2	16,0
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	4.474	23.770	431,3	10,9	10,9
Taşıt Araçları Sanayi	26	4.555	21.964	382,2	11,1	10,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	4.001	19.436	385,8	9,8	8,9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	2.958	12.427	320,1	7,2	5,7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	3.196	11.812	269,6	7,8	5,4
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	708	4.398	521,0	1,7	2,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	997	3.667	267,9	2,4	1,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	322	3.145	876,9	0,8	1,4
Diğer İmalat Sanayii	2	89	550	515,4	0,2	0,3
Toplam	249	40.973	218.418	433,1	100,0	100,0

Tablo IV-6.1 Sektörler İtibariyle Dönen ve Duran Varlıklar (Cari Fiyatlarla) (Milyon TL)

Sektörler	Firma Sayısı	Dönen Varlık			Duran Varlık		
		2001	2010	Değişim (%)	2001	2010	Değişim (%)
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	391	2.028	419,3	318	2.370	646,1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	2.746	13.588	394,8	1.728	10.182	489,2
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	1.784	6.213	248,2	1.412	5.600	296,5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	232	1.670	620,1	90	1.475	1.538,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	460	1.412	207,2	537	2.255	319,8
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	5.576	28.833	417,1	2.737	18.178	564,2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	1.533	5.270	243,8	1.425	7.158	402,3
Ana Metal Sanayii	32	2.117	16.892	697,8	2.619	18.391	602,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	3.305	13.654	313,1	696	5.782	731,4
Taşıt Araçları Sanayi	26	2.589	13.727	430,3	1.967	8.237	318,8
Diğer İmalat Sanayii	2	84	501	494,0	5	48	882,1
Elektrik Sektörü	7	1.983	18.179	816,7	4.639	16.776	261,6

Tablo IV-6.2 Sektörler İtibariyle Varlık Yapısı

Sektörler	Firma Sayısı	Değişim (%)		Paylar (%)			
		Dönen	Duran	2001		2010	
				Dönen	Duran	Dönen	Duran
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	419,3	646,1	55,1	44,9	46,1	53,9
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	394,8	489,2	61,4	38,6	57,2	42,8
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	248,2	296,5	55,8	44,2	52,6	47,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	620,1	1.538,5	72,0	28,0	53,1	46,9
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	207,2	319,8	46,1	53,9	38,5	61,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	417,1	564,2	67,1	32,9	61,3	38,7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	243,8	402,3	51,8	48,2	42,4	57,6
Ana Metal Sanayii	32	697,8	602,1	44,7	55,3	47,9	52,1
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	313,1	731,4	82,6	17,4	70,2	29,8
Taşıt Araçları Sanayi	26	430,3	318,8	56,8	43,2	62,5	37,5
Diğer İmalat Sanayii	2	494,0	882,1	94,5	5,5	91,2	8,8
Elektrik Sektörü	7	816,7	261,6	29,9	70,1	52,0	48,0

IV-7 ÖZSERMAYE

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplam özsermayeleri cari fiyatlarla %612 oranında artarak, 2010 yılı sonu itibariyle 110.126 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde İSO üyesi firmalarda özsermaye artışı cari fiyatlarla yaklaşık %542 düzeyinde olurken, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda %659,2 oranı ile daha yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo IV-7'de de izlenebileceği gibi, 2001-2010 döneminde sanayi dalları itibariyle özsermaye artış hızları çok farklı seviyelerde olmuştur. İnceleme döneminde özsermayesi en hızlı artan faaliyet alanı %1284,2'lik artışla Elektrik Sektörü olmuştur. Özsermaye artış hızı açısından bu sektörü %1121,6 artışla Orman Ürünleri ve

Mobilya Sanayii ikinci, %850,4 artışla Ana Metal Sanayii üçüncü, %819,6 artışla Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü dördüncü ve %600,4 artışla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada takip etmiştir.

2001-2010 döneminde cari fiyatlarla özkaynakları en yavaş artan üç sanayi dalı; birbirlerine oldukça yakın artış hızları ile %429,2 oranında artışla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, %426,1 oranında artışla Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %380,6 oranında artışla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

Özsermaye artışının da önemli bir bölümü, inceleme döneminde 2001-2004 yıllarında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzenlenmesi sonucu hesaben oluşmuştur.

Tablo IV-7 Özsermayede Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Özsermaye (Milyon TL)			Pay (%)	
		2001	2010	Değişim (%)	2001	2010
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	3.858	21.491	457,1	24,9	19,5
Elektrik Sektörü	7	1.453	20.110	1.284,2	9,4	18,3
Ana Metal Sanayii	32	1.724	16.382	850,4	11,1	14,9
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	1.927	12.447	545,9	12,5	11,3
Taşıt Araçları Sanayi	26	1.394	9.177	558,2	9,0	8,3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	1.620	8.526	426,1	10,5	7,7
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	1.175	8.232	600,4	7,6	7,5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	1.362	6.545	380,6	8,8	5,9
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	372	3.422	819,6	2,4	3,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	424	2.245	429,2	2,7	2,0
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	107	1.304	1.121,6	0,7	1,2
Diğer İmalat Sanayii	2	50	245	392,7	0,3	0,2
SANAYİ SEKTÖRÜ GENEL	249	15.466	110.126	612,0	100,0	100,0

2010 yılı itibariyle, 249 büyük firma toplamı kapsamında özsermaye payı en yüksek sanayi dalı, payı 2001 yılına göre azalmış olsa da, %19,5 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir. Özsermaye sıralamasında Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'ni %18,3 payla Elektrik sektörü ikinci, %14,9 payla Ana Metal Sanayii üçüncü, %11,3 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve %8,3 payla da Taşıt Araçları Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

IV-8 DEVİR HIZLARI

2001-2010 döneminde incelemede finansal verimlilik ve faaliyet etkinliği ölçütleri olarak kullanılan devir hızları, 249 büyük firma genelinde yavaşlamış; özsermaye devir hızı yılda 3,06 kezden 2,08 keze, varlık devir hızı 1,16 kezden 1,05 keze ve işletme sermayesi devir hızı da 2,08 kezden 1,88 keze gerilemiştir.

249 büyük firma kapsamında İSO üyesi firmalarda devir hızları, İSO üyesi olmayan firmalara göre daha yüksektir. 2010 yılı itibariyle İSO üyeleri firmalarda özsermaye devir hızı 2,60 kez/yıl, varlık devir hızı 1,28 kez/yıl, işletme sermayesi devir hızı da 2,24 kez/yıl olurken; İSO üyesi olmayan firmalarda daha düşük, sırasıyla 1,78, 0,91 ve 1,66 olmuştur.

Devir hızları sanayi dalları itibariyle de farklı olup, 2001-2010 döneminde de farklı hız ve yönlerde değişim göstermiştir. İnceleme döneminde devir hızlarında sektörel gelişmeler Tablo IV-8'de verilmiştir.

Tablo IV-8 Devir Hızlarında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Özsermaye Devir Hızı		Varlık Devir Hızı		İşletme Sermayesi Devir Hızı	
		2001	2010	2001	2010	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	2,44	1,15	1,28	0,89	2,32	1,94
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	2,74	2,06	1,18	1,08	1,92	1,89
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	2,09	1,21	0,89	0,67	1,60	1,27
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	3,20	2,10	1,06	0,87	1,47	1,64
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	1,85	1,22	0,79	0,75	1,71	1,95
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	4,71	3,38	2,18	1,55	3,26	2,52
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	1,54	1,05	0,84	0,72	1,63	1,70
Ana Metal Sanayii	32	2,94	1,92	1,07	0,89	2,39	1,86
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	4,06	2,76	1,19	1,17	1,44	1,66
Taşıt Araçları Sanayi	26	3,60	3,92	1,10	1,64	1,94	2,62
Diğer İmalat Sanayii	2	5,92	7,89	3,29	3,51	3,48	3,85
Elektrik Sektörü	7	0,97	0,61	0,21	0,35	0,71	0,68

IV-8.1 Özsermaye Devir Hızı

İki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, 2010 yılında özsermaye devir hızı en yüksek sanayi dalı yılda 3,92 kezle Taşıt Araçları Sanayii'dir. Özsermaye devir hızı açısından Taşıt Araçları Sanayii'ni 3,38 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, 2,76 kez ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii üçüncü, 2,10 kez ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii dördüncü ve 2,06 kez ile de Gıda, İçki ve Tütün Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

2010 yılı itibariyle özsermaye devir hızı en düşük olan iki faaliyet alanı; yılda 1,05 kez ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile 0,61 kez ile Elektrik Sektörü'dür.

İnceleme döneminde, sektörel değerlendirme dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii dışında, özsermaye devir hızı artan tek sanayi dalı, Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalında özsermaye devir hızı yılda 3,60 kezden 3,92 keze yükselmiştir.

Özsermaye devir hızı, özsermaye karlılığını belirleyen değişkenlerden birisidir. Özsermaye devir hızının düşüklüğü, özsermaye karlılığı üzerinde de olumsuz etki doğurmaktadır.

IV-8.2 Varlık Devir Hızı

Sektörel değerlendirme dışı tutulan Diğer İmalat Sanayi dışında, 2010 yılında varlık devir hızı da en yüksek sanayi

dalı, yılda 1,64 kez olarak Taşıt Araçları Sanayii olmuştur. Varlık devir hızı ölçütüne göre bu sanayi dalını yılda 1,55 kezle Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, 1,17 kezle Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii üçüncü, 1,08 kezle Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve 0,89 kezle de Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Ana Metal Sanayii beşinci ve altıncı sıralarda izlemiştir.

2010 yılı itibariyle varlık devir hızı en yavaş olan iki faaliyet alanı; yılda 0,67 ve 0,35 kezle Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Elektrik Sektörü olmuştur.

Diğer İmalat Sanayii hariç, 2001-2010 döneminde varlık devir hızı artan tek sanayi dalının yine Taşıt Araçları Sanayii olduğu görülmektedir. Taşıt Araçları Sanayii'nde varlık devir hızı yılda 1,10 kezden 1,64 keze yükselmiştir.

Varlık devir hızı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde inceleme dönemi başı ve dönem sonu sırasıyla 1,19 ve 1,17 kez/yıl olarak belirgin bir değişiklik göstermemiş, diğer sanayi dallarında ise yavaşlamıştır.

Varlık devir hızının yavaşlamasında, kaynak kullanımında etkinliğin artmaması yanı sıra, 2001-2004 yılları arasında yapılan yeniden değerlendirme ve enflasyon düzenlemesiyle maddi duran varlıkların hesaben artması da etkili olmuştur.

IV-8.3 İşletme Sermayesi Devir Hızı

Sanayi dalları itibariyle kullanılan teknolojiye ve satış artış hızına bağlı olarak işletme sermayesi (dönen varlık) devir hızları farklılıklar göstermektedir. 2010 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızı en yüksek sanayi dalı, sektörel sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii hariç, 2,62 kez/yıl olarak Taşıt Araçları Sanayii'dir. Bu sektörü, 2,52 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, 1,95 kez ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii üçüncü, 1,94 kez ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü dördüncü ve 1,89 kez ile de Gıda, İçki ve Tütün Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

2010 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızı en yavaş olan iki faaliyet alanı; 1,27 kez/yıl ile Dokuma, Giyim

Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ve 0,68 kez ile de Elektrik Sektörü'dür.

İşletme sermayesi devir hızları sanayi dalları itibariyle farklı olduğu gibi, 2001-2010 döneminde de farklı yönlerde değişim göstermiştir. İşletme sermayesi devir hızı, Taşıt Araçları, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler, Taş ve Toprağa Dayalı, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayilerinde yükselirken, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Madencilik ve Taşocakçılığı, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı sanayilerinde yavaşlamış; Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile Elektrik sektöründe belirgin bir değişim göstermemiştir.

IV-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI

IV-9.1 Toplu Kar

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde toplu karı, cari fiyatlarla %639,8 oranında, sabit fiyatlarla da %167,6 oranında artmıştır. İnceleme döneminde büyük firmalar genelinde toplu karda yıllık ortalama artış hızı cari fiyatlarla %25, sabit fiyatla da %11,5 olmuştur.

Toplu kar 2001-2010 döneminde İSO üyesi olmayan firmalarda daha hızlı, cari fiyatlarla %775,8, sabit fiyatla da %179,6 oranında artarken; toplam kar artışı İSO üyelerinde cari fiyatlarla %471, sabit fiyatla da %150,6 oranında olmuştur.

2001-2010 döneminde kar artış hızı en yüksek olan sektör, cari fiyatlarla yaklaşık 14,9 kat, sabit fiyatla da %459,4 düzeyinde olmak üzere, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde gerçekleşmiştir. Cari fiyatlarla kar artış hızı açısından bu sektörün ardından, cari fiyatla 14,8 kat sabit fiyatla %475 oranında artışla Elektrik Sektörü ikinci; cari fiyatla 14,1 kat, sabit fiyatla %710,9 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayii üçüncü; cari fiyatla %754,3, sabit fiyatla %274,4 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve cari fiyatla %511,6, sabit fiyatla da %63,7 oranında artışla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo IV-9.1 Sektörlere Göre Toplu Kar

Sektörler	Firma Sayısı	Toplam Kar (TL)				Değişim (%)	
		Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla		Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
		2001	2010	2001	2010		
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	163.835.182	1.002.064.921	95.087.163	155.624.308	511,6	63,7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	121.814.275	1.814.181.806	63.378.915	354.540.122	1.389,3	459,4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	186.356.155	644.302.589	100.137.644	142.860.884	245,7	42,7
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	-16.213.115	210.592.629	-9.761.057	57.586.171	-	-
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-5.745.001	130.047.625	-3.132.498	36.746.998	-	-
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	1.441.883.076	4.424.135.358	946.117.504	1.055.627.621	206,8	11,6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	241.853.248	1.194.479.312	120.926.624	238.943.651	393,9	97,6
Ana Metal Sanayii	32	-273.278.807	774.640.351	-140.431.042	107.484.439	-	-
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	206.321.829	1.762.547.515	110.628.327	414.229.733	754,3	274,4
Taşıt Araçları Sanayi	26	155.748.604	2.194.065.521	78.860.053	639.482.810	1.308,7	710,9
Diğer İmalat Sanayii	2	27.151.447	-8.217.503	15.084.137	-2.118.459	-	-
Elektrik Sektörü	7	339.172.460	5.010.205.599	157.169.815	903.716.739	1.377,2	475,0
SANAYİ SEKTÖRÜ GENEL	249	2.588.899.353	19.153.045.723	1.534.065.585	4.104.725.018	639,8	167,6

2001-2010 döneminde toplam karı en yavaş artan iki sanayi dalı; cari fiyatla %245,7, sabit fiyatla %42,7 olarak Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile cari fiyatlarla %206,8, sabit fiyatla %11,6 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur. Ana Metal, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayileri 2001 yılında toplu olarak zarar ederken, 2010 yılında toplu olarak kar etmişlerdir.

Sanayi dalları itibariyle fiyat artış hızları farklı olduğundan, cari ve sabit fiyatlarla sıralamalar da farklılık göstermektedir. 2010 yılı itibariyle toplam karın cari fiyatlarla sektörel dağılımında ilk sırayı %26,2 payla Elektrik sektörü almakta, bu sektörü payı gerilemiş olmasına rağmen, %23,1 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci sırada izlemektedir. Bu faaliyet dallarının ardından %11,5 payla Taşıt Araçları Sanayii üçüncü, %9,5 payla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii dördüncü ve %9,2 payla da Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii beşinci sırada yer almaktadır.

Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin toplam kar içindeki payları sırasıyla, %1,1 ve %0,7 olarak oldukça düşük düzeylerde.

2001-2010 döneminde toplu kar içinde payları belirgin biçimde artan üç sanayi dalı; payı %13,1'den %26,2'ye yükselen Elektrik Sektörü; payı %6'dan %11,5'e yükselen Taşıt Araçları Sanayii ve payı %4,7'den %9,5'e yükselen Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Buna karşın, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nin toplam kar içindeki payı, dramatik biçimde %55,7'den %23,1'e gerilemiştir.

Toplu kar içinde payı hızla azalan diğer iki sanayi dalı ise payı %7,2'den %3,4'e gerileyen Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile payı %9,3'ten %6,2'ye gerileyen Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'dir.

IV-9.2 Karlılık Oranları

IV-9.2.1 Özsermaye Karlılığı

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde özsermaye karlılığı %16,7'den %17,4'e yükselmiş olmakla beraber, sanayi dalları itibariyle gelişmeler farklı yönlerde ve oranlarda olmuştur. İnceleme döneminde özkaynak karlılığında sanayi dalları itibariyle gelişmeler Tablo IV-9.2.1'de verilmiştir.

Büyük firma kapsamına iki firma ile giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, 2010 yılı itibariyle özsermaye karlılık oranı en yüksek faaliyet dalı %29,3 düzeyi ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörüdür. Özsermaye karlılığı açısından bu alt sektörü %24,9 karlılık oranı ile Elektrik Sektörü ikinci; %23,9 karlılık oranı ile Taşıt Araçları Sanayii üçüncü; %21,4 karlılık oranı ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii dördüncü ve %20,6 karlılık oranı ile de Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii beşinci sırada takip etmektedir.

Tablo IV-9.2.1 Özsermaye Karlılığında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Özsermaye Karlılığı (%)		Sıralama	
		2001	2010	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	44,0	29,3	2	1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	6,3	14,6	9	7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	13,7	9,8	7	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	-15,2	16,1	11	6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-1,4	5,8	10	10
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	37,4	20,6	3	5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	14,9	14,0	6	8
Ana Metal Sanayii	32	-15,9	4,7	12	11
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	17,6	21,4	5	4
Taşıt Araçları Sanayii	26	11,2	23,9	8	3
Diğer İmalat Sanayii	2	54,7	-3,4	1	12
Elektrik Sektörü	7	23,3	24,9	4	2

2010 yılı itibariyle özsermaye karlılığı en düşük olan iki sanayi dalı; %5,8 karlılık oranı ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ve %4,7 karlılık oranı ile de Ana Metal Sanayii'dir.

249 büyük firma genelinin de gösterdiği gibi, 2001-2010 döneminde sanayi dallarının önemli bir bölümünde özsermaye karlılık düzeyi yükselmiştir. Özsermaye karlılık oranı Elektrik Sektörü'nde %23,3'den %24,9'a, Taşıt Araçları Sanayii'nde %11,2'den %23,9'a, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %17,6'dan %21,4'e, Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde %6,3'den %14,6'ya yükselmiş; Ana Metal, Orman Ürünleri ve Mobilya ve Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım sanayilerinde ise 2001 yılında negatif olan karlılık oranı artıya dönüşmüştür.

Sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii bir yana bırakılırsa, ilk sıradaki yerini korumakla beraber Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe özkaynak karlılığı %44'ten %29,3'e, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde %37,4'ten %20,6'ya ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde de %13,7'den %9,8'e gerilemiştir.

2001-2010 döneminde İSO üyeleri ile İSO üyesi olmayan büyük firmaların genelde karlılık oranları farklı yönde gelişmiş; oran İSO üyesi firmalarda %18,6'dan %16,5'e gerilerken, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda %15,5'ten %17,9'a yükselmiştir. 2001 yılında İSO üyesi firmaların karlılık oranları daha yüksek düzeyde iken, 2010 yılında durum tersine dönmüştür.

IV-9.2.2 Satış Karlılığı

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde satış karlılığı %7,3'den %8,4'e, İSO üyelerinde %5,7'den %6,4'e, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda da %5,3'den %10'a yükselmiştir. 2001 yılında satış karlılığı İSO üyesi firmalarda daha yüksek iken, İSO üyesi olmayan firmalarda hızlı kar artışı sonucu 2010 yılında durum tersine dönmüştür.

2001-2010 döneminde sanayi dallarında genellikle satış karlılığı yükselmiş olmakla beraber değişim hızları farklı olmuştur. İnceleme döneminde büyük firmalar genelinde satış karlılığında görülen gelişmeler, Tablo IV-9.2.2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo IV-9.2.2 Satış Karlılığında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Satış Karlılığı (%)		Sıralama	
		2001	2010	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	18,1	25,5	2	2
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	2,3	7,1	9	7
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	6,5	8,1	6	4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	-4,7	7,7	11	6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-0,7	4,7	10	10
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	7,9	6,1	5	9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	9,7	13,3	3	3
Ana Metal Sanayii	32	-5,4	2,5	12	11
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	4,3	7,8	7	5
Taşıt Araçları Sanayi	26	3,1	6,1	8	8
Diğer İmalat Sanayii	2	9,2	-0,4	4	12
Elektrik Sektörü	7	24,1	40,8	1	1

2010 itibariyle satış karlılığının en yüksek olduğu faaliyet alanı, %40,8 düzeyi ile Elektrik Sektörü olurken, bu sektörü %25,5'lik oran ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü izlemektedir. Satış karlılığı ölçütüne göre bu iki sektörün ardında, %13,3'lük karlılık oranı ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii, %8,1'lik karlılık oranı ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ve %7,8 karlılık oranı ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii yer almaktadır.

Sektörel satış karlılığı sıralaması ile özkaynak karlılığı sıralaması arasındaki fark, özsermaye ve varlık devir hızları farklılığından kaynaklanmaktadır. Devir hızları yüksek sanayi dalları, örneğin Taşıt Araçları Sanayii satış karlılığında sekizinci sırada yer almasına karşın, özsermaye karlılığında üçüncü sırada bulunmaktadır.

2001-2010 döneminde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dışında sektörel sıralamaya dahil edilmeyen Diğer İmalat Sanayii bir yana bırakıldığında, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii dışında tüm sanayi dallarında 2001 yılına göre satış karlılığı yükselmiştir. Yalnız Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde satış karlılığı %7,9'dan %6,1'e gerilemiştir.

2001-2010 döneminde satış karlılığı Elektrik sektöründe %24,1'den %40,8'e, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %18,1'den %25,5'e, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %9,7'den %13,3'e, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde %6,5'ten %8,1'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %4,3'den %7,8'e ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'nde %2,3'den %7,1'e yükselmiş; Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Ana Metal sanayilerinde ise negatiften pozitif dönüşmüştür.

IV-9.2.3 Ekonomik Karlılık

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde ekonomik karlılık %11,7'den %14,7'ye, İSO üyesi firmalarda %13,2'den %15,5'e ve İSO üyesi olmayan firmalarda da %10,7'den %14,2'ye yükselmiştir.

Ekonomik karlılık oranları sanayi dalları itibariyle farklı olduğu gibi, 2001-2010 döneminde sanayi dallarında farklı yön ve hızlarda değişme göstermiştir. İnceleme döneminde sanayi dallarında ekonomik karlılık oranında görülen gelişmeler Tablo IV-9.2.3'te verilmiştir.

Tablo IV-9.2.3 Ekonomik Karlılıkta Sektörel Gelişmeler

Sektörler	Firma Sayısı	Ekonomik Karlılık (%)		Sıralama	
		2001	2010	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	4	61,0	34,9	1	1
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	47	23,8	18,8	2	3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	26	14,4	12,8	6	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5	19,8	15,4	3	5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	10	-2,2	11,6	12	10
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	44	12,0	13,6	8	8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	26	14,9	15,2	4	6
Ana Metal Sanayii	32	4,0	5,9	10	11
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	20	14,5	17,2	5	4
Taşıt Araçları Sanayi	26	10,7	23,4	9	2
Diğer İmalat Sanayii	2	12,4	2,4	7	12
Elektrik Sektörü	7	1,1	13,6	11	7

2010 yılı itibariyle ekonomik karlılığın en yüksek olduğu faaliyet alanı %34,9 düzeyi ile Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü olurken, ikinci sırada %23,4 ile Taşıt Araçları Sanayi, üçüncü sırada da %18,8 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii yer almıştır. %17,2'lik ekonomik karlılık oranıyla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi dördüncü sırada yer alırken, bu sanayi dalını Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii %15,4 ile beşinci sırada izlemiştir.

Sektörel sıralamaya dahil edilmeyen Diğer İmalat Sanayii dışında, 2010 yılında ekonomik karlılığı en düşük olan iki sanayi dalı; sırasıyla %5,9 ve %11,6'lık oranlarla Ana Metal Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir.

2001-2010 döneminde faaliyet alanları itibariyle ekonomik karlılıkta gelişmeler farklı yönlerde olmuştur. Ekonomik karlılık Taşıt Araçları Sanayii'nde %10,7'den %23,4'e, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %14,5'den %17,2'ye, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii'nde %14,9'dan %15,2'ye, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde %12'den %13,6'ya, Ana Metal Sanayii'nde %4'ten %5,9'a ve en belirgin biçimde de Elektrik Sektörü'nde %1,1'den %13,6'ya yükselmiştir.

Buna karşın, inceleme döneminde ekonomik karlılık, bu bağlamda ilk sırada bulunan Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %61'den %34,9'a, Gıda, İçki ve Tütün

Sanayii'nde %23,8'den %18,8'e, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde %19,8'den %15,4'e ve Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde de %14,4'ten %12,8'e gerilemiştir.

Genelde emek yoğun teknolojiyi kullanan endüstri dallarında göreceli olarak kullanılan kaynaklara göre daha fazla net katma değer yaratıldığından, ekonomik karlılık oranının bu tür sanayi dallarında daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

IV-10 İSTİHDAM

2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde çalışan sayısı yıllık ortalama %2,6 oranında artışla, kümülatif olarak %26,1 oranında artmış ve istihdam 369.929 kişiye yükselmiştir. İSO üyesi firmalarda çalışan sayısı %52,8 oranında artarken, İSO üyesi olmayan büyük firmalarda istihdam artışı daha yavaş %11,8 düzeyinde olmuştur.

İnceleme döneminde Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Elektrik sektörü dışındaki sanayi dallarında istihdam artışı olmakla beraber, artış hızları farklı olmuştur. 249 büyük firma kapsamında 2001-2010 döneminde istihdamda görülen sektörel gelişmeler, Tablo IV-10'da verilmiştir.

2001-2010 döneminde istihdamı en hızlı artan sanayi dalı %68,5'lik artış oranı ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalını çalışan sayısındaki artış oranları bakımından %62,3 ile Taşıt Araçları Sanayii ikinci, %58,2 ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii üçüncü, %45,7 ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii dördüncü ve %31,3 oranında artışla da Ana Metal Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

İnceleme döneminde istihdamı en yavaş artan iki sanayi dalı ise %13,7 oranında artışla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ile %10,7 oranında artışla da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii olurken; istihdam, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektöründe %25,8, Elektrik Sektörü'nde de %19,9 oranında azalmıştır.

İstihdamda pay olarak sanayi dallarının katkıları incelendiğinde, 2010 yılında da ilk sırayı, payı 2001 yılına göre %19,6'dan %18,6'ya gerilemiş olmasına karşın Gıda,

İçki ve Tütün Sanayii almaktadır. İkinci sırada, istihdamdaki payı %13,8'den %17,7'ye yükselen Taşıt Araçları Sanayii yer alırken, üçüncü sırada %12,8 payla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, dördüncü sırada %12,5 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve beşinci sırada da %11,1 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii yer almaktadır.

Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı tutulduğunda, istihdamdaki payların en düşük olduğu iki sanayi dalı; %2,3 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile %1,5 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir.

2001-2010 döneminde toplam istihdam içinde Taşıt Araçları Sanayii'nin payı %13,8'den %17,7'ye, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nin payı %8,3'den %11,1'e, Ana Metal Sanayii'nin payı da %10,2'den %10,6'ya yükselmiştir.

İstihdamda katkı olarak 2010 yılında da en alt sırada yer alan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin payları da az da olsa artarken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nin payı %12,8 olarak değişmemiş; bu sektörlerin dışında kalan sanayi dallarının istihdamdaki payları azalmıştır.

İstihdamda pay azalışında en dramatik gelişme Madencilik ve Taşocakçılığı ile Elektrik sektörlerinde yaşanmış; Madencilik ve Taşocakçılığı'nın istihdamdaki payı %7'den %4,1'e gerilerken, Elektrik sektörünün payı da %4,7'den %3'e gerilemiştir.

IV-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

IV-11.1 Büyük Firmalar Geneli

Araştırmada çalışan kişi başına sağlanan kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı tutarları işgücü verimlilik ölçüleri olarak kullanılmıştır.

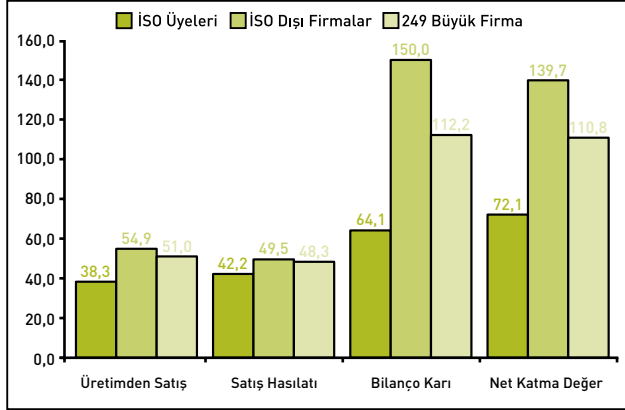
2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde çalışan kişi başına bilanço karı cari fiyatlarla 5,9 kat, sabit fiyatla %112,2; yaratılan net katma değer cari fiyatla 5,3 kat, sabit fiyatla %110,8; üretimden satışlar cari fiyatla 3,9 kat, sabit fiyatla %51; satış hasılatı cari fiyatlarla 3,8 kat, sabit fiyatla %43,9 oranında artmıştır.

Tablo IV-10 İstihdamın Sektörel Dağılımı

Sektörler	2001		2010		2001-2010	Sıralama	
	Çalışan Sayısı	Pay (%)	Çalışan Sayısı	Pay (%)	Değişim (%)	2001	2010
Madencilik ve Taşocakçılığı	20.577	7,0	15.267	4,1	-25,8	7	8
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	57.490	19,6	68.656	18,6	19,4	1	1
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	37.536	12,8	47.502	12,8	26,6	4	3
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	5.894	2,0	8.589	2,3	45,7	10	10
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	3.454	1,2	5.463	1,5	58,2	11	11
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	40.548	13,8	46.118	12,5	13,7	2	4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	19.275	6,6	21.347	5,8	10,7	8	7
Ana Metal Sanayii	29.817	10,2	39.143	10,6	31,3	5	6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	24.304	8,3	40.964	11,1	68,5	6	5
Taşıt Araçları Sanayii	40.342	13,8	65.461	17,7	62,3	3	2
Diğer İmalat Sanayii	270	0,1	347	0,1	28,5	12	12
Elektrik Sektörü	13.822	4,7	11.072	3,0	-19,9	9	9
SANAYİ SEKTÖRÜ GENEL	293.329	100,0	369.929	100,0	26,1	-	-

249 büyük firma kapsamında İSO üyesi firmalarla İSO dışı firmalarda işgücü verimliliğinde artış farklı düzeylerde gerçekleşmiş; İSO dışı firmalarda işgücü verimliliği daha belirgin biçimde artmıştır. Sabit fiyatla çalışan kişi başına verim artışı, İSO üyeleri ile İSO dışı büyük firmalar arasında karşılaştırmalı olarak grafikte gösterilmiştir.

Grafik IV-11.1 2001 ve 2010 Yılları Arasında İşgücü Verimlilik Göstergelerindeki Değişimler (Sabit Fiyatlarla, Kişi Başına) (%)

IV-11.2 Verimlilikte Sektörel Gelişmeler

IV-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmada 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına net bilanço karı cari fiyatlarla %486,6 oranında, sabit fiyatla da %112,2 oranında artarken; gelişmeler sanayi dallarında farklı ölçüler içinde olmuştur.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına net bilanço karında gelişmeler, sanayi dalları itibariyle Tablo IV-11.2.1'de gösterilmiştir.

Çalışan kişi başına net bilanço karı 2001 yılında Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Ana Metal Sanayii'nde negatif değerlerde iken, inceleme döneminde pozitif dönüşmüştür. Çalışan kişi başına net bilanço karının negatifken pozitif dönüştüğü sanayi dalları hariç, inceleme döneminde çalışan kişi başına net bilanço karı sabit fiyatla en hızlı %617,9 oranında olmak üzere Elektrik sektöründe artmıştır.

Tablo IV-11.2.1 Çalışan Kişi Başına Net Bilanço Karında Sektörel Gelişmeler

Sektörel	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama (Sabit)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar (2010)	Artış Hızı (2001-2010)
Elektrik Sektörü	24.539	11.371	452.511	81.622	1.744,1	617,8	1	1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	35.560	23.333	95.931	22.890	169,8	-1,9	2	8
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	12.548	6.274	55.955	11.193	345,9	78,4	3	6
Madencilik ve Taşocakçılığı	7.962	4.621	65.636	10.194	724,4	120,6	4	5
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	8.489	4.552	43.027	10.112	406,8	122,2	5	4
Taşıt Araçları Sanayi	3.861	1.955	33.517	9.769	768,2	399,7	6	2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-1.663	-907	23.805	6.727	-	-	7	12
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	-2.751	-1.656	24.519	6.705	-	-	8	11
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	2.119	1.102	26.424	5.164	1.147,1	368,4	9	3
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	4.965	2.668	13.564	3.007	173,2	12,7	10	7
Ana Metal Sanayii	-9.165	-4.710	19.790	2.746	-	-	11	10
Diğer İmalat Sanayii	100.561	55.867	-23.682	-6.105	-	-	12	9
BÜYÜK FİRMALAR GENEL	8.826	5.230	51.775	11.096	486,6	112,2		

Çalışan kişi başına net bilanço karı artış hızı açısından bu sektörü %399,7 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayii, %368,4 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, %122,2 oranında artışla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ve %120,6 oranında artışla da Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü izlemiştir.

İki firma ile inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayii hariç, 2001-2010 döneminde sabit fiyatla çalışan kişi başına net bilanço karının azaldığı tek sanayi dalı, -%1,9 oranıyla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir. Buna karşın Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, 2010 yılında çalışan kişi başına net bilanço karı tutarı açısından, yine de ikinci sırada yer almıştır.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına net bilanço karı tutarının en yüksek olduğu sanayi dalı Elektrik sektörüdür. Bu sektörü Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii üçüncü, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü dördüncü ve Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii de beşinci sırada izlemektedir. Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ise, 2001 yılına göre çalışan kişi başına net bilanço karı hızlı bir artış göstermesine rağmen, dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Diğer İmalat Sanayii dışında, 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına net bilanço karının en düşük olduğu sanayi dalları; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Ana Metal Sanayii'dir.

2010 yılı itibariyle sabit fiyatla çalışan kişi başına net bilanço karının en yüksek olduğu Elektrik Sektörü ile en düşük olduğu Ana Metal Sanayii arasında 29,7 kat fark bulunmaktadır.

IV-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Net Katma Değer

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmada 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer cari fiyatlarla %431,9, sabit fiyatla da %110,8 oranında artmış olmakla beraber; sektörel bazdaki gelişmeler farklı

Tablo IV-11.2.2 Çalışan Kişi Başına Net Katma Değerde Sektörel Gelişmeler

Sektörler	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama (Sabit)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar (2010)	Artış Hızı (2001-2010)
Elektrik Sektörü	5.032	2.332	430.234	77.603	8.449,5	3.227,9	1	1
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	24.543	16.105	138.871	33.136	465,8	105,8	2	5
Taşıt Araçları Sanayi	12.101	6.127	78.484	22.875	548,6	273,4	3	2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	-6.208	-3.385	78.008	22.042	-	-	4	12
Metal Eşya, Makina&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	23.898	12.814	81.676	19.195	241,8	49,8	5	7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	22.886	11.443	88.212	17.646	285,4	54,2	6	6
Madencilik ve Taşocakçılığı	20.988	12.181	100.602	15.624	379,3	28,3	7	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	10.821	6.514	56.325	15.402	420,5	136,4	8	3
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	18.539	9.646	64.970	12.697	250,5	31,6	9	8
Diğer İmalat Sanayii	41.195	22.886	37.499	9.667	-9,0	-57,8	10	11
Ana Metal Sanayii	6.375	3.276	52.994	7.353	731,3	124,5	11	4
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	12.272	6.594	31.866	7.066	159,7	7,1	12	10
TOPLAM	16.284	9.026	86.616	19.024	431,9	110,8		

oranlarda olmuştur. Bu bağlamda sektörel bazda yaşanan gelişmeler, ayrıntılı olarak Tablo IV-11.2.2’de verilmiştir.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer sabit fiyatla en hızlı arttığı sanayi dalı, net bilanço karında olduğu gibi yine Elektrik Sektörü’dür. İnceleme döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer 33,3 kat arttığı bu sektörü; %273,4 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayii ikinci, %136,4 ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii üçüncü, %124,5 ile Ana Metal Sanayii dördüncü ve %105,8 oranındaki artışla da Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii beşinci sırada izlemiştir.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer inceleme döneminde en yavaş arttığı iki sanayi dalı ise, sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayii hariç; %28,3 oranında artışla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü, %7,1 oranında artışla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii’dir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına yaratılan net katma değer Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii’nde negatiften pozitif dönüşmüş; bunun sonucunda 2001 yılında çalışan kişi başına yaratılan net katma değer sektörel sıralamasında en son sırada yer alan bu sanayi dalı 2010 yılında dördüncü sıraya kadar yükselmiştir.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutar olarak en yüksek olduğu sanayi dalı da yine Elektrik Sektörü’dür. Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutarı açısından Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, Taşıt Araçları Sanayii üçüncü, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii dördüncü ve Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii ise beşinci sırada yer almıştır.

Çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutarının en düşük seviyelerde olduğu iki alt sektör ise Ana Metal Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii’dir.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına yaratılan net katma değer tutarının en yüksek olduğu Elektrik Sektörü ile en düşük olduğu Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii arasında, sabit fiyatla yaklaşık 11 kat fark bulunmaktadır.

IV-11.2.3 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlar

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına üretimden satışlar cari fiyatlarla %287,3, sabit fiyatla da %51 oranında artmıştır. Bu bağlamdaki sektörel gelişmeler ise farklı düzeylerde olmuştur. Bu konudaki sektörel gelişmeler, ayrıntılı olarak Tablo IV-11.2.3’de verilmiştir.

Sektörel sıralama dışı tutulan Diğer İmalat Sanayi hariç, 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına üretimden satışların en hızlı arttığı sanayi dalı, sabit fiyatla %307,4 oranında artışla Elektrik Sektörü olmuştur. Çalışan kişi başına üretimden satışlar artış hızı açısından ikinci sırada %148,8 oranında artışla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, üçüncü sırada %136,2 oranında artışla Taşıt Araçları Sanayii, dördüncü sırada %52,3 oranında artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve beşinci sırada da %51,1 oranında artışla Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü yer almıştır.

Çalışan kişi başına üretimden satışların 2001-2010 döneminde azaldığı tek alt sektör Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur. Bu sanayi dalında çalışan kişi başına üretimden satışlar tutarı, sabit fiyatla %13,3 oranında azalmıştır.

2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına sabit fiyatla üretimden satışların en yüksek tutarda olduğu sanayi dalı, Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii’dir. Sektörde çalışan kişi başına üretimden satış tutarındaki göreceli yavaş artışa karşın, tutar açısından inceleme döneminde ilk sıradaki yerini korumuştur. Çalışan kişi başına üretimden satış tutarına göre sektörel sıralama; Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii’nin ardında Elektrik Sektörü, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, Taşıt Araçları Sanayii, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Ana Metal Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii şeklindedir.

Çalışan kişi başına üretimden satışlar tutarının en düşük seviyede olduğu iki sanayi dalı ise Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii’dir.

Tablo IV.11.2.3 Çalışan Kişi Başına Üretimden Satışlarda Sektörel Gelişmeler

Sektörler	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama (Sabit)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar (2010)	Artış Hızı (2001-2010)
Diğer İmalat Sanayii	836.408	464.671	5.555.290	1.432.145	564,2	208,2	1	2
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	302.191	198.288	1.108.520	264.500	266,8	33,4	2	7
Elektrik Sektörü	100.988	46.797	1.056.873	190.634	946,5	307,4	3	1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	222.188	121.150	488.506	138.035	119,9	13,9	4	11
Taşıt Araçları Sanayi	109.356	55.370	448.662	130.767	310,3	136,2	5	4
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	164.005	87.938	473.407	111.259	188,7	26,5	6	8
Ana Metal Sanayii	162.314	83.409	751.793	104.314	363,2	25,1	7	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	53.079	31.956	290.743	79.503	447,8	148,8	8	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	124.150	62.075	374.676	74.950	201,8	20,7	9	10
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	87.371	45.458	354.245	69.229	305,5	52,3	10	5
Madencilik ve Taşocakçılığı	43.595	25.302	246.156	38.229	464,6	51,1	11	6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	70.393	37.825	147.882	32.790	110,1	-13,3	12	12
TOPLAM	133.460	75.095	516.883	113.367	287,3	51,0		

Emek yoğun sanayi dallarında çalışan kişi başına üretimden satış tutarının genelde daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer İmalat Sanayii hariç tutulduğunda, 2010 yılı itibariyle sanayi dalları arasında çalışan kişi başına üretimden satış tutarı açısından sabit fiyatla yaklaşık 8 kat fark bulunmaktadır.

IV-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatı

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatı tutarı cari fiyatlarla %283,2 oranında artarken, sabit fiyatla %48,9 oranında artmış; sanayi dalları itibariyle gelişmeler ise farklı düzeylerde olmuştur.

Çalışan kişi başına satış hasılatında inceleme dönemindeki sektörel gelişmeler, Tablo IV-11.2.4'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralama dışında tutulduğunda, 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının sabit fiyatla en hızlı arttığı sanayi dalı %323,8 oranında artışla Elektrik Sektörü olmuştur. Bu sektörün ardından Taşıt Araçları Sanayii %154,1 oranında artışla ikinci, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii %149,4 oranında artışla üçüncü, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü %56,4 oranında artışla dördüncü ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii %52,9 oranında artışla beşinci sırada yer alan sanayi dalları olmuşlardır.

İnceleme döneminde Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi, çalışan kişi başına satış hasılatı sabit fiyatla %14,5 oranında artışla en yavaş artış oranlı sanayi dalı olurken, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde çalışan kişi başına satış hasılatı tutarı ise %9,3 oranında azalmıştır.

Diğer İmalat Sanayii sıralama dışı tutulduğunda, 2010 yılında çalışan kişi başına satış hasılatı tutarının en yüksek olduğu sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olurken, bu sanayi dalını Elektrik Sektörü, Taşıt Araçları Sanayii, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, Ana Metal Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii izlemiştir.

Çalışan kişi başına satış hasılatının tutar olarak en düşük olduğu sanayi dalları ise Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

2010 yılı itibariyle, Diğer İmalat Sanayii hariç, çalışan kişi başına satış hasılatı tutarının en yüksek olduğu Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ile en düşük olduğu Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii arasında, sabit fiyatla 10,2 kat fark bulunmaktadır.

Tablo IV-11.2.4 Çalışan Kişi Başına Satış Hasılatında Sektörel Gelişmeler

Sektörler	2001 (TL)		2010 (TL)		Değişim (%)		Sıralama (Sabit)	
	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Tutar (2010)	Artış Hızı (2001-2010)
Diğer İmalat Sanayii	1.089.196	605.109	5.563.150	1.434.171	410,8	137,0	1	4
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii	447.933	293.919	1.576.778	376.229	252,0	28,0	2	8
Elektrik Sektörü	101.990	47.261	1.110.398	200.288	988,7	323,8	3	1
Taşıt Araçları Sanayi	124.586	63.082	549.864	160.264	341,4	154,1	4	2
Kağıt ve Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	227.842	124.232	503.256	142.203	120,9	14,5	5	11
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii	196.144	105.171	554.409	130.296	182,7	23,9	6	10
Ana Metal Sanayii	169.854	87.284	802.007	111.282	372,2	27,5	7	9
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	57.968	34.900	318.358	87.054	449,2	149,4	8	3
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	129.658	64.829	420.580	84.133	224,4	29,8	9	7
Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	91.766	47.745	373.431	72.978	306,9	52,9	10	6
Madencilik ve Taşocakçılığı	44.106	25.598	257.817	40.040	484,5	56,4	11	5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii	75.889	40.778	166.753	36.974	119,7	-9,3	12	12
TOPLAM	161.538	92.471	619.033	137.727	283,2	48,9		

İnceleme kapsamına giren 249 büyük firmanın 2001-2010 dönemi faaliyet sonuçları ve mali performansları aşağıdaki şekilde özetlenerek yinelenmiştir.

V-1 ÜRETİMDEN SATIŞLAR

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde üretimden satışları cari fiyatlarla yaklaşık 4,9 kat artarken, sabit fiyatla artış %90,4 düzeyinde olmuş; sabit fiyatla yıllık ortalama artış hızı ise %7,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Yıllık artış hızı düzenli olmamış, eksi %21,3 ile artı %16,8 aralığında değişmiştir. Üretimden satışlar en hızlı 2008 yılında artarken, en şiddetli düşüşü 2009 yılında -%21,3 olarak göstermiştir.

Büyük firmalar kapsamında üretimden satışların yaklaşık %70'ini Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik, Taşıt Araçları, Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler ve Ana Metal sanayileri sağladığından, söz konusu sanayi dallarındaki gelişmeler büyük firmaların faaliyet sonuçları, mali performanslarını büyük ölçüde etkilemekte, hatta belirlemektedir. Son yıllarda bu sanayi dallarına Elektrik Sektörü de eklenmiştir.

2001-2010 döneminde İSO üyesi büyük firmalarda üretimden satışlar, İSO dışı firmalara göre daha hızlı artmış; İSO üyesi firmalarda üretimden satışlar inceleme döneminde sabit fiyatla yıllık ortalama %8,7 hızla, %111,3 oranında artarken, İSO dışı büyük firmalarda yıllık ortalama %6,3 hızla, %73,2 oranında artmıştır.

2001-2010 döneminde sanayi dalları itibariyle üretimden satış artışı da çok farklı düzeylerde olmuş, sabit fiyatla %9,7 ile %283,2 gibi geniş bir aralıkta değişmiştir. İnceleme döneminde sabit fiyatla üretimden satışları en hızlı artan sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii olurken, en yavaş artan sanayi dalı ise Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

İnceleme döneminde üretimden satışları yavaş artmasına karşın, 2010 yılında da büyük firmalar genelinde üretimden satışlarda en yüksek paya sahip sanayi dalı, cari fiyatlarla %28,7'lik payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur. İnceleme döneminde üretimden satışlar içinde en düşük paya sahip olan sanayi dalı ise, Diğer İmalat Sanayii hariç, %1,3 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'dir.

V-2 SATIŞ HASILATI

İnceleme kapsamına giren büyük firmaların sanayi üretimleri dışında, ticari faaliyetleri de bulunduğundan, satış hasılatı verileri ile üretimden satış verileri birbirinden farklıdır. Ancak 2001-2010 döneminde büyük firmalar

genelinde Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı ortalaması %83 düzeyinde olduğundan, satış hasılatı da genelde üretimden satışlara paralel bir gelişme göstermiştir.

Nitekim, 2001-2010 döneminde satış hasılatı da cari fiyatlarla 4,8 kat artarken, sabit fiyatla %87,8 oranında artış göstermiş; yıllık ortalama artış hızı da %7,2 ile üretimden satış artışına yakın bir seviyede gerçekleşmiştir.

Satış hasılatı, yıllık artış hızı eksi %20,5 ile artı %16,8 arasında değişme göstermiş, en hızlı 2008 yılında artarken, en belirgin düşüşü kriz yılı olan 2009 yılında göstermiştir.

İSO üyesi büyük firmalarda satışlar sabit fiyatla yıllık ortalama %9 hızla, %117,3 oranında artarken, İSO dışı büyük firmalarda satış artışı göreceli olarak daha yavaş, yıllık ortalama %5,9 hızla, inceleme döneminde %67,2 oranında artmıştır.

Satış hasılatı artış hızı, sanayi dalları itibariyle farklı olmuş; sabit fiyatla %14,7 ile %312,2 aralığında değişmiştir. 2001-2010 dönemi itibariyle satış hasılatı en hızlı artan sanayi dalı Taşıt Araçları Sanayii olurken, en düşük oranda artış gösteren sektör ise Dokuma, Giyim, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

Satışları göreceli olarak yavaş artmasına karşın, 2010 yılı itibariyle de satış hasılatı ölçütüne göre 249 büyük firma kapsamında en yüksek paya sahip sanayi dalı, cari fiyatlarla %31,8 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir. 2001-2010 döneminde satışları 249 büyük firma ortalamasının üstünde artmış olmasına karşın, 2010 yılında satış hasılatı içindeki payına göre sektörel sıralamada en alt sırada Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii yer almaktadır.

V-3 İHRACAT

Büyük firma kapsamına giren kuruluşlar, üretim özelliği olan Elektrik Sektörü dışında ihracata yönelik üretim yaptıklarından, 2001-2010 döneminde dış satışlar, iç satışlardan daha yüksek oranda, yıllık ortalama %16,7 hızla, cari ABD doları değeri ile %300 oranında artmıştır. İhracat, satışlardan hafifçe de olsa daha hızlı arttığından, İhracat/Satış Hasılatı oranı %26,4'ten %26,7'ye yükselmiş, dönem ortalaması ise %27,5 olarak gerçekleşmiştir.

İnceleme kapsamındaki firmalar 2001 yılında Türkiye toplam ihracatının %32,5'ini gerçekleştirirken, bu oran 2010 yılında az da olsa artmış ve %33,7'ye yükselmiştir.

İhracat artış hızı, İSO üyesi büyük firmalarla, İSO dışı firmalarda birbirine yakın seviyelerde gerçekleşmiş; ihracat İSO üyesi firmalarda inceleme döneminde yaklaşık 4 kat artarken, İSO dışı firmalarda da %305 oranında artmıştır.

2001-2010 döneminde sanayi dalları itibariyle ihracat artış hızları farklı seviyelerde gerçekleşmiş; kümülatif artış hızları %91,1 ile %457,8 aralığında değişmiştir. 2001 yılında Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün ihracatı hemen hemen yok iken, 2010 yılında 249 büyük firma kapsamında %1,6 paya sahip olmuştur. Aritmetik olarak artış hızı hesaplanamayacağından, Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü bu açıdan sıralama dışı tutulmuştur. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörü hariç, inceleme döneminde ihracatı en hızlı artan sanayi dalı Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olurken, ihracatı en yavaş artan sanayi dalı ise Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

2010 yılında 249 büyük firma kapsamında ihracatta pay olarak oluşturulan sektörel sıralama ile ihracat artış hızı sıralaması birbirinden farklıdır. 2010 yılında da ihracatta pay olarak ilk sırayı %29,3 payla Taşıt Araçları Sanayii alırken, ikinci sırada %20,8 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii, üçüncü sırada %17,5 payla Ana Metal Sanayii ve dördüncü sırada da %15,7 payla Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii bulunmaktadır. Bu dört sanayi dalı 2010 yılında 249 büyük firmanın toplam ihracatının %83,3'nü gerçekleştirmiştir. Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin ihracat içindeki payları ise binde 5 gibi oldukça düşük düzeylerde dir.

249 büyük firmanın ihracatının büyük bölümü, montaj ağırlıklı üretim yapan sanayi dalları tarafından gerçekleştirilmektedir.

V-4 KATMA DEĞER

V-4.1 Net Katma Değer

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer, cari fiyatlarla yıllık ortalama %23,4 hızla 6,7 kat artarken, sabit fiyatla yıllık ortalama %11,5 hızla %165,8 oranında artmıştır. Sabit fiyatla yıllık ortalama artış hızı eksi %9 ile %40 aralığında değişmiş; en hızlı artış 2002 yılında gerçekleşirken, net katma değerdeki en şiddetli yıllık düşüş 2008 yılında olmuştur.

2001-2010 döneminde yaratılan net katma değer İSO dışı büyük firmalarda, İSO üyelerine kıyasla bir ölçüde de olsa daha hızla artmıştır. Sabit fiyatla yaratılan net katma değer İSO üyesi firmalarda yıllık %11,3 hızla inceleme dönemi boyunca %163 oranında artarken, İSO dışı büyük firmalarda yıllık %11,6 hızla %168 oranında artmıştır.

Yaratılan net katma değerde yüksek artış hızı hesaplamasında, inceleme döneminin başlangıç yılı 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle baz etkisinin yüksek olması önemli bir etkidir. Nitekim net katma değer artışının en hızlı, %40 oranında 2002 yılında artması da baz etkisinin yüksekliği sonucudur.

Sanayi dalları itibariyle yaratılan net katma değer artış hızı çok farklı olmuş, artış hızı %35,6 ile 26,7 kat arasında değişmiştir. İnceleme döneminde yarattığı net katma değer en hızlı artan sektör Elektrik Sektörü olurken, bu sektörü %506,1 artışla Taşıt Araçları Sanayii ve %244,5 artışla da Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ikinci ve üçüncü sıralarda izlemiştir.

İnceleme döneminde net katma değeri en yavaş artan iki sanayi dalı ise %57,2 artışla Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ile %35,6 artışla Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur. Madencilik ve Taşocakçılığı alt sektörünün yarattığı net katma değer ise sabit fiyatla %4,8 oranında azalmıştır.

Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nin kriz yılı 2001 yılında net katma değeri eksi olduğundan, inceleme dönemi için artış oranı hesaplanmamıştır.

Yaratılan net katma değer tutarına göre oluşturulan sektörel sıralama ile artış hızlarına göre oluşturulan sıralama arasında farklılıklar bulunmaktadır. 2010 yılı itibariyle cari fiyatlarla 249 büyük firma kapsamında yaratılan net katma değer içindeki paya göre ilk sırada yer alan sektör, inceleme döneminde artış hızı göreceli olarak yavaş olmasına karşın %20 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir. Bu sektörü %16 payla Taşıt Araçları Sanayii ikinci ve %14,9 payla Elektrik Sektörü üçüncü sırada izlerken; en düşük paylara sahip sanayi dalları %1,5 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve %1,3 payla da Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olmuştur.

V-4.1.1 Net Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasında Bölüşümü

İnceleme döneminde 249 büyük firmanın yarattığı net katma değerinin üretim faktörleri arasında bölüşümü değişmiş; ücretin payı %83,9'dan %48,9'a, ödenen faizin payı %55,4'ten %6,9'a gerilerken, milli gelir anlamındaki karın payı eksi %40,8'den artı %44,2'ye yükselmiştir.

2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle baz etkisinin yüksek olması, katma değer bölüşümündeki değişimin de çok büyük boyutlu olmasına neden olmuştur. Kriz yılı olan 2001 yılında, inceleme kapsamındaki firmalar toplu bilanço karı elde etmelerine karşın, geçici nedenlerden kaynaklanan gelir ve kazançlar, transfer niteliğindeki gelirleri nedeniyle, milli gelir anlamındaki karları negatiftir. Milli gelir anlamındaki karın eksi olduğu yıllarda katma değer içinde ücret ve ödenen faizlerin payları yüksek hesaplanmaktadır.

İnceleme döneminde reel ücretin net katma değer içindeki payının gerilemesinin yanı sıra, sınırlı ölçüde de kalsa reel ücretler %1,6 düzeyinde azalmış, Ödenen Ücretler/ Üretimden Satışlar oranı da düşmüştür.

2001-2010 döneminde faiz oranlarının düşmesi ve firmaların mali yapılarının güçlenmesi, ödenen faizlerin payında da dramatik bir düşüşe yol açmıştır.

V-4.2 Brüt Katma Değer

249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde yarattığı brüt katma değer, net katma değerden daha yavaş; cari fiyatlarla yıllık ortalama %16 hızla yaklaşık 4,8 kat artarken, sabit fiyatla yıllık ortalama %6,5 hızla %76,1 oranında artmıştır.

İSO üyesi büyük firmaların yarattığı brüt katma değer, İSO dışı firmalara kıyasla daha hızlı artmıştır. İnceleme döneminde İSO üyesi firmalarda yaratılan brüt katma değer sabit fiyatla yıllık ortalama %10,8 hızla %151,6 oranında artarken, İSO dışı firmalarda yıllık ortalama %4,9 hızla %53,8 düzeyinde artmıştır.

Brüt katma değer, inceleme döneminde net katma değerden daha yavaş artış göstermiş, Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranı %31,4'den %44,2'ye yükselmiştir. Bu yükselişte en önemli etken, inceleme döneminin başlangıç yılı olan 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle, baz etkisinin yüksek olmasıdır.

Brüt katma değer dolaylı vergiler ile amortismanları da içerdiğinden, krizin brüt katma değere etkisi net katma değere etkisine göre daha sınırlı düzeyde kalmaktadır. Nitekim, inceleme döneminde Net Katma Değer/Brüt Katma Değer oranının en düşük olduğu yıl, 2001 kriz yılı olmuştur.

V-5 ÜRETİMDE DİKEY TAMLAŞMA

249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde üretimde dikey tamlama derecesini gösteren Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranı, %32,1'den hafifçe %31,7'ye gerilemiş, dönem ortalaması ise %32,8 olmuştur.

İnceleme döneminde İSO üyesi büyük firmalarda üretimde dikey bütünleşme derecesi %18,7'den %22'ye yükselirken, İSO dışı büyük firmalarda %41,9'dan %40,2'ye gerilemiştir. Özellikle ihracata dönük üretim yapan, İhracat/Satış Hasılatı oranı yüksek olan sanayi dalları montaj ağırlıklı üretim yaptıklarından ve ihracatta vergi istisnası nedeniyle dolaylı vergi hafif olduğundan, söz konusu sanayi dallarında üretimde dikey tamlama derecesi daha düşük düzeyde kalmaktadır. İSO üyesi büyük firmalarda ortalama olarak üretimde dikey tamlama derecesinin düşük oluşu, 249 büyük firma genelinde ihracatının yaklaşık üçte ikisini gerçekleştirmekte olmalarıyla açıklanabilir.

2010 yılı itibariyle üretimde dikey tamlamanın derecesinin en yüksek olduğu sanayi dalları %55,7 ile Elektrik Sektörü, %48,8 ile Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü, %44,5 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii ve %43,7 ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii olmuştur.

Üretimde dikey tamlama oranı Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii'nde %18,4, Taşıt Araçları Sanayii'nde %18 ve Ana Metal Sanayii'nde %13,6 ile oldukça düşük düzeydedir.

Üretimde dikey tamlama derecesini, ara girdilerin işletme içi üretimi yada işleme dışı tedariklerinin yanı sıra, ürünler üzerindeki ÖTV ve KDV gibi dolaylı vergi yükleri, İhracat/Satış Hasılatı oranı ve net katma değer artış hızı gibi faktörler etkilemektedir.

V-6 VARLIKLAR (AKTİF BÜYÜKLÜĞÜ)

İnceleme kapsamına giren firmaların 2001-2010 döneminde toplam varlıkları cari fiyatlarla yaklaşık olarak 5,3 kat artmıştır. Artışın önemli bir bölümü, fiyat artış hızının yüksek olduğu yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde, hesaben, muhasebe kaydı olarak oluşmuştur.

Varlık artışı İSO dışı büyük firmalarda az da olsa daha hızlı olmuş, söz konusu firmalarda varlıklar artışı cari fiyatlarla yaklaşık 5,5 kat olurken; İSO üyesi firmalarda 5,1 kat olarak daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

2001-2010 döneminde sanayi dalları itibariyle varlık artış hızı cari fiyatlarla %268 ile %876 aralığında değişmiştir. Toplam varlık artışı en hızlı Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'nde olurken, en düşük oranlı artış Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'nde gerçekleşmiştir.

2010 yılı itibariyle toplam varlık içinde sektörel paylar sıralaması, artış hızı sıralamasından oldukça farklıdır. 2010 yılında da payı 2001 yılına göre gerilemiş olsa da, %21,5 payla yine Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ilk sırada yer alırken, ikinci sırada %16,2 payla Ana Metal Sanayii ve üçüncü sırada da %16 payla Elektrik Sektörü yer almaktadır.

2010 yılında varlıklar içindeki pay olarak alt sıralarda yer alan sektörler ise %1,7 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile %1,4 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'dir.

V-7 ÖZSERMAYE

İnceleme kapsamındaki 249 büyük firmanın 2001-2010 döneminde özsermayesi cari fiyatlarla 7,1 kat artmıştır. İnceleme döneminde İSO üyesi büyük firmalarda özsermaye cari fiyatlarla yaklaşık 6,4 kat artarken, İSO dışı firmalarda daha hızlı, 7,6 kat artmıştır. Özsermaye artışı da önemli boyutta, yeniden değerlendirme ve enflasyon düzeltmesinin yapıldığı 2001-2004 döneminde muhasebe kaydı olarak oluşmuş, reel kaynak artışı sağlamamıştır.

Özkaynakların hesaben de olsa varlıklardan daha hızlı artması sonucu varlık finansmanında özkaynakların katkısı, inceleme döneminde 249 büyük firma genelinde %37,7'den %50,4'e yükselmiştir. İnceleme döneminde İSO üyesi firmalarda özsermayenin varlık finansmanına katkısı %38,8'den %49'a yükselirken, İSO dışı firmalarda oran %37,1'den %51,2'ye yükselmiştir.

Sanayi dalları itibariyle özsermaye artış hızları farklı olmuş, inceleme döneminde cari fiyatlarla 13,8 kat ile 4,8

kat arasında değişmiştir. Az sayıda inceleme kapsamına giren Diğer İmalat Sanayii sektörel sıralamaya dahil edilemediğinde, özsermaye artışı ölçütüne göre inceleme döneminde özsermayesi en hızlı artan sanayi dalı Elektrik Sektörü olmuştur. Özsermaye artış hızı açısından ikinci sırada Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii yer alırken, üçüncü sırada yer alan sanayi dalı Ana Metal Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde özsermayesi en yavaş artan iki sanayi dalı da Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

V-8 DEVİR HIZLARI

Finansal verimlilik ya da etkinliğinin göstergesi olarak alınan devir hızları, 2001-2010 döneminde 249 büyük firma genelinde yavaşlamış; kez/yıl olarak özsermaye devir hızı 3,06'dan 2,08'e, varlık devir hızı 1,16'dan 1,05'e ve işletme sermayesi devir hızı da 2,08'den 1,88'e gerilemiştir.

İSO üyesi büyük firmalarda 2010 yılı itibariyle devir hızları, İSO üyesi olmayanlara göre daha yüksektir. İSO üyesi firmalarda özsermaye devir hızı 2,60, varlık devir hızı 1,28 ve işletme sermayesi devir hızı da 2,24 iken, İSO dışı büyük firmalarda devir hızları sırasıyla 1,78, 0,91 ve 1,66 düzeylerindedir.

2010 yılı itibariyle özsermaye devir hızı en yüksek sanayi dalı 3,92 kez/yıl olarak Taşıtlı Araçları Sanayii olurken, 3,38 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci, 2,76 kez ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii üçüncü sırada yer almıştır. Özsermaye devir hızı en yavaş olan iki faaliyet dalı ise 1,05 kez ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ile 0,61 kez ile Elektrik Sektörü olmuştur.

Özsermaye devir hızı, satış hasılatı artış hızının yanı sıra, firmaların finansman yapısından da etkilenmektedir. Özsermaye devir hızını finansman yapısı, varlık devir hızını ise varlık yapısı etkilemektedir. Bu nedenle de varlık devir hızı, özsermaye devir hızından farklılık göstermektedir.

2010 yılı itibariyle varlık devir hızı en yüksek sanayi dalı, tüm devir hızlarında olduğu gibi yine Taşıtlı Araçları Sanayii'dir. Varlık devir hızı 1,64 kez/yıl olan Taşıtlı Araçları Sanayii'ni 1,55 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve 1,17 kez ile de Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii izlemektedir. 2010 yılı itibariyle varlık devir hızı en yavaş olan sektörler yılda 0,67 kez ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile 0,35 kez ile Elektrik Sektörü'dür.

Firmaların varlık yapısındaki farklılık da işletme sermayesi (dönen varlık) devir hızını etkilediğinden, varlık devir hızı sektörel sıralaması ile işletme sermayesi

devir hızı sıralaması da farklılık göstermektedir. 2010 yılı itibariyle işletme sermayesi devir hızının en yüksek olduğu sanayi dalları 2,62 kez ile Taşıtlı Araçları Sanayii, 2,52 kez ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve 1,95 kez ile de Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olurken; işletme sermayesi devir hızının en yavaş olduğu sanayi dalları sırasıyla, 1,27 ve 0,68 kez ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Elektrik Sektörü olmuştur.

V-9 TOPLU KAR VE KARLILIK ORANLARI

İnceleme döneminde 249 büyük firma genelinde toplu, birleştirilmiş kar cari fiyatlarla yıllık ortalama %23 hızla 7,4 kat artarken, sabit fiyatla yıllık ortalama %11,6 hızla %167,6 oranında artmıştır.

İSO üyesi büyük firmalarda kar artışı İSO dışı büyük firmalara kıyasla daha düşük düzeyde kalmıştır. İnceleme döneminde toplam bilanço karı, İSO dışı büyük firmalarda sabit fiyatla yıllık ortalama %12,1 hızla %179,6 düzeyinde artarken; İSO üyesi firmalarda yıllık ortalama %10,7 hızla %150,6 oranında artmıştır.

Sanayi dalları itibariyle kar artış hızları farklı olmuş; kar artışı sabit fiyatla en hızlı %710,5 olarak Taşıtlı Araçları Sanayii'nde gerçekleşirken, en yavaş artış %11,6 düzeyinde Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'nde olmuştur. Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım ve Ana Metal sanayileri 2001 yılında toplu olarak zarar ederlerken, 2010 yılında kara geçmişlerdir.

2010 yılında 249 büyük firma ile sınırlı olarak toplam karda en yüksek paya sahip olan sektörler %26,2 ile Elektrik Sektörü, %23,1 payla Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii ve %11,5 payla da Taşıtlı Araçları Sanayii olurken, toplam kar içinde payı en az olan iki sanayi dalı ise %1 payla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile binde 7 payla Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olmuştur.

Karlılık oranları, kar artışı hızından farklılık göstermektedir. 2010 yılı itibariyle özsermaye karlılığı en yüksek sanayi dalları %29,3 ile Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü, %24,9 ile Elektrik Sektörü ve %23,9 oranı ile de Taşıtlı Araçları Sanayii olurken; özsermaye karlılığı en düşük olan sanayi dalları ise sırasıyla, %5,8 ve %4,7 oranları ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii ile Ana Metal Sanayii olmuştur.

Sanayi dalları itibariyle satış karlılığı da çok farklı olup, 2010 itibariyle sektörel satış karlılık oranları %2,5 ile %40,8 arasında değişmektedir. Satış karlılığı en yüksek faaliyet dalı Elektrik Sektörü olurken, satış karlılığı en düşük sanayi dalı Ana Metal Sanayii'dir.

Ekonomik karlılıkta, kullanılan kaynağa göre yaratılan net katma değer belirleyici olduğundan, 2010 yılı itibariyle

ekonomik karlılık sıralaması da diğerlerinden farklılık göstermektedir. 2010 yılı itibariyle ekonomik karlılık oranı en yüksek olan sanayi dalları, %34,9 ile Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü, %23,4 ile Taşıt Araçları Sanayii ve %18,8 ile de Gıda, İçki ve Tütün Sanayii'dir. 2010 yılı itibariyle ekonomik karlılığı da en düşük olan sanayi dalları sırasıyla, %11,6 ve %5,9'luk karlılık oranları ile Kağıt, Kağıt Ürünler ve Basım Sanayii ve Ana Metal Sanayii'dir.

V-10 İSTİHDAM

2001-2010 döneminde 249 büyük genelinde ücretle çalışan sayısı ile belirlenen istihdam, yılda ortalama %2,6 artış hızı ile %26,1 oranında artmıştır. İnceleme döneminde İSO üyesi firmalarda istihdam yıllık ortalama %4,8 hızla %52,8 oranında artarken; İSO dışı büyük firmalarda istihdam artışı %11,8 düzeyinde kalmış, yıllık ortalama artış hızı ise %1,2 olmuştur.

İstihdamda gelişmeler sanayi dalları itibariyle farklı yönde ve boyutta olmuş; istihdamın en hızlı arttığı alt sektörler %68,5 ile Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayii, %62,3 ile Taşıt Araçları Sanayii ve %58,2 ile de Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olmuştur. 2001-2010 döneminde Madencilik ve Taşocakçılığı ile Elektrik sektörlerinde istihdamı sırasıyla, %25,8 ve %19,9 oranlarında azalmıştır.

2010 yılında istihdamda en yüksek paya sahip olan sektör %18,6 düzeyi ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olup, bu sanayi dalını %17,7 payla Taşıt Araçları Sanayii ikinci ve %12,8 payla da Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii üçüncü sırada izlemişlerdir. İstihdam içinde payı en düşük olan sanayi dalları ise sırasıyla, %2,3 ve %1,5'lik paylarla Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ile Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii'dir.

V-11 İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

249 büyük firma genelinde 2001-2010 döneminde incelemede verimlilik ölçüsü olarak alınan tüm göstergelerde; kişi başına net bilanço karı, yaratılan katma değer, üretimden satışlar ve satış hasılatı tutarlarında artış olmuştur. 2001-2010 dönemimde sabit fiyatla çalışan kişi başına bilanço karı %112,2 oranında artarken, yaratılan net katma değer %110,8, üretimden satış %51 ve satış hasılatı da %48,3 oranında artmıştır.

İSO dışı büyük firmalarda verimlilik artışı, İSO üyelerine kıyasla daha yüksek düzeylerde gerçekleşmiş; çalışan kişi başına sabit fiyatla bilanço karı %150, yaratılan net katma değer %139,7, üretimden satış %54,9 ve satış hasılatı da %49,5 oranında artmıştır. 2001-2010 döneminde İSO dışı büyük firmalarda işgücü verimliliğinin daha hızlı artmış olmasına karşın, sadece 2010 yılı itibariyle çalışan kişi başına kar ölçütü dışında, diğer ölçütlere göre işgücü verimliliği İSO üyesi firmalarda daha yüksek olmuştur.

Çalışan kişi başına karın eksiden artıya dönüştüğü Ana Metal Sanayii, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve Kağıt, Kağıt Ürünler ve Basım Sanayii hariç, 2001-2010 dönemimde sabit fiyatla çalışan kişi başına karın en hızlı arttığı ilk üç sanayi dalı Elektrik Sektörü, Taşıt Araçları Sanayii ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmuştur. Söz konusu dönemde çalışan kişi başına sabit fiyatla karın en yavaş arttığı sanayi dalları ise Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii ile Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayii'dir.

2001-2010 döneminde çalışan kişi başına sabit fiyatla yaratılan net katma değer artışı da çok farklı seviyelerde gerçekleşmiştir. 2001-2010 döneminde yarattığı net katma değer eksiden artıya dönen Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii hariç, çalışan kişi başına yaratılan net katma değer en hızlı arttığı faaliyet alanları Elektrik Sektörü, Taşıt Araçları Sanayii ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii olmuştur. Çalışan kişi başına net katma değer en yavaş arttığı iki sanayi dalı ise Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü ile Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'dir.

İnceleme döneminde çalışan kişi başına üretimden satış tutarındaki artış oranları ise sanayi dalları itibariyle eksi %13,3 ile artı %307,4 aralığında değişmiştir. Çalışan kişi başına üretimden satışın en hızlı arttığı sanayi dalları sırasıyla Elektrik Sektörü, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ve Taşıt Araçları Sanayii olurken; en düşük oranlı artış Kağıt, Kağıt Ürünler ve Basım Sanayii'nde gerçekleşmiş; Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii'nde ise çalışan kişi başına üretimden satışlar %13,3 oranında azalmıştır.

2001-2010 döneminde sanayi dalları itibariyle çalışan kişi başına satış hasılatı artış hızları da farklı olmuştur. 249 büyük firmada 2001-2010 döneminde Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı oranı ortalama %83 düzeyinde olduğundan, sınırlı ayrılıklar dışında, çalışan kişi başına üretimden satış artış hızı ile satış hasılatı artış hızı arasında paralellik gözlenmiştir.

Diğer işgücü verimlilik ölçütlerinde olduğu gibi, 2001-2010 döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının da en hızlı arttığı faaliyet dalı yine Elektrik Sektörü olmuştur. Bu sektörle beraber Taşıt Araçları Sanayii ve Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii'ndeki yüksek artış oranları da dikkate değerdir. İnceleme döneminde çalışan kişi başına satış hasılatının en yavaş arttığı sektör Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii olurken, çalışan kişi başına satış hasılatının azaldığı tek sanayi dalı Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii olmuştur.

2001-2010 döneminde sektörel bazdaki gelişmeler Tablo V-1, 2, 3 ve 4'te özetlenmiştir.

Tablo V-1 249 Büyük Firma İçinde Sektörel Paylar (%) ve Sıralamalar (2010 Yılı) (Cari Fiyatlarla)

Sanayi Dalları	Firma Sayısı		Üretimden Satışlar		Satış Hasılatı		İhracat		Net Katma Değer		Toplam Varlık		Özsermaye		Toplam Kar		İstihdam	
	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)	Sıra No	Pay (%)
Gıda, İçki ve Tütün	1	18,9	4	12,7	4	1,2	6	5,0	4	13,9	4	10,9	4	11,3	4	9,5	1	18,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakabı	4-6	10,4	8	3,7	8	3,5	5	5,4	9	4,7	8	5,4	8	5,9	9	3,4	3	12,8
Orman Ürünleri ve Mobilya	10	2,0	11	1,3	11	1,2	10	0,5	10	1,5	11	1,4	11	1,2	10	1,2	10	2,3
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	8	4,0	10	1,4	10	1,2	9	0,5	11	1,3	10	1,7	10	2,0	11	0,7	11	1,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	2	17,7	1	28,7	1	31,8	2	20,8	1	20,0	1	21,5	1	19,5	2	23,1	4	12,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	4-6	10,4	7	4,2	7	3,9	7	3,7	7	5,9	7	5,7	6	7,7	6	6,2	7	5,8
Ana Metal Sanayi	3	12,9	2	15,4	3	13,7	3	17,5	6	6,5	2	16,2	3	14,9	8	4,0	6	10,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	7	8,0	5	10,1	5	9,9	4	15,7	5	10,4	6	8,9	7	7,5	5	9,2	5	11,1
Taşıt Araçları Sanayi	4-6	10,4	3	15,4	2	15,7	1	29,3	2	16,0	5	10,1	5	8,3	3	11,5	2	17,7
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	11	1,6	9	2,0	9	1,7	8	1,6	8	4,8	9	2,0	9	3,1	7	5,2	8	4,1
Elektrik Sektörü	9	2,8	6	6,1	6	5,4	11	-	3	14,9	3	16,0	2	18,3	1	26,2	9	3,0

Tablo V-2 Sektörel Artış Hızları Sıralaması (2001-2010)

Sanayi Dalları	Üretimden Satışlar	Satış Hasılatı	İhracat	Net Katma Değer	Toplam Varlık	Özsermaye	Toplam Kar	Çalışan Kişi Sayısı	Çalışan Kişi Başına			
									Net Bilanço Karı	Net Katma Değer	Üretimden Satışlar	Satış Hasılatı
Gıda, İçki ve Tütün	5	5	7	8	5	7	3	7	3	8	4	5
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakabı	11	11	9	9	10	11	7	6	7	10	11	11
Orman Ürünleri ve Mobilya	2	2	4	3	1	2	-	4	-	3	2	3
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	6	6	6	-	11	9	-	3	-	-	10	10
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	8	8	1	6	4	8	8	8	8	5	6	7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	9	9	8	7	9	10	5	9	6	6	9	6
Ana Metal Sanayi	7	7	5	4	2	3	-	5	-	4	8	8
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	4	4	3	5	7	5	4	1	4	7	7	9
Taşıt Araçları Sanayi	1	1	2	2	8	6	1	2	2	2	3	2
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	10	10	-	10	3	4	6	10	5	9	5	4
Elektrik Sektörü	3	3	11	1	6	1	2	11	1	1	1	1

Tablo V-3 2001 ve 2010 Yılları İtibarıyla Sektörel Sıralamalar (Cari Fiyatlarla)

Sanayi Dalları	Üretimden Satışlar		Satış Hasılatı		İhracat		Net Katma Değer		Toplam Varlık		Özsermaye		Toplam Kar		İstihdam	
	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010
Gıda, İçki ve Tütün	2	4	2	4	6	6	1	4	5	4	2	4	8	4	1	1
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakabı	6	8	6	8	5	5	5	9	7	8	7	8	5	9	4	3
Orman Ürünleri ve Mobilya	11	11	11	11	9	10	10	10	11	11	11	11	10	10	10	10
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	10	10	10	10	8	9	10	11	9	10	9	10	9	11	11	11
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	1	1	1	1	3	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	7	7	7	7	7	7	6	7	8	7	4	6	3	6	8	7
Ana Metal Sanayi	3	2	3	3	2	3	8	6	3	2	3	3	11	8	5	6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	5	5	5	5	4	4	3	5	6	6	8	7	4	5	6	5
Taşıt Araçları Sanayi	4	3	4	2	1	1	4	2	4	5	6	5	7	3	3	2
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	9	9	9	9	10	8	7	8	10	9	10	9	6	7	7	8
Elektrik Sektörü	8	6	8	6	11	11	9	3	2	3	5	2	2	1	9	9

Tablo V-4 249 Büyük Firma Kapsamında 2001 ve 2010 Yıllarında Sektörel Paylar (%) (Cari Fiyatlarla)

Sanayi Dalları	Üretimden Satışlar		Satış Hasılatı		İhracat		Net Katma Değer		Toplam Varlık		Özsermaye		Toplam Kar		İstihdam	
	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010	2001	2010
Gıda, İçki ve Tütün	12,8	12,7	11,1	11,2	8,6	5,0	22,3	13,9	10,9	10,9	12,5	11,3	4,7	9,5	19,6	18,6
Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakabı	6,7	3,7	6,0	3,5	11,3	5,4	9,6	4,7	7,8	5,4	8,8	5,9	7,2	3,4	12,8	12,8
Orman Ürünleri ve Mobilya	0,8	1,3	0,7	1,2	0,5	0,5	1,3	1,5	0,8	1,4	7,0	1,2	(0,6)	1,1	2,0	2,3
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım	2,0	1,4	1,7	1,2	0,8	0,5	(0,4)	1,3	2,4	1,7	2,7	2,0	(0,2)	0,7	1,2	1,5
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik	31,3	28,7	38,3	31,8	14,9	20,8	20,8	20,0	20,3	21,5	24,9	19,5	56,7	23,1	13,8	12,5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	6,1	4,2	5,3	3,9	7,1	3,7	9,2	5,9	7,2	5,7	10,5	7,7	9,3	6,2	6,6	5,8
Ana Metal Sanayi	12,4	15,4	10,7	13,7	17,9	17,5	4,0	6,5	11,6	16,2	11,1	14,9	(10,6)	4,0	10,1	10,6
Metal Eşya, Makine&Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	10,2	10,1	10,1	9,9	14,4	15,7	12,2	10,4	9,8	8,9	7,6	7,5	8,0	9,2	8,3	11,1
Taşıt Araçları Sanayi	11,3	15,4	10,6	15,7	24,0	29,3	10,2	16,0	11,1	10,1	9,0	8,3	6,0	11,5	13,8	17,7
Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	2,3	2,0	1,9	1,7	-	1,6	9,0	4,8	1,7	2,0	2,4	3,1	6,3	5,2	7,0	4,1
Elektrik Sektörü	3,6	6,1	3,0	5,4	-	-	1,5	14,9	16,3	16,0	9,4	18,3	13,1	26,2	4,7	3,0

Not: Diğer İmalat Sanayi, inceleme kapsamına giren firma sayısının az olması nedeniyle sektörel sıralamaya dahil edilmemiştir. Eksi olan paylar parantez içinde “( )” gösterilmiştir.

SONUÇ VE ÖZET BULGULAR

249 büyük firmaya ait 2001-2010 dönemine ilişkin finansal verilerin incelenmesi sonucu bulgular şöyle özetlenebilir:

- Türk Sanayi yapısal bir değişim sürecindedir. Özellikle Taşıt Araçları Sanayii'nin İmalat Sanayii içindeki payı hızla artmaktadır.
- Dokuma, Giyim Eşyası, Deri ve Ayakkabı Sanayii, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii ve Gıda, İçki ve Tütün Sanayii gibi geleneksel olarak nitelendirilen sanayi dalları göreceli olarak yavaş büyümekte, sanayi sektörü içindeki ağırlıkları ve payları giderek azalmaktadır.
- Elektrik Sektörü, son yıllarda özel sektörün öncelikli yatırım alanlarının başında yer aldığından, sektör hızlı bir gelişme göstermektedir.
- Sınai üretim giderek montaj ağırlıklı bir hal almakta, satışlara ve kullanılan kaynaklara göre yaratılan katma değer göreceli olarak azalmaktadır.
- Firmalarda üretimde dikey bütünleşme derecesinin, Brüt Katma Değer/Satış Hasılatı oranının düşük oluşu; firmaların ana girdilerini işletme içi üretim yerine, işletme dışından, özellikle de ithalat yolu ile sağlamaya yönelik tedarik politikasını izlediklerini göstermektedir.
- Özellikle ihracatı hızla artan sanayi dallarında, üretimde dikey bütünleşme derecesinin daha düşük oluşu, ihraç ürünleri üretiminin büyük ölçüde ithal girdilerine bağlı olduğunu göstermektedir.
- Sınai üretimin giderek montaj ağırlıklı hale gelmesi, bazı sanayi dallarının sermaye yoğun teknolojiye yönelmesine yol açmıştır. Üretimin montaj ağırlıklı hale gelmesi ve sermaye yoğun teknolojiye yönelik, sanayi sektörünün istihdam yaratma olanaklarını sınırlamaktadır.
- İhracatın satışlar içinde önemli paya sahip olmasının yanı sıra, büyük firmaların döviz kredileri kullanmaları nedeniyle; kur değişimleri, finansal tabloları ve mali sonuçları büyük ölçüde etkilemektedir.
- Sanayi sektöründe gelişmeler düzenli, istikrarlı olmamakta, ekonomideki ve döviz kurlarında dalgalanmaya paralel, yıllar itibariyle büyük boyutta değişimler göstermektedir.
- Kaynak kullanımında finansal verimliliğin, işletme sermayesi yönetiminde etkinliğin artmamasına karşın, işgücü verimliliği yükselmekte, çalışan kişi başına kar, yaratılan net katma değer, üretimden satış ve satış hasılatı artmaktadır.

Bulgular, İSO tarafından Ekim 2010 ayında yayımlanan 231 büyük firmayı kapsayan 1999/2008 dönemi araştırması sonuçları ile örtüşmektedir.

Bulgular yorumlanırken ve değerlendirilirken, verilerin 2001-2010 döneminde İSO anketine göre Birinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu kapsamına giren 249 büyük firmaya ait olduğu ve incelemenin başlangıç yılı olan 2001 yılının kriz yılı olması nedeniyle, yüksek baz etkisinin olumlu izlenim konusunda katkı yaptığı gerçeği dikkate alınmalıdır.

ISBN: 978-605-137-171-9 (BASILI)

ISBN: 978-605-137-172-6 (ELEKTRONİK)